

KORUNK

A FORRADALMÁR, AZ ESZMÉNY
ÉS A VALÓSÁG • PÁRTOSSÁG—
EMBERSÉG • VALLOMÁSOK A
FORRADALMI MÚLTRÓL • ÁT-
VÁLTÁS • ÉPÍTŐK A HAVASON •
RÉGI ÉS ÚJ VÁRAD • A FEJLŐDŐ
ZILAH • ELKÖTELEZETT IRO-
DALOM • MATTIS TEUTSCH
MŰVÉSZETIDEOLÓGIÁJA • NAGY
ISTVÁN: REGÉNYRÉSZLET • A
MODERN EMBER IDŐGAZDÁL-
KODÁSA • AKTÍV RÉSZVÉTEL

1971 | 4

E SZÁM MUNKATÁRSAI

BUKAREST

Bányai László
Birtaş, Gavril
Ivasiuc, Alexandru
Phoebus, Eugen
Sorescu, Marin
Tövissi Lajos

DÉVA

Génád Jenő

KOLOZSVÁR

Balogh Edgár
Banner Zoltán
Bodea, Gheorghe I.
Bunta Péter
Ciocoi-Pop, Dumitru
Gáll Ernő
Gáll János
Herédi Gusztáv
Jancsik Pál
Jordáky Lajos
Kádár János
Kallós Miklós
Kántor Lajos
Lászlóffy Aladár
Lázár József
Mózes Huba
Nagy István
Ritoók János
Saszet Géza
Szilágyi Júlia
Veress Pál
Zsakó János

MAROSUGRA

Komán János

NAGYSZEBEN

Meşiu, Ioan

NAGYVÁRAD

Fábián Sándor
Fux Pál

TEMESVÁR

Albert Ferenc

TORDA

Szabó István

ZILAH

Kerekes Tibor

Mattis Teutsch János rajza

50 1921 1971

GÁLL ERNŐ	A forradalmár, az eszmény és a valóság	495
KALLÓS MIKLÓS	Ideológiánk és politikánk összhangja	503
VERESS PÁL	Szervezett vasasok között	512
IOAN MEȚIU	A munkásegységfront erdélyi történetéhez	515
GAVRIL BIRTAS	Az Antifasiszta Demokratikus Arcvonal kezdeteiről	519
GÉNÁD JENŐ	Népfronti választás	521
JORDÁKY LAJOS	A Munkás Athenaeum írói egységfrontja	525
BÁNYAI LÁSZLÓ	Kommunisták a román és magyar dolgozók közös harca élén	528
GHEORGHE I. BODEA	A románok forradalmi-nemzeti harca Észak-Erdélyben (1940—1944)	542
BALOGH EDGÁR	Hagyományos és mai pártszerűség	544
LÁZÁR JÓZSEF	Pártosság és emberség	549
GÁLL JÁNOS	A százéves Kommun tanulságai	554
MIRON RADU	Levél egy elemőzsiás csomagba (vers, Jancsik Pál fordítása)	560
PARASCHIVESCU	A Föld Emberei (vers, Ritoók János fordítása)	561
KOMÁN JÁNOS	Illegálisak (vers)	562
RITOÓK JÁNOS	Volt és lesz (vers)	563
MARIN SORESCU	Falumúzeum (vers, Saszet Géza fordítása)	564
SZABÓ ISTVÁN	Hazáig nézek (vers)	566
HERÉDI GUSZTÁV	Építők a havason	567
KÁDÁR JÁNOS	Átváltás	572
KEREKES TIBOR	A fejlődő Zilah	574
*	Régi és új Várad (Fux Pál rézkarcai, Fábián Sándor szövege)	584
* * *		

TÖVISSI LAJOS	Számítástechnika és nemzetgazdaság	591
K. L.	Elkötelezett irodalom	597
ALEXANDRU IVASIUC	Politikum és személyiség	598
LÁSZLÓFFY ALADÁR	Az oszlopok	600
BANNER ZOLTÁN	A művészet láthatóvá teszi a kort	602
MATTIS TEUTSCH JÁNOS	Művészetideológia	604
NAGY ISTVÁN	Csak egy kis konspirációs hiba	609

HAZAI TŰKÖR

ALBERT FERENC	A modern ember időgazdálkodása	619
---------------	--------------------------------	-----

NEMZETKÖZI ÉLET

EUGEN PHOEBUS	Aktív részvétel	626
---------------	-----------------	-----

ÉLŐ TÖRTÉNELEM

BUNTA PÉTER	A Román Kommunista Párt története megírásának útján	632
-------------	--	-----

SZEMLE

KÁNTOR LAJOS	Időszerű utópiák (Kövek)	637
ZSAKÓ JÁNOS	A kvantumelmélet történetéről	640
SZILÁGYI JÚLIA	A lelkiismeret dokumentuma	643
MÓZES HUBA	Stilisztika és stílustörténet	646
DUMITRU CIOCOI-POP	Salinger: bemutatás	649

TEKA, LÁTÓHATÁR LEVELEK A SZERKESZTŐSÉGHEZ

*Műmellékleten Mattis Teutsch János rajzai
Bencsik János, Finta Edit, Gedeon Zoltán, rajzai,
Kabay Béla, Szabó Tamás fotói, Veress Pál fémdomborítása,
Papp Gábor linómetszete, Fux Pál rézkarcai,
Nagy Imre festménye és Benczédi Sándor szobra*

Gépelte kéziratokat kérünk
Kéziratokat nem őrzünk meg

KORUNK

ALAPÍTOTTA Dienes László (1926), SZERKESZTETTE Gaál Gábor (1929—1940)
Postacím: Cluj, căsuța poștală 65, Republica Socialistă România.
Szerkesztőség: Kolozsvár, Szabadság tér 4—5. Telefon: 1 14 68, 1 38 05.
SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG: Balogh Edgár (főszerkesztő-helyettes), Gáll Ernő (fő-
szerkesztő), Gáll János, Kántor Lajos, László Béla (szerkesztőségi főtítkár),
Lázár József, Szabó Sándor. Bukaresti szerkesztő:
Aszódy János, Bdul Hristo Botev 26. Telefon: 56 09 22.

GÁLL ERNŐ

A FORRADALMÁR, AZ ESZMÉNY ÉS A VALÓSÁG

Az egyéni s a közösségi lét nagy fordulón, a forradalmi, illetve a megtorpanást kifejező válságok idején újra és újra elemi erővel tör felszínre a kérdés, amely búvópatakként többnyire csak a mélyben munkál: mi végre élünk, mit keresünk és mit keressünk a Földön. Az élet értelmének (gyakran kínzó) problémájával biológiai létünk hullámvölgyében vagy kiemelkedő csúcsain szembesítjük magunkat. Az emberiség történelmének nincs ugyan immanens értelme (még kevésbé valamilyen természetfölötti hatalomtól meghatározott finalitása), a népek, osztályok és nemzetek sorsát azonban bizonyos — többé-kevésbé tudatosított — célok elérésére összpontosított cselekvés alakítja. Persze, az egyének is célokat tűznek ki maguk elé, legyenek azok megvalósíthatók vagy bizonyuljanak utóbb légváraknak, az individuuum önmegvalósítása és a társadalom haladása pedig elképzelhetetlen eszmények nélkül. Az egyéni s a közösségi lét értelmének, céljának és eszményeinek feszegetése elválaszthatatlan egymástól, noha az összhang közöttük nem mindig szükségszerűen adott.

Ciklikusnak minősíthető a törekvés e kérdések megválaszolására abból a szempontból is, hogy nem csupán a megfogalmazók igyekezete változik a különböző történelmi periódusokban, de az a társadalmi közeg sem egyformán érzékeny irántuk, amelynek reagálnia kell mind a kérdésekre, mind a feleletekre. E médium nyilván már egyedeinek a munkamegosztásban elfoglalt helye, a termelési eszközökhöz és a hatalomhoz való viszonya szerint sem lehet egységes. A maradi, a reakciós társadalmi erők és szellemi képviselőik például természetszerűen idegenednek minden olyan kérdésfeltevéstől, amely kételkedést fejez ki a hagyományos, az uralmukat szolgáló eszményekkel szemben és az értékek átértékelésének jegyében új célok, új eszmények kijelölését sürgeti. A modern fogyasztó társadalom tényleges eszménynélküliségével összhangban, a neopozitivismus — mint ismeretes — ál-problémának tekinti az élet értelmét. A bürokratikus, technokrata körök számára viszont a hatékonyság képviseli a legfőbb értéket. A régi normák felbomlásának idején, át-

menetileg érzéketlenség jelentkezhet az illúziókat vesztő tömegekben is. A csömör ideig-óráig erősebbnek mutakozhat az új célok megfogalmazását követő igénynél. Helmuth Schelsky „kétkedő nemzedék”-e az ötvenes évek nyugati társadalmában éppen ezt a közömbösséget fejezte ki apolitikus magatartásával és mindenfajta ideológiát elutasító tudatával. A társadalom dinamizmusa és szükségletei előbb-utóbb eloszlatták azonban a kiábrándultság légkörét; a búvópatak áttöri az érdektelenség falait. A társadalomban feszülő ellentétek hatására mozgásba jön a problémamentesnek tűnő, Csipkerózsika-álmát alvó közvélemény, amelyet nonkonformista gondolkodók, lázadók és forradalmárok ébresztgetnek. Nyugtalanító hangjuk ösztönzésére megindul a válaszkeresés a régi s mégis új kérdésekre: mi az emberhez méltó élet? Melyik a boldogsághoz vezető út? Hol található az az életforma, amely megfelel a modern embernek?

A mozgás, az erjedés gyakran csak a tiltakozásig, a régi értékek elutasításáig jut el. Mintha a tagadás lenne az egyetlen lehetséges válasz. Kísérletek születnek olyan kis-közösségek létrehozására, amelyek a társadalom peremén, valamilyen „ellen-társadalom” sejtjeiként máris gyakorlatba próbálják ültetni új élet- és közösségmodelljeiket. Híveik kivonulnak a társadalomból, foglyaivá válva annak a hiedelemnek, hogy az egész társadalom forradalmi átstrukturálása nélkül, mintegy tagadva annak szükségességét, megtalálhatják az üdvözülés titkát. A régi illúziók s az utánuk eluralkodó közömbösség helyét elfoglaló új hiedelmek, pótmegoldások és menekülések azonban rendszerint tiszavirágéletűek. A forradalom eszméje főnixként kezdi bontogatni szárnyait, s azok, akik értelmet akarnak adni életüknek, hogy egy eszmény jegyében valósítsák meg önmagukat az elodázhatatlan társadalmi átalakulás cselekvő részesiként, a forradalmi eszmények felé fordulnak. Az 1968-as franciaországi események jelezték: a forradalmi mozgalom dagálya újra emelkedőben van Nyugaton, abban a társadalomban, amelyet élesedő belső ellentmondások gyengítenek, s amelynek szembe kell néznie haragvó ifjaival, írástudóinak tiltakozásaival, új harci lendületet nyert munkásságával, a fel lángoló nemzeti-regionális konfliktusokkal, s nem utolsósorban a harmadik világ nélkülöző tömegeivel.

A forradalmi metamorfózis nyilván nem zárult le, nem torpanhat meg a szocializmust építő országokban sem. A hatalom megragadása, a termelőeszközök tőkés magántulajdonának megszüntetése, az iparosításban elért jelentős sikerek csupán szakaszai ennek a haladó erők sarkallta, ellentmondásos folyamatnak — az egyre mélyülő demokratizmus és humanizáció jegyében. A társadalmi viszonyok ilyen jellegű tökéletesítése, a művelődés s az erkölcs forradalmasítása a nagy, távlatos cél megközelítését, az ember megváltoztatását mozdítja elő. *A forradalom eszménye az ember forradalmát szolgálja, az emberét, aki viszont a forradalom eszményében találhatja meg — antropológiai meghatározottságának tudatosításával — élete értelmét.*

*

A pascali gondolat hősi-tragikus továbbértelmezését találjuk Sinkó Ervinnél: „Az emberi szellem kiváltsága, hogy alkotó — ez ugyan nem véd meg a személye megszűnésétől, de érdemes és nagyszerű dac, az egyetlen, amit az ember — ha végső fokon hasztalanul is, de épp ezért az emberi méltóságnak dicséretére — szembeszegezhet a megsemmisítő, a »lerontó halállal«...“ Nos, ebben a kiváltságban, a tág értelemben vett alkotásban bontakozik ki főként az érteimes élet, amelynek kialakítása viszont csak valamilyen haladó eszmény vonzásában lehetséges. Tragikusnak s egyben hősinek érezzük ezt a víziót az emberről, aki tudja, hogy halandó, ám ez a felismerés nem kergeti önpusztításba, s nem taszítja a *carpe diem* jellegével igazolt menekülésbe. Az istenek halálára rádőbbsent, s ettől traumatizált embernek nincs más — hozzá méltó — választása, mint szembe nézni a Semmivel és sajátos párbeszédbe bocsátkozni a teljes bizonyossággal bekövetkező halálával, illetve a világgal, amely nélküle is létezni fog (Milan Machovec), hogy véges földi pályafutásán kifejtthesse összes képességeit — önmaga s a világ szüntelen alakításában. Ez az együttélés a halállal — paradox módon — nagy energiaforrássá válhat az egyén számára. Arra ösztökélheti, hogy cselekvő koegzisztenciát hozzon létre most már a világgal (Leszek Kolakowsky), egy tartalmas, intenzív, élet vállalása során. Ez az élet valóban tragikus és hősi. Nem ígér olcsó, szokványos boldogságot, ám ha egy nagy emberi eszmény, a forradalom eszméje vezérli, minden nehézség, minden megpróbáltatás és áldozat ellenére sok nemes elégtétellel kecsegtet.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen élet csak az egyén szabad választásának, szuverén döntésének a következménye lehet. Senki sem adhat rajtunk kívül értelmet életünknek, még ha az eszmény, amelynek ezzel a döntéssel elkötelezzük magunkat, s a választásunkkal magunkévá fogadott értékek, nem (kizárólag) a mi, hanem főként elődeink vagy kortársaink alkotásai. Alkotó lehet azonban magatartásunk, s alkotónak kell lennie viszonyulásunknak ezekhez az eszményekhez, célokhoz és értékekhez. Egyéni, alkotó jellegét kölcsönözhetünk a tettnek, amellyel életbe ültetjük őket, s a kötelező bírálótnak, amellyel az eszményt egybevetjük a valósággal, hogy szakadatlanul ellenőrizzük a kor igényei szerint. Csúpan az eszménynek, a cselekvésnek s a bírálótnak ez a totalitása, ez a szerves egysége töltheti el az embert azzal a bizonyossággal, hogy együttélése a világgal valóban aktív jellegű, hogy életének valóban értelme van a hiteles önmegvalósítás és Énjének kiteljesítése irányában.

A közösségi eszmény jegyében alakított értelmes élet természetesen nem mentes a kockázattól. Nem is valósítható meg anélkül, hogy szembesítenők magunkat a választott úton fenyegető lehetséges csalódásokkal, vagy konfliktusokkal. Ez a szembesítés is hősi jellegéhez tartozik. És realizmusához.

A valóság-érzéknek kell figyelmeztetnie a forradalmárt arra, hogy eszménye, noha a valóságból fakad és kifejezi a fejlődés tendenciáit, mindig csak modell marad; sohasem válhat maradéktalanul új valósággá. A forradalmárt ugyancsak valóság-hűsége óvhatja meg attól, hogy szemelől tévessze a realitás bonyolult, összetett mivoltát és azt, hogy a cselekvő történelemalakításban, a tudatos valóságformálásban józanul kell számolnia az idő tényezőjével. A valós időérzék, a jelen s a jövő távlatának minden sürgető vágytól mentes, tárgyilagos felmérése védi őt meg attól,

hogy megrövidítve a történelmi perspektívát, a keserű csalódás áldozatává válják. Az újkor forradalmainak eddigi tapasztalata azonban mintha arra utalna, hogy ezt a veszélyt még nem sikerült elkerülni. Vajon a forradalom drámájának valamilyen törvényszerűségével állunk szemben?

Marx kifejtette annak idején, s nyilván bizott abban, hogy a proletárforradalmak „állandóan bírálják önmagukat, folyton megszakítják saját menetüket, visszatérnek a látszólag már elvégzetthez, hogy megint újból elkezdjék, kegyetlen alaposággal gúnyolják első kísérleteik felemaságait, gyengéit és gyatraságait...” (Marx—Engels: *Válogatott Művek*. Budapest, 1963, I. 260.). Tudjuk, a klasszikusoknak sem sikerült teljesen mentesülniük attól, hogy néhány jóslatukat az idő megcáfolja. A proletárforradalmak marxi jellemzése azonban változatlanul megőrizte érvényét. Nem a ténymegállapítás, hanem az igény síkján. E követelmény tiszteletbentartása ígér biztosítékot annak elkerülésére, hogy a régi társadalom túlfűtött szenvedélyektől áthatott abszolút tagadása ne okozzon tragikus megrázkódtatást az új társadalom építésének prózai szakaszában. A hétköznapok pátosztalan világában a forradalmárnak ugyanis rá kell döbennie arra, hogy a régi nem tűnik el oly gyorsan és oly gyökeresen, mint ahogy a *Sturm und Drang* szakaszában hitte, az új pedig szintén nem győzedelmeskedik azzal az egyértelműséggel, amellyel azt messianisztikus reményei sugallták.

A kiábrándultság, amely legtöbbször az eszmény és valóság azonosításából, az átalakulás folyamatos jellegének fel nem ismeréséből származik — rossz tanácsadó. Múltba fordulásra, a „hősi korszak” nosztalgikus visszakívánására készlet, vagy távlatnélküli, fásult napi aprómunkába fullaszt. A meghasonlottság lelki táptalaja lehet mind a pálfordulásnak, mind a kalandor álradikálizmusnak. Az illúzió-vesztés sokszor cinizmust szül, ám termékeny önbírálat forrásává is válhat. Az irracionális várakozások összeomlása — gyakran a tiltakozás és a felháborodás érzelmi töltésével — kathartikus következményekkel járhat — az életidegen eszmények lebontása révén. A forradalmár szenvedélyes elkötelezettségének nem szabad fanatizmussá torzulnia, amely mindig hajlamos arra, hogy egy fetiszált jövő nevében elhanyagolja a jelent, s az elidegenedett eszményre hivatkozva alkalmasnak találjon bármilyen eszközt. Vannak történelmi pillanatok, amikor a forradalmárnak le kell mondania szakmai hivatásáról, alkotó terveinek megvalósításáról, szereteteiről, az élet sok öröméről, szabadságáról, sőt — ha kell — életéről. A forradalmár-lét elkerülhetetlenül áldozatos, de nem szükségszerűen aszkétikus. Hűség és bizalom az ügy iránt legfőbb erői közé tartozik, ám nem sajátja — a lényegében kritikai fogantatású — forradalmisággal összeegyeztethetetlen vakhit. Szüksége van elvi következetességre, de óvakodnia kell attól a türelmetlenségtől, amely megtiltaná neki a dolgos hétköznapok szerényebb értékeinek, tiszta örömeinek méltánylását és megfosztaná a szellemi érzékenységnek, a rugalmasságnak, s a nyitottságnak a mai világban oly nélkülözhetetlen kvalitásaitól. A nagy közösségi eszmény mozgósítja legjobb képességeit, de ne hagyja magát bezárni egy szűk szemlélet és egyoldalú életforma kalodájába.

Nem szabad sem elől téveszteni — átmeneti vereségek vagy visszavonulások idején sem — a kitűzött célt, s az utat bevilágító eszményt. A politikai cselekvéshez tartozó megalkuvások hatására ne válják elv-

telen „reálpolitikussá“, viszont ne feledkezzék meg arról sem, hogy magának az útnak, a forradalmi küzdelemnek, az alkalmazott eszközöknek is megvan a maguk értéke és funkciója, nem utolsó sorban éppen az eszmény, a cél menetközben történő alakításának újrafogalmazásában. Gondoljon a marxi tanításra: „A kommunizmus szemünkben nem *állapot*, amelyet létre kell hozni, nem *eszmény*, amelyhez a valóságnak hozzá kell igazodnia. Mi kommunizmusnak a *valóságos* mozgalmat nevezzük, amely a mai állapotot megszünteti“ (*Marx, Engels Művei*, Budapest, 1960. III. 35). A cél és eszköz dialektikájának tudatosításával kell ráébrednie, hogy a holnapi cél nem függetleníthető a ma felhasznált eszközök következményeitől, a hozzá vezető út minden állomása pedig tényleges megvalósulását jelenti. Az eszközök minősége — akarva nem akarva — meghatározó tényezőként szerepet játszik a cél etikumában. A humánus cél tehát kizárja a vele ellentétes módszerek alkalmazását. Éppen ezért az eszköz s a cél felé segítő út humánumának gondja a mai forradalmár erkölcsi felelősségének döntő kritériuma.

*

Életünknek értelmet adva, nekünk kell eszményeinket megválasztanunk. Ez a nehéz feladat rizikót rejt magában. Sehol sincs biztosíték arra, hogy az eszmény, amely mellett elkötelezzük magunkat, megvalósulása során nem okoz majd tragédiákat személyes életünkben és nem taszít esetleg súlyos konfliktusokba másokkal vagy lelkiismeretünkkel. A kockázatot azonban vállalnunk kell. Döntésünkkel ugyanis önmagunkat határozzuk meg. Opciónkkal (s ebbe belefoglaljuk az eszmény korrigálásának követelményét) olyan útra lépünk, amely ha nem is vezet biztos sikerhez, azzal az elégtétellel szolgál, hogy a küzdelem egyben az önmagunkhoz, a törekvéseinknek, álmainknak megfelelő eszményhez való hűséget fejezi ki.

A forradalom eszményének szentelt élet azonban kiváltképpen közösséget tételez fel. Ennek az eszménynek a közösség a lételeme. Lényegénél fogva kizárja az egocentrizmust. Az eszményben önmagára lelő egyén csak a kollektívában találja meg azokat az erőforrásokat, amelyekből a harchoz szükséges energiát meríti. Az elvtársi szolidaritás melegsége az akadályok legyőzésére ösztönöz. A közös ügy megkövetelte azonosulás pedig kitarásra sarkall az áldozatok vállalásában. A forradalmár nem érzi nyűgnek az élet-halál küzdelemben levő közösség szigorú fegyelmét. A nemzetközi munkásmozgalom, pártunk mártírjainak utolsó üzenetei örök időkre szóló megrázó, felemelő dokumentumok a homo humanusért folyó harc erkölcsi értékéről. Az önkéntes és szinte maradéktalan integráció biztonságot árasztó bensőségében nem érzékeljük frusztrációnak, ha háttérbe kell szorítanunk egyéni érdekeinket és vágyainkat. A vezetők iránt táplált bizalom és odaadás légkörében nem féltjük egyéniségünket attól, hogy olyan akciókban veszünk részt, amelyeknek nem ismerjük minden indítékát vagy következményét. A forradalmi élcsapat annak a *humanizáló* közösségnek az eszményi példája, amely — Márkus Mária és Hegedűs András szerint — főként azzal segíti tagjai személyiségének fejlődését, hogy az emberi nem lényege kibontakoztatásának irányában valósítja meg az egyén partikularitásának meghaladását (*Közösség és individuuum*, Kortárs, 1970. 12).

A forradalmár és a közösség viszonya persze nincs híján problémáknak. A maga történelmi pályáján ellentétekhez is vezethet. Konfliktusokat szülhet és nem mentes ama veszélytől sem, hogy — bizonyos körülmények között — már nem kedvez az autentikus személyiségnek.

A történelmi tapasztalatok alapján számolnunk kell azzal, hogy a csoportszolidaritás követelménye öncélúvá válhat, s eltávolodva eredeti szerepétől, nem szolgálja már hatékonyan az ügyet, a forradalmár személyiségére pedig — a manipuláció közvetítésével és konformizmusra készítetve — rombolólag hat. Ezért oly döntő a forradalmár és a közösség viszonyának alakulásában a demokrácia érvényesülése. Ez a viszony ugyanis csak a nyíltság és őszinteség éltető közegében marad összhangban a szocialista humanizmus eszményével. Ezért köszöntjük és támogatjuk szívvel-lélekkel pártunk törekvését a demokratizmus elmélyítésére, a szabad vitaszellem, a tényleges participáció meghonosítására. E politika következetes alkalmazásában látjuk annak a garanciáját, hogy a haladó célokat szolgáló közösség megőrzi lényegi rendeltetését: előmozdítja az új körülmények között is tagjainak fejlődését a teljes ember, a sokoldalú, autonóm személyiség irányában. Az ember sohasem lehet eszköz, hisz éppen ő képviseli a célt, amelyet viszont csak a humanizáló közösség segítségével érhetünk el. A forradalmi mozgalom történetében voltak és lehetségesek olyan szakaszok, amikor az egyén fenntartás nélküli azonosulása a csoportfegyelem igényeivel azzal a következménnyel jár, hogy szinte maradéktalanul feloldódik egy sajátos, mintegy a közösséget képviselő Én-fölötti énben. Ez a jelenség — átmeneti jelleggel — bizonyos lendületet kölcsönözhet a célirányos cselekvésnek, ám azzal a veszéllyel fenyeget, hogy pusztá funkcióvá zsugorítja a személyiséget, akinek pedig mindig meg kell őriznie — éppen a cselekvés tartós hatékonysága és etikuma végett — kezdeményezőkézségét. Meg kell továbbá óvnia és ki kell bontakoztatnia egyedi jellegét. *Az egyszери s eredeti individuум párbeszéde azzal a forradalmi közösséggel, amellyel szerves (noha ellentmondásos) egységben küzd, sarkallja az eszmény felé közeledő „hosszú menetelést“.*

*

A forradalmak szakaszait jellemezve, Rudi Supek eredeti nézetet fejt ki. Szerinte minden forradalom a prométheuszi szakasszal kezdődik, amelyet a nagy eszmények uralnak, s a romantikussal zárul. Az utóbbiban viszont az autentikus személyiség kerül a központba (*Die ethischen Widersprüche revolutionärer Existenz, a Revolutionäre Praxis* című kötetből, Freiburg, 1969, 220—222). Supek szakaszosítása nyilván nem a tudományosság szigorú ismérvei szerint fogalmazódott meg. A periódusok sorrendje nem kötelező jellegű, s nincs közöttük merev határvonal. E szakaszok, akárcsak az ideáltípusok a nem vegytiszta képleteként jelentkeznek, hanem csak sarkítva fejezik ki a különböző előtérbe nyomuló tendenciákat.

Az eszményközpontúság például nem zárja ki a személyiségnek kedvező feltételek megteremtését. A prométheuszi eszmény mindig is ösztönzőnek bizonyult az önmagát s a társadalmat szüntelenül alakító ember számára. A tüzlopó titán nevével fémjelzett szakasz jelentése nem veszi

el tehát érvényét, a romantikussal pedig nem zárulhat le a befejezést nem ismerő forradalom.

E folyamatban a forradalmár is változik. Nem módosulhat azonban alapvető viszonyulása a világhoz. A forradalmár sohasem tekintheti véglegesnek, főkéletesnek az adott helyzetet, főtörekvése ezért mindig a haladást gátló akadályok eltávolítására irányul. Ebben a magatartásban is jelentkezik ama erénye, amely arra készítette Che Guevarát, hogy a forradalmiságot az emberi létezés mód legmagasabb fokának tekintse.

Che Guevara víziójában és példája szerint a harcos élete semmit sem jelent a forradalomhoz képest; a forradalmárnak győznie kell vagy meghalnia. A nagy dél-amerikai forradalmár mártíriumával bizonyította, hogy eszmény és tett elszakíthatatlan egységet alkotott számára. Ő valóban „elégett abban a szolgálatban, mely csak a halállal ér véget.“ Láthattuk, a szembesítés a halállal origója lehet az eszmény jegyében zajló életnek. A forradalmárnak késznek is kell lennie arra, hogy — szükség esetén — életét áldozza. A guevarai modell azonban — minden felemelő erkölcsi jelentése ellenére — nem az egyedül lehetséges, mint ahogyan a gerillaharcot abszolutizáló felfogása sem bizonyult egyetemesen alkalmazhatónak. Még hősi vállalkozásának sikere esetén sem. A mai világban, amelyben a forradalom feltételei más és más ritmusban — különböző gazdaságtörténelmi, politikai, földrajzi és egyéb tényezőktől meghatározottan — eltérő körülmények között érnek be, nincs, nem is lehetséges mindenütt kötelező erővel érvényes képlete a forradalomnak és képviselőinek.

A forradalmár különben sem mentes a belső konfliktustól, és dilemmáktól. Régis Debray (aki Che Guevarát „szent“-nek tartja), úgy látja, hogy a mai forradalmárnak meg kell küzdenie azokkal a konfliktusokkal és dilemmákkal, amelyek a világ ellentmondásos jellegéből, a győztes forradalom után kialakult új helyzetből fakadnak. Debrayt börtönnaplójában kiváltképpen a forradalmiság és a kompromisszumok viszonya foglalkoztatta (*Les Temps Modernes*, 1970. 6). Mi viszont — érthető módon — főként az új társadalom építőjének dilemmái iránt vagyunk érzékenyek. Miként lehet forradalmárnak maradni a hatalom birtokában, az építés hétköznapijaiban? Hogyan törhetünk utat a jövő felé, anélkül, hogy elhanyagolnók a jelen szükségleteit? Mit tegyen a forradalmár, hogy ne váljék bürokratává és ne korrumpálódjék a sok kísértés közepette? Elkerülheti-e és hogyan azokat a helyzeteket, amelyekben a pozitív eredményekre irányuló cselekvés — azonos értékskála szerint — negatív következményekhez is vezethet?

E kérdésekre és dilemmákra nehezen lehetne általános, minden esetben alkalmazható feleleteket adni. Moralizáló jellegű kívánalmak megfogalmazása sem nyújt kielégítő megoldást. A forradalmár nincs birtokában annak a panacea universalisnak, amely kiségi őt összes konfliktusaiból. A válasznak, a döntésnek egyéninek kell lennie — a konkrét helyzetben, az adott konfliktus hely- és idő megszabta körülményei között.

A világban végbemenő forradalmi folyamatok nagyfokú differenciáltsága újító elemzést sürget a mai erőviszonyokkal és a holnap fejleményekkel számoló stratégia és taktika kidolgozására. E globális stratégiai tervnek számolnia kell természetesen a korszerű forradalmiság ismérveit és követelményeit összefoglaló modellekkel. A hivatásos forradalmárnak, a tudatosságot képviselő élcsapat tagjának hagyományos képlete

mellett, sok más — e típus elemeit tartalmazó, de attól eltérő vonásokkal is rendelkező — modellről tudunk, amelyek különböző harci módszereket, magatartásokat sugallnak (a forradalmár, aki úgy mozog a tömegben, mint „hal a vízben“; a gerilla; a „reménytelen“ peremrétegek lázadását katalizáló harcos, és így tovább).

A különböző koordináták között kialakult meghatározások nyilván nem csupán viszonylagosak, de vitathatók is. Századunk utolsó évtizedeinek, a tudományos-műszaki forradalomnak és a nagy tömegmozgalmak sajátosságainak követelményei azonban nem teszik kérdésessé az eszmény nélkülözhetetlen, ösztönző szerepét. A huszadik század alkotó marxizmusának szellemében fogant eszmény pedig azt is igényli a személyiségét, önálló véleményét érvényesítő forradalmártól, hogy ne szakadjon el az *itt és most*, a hétköznapok, a nemzeti—nemzetiségi hovatartozás a modern ember egész átalakuló életformájának követelményeitől.

Számunkra, a Román Kommunista Párt politikája biztosítja e magatartás elvi alapjait és gyakorlati megvalósításának irányvonalát.

Mattis Teutsch János
tusrája

KALLÓS MIKLÓS

IDEOLÓGIÁNK ÉS POLITIKÁNK ÖSSZHANGJA

Bármilyen pártot csak ideológiájának és politikájának koordinátáiban ismerhetünk és határozhatunk meg. Lenin pártépítési koncepciójában a párt tagja az lehet, aki magáévá teszi a párt ideológiáját és részt vesz politikájának valóra váltásában. A párt szervezeti felépítése, valamint egyéb sajátosságai ideológiájának és politikájának jellegéből következnek.

Senki sem vonja kétségbe, hogy egy pártnak meghatározott politikai vonala van. Nem így, ami az ideológiát illeti. Egyesek szerint létezhetnek, illetve léteznek olyan pártok, politikai mozgalmak, amelyeknek nincs ideológiájuk.

Ez az álláspont korántsem újkeletű. A második világháborút követő években különböző politológiai összejöveteleken nem egy ízben hangzott el például az a vélemény, hogy a fasizmusnak nem volt ideológiája. Az illető szerzők okfejtéséből kiderült, hogy állításukat főként két körülmény téves értelmezésére alapozták. Először is arra, hogy a fasizmus a különböző országokban más és más nemzeti formát öltött, másodszer pedig arra, hogy a fasiszta demagógia más és más jelszavakkal fordult a különböző társadalmi rétegekhez. Ha a politológusnak vagy a szociológusnak számolnia is kell ezekkel a sajátosságokkal, nem kétséges, hogy létezett egy fasiszta ideológia, amely áthatotta a fasiszta pártok és rendszerek gyilkos politikáját, embertelen morálját, misztikus-vérgőzös világnézetét.

Az ötvenes évektől kezdve terjed el a polgári szociológiában és politikatudományban az a nézet, hogy az ideológiák korának lealkonyult. Raymond Aron, Daniel Bell, Seymour M. Lipset, Edward Shils és mások „az ipari társadalom“, „a konfliktusmentes társadalom“, „a társadalmi és osztálytársadalmi integráció“ szükségyszerű velejárójának tekinti az ideológiák végét. (Más értelemben és más előjellel egyes marxista gondolkodóknál is találkozunk „ideológiátlanítási“ törekvésekkel.) A politika vonatkozásában az „ideológiátlanítók“ úgy vélik, hogy lehetséges, sőt kívánatos az ideológiamentes politika, hogy a nyugati államok kormányai éppen ilyen politikát folytassanak. Daniel Bell például híressé vált könyvében (*On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties The End of Ideology*, 1960) különös szerencsének tekinti, hogy — mint írja — az Egyesült Államok kormányainak a politikáját nem befolyásolja semmilyen fajta ideológia, hanem csakis gyakorlati-utilitárius megfontolások vezérik. Szükségtelen részletesebben kimutatnunk e vélemény alapvetően téves voltát. Az igaz, hogy egyetlen jelenlegi polgári ideológia sem annyira

kidolgozott elméletileg, egyik sem oly sokoldalú, átfogó és koherens, mint a marxista ideológia. Ez azonban egyáltalán nem jelenti, hogy nincs polgári ideológia. Minden tőkésállam politikáját bizonyos elvek vezérik, még akkor is, ha egy adott kormánynak vagy pártnak nincsenek ideológiai programnyilatkozatai, vagy pedig megtévesztő szövegekkel leplezi valódi elveit. Nincs olyan polgári párt, nincs olyan nyugati kormányzási rendszer, amely ne vallaná a tőkés tulajdon szentségét és sérthetetlenségét, amely ne az adott tőkés termelési és társadalmi rendszert védelmezné, amely következképpen ne egy adott osztály, a tőkés tulajdonosok osztályának vagy ennek felső rétegének az érdekeit képviselné, amelynek politikai elveit tehát ne egy társadalmi osztály vagy réteg ideológiája határozná meg.

Az „ideológiátlanítók“ nem vonják kétségbe, hogy politikai korban élünk, olyan korban, amelyben a politikának elsőrendű társadalmi szerepe és fontossága van. De: ideológia nélküli politikai kor — fából vas-karika. Minden politikát bizonyos ideológiai elvek vezérelnek, minden ideológia meghatározott politika szolgálatában áll, minden ideológiából a politikai cselekvés meghatározott vonala és módja következik. Egyes polgári ideológusok előszeretettel nevezik a XIX. századot a szuperideológiák és a nagy eszmények korának, s azok közülük, akik bíráló szemmel tekintenek társadalmukra, annak számos fogyatékoságát az eszmények állítólagos kimúlásával magyarázzák. De éppen a nyugati társadalomban erőteljesen jelentkező „eszményéhség“ (ami például a különböző kontesztáló ifjúsági mozgalmakban is megfigyelhető) bizonyítja, hogy sem az eszmények, sem az ideológiák kora nem múlt el, ellenkezőleg, az eszmények még soha olyan nagy szerepet nem játszottak a történelemben, mint éppen napjainkban. Nem is lehet ez másként egy olyan korban, amelyet mélyreható, az egész emberiség jövőjére nagy kihatást gyakorló társadalmi átalakulások jellemeznek.

Ideológia és politika összefüggése egyetlen gondolkodás- és cselekvésrendszerben sem oly nyilvánvaló, mint a marxizmuson belül. Eszme és cselekvés, ideológia és politika szerves egységének a követelményét fogalmazták meg Marx híres — már-már közhellyé változtatott és éppen ezért mindig újra átgondolandó — sorai a filozófia világot megváltoztató szerepéről, arról, hogy a dolgozók felszabadításának, az emberi emancipációnak „a feje a bölcsélet, a szíve a proletariátus“. Marx szerint az elmélet, ha a tömegekbe hatol, anyagi erővé válik. Lenin ezt a gondolatot a politikai élcsapat kiépítésén munkálkodva úgy fogalmazta meg, hogy forradalmi elmélet nélkül nincs forradalmi mozgalom sem. Ebben a gondolatmenetben maradván, csak egyetérthetünk a jeles francia marxistának, Louis Althussernek azzal a véleményével, hogy a kommunista mozgalom hatékonyságának további fokozása érdekében elsősorban az elmélet kohézióját, hatékonyságát kell növelni. Ha nem csalódom, Max Webertől származik az a szellemes megfogalmazás, amelyet véleményem szerint a szűk praktícizmussal és a valóságtól idegen, terméketlen spekulációval mindig szembeforduló marxizmus teljes mértékben magáénak vallhat: miszerint a legpraktikusabb dolog egy jó elmélet. Már kevésbé fogadható el Althussernek az a véleménye, hogy az elmélet rigorózus kiépítése megköveteli ideológiátlanítását. Jóllehet más „ideológiátlanítótól“ eltérően Althusser nem tagadja az ideológia társadalmi — adott esetekben pozi-

tív — szerepét, álláspontja végső fokon mégis az ideológiának egy sajátos, túlnyomóan a korai marxi szövegekben található értelmezésére, az ideológiának a hamis tudattal való azonosítására épül.

A valóságban a kommunista mozgalom, a munkásosztály elmélete — bármily rigorózus tudományossággal munkálkodjunk is kategóriarendszerének további kiépítésén — nem veszíti el ideologikus jellegét. Minden olyan eszmerendszer, amely genetikusan (tehát eredetét, kialakulását tekintve) és funkcionálisan (azaz szerepét és hatékonyságát tekintve) egy társadalmi osztályhoz, réteghez s más hasonlóhoz kapcsolódik — ideológia. Mindaddig, amíg — Gramsci kifejezésével élve — a társadalom nem válik egységessé, amíg a társadalomban különböző és egymással ellentétes érdekű csoportok léteznek, a társadalomtudományi ismeretek szükségképpen ideologikus jellegűek maradnak.

A társadalmi osztályok, rétegek, általában nagycsoportok érdeklőnbözőségei mind az ideológiában, mind a politikában kifejezésre jutnak. A marxisták számára — ebből a szempontból — nyilvánvaló, hogy az ideológiai ellentétek tulajdonképpen politikai ellentétek megnyilatkozásai a szellemi tevékenység síkján. Néhány kiegészítő megjegyzés nélkül ezek a sorok rossz szájízt hagyhatnak az olvasóban. Tény, hogy ezzel az alapvető marxista tétellel is az történt, ami sok mással; szüklátóköri és dogmatikus beállításban ez a tétel alkalmas volt arra, hogy a véleménykülönbségeket, eszmei vitákat politikai ellentétekké, sőt politikai perekké változtassa, és odavezetett, hogy a marxista gondolkodást mesterségesen elszigetelték a kor más, haladó és autentikus értékeit is alkotó szellemi-tudományos áramlataitól.

Egyoldalúan járnánk el azonban, ha ettől a terhes történelmi örökségtől magunkat elhatárolandó, megfélekednénk a szóban forgó tétel lényegi tartalmáról és érvényéről. Persze, az elméleti nézetkülönbség nem mindig takar politikai ellentétet. Azt sem tagadhatjuk, hogy politikai ellenfeleink is képesek tudományos értékű felismerésekre jutni. Együttműködhetünk politikailag azokkal, akik más ideológiát képviselnek, és elméleti dialógust folytathatunk olyanokkal, akik a miénktől eltérő politikai nézeteket vallanak. Ugyanaz a politikai vonal különböző árnyalatú ideológiákban juthat kifejezésre, és hasonló ideológiák különböző politikai vonalvezetést engednek meg. Mindez azonban nem hatálytalanítja annak a szociológiai felismerésnek az érvényét, hogy *végső fokon* egy társadalmi osztály politikáját és ideológiáját *egyaránt* az osztály alapvető gazdasági érdekei határozzák meg, és éppen ebből következik az osztály politikája és ideológiája közötti lényegi megfelelés. Ebből a szempontból teljesen mellékes, hogy az osztály ideológusa tudatosan fejezi-e ki az osztály alapvető érdekeit vagy sem, hogy ő maga aktív-e politikai téren vagy sem.

Jogosan és feltétlenül szükséges az egyszerűsítés, a vulgarizálás elleni küzdelem, ennek útja azonban nem alapvető elméleti tételek figyelmen kívül hagyása, hanem ellenkezőleg, a tételek következetes megtisztítása minden reáarakódó (talán helyesebb volna így mondani: reáarakott) szennyződéstől, a mai társadalmi-tudományos fejlődéssel való szembesítésük, ennek megfelelő továbbfejlesztésük.

Mondottuk, hogy a marxizmusban ideológia és politika szervesen összefüggenek. Hangsúlyozandó, hogy szerves és természetes, nem pedig mesterséges és önkényes összefüggésről van szó. Mind a politikai, mind az ideológiai tevékenységnek számolnia kell ezzel az összefüggéssel. Ha akár a politikai gyakorlat, akár — Althusser kifejezését használva — az elméleti gyakorlat figyelmen kívül hagyja ezt a benső és természetes összefüggést, akkor ez óhatatlanul kihat a másik tevékenységi területre is. Nemcsak elméleti elemzés segítségével mutatható ki, történelmi tapasztalat is bizonyítja, hogy a szubjektivista és voluntarista megnyilvánulások a politikai gyakorlat területén szükségképpen maguk után vonják a dogmatizmust, a szüklátóköröséget, a begyepesedést ideológiai téren. Valahányszor megsértették vagy megsértik a szocialista elveket és normákat a társadalmi élet valamilyen szférájában, a politikai és ideológiai szerves és természetes kapcsolatát mesterséges és önkényes egybekapcsolással helyettesítik. Ilyen esetekben az ideológia és politika közötti „összefüggés“ hol úgy jelentkezik, hogy az ideológia szerepét bizonyos politikai intézkedések és lépések *utólagos* elméleti alátámasztására és igazolására korlátozzák, az ideológiai életet egy voluntarista politika szükségleteinek megfelelően „gleichschaltolják“, hol úgy, hogy a politikát igazítják megcsontosodott és önkényesen értelmezett ideológiai tételekhez, hol pedig — s éppen ideológia és politika összefüggésénél fogva ez a leggyakoribb — mindkét formában egyszerre. Bármelyik esetről legyen is szó, mindegyik egyaránt súlyos károkat okozott — s okozhat, bármikor és bárhol is forduljon elő — a szocializmus, a társadalmi haladás ügyének, a tudományak és a kultúrának.

Ideológia és politika szerves és természetes összefüggésének következtében a helyes — tudományos igénnyel megalapozott — politikai vonalvezetésre irányuló erőfeszítéseket, a tárgyilagosság, a szó nemes értelmében vett realizmus, az alkotókészség megnyilvánulását a politikai gyakorlatban az ideológiai élet és tevékenység fellendülése, gazdagodása kíséri. Marx egyik korai munkájában azt írta a filozófiáról, hogy abban egy kor, egy nép legrejtettebb, legfinomabb, leértékesebb nedvei csapódnak le és kristályosodnak ki. A filozófia maga is ideológiai forma és a marxi megállapítás vonatkoztatható az ideológiára általában. A kor feladatainak és követelményeinek, a nép alapvető érdekeinek megfelelő alkotó politikai gondolkodás és gyakorlat megkönnyíti és meggyorsítja az értékes eszmék kikristályosodását, mint ahogy „a kor nedveit“ lepároló haladó ideológia hatékonyan vezérli a haladást szolgáló politikai gyakorlatot.

*

A Román Kommunista Párt fennállásának félszázados évfordulója pezsgő politikai és ideológiai tevékenységben találja az országot. Köztudomású, hogy közéletünk megújrodása, a politikai és ideológiai élet fellendülése különösen a IX. kongresszus hatására következett be. A párt X. kongresszusa megerősítette és továbbfejlesztette a IX. kongresszus politikai vonalát, kidolgozta és jóváhagyta a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének programját. A X. kongresszus határozatai nyomán széles méretű, átfogó tevékenység bontakozott ki, amely arra irányul,

hogy tökéletesítse a társadalmi élet valamennyi területének tartalmát, formáit, szervezeti kereteit.

A társadalmi tevékenység, a szocialista építőmunka különböző területeinek kölcsönös összefüggése, egysége nem utolsósorban abból adódik és abban jut kifejezésre, hogy a kommunista párt szerepe a társadalmi életben, az államban megnövekedett, hogy egyre hatékonyabbá válik vezető szerepe a társadalom anyagi és szellemi életének minden síkján. A párt politikai munkastílusa egyre erőteljesebben nyomja reá bélyegét a legkülönbözőbb területeken folytatott tevékenységre. Nyilvánvaló, hogy ez a kihatás annál közvetlenebb és erőteljesebb, minél nagyobb mértékű az adott tevékenységi terület politikai töltése, telítettsége. És nem kétséges, hogy az ideológiai élet ebből a szempontból egyike az első helyen állóknak. Innen, hogy pártunk politikai és ideológiai tevékenységét, politikai és ideológiai életünket alapvetően közös vonások jellemzik, ideológia és politika szerves összefüggésének megfelelően.

Pártunk politikája *marxista* politika, ideológiája *marxista* ideológia. A közös jelző a két terület lényegi összefüggésére, kölcsönös megfelelésére utal. Számunkra magától értetődő megállapításról van szó, amely a jelenkori politikai és ideológiai mozgalmak, áramlatok, viták tükrében mégis kifejtésre szorul. A marxizmus ellenfelei és a polgári „marxológusok” ugyanis előszeretettel állítják, hogy napjainkban e kifejezéseket: marxista politika, marxista ideológia, nem is használhatjuk egyes számban. Fejtegetéseikben hol a szocialista építésben, a kommunista pártok programjaiban mutatkozó eltérésekre, hol a nemzetközi kommunista mozgalomban létező véleménykülönbségekre utalnak. Túl messzire vezetne, ha kitérnénk itt e kérdésekre. Pártunk ezekkel kapcsolatos álláspontja jól ismert. Nem mond ellent a marxizmusnak, ellenkezőleg, annak alapvető tanításaihoz követhetjük, hogy a kommunista pártok politikai vonala, a szocialista építés menete egyik vagy másik országban a sajátos helyzetre, körülményekre, történelmi örökségre, hagyományokra van tekintettel.

Ami a nemzetközi kommunista mozgalom jelenlegi helyzetét illeti, pártunk állandóan hangsúlyozza, hogy az, ami egyesíti a kommunista pártokat, sokkal erősebb, lényegesebb, mint az, ami egyik vagy másik kérdésben szétválasztja őket, és gyakorlati, internacionalista politikájával, minden kommunista párttal való jó kapcsolataival bizonyítja ennek az álláspontnak a helytállóságát. Ami viszont azt a kérdést illeti — amit a marxológusok gyakran feltesznek —, hogy lehet-e tudni a jelenlegi körülmények között, melyik párt alkalmazta ideológia vagy politika marxista vagy sem, erre filozófiánknak megfelelően azt feleljük, hogy ezt végső fokon a gyakorlat dönti el és igazolja. Marxista az a politika, amely a dolgozók hatalmának megeremtését, illetve állandó erősítését célozza; amely — a szocializmus körülményei között — a gazdaság erőteljes fejlesztésével lendíti előre az egész társadalmi fejlődést; amely a dolgozó nép anyagi és szellemi szükségleteinek mind teljesebb kielégítését tekinti fő céljának; amely következetesen kiszélesíti és elmélyíti a szocialista demokráciát, megeremt minden lehető feltételt a személyiség sokoldalú kibontakoztatása számára; amely mind belpolitikai, mind külpolitikai síkon a társadalmi haladást mozdítja elő, az antiimperialista harcot támogatja. Szükségképpen vázlatos, elnagyolt ez a felsorolás, de elegendő ahhoz, hogy

felismerjük: ez a szocialista Románia, a Román Kommunista Párt politikája, *marxista* politikája, amelyet *marxista* ideológia vezérel.

A Román Kommunista Párt program jellegű dokumentumai, politikai vonala és tevékenysége egyaránt azt bizonyítják, hogy pártunk politikájának központjában az ember áll, e politika célja a dolgozó ember gazdasági és szellemi szükségleteinek növekvő mértékű kielégítése, boldogsága társadalmi feltételeinek a megteremtése. Ennek megfelelően a párt ideológiai munkája is az emberre összpontosít, arra irányul, hogy a szocialista társadalom emberének világnézetét, erkölcsét, kultúráját, szellemi arculatát alakítsa és fejlessze a marxista tanításoknak, a kommunista eszményeknek megfelelően.

Korántsem tekinthető véletlennek, hogy a romániai ideológusok egyre növekvő érdeklődéssel fordulnak az ember — értékvilágának, eszményeinek, kultúrájának — problematikájára felé. Természetesen közrejátszik ebben az is, hogy a marxisták világszerte fokozott figyelmet tanúsítanak e kérdések iránt, amelyek köztudomásúlag kezdettől fogva a marxizmus alapvető problematikájához tartoznak, és amelyeket mégis, az ismert körülmények között, mesterségesen háttérbe szorítottak. Magyarázható azzal az igénnyel is, hogy feltétlenül szükséges marxista alapvetésű válaszokat kidolgozni azokra az antropológiai, etikai, axiológiai, kultúr- és történelemfilozófiai és más kérdésekre, amelyeket az utóbbi évtizedek különböző szellemi áramlatai vetettek fel, közvetlenül vagy közvetve követelmények hatására. Véleményünk szerint azonban a szóban forgó tény mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy szocialista társadalmi rendszerünkben, pártunk politikájának megvilágításában az ember problematikája szükségképpen került az elméleti-ideológiai munka előterébe, mintegy vetületeként annak, hogy ez a problematika a szocialista építés *gyakorlatának* is előterében áll. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy amennyiben fenntartásaink vannak a marxizmus elméleti antihumanizmusáról szóló althusseri tétellel szemben, akkor azok elsősorban gyakorlati megfontolásból, a történelmi tapasztalatnak, a szocialista forradalom és építés tanulságainak a tekintetbevételéből fakadnak. A marxista politika és a marxista ideológia szerves összefüggése többek között abban is megnyilvánul, hogy mindkettőt a szociológiailag, politikailag és filozófiailag meg-alapozott, következetes marxista humanizmus hatja át.

A Román Kommunista Párt, a szocialista Románia politikája nem utolsósorban elvi következetességéről ismert a világközvélemény előtt. A nemzetközi helyzet, az államok közötti kapcsolatok alakulásának, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom fejlődésének jelenlegi, rendkívül bonyolult időszakában pártunk és államunk politikai vonalára vezérelveinek következetessége jellemző. Mint ahogy elvi következetesség jellemzi a párt ideológiai tevékenységét is. Elvi következetességről a politikában és az ideológiában akkor beszélhetünk, amikor tiszteletben tartják és érvényesítik a szocialista eszméket és eszményeket, a marxista tanításokat, a nép alapvető — az általános társadalmi haladás követelményeivel egybehangzó — érdekeit. Az elvi következetesség jellemzője az is, hogy sem az elvi politika, sem az elvi ideológia nem hódol divatoknak, kizárja — amennyire ez lehetséges — a rögtönzéseket, az improvizációt, nem enged sem szirénhangoknak, sem nyomásnak.

A marxista politikai vonalvezetésben és a marxista ideológiai tevékenységben tanúsított elvi következetességgel szükségszerűen együtt jár az alkotókészség. A kommunista párt politikájának alkotójellege feltételezi a lényegileg kritikai és forradalmi elméletnek és módszereknek, a materialista dialektikának az ismeretét és alkalmazását. A politika mint tudomány és mint művészet megköveteli, hogy megfelelőképpen, a sajátosságokkal számolva válasszuk ki a társadalmi ellentmondások megoldási módjait, hogy *idejében* oldjuk meg az ellentmondásokat; hogy körültekintően készítsük elő a jelentősebb változásokat, fordulatokat; hogy — amikor a kedvező feltételek megérlelődtek — ne késlekedjünk a változtatások eszközzésével. A tudományként és művészetként felfogott és alkalmazott politika és dialektika törvényeinek ismeretén alapszik, a konkrét helyzet konkrét elemzésén, a döntő láncszem kiválasztásának és megragadásának a képességén, az általános és sajátos, a lehetőség és valóság, a tartalom és forma dialektikus viszonyainak a tiszteletben tartásán. A marxista ideológia vezérfonalat nyújt a politikai cselekvés számára, a politikai alkotókészség pedig visszahat az ideológiára; a kommunista párt politikai tapasztalatainak az általánosítása a marxista ideológia alkotó továbbfejlesztésének egyik legszámottevőbb forrása. Említettük, hogy a párt munkastílusa, a párt politikai tevékenységének főbb vonásai reányomják bélyegüket az ideológiai munka stílusára, az ideológiai élet jellemzőire is. A párt politikai vonalának vitalitása, teremtőereje az ideológiai életünket jellemző alkotó lendület, eleven pezsgés serkentője. Az ideológiai munka „termékeinek“ hatékonysága, vonzóereje pártunk politikájának hatékonyságával, vonzóerejével arányos.

A Román Kommunista Párt politikai tevékenységében mind nagyobb figyelmet szentel a szocialista demokrácia kiszélesítésének, elmélyítésének. A dolgozók minden rétegével való rendszeres találkozások és tanácskozások a pártvezetés munkastílusának szerves alkotóelemévé váltak. A legfelsőbb párt- és államvezetés számos intézkedést fogantatosított a szocialista törvényesség megszilárdítására, szélesedtek az állampolgári szabadságjogok, magasabb fokra emelkedett a szocialista társadalom tagjainak felelősségtudata. Azok az elvek, amelyek a szocialista demokrácia kiteljesítése irányában serkentik a politikai tevékenységet, az ideológiai munka területén is hatnak, érvényesülnek. Ezeket az elveket felfedezhetjük azokban az irányt jelző útmutatásokban, amelyeket a párt ismételtlen megfogalmazott az ideológiai téren tevékenykedők számára, legyenek azok társadalomtudósok, filozófusok, írók vagy művészek. Pártunk józan, demokratikus álláspontja szerint az elmélet, a tudomány, az ideológia téren senki sem birtokolja az egyedül üdvöztítő és kizárólagosan helyes igazságot, senki sem csalhatatlan. Éppen ezért az ideológiai munkának létközege a véleménycsere, a szabad vita. Az ilyen viták során elvi és elvtársi magatartást kell tanúsítani. Az elméleti hibák vagy tévedések nem feltétlenül fakadnak rosszhiszeműségből, hiszen az elméleti tevékenység szükségképpen magában foglalja a tévedés lehetőségét, kockázatát. A vitákban, véleménycserekből semmilyen aposztrofálás, személyeskedés nem helyettesítheti a tudományosan megalapozott érveket. Az inszINUÁCIÓKNAK és „KIÁTKOZÁSOKNAK“ nincs meggyőző erejük, tudományos értékük. A tudományos, irodalmi, művészeti tevékenység csakis demokratikus, elvi, elvtársi légkörben vezethet valóban értékes eredményekhez. A szocialista

demokrácia elvei, ezek következetes alkalmazása ilyenképpen a politikai és az ideológiai életnek, tevékenységnek egyaránt nélkülözhetetlen feltételei.

Ugyancsak közös elvek irányítják nemzetközi politikánkat és részvételünket korunk nagy ideológiai szembesítésein. Nem nehéz összefüggést találni a kölcsönös előnyökön és értékcserén alapuló államközi kapcsolatok kiépítésére és megszilárdítására irányuló külpolitikánk, valamint — ideológiai síkon — a különböző szellemi áramlatokkal folytatott dialógusaink között. Külpolitikánkat dinamizmus, kezdeményező készség, a méltányosság elvének érvényesítése jellemzi; közeledünk mindazokhoz az erőkhöz és támogatjuk mindazokat az erőket, amelyek a társadalmi haladás irányában tevékenykednek. Ideológiai vonatkozásban szorgalmazzuk a nem marxista szellemi áramlatokkal való dialógust, fogékony magatartást tanúsítunk az általuk létrehozott értékek iránt. A dialógus nem zárja ki, ellenkezőleg, feltételezi a pártosságot, a kombattivitást, mint ahogy a nemzetközi kapcsolatok terén megnyilatkozó együttműködési készségünk sem zárja ki, hanem feltételezi határozott fellépésünket a reakciós erőkkel szemben. Nyílt politikát folytatunk, és ideológiai síkon a nyitott marxizmus hívei vagyunk. Ez a nyílt politika azonban a dolgozók hatalmát megtestesítő szocialista rend alapján áll, mint ahogy ideológiai téren is a következetes marxizmus álláspontjáról folytatjuk a dialógust; a marxizmus nyitottságán a marxizmus lényegéből fakadó alkotókészségét, gazdagodni tudását, megújhodóképességét értjük.

Ideológia és politika összefüggésének kvintesszenciáját foglalja magában a *pártosság marxista*—leninista elve. Túl messzire vezetne, ha elidőznénk ennél a kérdésnél; pártosság és tudományos tárgyilagosság viszonyának az elemzése hosszas episztemológiai fejtegetéseket kívánna. Mivel éppen a *párt* ideológiájáról és politikájáról szólnak, főlegesen külön bizonygatnunk ezek pártosságát.

A nemzetközi marxista irodalomban — nem is beszélve a nem marxistáról — voltak és vannak olyan hangok, amelyek ideológia és politika torzulásait, ennek következményeit a pártosság rovására írják. Jóakarátú figyelmeztetések hangzanak el, amelyek óvnak a „túlzott“ pártosságtól. (Nemrég olvashattuk a *Le Monde*-ban a Nobel-díjas Jacques Monod hasonló megjegyzéseit egy — különben sok érdekes gondolatot is tartalmazó —, a modern biológia kérdéseivel és az egykori biológiai „bozsorkányperekkel“ foglalkozó nyilatkozatában.) Nyilvánvaló, hogy elméleti quidproquo-ról van itt szó. A múltból ismeretes hibák nem általában politika és ideológia összefüggéséből, hanem egy szubjektivista és önkényes politika és egy meghamisított marxista ideológia összekapcsolásából származtak. Nem a „túlzott“ pártosság volt az ok, hanem az igazi, a tudományos objektivitással egybevágó marxista pártosság *hiánya* mind a politikában, mind az ideológiában. Mint ahogy a politikában a nemzetközi helyzet, erőviszonyok, perspektívák *reális* felmérése csakis a haladó társadalmi erők álláspontjáról, azaz pártosan történhet, úgy a szellemi élet síkján is a pártosság a marxista ideológia továbbfejlődésének elengedhetetlen feltétele volt és marad.

Előfordul, hogy az ideológia pártosságát egyesek rendkívül szűken értelmezik, például úgy, hogy az ideológia fő feladata a politika megmagyarázása és igazolása. Nincs miért tagadnunk: az ideológia és politika

összefüggését úgy is értjük, hogy az ideológia „alájátszik“ a politikának, szolgálja, előmozdítja azt. Tegyük hozzá azonban, hogy az ideológia nemcsak azzal mozdítja elő a politikát, hogy magyarázza és igazolja, hanem azzal is, hogy — szükség esetén — kritikailag viszonyul hozzá. A következő és alkotó marxista ideológia esetében ez egyáltalán nem eltérés a pártosságtól, ellenkezőleg: a pártosságból következik. Ez a kritikai funkció a marxista ideológia lényegéből fakad — Marx igen nagy jelentőséget tulajdonított elmélete e vonásának —, abból, hogy képes a jelent a jövő szempontjából, a valóságosat az eszményi szempontjából megítélni. Erről vagy erről is van szó akkor, amikor pártunk vezetősége azt kívánja meg az ideológiai téren dolgozóktól, hogy behatóan tanulmányozzák társadalmi valóságunkat és megoldási javaslatokat dolgozzanak ki a különböző gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési problémák számára.

Ahhoz, hogy az ideológia a politika viszonylatában egyaránt teljesíthesse értelmező, értékelő és kritikai funkcióját, bizonyos önállóságot és távolságot kell tartania a politikával szemben. A marxizmuson belül ideológia és politika elválaszthatatlan egymástól, számos alapvető vonásuk közös, de az ideológia nem politika, más, mint politika. Az ideológia nem oldódhat fel politikában, mint ahogy a politika sem alakulhat át ideológiává. Amint az ideológia nem képes a maga eszközeivel közvetlenül megoldani a politikai kérdéseket, úgy a politika sem oldhatja meg az ideológiai kérdéseket. Utaltam a dialektika tanításainak fontosságára a marxista politika szempontjából. A dialektika egyik lényeges mozzanata a mérték ismerete. Politikának és ideológiának, politikusnak és ideológusnak egyaránt ismernie kell a dolgok mértékét és mindenekelőtt önnön mértéküket. Mindezt nem ideológia és politika különállása, hanem — ismétlem — szerves és természetes összefüggésének a tiszteletben tartása végett.

Fél évszázados fennállását ünneplő pártunk a marxizmus szellemében ügyel politika s ideológia összefüggésére, s azt torzítás nélkül érvényesíti.

Gedeon
Zoltán:
Vajda-
hunyad

Szervezett vasasok között

A régi szakszervezeti életnek lényegében két irányítója volt. Az egyik a hivatalosan választott vezetőség, amelybe tekintélyes, szakszervezeti múlttal bíró „idősebb” szaktársak kerültek, köztük becsületes, de nehéz mozgású öregek. A hivatalos vezetőséggel párhuzamosan, annak alárendelve formailag, de sokszor nagyon is önállóan működött a bizalmi testület, melyet sok helyt „szervezőbizottság”-nak neveztek. Tagjainak nagyobb része fiatal, vagy ha korban nem is, de lélekben fiatal és harcosabb szellemű munkás volt.

A vezetőségi gyűléseken hivatalos jegyzőkönyvet vezettek, amelyet az akkori törvények értelmében a hatóságok ellenőrizhettek. A szervezőbizottság ülésein, ha készítettek is feljegyzéseket, azok nem kerülhettek a hatóságok kezébe, rejtve voltak, csak emlékeztetőül szolgáltak. A bizottságnak tagja volt a legtöbb bizalmi — azért is hívták sokszor bizalmi testületnek —, itt tárgyalták meg először a bérmozgalmak elindítását, itt dolgozták ki az akciók technikai kérdéseit, de főleg a még szervezetlen munkások megszervezésével foglalkoztak. Az ülések sokszor viharosak voltak. A fiatal vasasok kendőzetlenül beszéltek egyesek magatartásáról, hevesen vitatkoztak, egyesek támadtak... csak úgy röpködtek a „kuli”, a „hajcsár”, a „sztrájktrő” vagy a „begyepesedett fejű” jelzők, amelyekkel előttem akkor még ismeretlen — a gyűlésen jelen nem levő — személyeket illeltek.

Az egyszeri meghívást folytatólagosnak vettem, és rendszeresen kezdtem járni a szervezőbizottsági ülésekre. Eleinte hallgattam, figyeltem, igyekeztem a szakszervezeti mozgalom mechanizmusát megismerni és megérteni. Több esetben megtörtént, hogy egyik-másik szaktársnak volt valami indítványa, amire a szervezőbizottság vezetője megjegyezte: „Az nem lehet a Szaktanács tudta nélkül” vagy „Meg kell kérdeznünk a Szaktanácsot is...”

Nem tudtam, mi a Szaktanács, de nem kellett olyan sok időnek eltelnie, és megismertem, sőt nagyon fiatalon tagja is lettem.

Egynéhány szervezőbizottsági ülés után megismertem a fiatal marosvásárhelyi vasasok legaktívabbjait: Gáll Kálmánt (már régebről ismertem), Birtalan Bélát, Ungvári Misit, Szócs Bélát, Nyisztor Janit, Kovács Károlyt és másokat... Megismertem még a bál szervezésének idején az „öregeket” is: Kacsó Ferit, Ábrahám Bernátot, Görög Albit, Málnási Károlyt, Lakatos Albit, akik mind tagjai voltak a Vasas Szakszervezet vezetőségének.

Párt vezette szakszervezetünk főerőssége 1923-ban a Transsylvania Gépgyár, a Schieb gyár s a Cukorgyár volt. Hónapokon át készítettek elő e gyárak munkásságát kollektív szerződés kötésére. Olyan tervezetet állítottak össze, amely alapul szolgálhatott az ország más fémipari üzemeiben is a dolgozóknak. A tárgyalások tavasszal kezdődtek. A Gyáriparosok Országos Szövetségéhez tartozó helyi gyártulajdonosok központjuk biztatására nem voltak hajlandók kollektív szerződést kötni, de a vasasok nem hátráltak meg követelésükkel, és kitért a sztrájk.

A GYOSZ (Gyáriparosok Országos Szövetsége) tekintélykérdést csinált az ügyből: megéreztek, hogy a marosvásárhelyi vasasok győzelme esetén a bérmozgalmak lavínja zúdulna a vasipari munkaadókra, minden eszközt felhasználtak tehát e sztrájk letörésére. Megpróbálták kiéhezteni a vasasokat a tárgyalások elhúzásával Aradon és más vasipari központokban, félrevezetett vasasokból sztrájktrőket toboroztak, akiket jól leellegeztek, hogy minden eshetőségre a kezükben tartsák őket, de sem a sztrájktrők megjelenése, sem a munka részleges megindítása nem ijesztette meg a vasasokat.

Noha a sztrájktrőket rendőrök őrizték, a sztrájktrők találtak lehetőséget, hogy beszéljenek velük és felvilágosítsák őket a helyzetről. Egy részük azonnal le is állt, s még akkor sem voltak hajlandók dolgozni, amikor a

munkaadók a rendőrségre cipeltették őket, követelve a kapott előleg értékének ledolgozását. Inkább vállalták a rendőrségi meghurcolást és a rendőrfonokat, de sztrájktróként mégsem akartak dolgozni. Azok pedig, akik továbbra is tudatosan vállalkoztak a sztrájktróres mocskos szerepére, ezért egy életre szóló leckét kaptak. A munkából hazafelé tartó sztrájktrórokat az őket kísérő rendőrök szeme láttára körbefogta a sztrájktrórság és az erre az akcióra más üzemekből mozgósított vasasok tömege, és aki nem volt hajlandó ígéretet tenni a sztrájktróres azonnali abbahagyására, azt alaposan helybenhagyták, és a gyár mellett folyó Poklos-patak magas partjáról behajigálták a vízbe. A sztrájktrórságban részt vett Tóth Gyula is, a „Madár“, akiről még tíz évvel később is mesélték, hogy a verekedés hevében rettenetes képe volt, s amelyik sztrájktrórore ráordított, az nem is próbált védekezni, hanem egyenesen beugrott előle a patakba...

Jól ismertem Tóth Gyulát, Marosvásárhely első tanult vasesztergályosát. Elöttem áll hatalmas termete, csontos-markáns férfiarca, ahogyan az esztergápadnak dölve felszemmel figyeli a munkadarabot, amelyről éles rapid-kése finom forgácsokban választja le a felesleges anyag többletet. Nem volt vezető-ember, csak egy becsületes, példamutató szervezett munkás, s ha kellett, sztrájkbizottsági tag. Szerette a jó bort, és ha szombat este 8 órakor nem ült a Sándor János utcai Kádár-fogadó belső szobájában, a Béka (Csiszár Béla) meg a Zsiráf (Gáll Kálmán) joggal mondhatták aggódva: „A Madárral valami baj történt!”

A „Madár“ nevet onnan kapta, hogy amikor megitta — az éveken át megszokott szombat este — egy liter borát, fejét az asztalon nyugvó két hatalmas karjára hajtotta, s mély baritonján énekelni kezdett:

Reszket a bokor, mert
Madárka szállott rá...

Az illegális mozgalomba sem kapcsolódott be, de elmesélte jó barátja, a Zsiráf, hogy amikor 1925-ben letartóztattak néhány ifjú kommunistát, akik között ott volt Ábrahám Kati is (kiszivárogtak a hírek, hogy verik őket a szigurancán), a Madár megkérdezte: „Ki az az Ábrahám Kati?” — „Egy tizenhat éves diáklány” — mondták neki. A Madár eltaszította maga elől a félig megivott borosüveget, és ordítani kezdett: „Süljön le a pojánkról a bőr! Itt ülünk, mint valami kiherélt ökrök, s azt a leánykát verik helyettünk!”

Ki ismeri ma már Tóth Gyulát? Ha most élne, a szakma első mestere lenne — talán a munka hőse... Azt sem tudom, mikor halt meg, de úgy hiszem, ha e sorokat öreg vasasok olvassák, akik ismerték a „Madár“-t, magukban azt fogják mondani: „Jól tette Veress Pali, hogy megemlékezett róla, hiszen Vásárhelyen nemcsak írók és tanárok éltek, és nemcsak Sűrölt Grádcis, Elekes meg Edes lyuk vendéglők voltak, ahol a kedélyes kispolgárok egy szelet flekken meg egy üveg jó küiküllőmenti bor mellett hergelték egymást, vagy telezájjal szidták a kormányt... Hanem ott voltak a kemény osztályharcban edzett — hat elemis, négy polgáris — munkások is, a Madár, a Béka, a Zsiráf, a többi ismert és ismeretlen építő- meg vas munkás, s nekik legalább annyi közülük volt a történelem formálásához, mint azoknak az anekdotahősöknek, akiknek a bemonadásait és vicceit írónk följegyezték.”

A Transsylvania és a Schieb gyár sztrájktróinak magatartása ismertté vált az egész országban. A sztrájk hat hétig tartott, és a marosvásárhelyi vasasok példát mutattak az ország dolgozóinak harcos elszántságból és kitartásból. Pedig a harc már nemcsak a munkások és közvetlen munkaadók között, hanem a két gyár dolgozóit és a hatóságok meg a GYOSZ között folyt, akik nem akartak a jól szervezett vásárhelyi vasasokkal külön kollektív szerződést kötni, hanem valamilyen, a kormány által összetákolta s az ország összes vasipari üzemreire kötelező „bérmegállapodás“-félélet akartak rákérőszakolni.

Hat hét után a GYOSZ beadta a derekát, és a vásárhelyi vasasok két vezetője, Kacsó Feri szakszervezeti elnök és Ábrahám Bernádtitkár a munkaügyi inspektorátuson elégtétellel írhatta alá a harcban szerzett kollektív szerződést. A Transsylvania vasasai országos hírre, elismerésre tettek szert, s ez nem volt véletlen. A Transsylvania gépgyár vasasai már az első világháború alatt, az akkor még Kállai gépgyár nevet viselő üzemből tanúságot tettek

A marosvásárhelyi CFR-műhelyekben

öntudatokról, harci készségükről. A gránátokat és srappelveket gyártó hadiüzem dolgozói 1917-ben sztrájkba léptek az alacsony bérek, a rossz ételmisszerellítés, a katonai terror ellen; a háború befejezését, a békét követelték, ámbr tudták, hogy a még erős katonai kormányzat statáriális bíróság elé állíthatja őket. A sztrájkot a fegyveres hatalom letörte. A vezetőket büntetőszázadokba osztották, és a frontra küldték. Így került büntetőszázadba az akkor alig 20 éves Kacsó Feri is — a Vasas Szakszervezet későbbi elnöke —, az 1917-es sztrájk legaktívabb vezetője. Ilyen harcos múltból merítették erőt és öntudatot 1923-ban a Transsylvania vasasai a hathetes, győzelemmel véget ért sztrájkhoz. Érthető, hogy ifjú lelkesedéssel vallottam magam szervezett vasasnak, közéjük tartozónak.

Az osztályharcos, forradalmi magatartásról közismert Köblös Elek mellett — aki akkor már nem volt Marosvásárhelyen — legtöbbet Soós Jóska és Dán Pista bácsi nevét hallottam ebben az időben. Még nem ismertem őket személyesen, de valahogy róluk formáltam meg a forradalmár arcképét. Simó Géza bácsit — későbbi tanítómesteremet és idősebb barátomat — tisztelettel köszöntöttem, de még egyszer sem beszéltem vele. Nemcsak én, hanem minden harcos szakszervezeti munkás tisztelettel és bizalommal emlegette nevüket példamutatásukért, bátor, megalkuvást nem ismerő magatartásukért.

Igy érthető meg 1924 végén egy famunkás bizalmi hangos kifakadása az óvatos magatartásra figyelmeztetőikkel szemben: „Az isten érti meg ezt az örökös figyelmeztetést a lapulásra. Hát hogyan lehet bérmozgalmat előkészíteni anélkül, hogy ne beszéljünk a sztrájk eshetőségéről?! Csak már jönnének haza Soós Jóskaék, hogy véget vessenek ennek az örökös »vigyázzunk, elutársak!«-nak!” Tetszettek nekem az ilyen beszédek, nem egy bizalmi szájából hallottam hasonlókat. Szokásom volt, hogy a műkedvelő próbákra korán felmentem a Munkásotthonba, és hogy ne lézengjek a füstös biliárdteremben, bementem az éppen folyó gyűlésekre. A más szakmabeliek gyűlésein is nagyon sokat tanultam, sőt egyszer a színpadon, a kulisszák mögött végighallgattam a marosvölgyi famunkás küldöttek zajos-harcos megbeszéléseit is az 1925-ös évre kötetendő kollektív szerződéssel kapcsolatban. A heves viták, a bátor vezetők harcos kiállása, az ingadozó óvatosokkal — mondhatni „opportunistákkal” — való éles összecsapások növelték öntudatomat, ismereteimet, és konkrét állásfoglalásra készítettek.

Erre az állásfoglalásomra akkor került sor, amikor a már néhány hónap óta működő műkedvelő-gárda tagjait a Munkásotthon vezetősége gyűlésre hívta össze, a gárda szervezőivel és irányítóival karöltve. A kérdés komoly volt, el kellett dönteni, milyen irányban működjék a gárda. Megengedhető-e, hogy

az előadások anyagában túltengjenek az ostoba kispolgári izlésnek megfelelő sikamlós-pikáns kuplék, a nyavalygó vagy limonádé-édes operettslágererek, a hülye kis röhgéttető „vigjátékok”...

Először Szabó Jenő és Kahána Jolán, majd Szabó Dénes fejtette ki álláspontját, hangsúlyozva, hogy a „munkásszínjátszás” szerepe nemcsak a szórakoztatás, hanem az öntudatra-nevelés is — elsősorban az öntudatra-nevelés —, és a szórakoztató résznek is nívósnak és értékesnek kell lennie. Válaszképpen elhangzott a Munkásotthon vezetőségének óvatossági intelme, ami felbátorította a kispolgári beállítottságú műkedvelőket. Egymás után állottak fel a szereplési viszketegségtől megfertőzött fiúk és lányok, akik néhány betanult kupléjuk vagy operettslágerük előadását veszélyeztetve látták, és felháborodva utasították vissza azt a felfogást, amely nevelő vagy éppen forradalmi tendenciát akar az előadásokba bevinni pusztá szórakoztatás helyett. „A munkás hat napon át dolgozik, a hetediken pihenni akar. Egész héten hallja a »láncsörgést« meg az »ostorpattogást«, miért akarjátok még vasárnap is az idegörlő gondokra emlékeztetni a munkást? Nem elég az egész heti robot s az abból fakadó fáradtság, szomorúság?” — kérdezte egy nagy műkedvelői múlttal rendelkező, nem éppen fiatal borbélylegény.

Én akkor még nem játszottam a műkedvelő-gárdában. A zenekarban voltam, ahova Katonai Pista egész zenekara az én javaslatomra belépett, amikor meghallották, hogy Sárkány bácsi, az öreg állástalan tanító is belépett három zenélni tudó fiával. Ismeretlen voltam a „sztárok” között, és először fitymálva hallgatták fejtegetéseimet. Megpróbáltam úgy beszélni, ahogy éreztem, s mire bevégeztem a beszédemet, a szereplőgárda többsége a pártomra állt. Ferencsovics Pista, aki drámai szerepeket is játszott, és mindenki jól ismerte, utánam igazodott: a nevelő-tanító jellegű darabok mellett foglalt állást. Ő sem vonta kétségbe a vidám vagy satirikus daraboknak, daloknak a szükségét, de alá húzta, hogy nem olyan szatírákat akarunk, ahol az egyszerű ember — a paraszt, a cigány — tudatlanságát, esetlenségét gúnyolják ki, hanem olyan, ahol a gazdagot, a kapzsit, a tülekedőt, a talpnyalót, a sztrájktdöröt, a gyári besúgót s az erőszakoskodása folytán kárvallott kapitalistát állítják pellengérré.

Ilyen darabok különben már rendelkezésünkre is álltak. A gyűlés végső fokon állást foglalt a tendenciás darabok mellett, és ezzel szélesre tárta a kaput egy több évig tartó forradalmi kultúr munka előtt. Felszólalásomnak az lett a következménye, hogy a gárda tagjai megválasztottak delegátusnak a Szaktanácsba.

Attól a naptól kezdve részt vettem a Szaktanács munkájában, képviselve a mintegy 60—70 tagot kitevő kulturális csoport rendező, színjátszó és zenész tagjait. A Szaktanácsba történt delegálásom új irányt és tartalmat adott élettemnek.

Veress Pál

A munkásegységfront erdélyi történetéhez

1944. május elseje rendkívül jelentős esemény a romániai munkásmozgalom történetében: ekkor hozta létre a Román Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Központi Bizottsága a munkásegységfrontot.

Ismeretes, hogy az SZDP központi vezetőségének jobboldali elemei évenként át visszautasították az RKP Központi Bizottsága politikai platformján folytatott vitát az egységfront megteremtéséről. 1944 áprilisában azonban az SZDP Központi Bizottsága mégis elfogadta a munkásegységfront megteremtésének gondolatát. A harmadik munkáspárt — a Ghelerter-féle párt — mindig is a munkásegységfront mellett volt.

A munkásegységfront mindössze négy hónappal az augusztusi antifasiszta fegyveres felkelés előtt jött létre, s így nem hozhatta meg mindenben a várt gyümölcsöket. Mindenekelőtt azért, mert az RKP szervezetei és az irányítása

alatt működő tömegszervezetek mély illegálisban voltak. 1938-ban formálisan felosztották az SZDP-t is ifjúsági szervezeteivel, szakszervezeteivel és női szervezeteivel együtt, az Antonescu—Horia Sima-féle Hitler-barát diktatúra bevezetésekor pedig ténylegesen is megátolták mindenféle tevékenységét.

A jórészt érthető nehézségek s fogyatékoságok ellenére — amelyek a munkásegységfront tevékenységében a fegyveres felkelést megelőző négy hónapban, majd a munkásosztály egységes pártjának megalakulásáig terjedő időben jelentkeztek — 1944. május elseje történelmi jelentőségű nap az RKP vezette munkásosztály egységének megteremtéséért folytatott harcban.

Az alábbiakban néhány személyes élményt szeretnék feleleveníteni, olyan előzményeket, amelyek szorosan kapcsolódnak ahhoz a küzdelemhez, amelyet az RKP erdélyi szervezetei a munkásegységfront megteremtéséért folytattak 1936—1940 között. E harcról keveset írtak, mivel alig maradt fenn olyan dokumentum, amelyből kitűnne a két párt vezetősége közötti egyetértés az egységfront tekintetében. Keveset írtak, mivel azok, akik a munkásegységfront megteremtésén fáradoztak Erdélyben, ennek a történelmi folyamatnak a megírását jórészt a történészekre hagyták, akik viszont — legyenek bármilyen hozzáértők is — nem élték át az eseményeket.

Ebben az időben szép eredményeket értünk el a sztrájkmozgalmak, a fasiszmus és a háború elleni utcai tüntetések megszervezésében, egy széles antifasiszta népfront megteremtéséért folytatott harcban. Sikerült bevonni a forradalmi szervezetekbe a dolgozó parasztság jelentős részét. Ilyen körülmények között az RKP erdélyi Területi Bizottsága — amelynek magam is tagja voltam — elhatározta, hogy a munkásegységfront megteremtése érdekében delegációt küld az SZDP Területi Bizottságához. Az RKP küldöttségében részt vettem mint az RKP erdélyi Területi Bizottságának titkára, társaim: Józsa Béla és Balauer Antal, ismert régi kommunisták. A küldöttség természetesen kidolgozott politikai platformot terjesztett elő, amely az RKP Központi Bizottsága által küldött platformtervezet alapján készült.

Az SZDP Területi Bizottsága a következő tagokból álló küldöttséget jelölte ki: Bruder Ferenc titkár, Teodor Bindea elnök, Hoffer Géza, a *Munkás Újság* főszerkesztője, Kandel Mór, a magántisztviselők szakszervezetének elnöke, Gheorghe Urzica és Patriciu Chişiu a nyomdászok szakszervezetéből, valamint Simion Rusu és dr. Deutsek—Pásztai Géza.

A két delegáció tagjait nem kellett bemutatni egymásnak, mivel a közös akciókból ismertük egymást. A gyűléseket nagy titokban dr. Deutsek Géza, Kandel Mór és más szociáldemokraták lakásán tartottuk.

Bár évek óta ismertük egymást, s vitáztunk a két párt politikai, taktikai irányvonaláról, a tárgyalások ennek ellenére tartózkodóan, sőt egyenesen hidegen, az egymással szembeni gyanakvás légkörében kezdődtek. Ez természetes is volt, hiszen a két munkáspárt között régóta nézeteltérések voltak, ami néha elvtelen veszekedéséssé fajult. Ki volt a hibás ezért a helyzetért? Személyes véleményem szerint mind a két fél. A szociáldemokraták „osztály-áruolóknak” nevezték a kommunistákat, akik viszont „szociálszovinsztáknak”, „szociálfasisztáknak” titulálták a szociáldemokratákat. Hatott a III. Internacionálénak az állásfoglalása, amely szerint a szociáldemokraták megkülönböztetés nélkül mindnyájan a munkásosztály ellenségei, de ugyanakkor az a Szociáldemokrata Internacionálé terjesztette vélemény is, amely a kommunistákat tartotta a munkásosztály áruolóinak, javíthatatlan kalandoroknak.

Ezek az elméletek és ez a gyakorlat akadályozta azt, hogy a tőkés-földes-úri rendszer teremtette nyomorúságos helyzetük miatt felháborodott munkások nagyobb tömegben és határozottabb formában szervezkedjenek akár a felszólatt, de illegálisan működő egységes kommunista szakszervezetekben, akár a szociáldemokrata szakszervezetekben. A tőkésék természetesen kihasználták ezt a helyzetet, és megalakították a szovinszta, vallásos beállítottságú — úgynevezett „sárga” — szakszervezeteket, amelyekben a munkáltatók és a munkások egyaránt részt vettek.

A fasiszta mozgalom erőteljes előretörése nyomán minden kommunista számára világossá vált, hogy sürgősen fel kell számolni a három munkáspárt közötti nézeteltérést, haladéktalanul létre kell hozni a munkásegységfrontot, amely egy széles körű antifasiszta arcvonal magává válhat. Az RKP Központi Bizottsága határozottan és következetesen harcolt mindezt, kereste a

közeledést az SZDP vezetőségéhez a munkásosztály egységes akcióinak érdekében. Az RKP Központi Bizottsága, hogy a közös munkásszervezetek megteremtését megkönnyítse, 1935-ben feloszlatta az egységes szakszervezeteket.

Azon az országos konferencián, amely ezt elhatározta, részt vett Gheorghe Stoica a Román Kommunista Párt részéről, Ilie Pintilie és e sorok írója mint a romániai Egységes Szakszervezetek Központi Tanácsának titkárai, valamint az ország különböző vidékeinek a kiküldöttei. Nem sokkal azután, hogy az RKP a munkásosztály akcióegysége érdekében elhatározta saját szakszervezeteinek önfeloszlatását, az Országos Szakszervezeti Tanács hatása egyre nagyobb lett a munkásokra és más kategóriájú dolgozókra.

Az ország számtalan városában, az üzemekben, gyárakban, vállalatokban, műhelyekben és hivatalokban száz és száz sztrájkot rendeztek az alulról jövő munkásegység alapján. A sztrájkok idején a kommunistákból, szociáldemokratákból, nemzeti parasztpárti vagy pártönkivüli munkásokból és alkalmazottakból megválasztották a sztrájkbizottságot, megalakították az önvédelmet szolgáló sztrájkőrséget. Az RKP szervezetei a leghatározottabban védtek a sztrájkoló munkások egységét, az alulról jövő egységfrontot, amely életképességét azzal bizonyította, hogy a sztrájkok részben vagy egészben elérték céljukat. Ily módon állandóan nőtt az RKP politikai befolyása a tömegekre, lelepleződtek az opportunisták, mivel a forradalmi tömegek gyakorlatilag a munkások egységes frontja mellett álltak ki.

A munkásegységfronttal kapcsolatos gyűléseket a két párt kiküldöttei hetenként tartották. Az SZDP megbízottjai kérték, hogy ne népszerűsítsük az egységfront megteremtésével kapcsolatos egyezkedésüket, nehogy az SZDP egyes opportunisták vezetői megtudják, és esetleg leállítsák a tárgyalásokat. Mi, kommunisták abból a megfontolásból: nehogy kárt okozunk az alulról jövő egységfrontnak, beleegyeztünk abba, hogy mindaddig, amíg közös megállapodás szerint nem jön el az ideje, nem fogjuk népszerűsíteni az egységfrontra vonatkozó megegyezést. Egyébként tudomásunk volt arról, hogy az RKP Központi Bizottsága egy politikai platformot tartalmazó levelet küldött az SZDP Központi Bizottságának.

A munkásság azonban széles körben tudott arról, hogy megegyezés született a két munkáspárt területi vezetősége között a szakszervezetek vonalán kialakítandó egységfront tekintetében. Eppen ezért egységes szakszervezeteket hozott létre, a kommunista és szociáldemokrata megbízottak együtt mentek a még szervezetlen munkásság megszervezését célzó összejövetelekre, együtt vettek részt azokon a gyűléseken, amelyek elhatározták a sztrájkok befejezését, a két munkáspárt tagjai között jórészt megszünt a polémia, a harcot a kizsákmányolók, a terror és főleg a fasiszmus ellen irányították. Ugyanakkor leleplezték a nacionalista jellegű „sárga” szakszervezeteket. Az üzemekben létrehozott egységes szakszervezetekben szabadon, a munkásdemokrácia tiszteletben tartásával választották meg a vezetőket a becsületes szakszervezeti tagok közül. Mi, kommunista delegátusok persze tudtuk: sok, nagyon sok türelmre van szükség ahhoz, hogy teljes egyetértésre jussunk az egységfront valamennyi kérdésében.

Az RKP Területi Bizottságának platformja második pontjában kimondta, hogy meg kell szüntetni a civakodást a két párt között, együtt kell működni a demokrácia és az állampolgári jogok védelmében, a sovinizmus és fasiszmus leleplezésében. A platform ugyanakkor előírta azt is, hogy a két munkáspárt működjön együtt a parlamenti választásokon, kössön szövetséget — mindenféle kompromisszum nélkül — a demokratikus polgári pártokkal, kölcsönösen tájékozottassák egymást a fasiszmus előtt meg nem hódolt polgári pártokkal folytatott tárgyalásaikról. 1937-ben Iuliu Maniu a Nemzeti Parasztpárt nevében — a becsületes emberek legnagyobb megrökönyödésére — paktumot kötött a Vaszgárdával. A két munkáspárt gyűléseken, összejöveteleken, a legális és illegális sajtóban leleplezte Maniunak ezt a demokráciát eláruló tettét. A két delegáció egyik gyűlésén megállapodtunk abban, hogy ha nem tudunk megegyezni a polgári pártokkal a fasiszta mozgalom elleni közös fellépés tekintetében, akkor a munkásegységfront listájával indulunk, együttműködve az Ekésfronttal, a MADOSZ-szal, a Demokrata Blokkal, az Antifasiszta Bizottsággal, a szakszervezetekkel, a Demokrata Nők Szövetségével, a Szocialista Ifjúsági Szövetséggel és más demokratikus szervezetekkel.

Az RKP platformjának harmadik pontja az ifjúsági és női szervezetekkel foglalkozott. Mi azt javasoltuk, hogy a két párhuzamos ifjúsági és női szervezet egyesüljön, és kizárólag az egységfront vezetésével tevékenykedjék. A szociáldemokrata delegátusok hosszú vita után beleegyeztek abba, hogy a kommunista ifjak és a Demokrata Nők Szervezetének tagjai részt vegyenek a hasonló szociáldemokrata szervezetekben.

Az SZDP kiküldötteivel folytatott elég hosszas vita után Vasile Pogăceanu elvtársat, aki a KISZ erdélyi Területi Bizottságának titkára volt, de a sziguranca ezt nem tudta róla, megválasztották a Szociáldemokrata Ifjúsági Szervezet elnökévé. S az ilyen eset nem volt egyedülálló. Ily módon a szociáldemokrata ifjúsági szervezet, amely az idősebbek mellett részt vett a sztrájkok megszerzésében és egyéb osztályakciókban, a tanulmányi körök munkájában, a Román Kommunista Párt soraiból gyarapító utánpótlás forrása lett, marxista, antifasiszta szellemben nevelte az ifjakat.

A két párt közötti egységfront alapján erőteljes forradalmi jellegű női szervezet is létrejött. Ez a szervezet vezetőségét demokratikus úton választotta az RKP és az SZDP tagjai közül. Elnök lett Kandel elvtársnő, az SZDP tagja, a bizottság tagjai között sok kommunista is szerepelt, mint Szilágyi Aliz, Mețiu Erna, Cheresteșiu Rozália, és más munkásnők. A nőszervezet igen tevékeny volt, különösképpen Kolozsvárt és a megye falvaiban. Ugyanakkor irányította és szervezte a munkát Erdély többi városában is. Vele párhuzamosan az RKP vezetésével más női szervezetek is működtek: a Demokrata Nők Szervezete, a Nő- és Gyermekevédelmi Szervezet, de a Vörös Segélyben is tevékenykedtek nők, mint a kommunista Elisabeta Sencovici, Braun Rozália és sokan mások.

Az RKP delegációjának platformjában fön s pontként szerepelt az, hogy az együttélő nemzetiségek dolgozóinak biztosítani kell a munkához való jogot és a demokratikus szabadságjogokat. A romániai reakció, a fasiszta és sovinszta pártokkal az élen, megtevesztő jelszavakat terjesztett a nemzeti kérdésre vonatkozóan. Az SZDP megbízottjainak nem volt ellenetésük e ponttal kapcsolatos javaslatainkkal szemben. Ily módon közösen megállapodtunk abban, hogy a két párt minden sztrájkmozgalomban, tüntetésben, a különböző előadásokon, az illegális és legális sajtóban következetesen fel fog lépni az együttélő nemzetiségek dolgozóinak munkához való jogáért és jogegyenlőségéért.

A hetenként tartott gyűléseknek egy másik témája a kormány profasiszta törvényeivel, a Károly-diktatúrával szembeni fellépés, a különböző követelések érvényesítése, a munkás-paraszt szövetség kérdése volt. A Szociáldemokrata Pártnak, nem lévén falusi szervezetei, igen csekély volt a befolyása falun.

Az egységfrontra vonatkozó megegyezés az RKP és SZDP erdélyi szervezetei között az 1936—1940-es periódusban — minden hiányossága ellenére — pozitív eredményeket hozott. A két párt és az őket övező szimpatizánsok megértették, hogy a munkásság, parasztság és a haladó értelmiség legfőbb ellensége a fasiszta mozgalom, függetlenül attól, milyen módon nyilvánul meg. Az erdélyi részekben kialakult munkásegységfront megszilárdította a román nép és az együttélő nemzetiségek dolgozói testvériségét a tőkés kizsákmányolás és a fasiszta elleni harcban.

A két párt erdélyi szervezetei között létrejött egységfront nyomán 1936—1940 között az RKP vezette szervezetek — az Ekésfront, a MADOSZ, a Demokrata Blokk, az Antifasiszta Bizottság — igyekeztek teljessé tenni minden dolgozó egységét, és tárgyalásokat folytattak a Nemzeti Parasztpárttal és egyes demokratikus erőkkkel, hogy megteremtsek helyi, területi és országos szinten az antifasiszta szövetséget. Egyes kérdésekben megegyezésre is jutottak a Nemzeti Parasztpárt vajdahunyadi, bánáti, kolozsvári és más szervezeteivel.

Az Erdélyben létrejött munkásegységfront a gyárakban és üzemekben, a falusi dolgozók körében eltorlaszolta az utat a fasiszta szervezkedés előtt, úgyhogy a fekete- és zöldingeseknek minden külső segítség ellenére csak néhány fasiszta gócot sikerült kiépíteniük a deklasszált és kalandor elemekből.

Az 1936—1940 közötti időszak egységfront-akciói fontos kiindulópontul szolgáltak az elkövetkező harcok sikeres megvívásához.

Az Antifasiszta Demokratikus Arcvonal kezdeteiről

Párttörténetünk kutatói számára nem könnyű feladat rekonstruálni az illegitimitás nehéz időszakaihoz fűződő eseményeket. A történész a kommunista forradalmi mozgalom tényeit általában a már nyomtatásban megjelent pártdokumentumok, irattári hivatalos ügyiratok, az illegális és legális párt-sajtóban vagy korabeli polgári lapokban megjelent közlemények alapján állítja össze. Igen ám, de az illegitimitás idején a gyűlésekről nem vezettek jegyzőkönyvet, nem rögzítették írásban, hogy ki mit beszélt, milyen javaslatokat tett. Mindaz, amit megvitattak, a résztvevők körében maradt, nem bocsátották közlésre. Csak az illegális párt-sajtóban jelentek meg általános kérdéseket és irányelveket felölelő határozatok.

Megkísérlem ezért itt személyi emlékezés alapján röviden összefoglalni, hogyan valósította meg a Román Kommunista Párt Erdély és Bánát Területi Bizottsága az Antifasiszta Demokratikus Arcvonalat, amelyben kezdetkor az RKP, az Ekésfront és a MADOS vettek részt.

A kommunista pártban már az Ekésfront szervezetének kialakításakor megvitatták e paraszttömeg politikai jellegét. Kezdetben különböztek a vélemények, jóllehet az Ekésfront vezetőjének, dr. Petru Grozának már kapcsolatai voltak kommunistákkal, köztük dr. Kohn Hillel, aki rendszeresen folytatott vele elméleti vitákat, s különösképpen befolyásolta Groza gondolatkörének balrafordulását. Noha mindezek a viták nem vezettek azonnal konkrét eredményre, később jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az Ekésfront a Román Kommunista Párt hűségese szövetségesevé váljék.

1935 elején a párt Központi Bizottságának titkársága, melyet akkor Marcel Pauker képviselt, úgy vélte, hogy az Ekésfront félfasiszta, diverzionista szervezet, a pártnak le kell lepleznie és állandó harcot folytatnia ellene. Ugyanazon év májusában a párt létrehozta a demokratikus szabadságjogok védelmének blokkját, amely 1935. május 18-án felhívást intézett az ország összes antifasiszta erőinek összefogására. 1935 júniusának első napjaiban a párt Központi Bizottsága elhatározta az Erdély és Bánát Területi Titkárság megszervezését, amely később Területi Bizottsággá bővült.

Megbízatást kaptam, hogy e Titkárságot megszervezzem. Ebben Gavril Birtaş (mint titkár), Józsa Béla és Rácz Gyula (mint tagok) foglaltak helyet. Megalakulása után a Titkárság azonnal megkezdte tevékenységét. Az ország — és különösképpen Erdély és Bánát — politikai helyzetének elemzésekor az RKP V. kongresszusának határozatait tartva szem előtt, arra a következtetésre jutottunk, hogy Erdélyben és Bánátban megérték a feltételek egy antifasiszta demokratikus arcvonal megalakításának a kezdeményezésére.

A polgári-földesúri hatóságok drasztikus intézkedései nyomán Erdély és Bánát ipari központjait elöntötték a szátrájkhullámok, nőtt a parasztság és egyes városi társadalmi rétegek gyötrődése; a reakciós kormányok nemzeti és faji megkülönböztetésen alapuló politikája kiélezte az együttélő nemzeti-iségekhez tartozó tömegek elégedetlenségét; a legionárius és cuzista bandák sovén hírverése, a magyar reakció revizionista demagógiája egyre fokozódott. Mindez szükségessé tette, hogy a munkásság, a parasztság és az értelmiség nagy tömegei — nemzetiségre való különbség nélkül — keressék e helyzetből kivezető utat, és harcosan állást foglaljanak.

A polgári — úgynevezett „történelmi“ — pártokat az egymással való versengés és osztályérdekeik védelme kötötte le. Nekik nem fájt a tömegek nyomora, sem a nemzetközi helyzet súlyosbodása, annak ellenére sem, hogy a hitlerista Németország és a fasiszta Olaszország romániai ügynökségeik révén már előkészítették a román nép és az együttélő nemzetiségek súlyos sorsfordulóját, Románia megconkítását, Erdély megosztását a horthysta Magyarországgal, és arra törekedtek, hogy a román nép és az együttélő nemzetiségek érdekeivel ellentétes háborúba sodorják Romániát.

A Területi Titkárság első feladata volt, hogy megvizsgálja, vajon az ország egyik legmostohább megyéjének, Hunyadnak a mélyéből elindult pa-

rasztozsgalom, az Ekésfront valójában mit is képvisel? Miféle szervezet ez? Harcosai vajon készek-e vállalva küzdeni a Román Kommunista Párttal és más demokratikus szervezetekkel a fasizmus és a revizionizmus ellen, az ország sértetlenségéért és szuverenitásáért, a békéért és a demokráciáért?

Elhatároztuk, hogy megbeszélést folytatunk az Ekésfront kiemelkedő parasztszervezőivel. 1935 júliusának elején, az RKP zsilvölgyi körzeti bizottságának közvetítésével — az összes konspirációs szabályokat szigorúan alkalmazva — sorra meghívtuk Kolozsvárra Romulus Zaronit, Belea Miront és Ion Moga Filerut.

A mélyreható beszélgetés meggyőzött arról, hogy komoly, a parasztság érdekeiért következetesen küzdő emberekről van szó, következésképp az Ekésfront demokratikus, fasisztaellenes és a népjogokért harcoló szervezet, amely-lyel közös platformra lehet lépni.

E megbeszélések nyomán, 10—15 nap múlva megszerveztük az Ekésfront vezetőjével, a dr. Petru Grozával történő kolozsvári találkozót, miután meggyőződöttünk arról, hogy a három tárgyaló fél előzetesen már tájékoztatta őt tárgyalásunkról. Ezenkívül a Területi Titkársághoz beérkezett egész sor információ szolgált dr. Petru Groza politikai koncepciói mellett, kedvező feltételeket teremtve egy harci egyezmény megkötésére az Ekésfronttal.

Bányai László professzort, a MADOSZ vezetőjét bíztuk meg azzal, hogy Dévára utazzék. Noha neki eladdig nem volt kapcsolata Grozával, mégis őt jelöltük a feladatra: hívja meg Kolozsvárra, és közölje, hogy a kommunista párt képviselői óhajtanának vele politikai kérdéseket megvitatni. Dr. Petru Groza a meghívást elfogadta. Kijelöltük a találkozónapját és helyét. Mindez július végén történt.

Dr. Petru Groza Kolozsvárt mindig az Astoria-szállóban lakott. Ez alkalommal is ott szállt meg. Miután kipihente magát, a kijelölt órában megtartottuk vele a konspiratív találkozót a Botanikus Kert mögötti egyik utcában. E rövid találkozón dr. Petru Groza azt javasolta, hogy ő bocsáthassa rendelkezésünkre a helyet, ahol tárgyalásainkat folytathatjuk. A kolozsvári ortodox püspökség vikáriusának dolgozószobáját jelölte ki erre a célra, a jelenlegi Március 6 utcában. Javaslatát elfogadtam, jelezve, hogy velem jön egyik „barátom“ is. A házba történő belépés sorrendjét is megállapítottuk.

A megbeszélést a következő nap délután 3 órára terveztük. Elsőnek Grozának kellett belépnie a ház kapuján, tíz perc múlva követhette Józsa Béla — vele jelszóban egyeztünk meg, mert Groza nem ismerte —, utána én következtem. Hogy mindez zavartalanul történjék, és az előre nem látható akadályokat kiküszöböljük, arra az esetre, ha dr. Petru Grozát figyelnék, távolról követtem a szálloda bejáratától a vikárius lakásáig.

Ütközben maga Groza is ellenőrizte, nem követi-e valaki. Meg-megállt egy-egy kirakat előtt, körülnézett, és azután lépdelt tovább. Mikor a házhoz ért, ismét ellenőrizte a járőrelőket. Pontos időben érkezett Józsa Béla is. Jelt adtam neki, hogy beléphet. Ezután még sétálgattam kevés ideig, vizsgálgatva, nem követnek-e nyomon, majd én is beléptem a vikárius lakásába. Kezet fogtam dr. Petru Grozával, és örömet fejeztem ki előrelátó vigyázatosságáért.

Csodálkozott. Nem értette, miről van szó. Ekkor elmondtam, hány órákor távozott a szállodából, milyen irányba haladt, miután átment a Szamoshidon, milyen kirakatok előtt állt meg, hogy körülnézzen, az utca melyik részén haladt a találkozón színhelye felé, és hogyan vizsgálódott köröskörül, mielőtt a házba belépett volna.

Grozát mindez nagyon meglepte. Arcán nyugtalanság tükröződött. Néhány pillanat múlva így szólott: „Hogyan is nem vettem észre, hogy követ engem? Ez azt jelenti: sokat kell még tanulnom a magukfajta emberektől, ha sikeresen akarok harcolni a nép elnyomói ellen. Maguk komoly emberek, tudják, milyen intézkedéseket kell tenni azoknak védelmében, akikkel együtt harcolni vagy együtt akarnak harcolni.“

E bevezető után helyet foglaltunk, és megkezdtük a tárgyalást. Mint-hogy Józsa Béla nem beszélt tökéletesen a román nyelvet, dr. Petru Groza javasolta: beszéljünk magyarul.

Mindenekelőtt jeleztem, hogy minket mint a kommunista párt Erdély és Bánát Területi Bizottságának képviselőit felhatalmaztak, folytassunk megbeszélést az Ekésfront vezetőjével a párt és a parasztszervezet közös harcára

vonatkozó politikai platform létrehozása végett. Elemezve a politikai helyzetet, hangsúlyoztam a belső és külső fasizmus veszélyének fokozódását, a revizionista izgatás növekedését, a háborús készülődéseket és annak szükségességét, hogy e veszélyekkel szemben közösen vegyük fel a harcot. Rámutattam, szükséges, hogy rátérjünk az antifasiszta demokratikus arcvonal kialakítására, melynek motorja a Román Kommunista Párt.

Dr. Petru Groza széleskörűen kifejtette, hogyan látja ő a politikai helyzetet. Hangsúlyozta, egyetért az általam kifejtett követelményekkel, s elfogadja a párt arra irányuló javaslatát, hogy egyezményt kössünk a közös harcra.

A vita során kikristályosodott a platform. Egyetértettünk abban is, hogy miután a Titkárság ezt jóváhagyta, a dokumentumot egy felhatalmazott delegátussal eljuttatjuk Dévára, hogy az Ekésfront meghatalmazottja is aláírja.

Ezután Józsa Béla — e találkozót megelőzően a Titkárságtól kapott megbízás alapján — javasolta: szükséges volna, hogy az elfogadott platform szellemében az Ekésfront a MADOSZ-szal is harci egyezményt hozzon majd létre, melyhez később más demokratikus szervezetek is csatlakozhatnak. A javaslatot dr. Petru Groza elfogadta.

Tárgyalásunk teljes egyetértésben ért véget a román nép és az együttélő magyar nemzetiség előtt álló harci feladatokat illetően.

Tíz nap múltán a párt Erdély és Bánát Területi Bizottsága dr. Kohn Hillel a megfogalmazott platformmal Dévára küldte, ahol az Ekésfront részéről dr. Petru Groza, az RKP részéről dr. Kohn Hillel írták alá e nagy horderejű dokumentumot.

Sajnálatos módon ez a dokumentum az észak-erdélyi horthysta megszállás idején elveszett.

Történelmi tény maradt azonban, hogy a Román Kommunista Párt kezdeményezte és hozta létre a harci egységre vonatkozó egyezményt, egy demokratikus parasztszervezettel. Ugyancsak a párt kezdeményezésére — előzetes megállapodás alapján — a MADOSZ is egyezményt kötött az Ekésfronttal 1935. szeptember 24-én, Bács községben.

1935 novemberében Bukarestben a demokratikus arcvonal és a C. Popovici vezette szocialista párt között is egyezmény jött létre. 1935. december 6-án Cebén pedig mindkét szervezet megegyezésre jutott az Ekésfronttal, és ehhez a megegyezéshez a MADOSZ is csatlakozott.

Időközben (1935. július 25—augusztus 20. között) zajlott le a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa, melyen Georgi Dimitrov a fenyegető fasiszta és háborús veszéllyel szemben az antifasiszta népfrontok kialakításának szükségességét hangsúlyozta.

Pártunk Központi Bizottsága nyomban e kongresszus után kedvezően értékelte az Erdély és Bánát Területi Bizottságnak az antifasiszta demokratikus arcvonal kialakításáért kifejtett tevékenységét, és harci feladatokat tűzött ki a munkásegységfront létrehozásával egyidejű mozgalom kiszélesítéséért.

Az erdélyi és bánati pártszervezetek, együtt a párt hű szövetségeseivel, köztük az Ekésfronttal és a MADOSZ-szal, 1935—1940 között sok sikert értek el a Központi Bizottság irányelveinek végrehajtásáért vívott küzdelemben, a munkásegységfrontért és az antifasiszta demokratikus harci egységért, szabadságjogaink védelmében, a nemzeti függetlenség és az ország területi egysége megteremtéséért.

Gavril Birtas

Népfronti választás

Ismertem az illegális Román Kommunista Pártot a társadalmi forrongásnak még abból a szakaszból, amikor csak egyedek csatlakoztak hozzá. A következőkben azonban a társadalmi forrongásnak olyan szakáról szándékszem írni, amelyben egész politikai alakulatok szövetkeztek a kommunista párttal, hogy a társadalmi bajokat legyőzzék.

Miután 1935 őszén a cebei paktum* létrejött, az egész ország figyelme — mind a bal-, mind a jobboldalé — egy időre Hunyad megyére irányult. A párt Központi Bizottságától gyakran jöttek kiküldöttek, akik az Ekésfront vezérével léptek kapcsolatba. Ezek közt volt Petre Constantinescu-Iași egyetemi professzor is. A párt néhány parasztszármazású diákot bocsátott az Ekésfront rendelkezésére mint irányítót. Így került az Ekésfronthoz Gheorghe Miclă is, aki később a szervezet ideológusa lett.

Ebben az időben szervezte országszerte Constantinescu-Iași a Demokratikus Antifasiszta Blokkot. Ez is egyike volt a párt tisztavirágéletű, legális tömegszervezeteinek. A Falusi és Városi Dolgozók Blokkjától abban különbözött, hogy osztályhelyzetre való tekintet nélkül az antifasisztákat lett volna hivatott magába tömöríteni.

Hunyad megyének az Ekésfronttal kötött paktum miatt megnőtt a politikai jelentősége. Constantinescu-Iași szeretett volna itt egy megyei szervezetet kiépíteni. Vasile Călugăru jött szervezőként megyénkbe Bukarestből. Az Antifasiszta Blokkot az Ekésfront szövetségesének képzelték el. Dr. Petru Groza a saját szállodájában, az Orientben szállásolta el Călugărut mint vendégét. Călugăru politikailag képzett, energikus fiatalember volt, foglalkozása pincér. Az Antifasiszta Blokk keretén belül ismerkedtünk meg, de kétségem sem volt afelől, hogy párttag. Amíg Hunyad megyében tartózkodott, az Ekésfront s az Antifasiszta Blokk tevékenysége egyaránt fellendült.

Egyszer az Antifasiszta Blokk helyi szervezetének képviselőjében részt vettem az Ekésfront megyei vezetőségének gyűlésén. Csak a vezetőség néhány száz emberből állott, zsúfolság megtöltötte a Decebal-palota egyik nagytermét (az épületet, ahol most a Nemzeti Bank dévai fiókja van, amíg Grozác volt, „Decebal“-nak hívták). Néhány városi ruhás férfin kívül — mint Groza, Guia-Moșul, Filimon, az ügyvéd — mind tősgyökeres parasztok voltak jelen. Azt az ősi, nemzeti öltözetet viselték, amelyet ma már csak nagyon ritkán lehet látni. Az inges-gatyás parasztok tömegének feje fölött a teremben kékes dohányfüst terjengett. Az emelvényen, ahol a gyűlés elnöksége ült, egymást követték a paraszt-szónokok Nem azt a kialakult és tömörített nyelvet beszélték, amit a kommunista mozgalomban gyakran használtak. A parasztszónokok szava bőven, ráérősen ömlött, mint a folyó vízbe, tele volt költői képekkel, példabeszédekkel, parasztian ravasz utalásokkal. Hogy megértették őket, a derűtség mutatta, amit keltettek. Meglepően folyamatosan, szabatosan beszéltek, mint a gyakorlott szónokok. Elcsodálkoztam azon, hogyan tűnt fel egyszerre a képzett parasztszónokok ilyen tömege. Jó néhány beszédet nem értettem. Úgy éreztem, ennek az az oka, hogy nem ismerem a paraszti életet. Gyakran olyankor is, amikor a szavak számomra semmit sem mondtak, a tömegben a helyeslés moraja futott végig.

A gyűlés végeztével — amiből nem sokat értettem — Dr. Petru Groza hozzám jött. Eragadtatva kérdezte: mi a benyomásom? Valami általánossággal feleltem, tőlem telhetőleg udvariasan.

Az Antifasiszta Blokk dévai szervezetét Dr. Almașan és én kellett volna hogy vezessük. Üléseinket szintén a Decebal-bank egyik nagytermében tartottuk, melyet Groza, a bank és épület tulajdonosa bocsátott rendelkezésünkre. Dr. Almașan eleinte eljött néhány ülésre, aztán teljesen elmaradt. Így a dévai szervezet teendői főképp rám hárultak.

1935 őszén, mint az előző években is, a szezont Bukarestben dolgoztam át, a szakmámban. 1936 elején térünk haza Dévára, mint rendszeren, mert megélhetési lehetőségek híján már nem bírtunk tovább Bukarestben maradni. Akkor az ország politikai életének a központjában a Hunyad és Mehedinți megyei parlamenti pótválasztások előkészületei álltak. A világpolitika irányának körvonalai elég világosan bontakoztak ki. A harmincas évek vége felé a nyugati „demokráciák“ hallgatólagos jóváhagyásával Hitler agresszív külpolitikája egyik sikert a másik után érte el. A nyugati hatalmak Hitlert a Szovjet ellen akarták erősíteni. Hitler világvisszhangot keltő politikai sike-

* Cebe községben — Horia „fájá“-nál — 1935. szeptember 6-án akcióegységet kötött a Demokrata Blokk, az Ekésfront, a Popovici-féle Független Szocialista Párt és a MADOSZ.

reinek a sorozata a Rajna-vidék remilitarizálásával kezdődött. Következett a Saar-vidéki siker, az Anschluss, később Csehszlovákia elfoglalása, s a bevonulás a Memel-vidékre.

Romániában a liberális kormány dédelgetett ellenzéke a Vasgárda volt. A liberálisok a cuszitákat sem nézték rossz szemmel. Mindenféle új fasiszta szervezetek alakultak. A világpolitika előreláthatólag a Szovjetunió és a tőkésvilág közti véres leszámolás felé haladt. A szélsőségek ideje következett, amikor a látszat-demokrácia előreláthatólag csődöt mond. A román polgári-földesúri rendszer — ha a szélsőségek közt kellett választania — már idejében gondoskodott arról, hogy a látszat-demokrácia örökébe a fasiszta diktatúra lépessen. A liberális kormány erősítette a fasiszta szervezeteket a baloldal ellen. Alexandru Vaida-Voevod — a szakadár nemzeti parasztpárti politikus — fiainak nevezte a vasgárdistákat.

A Nemzeti Parasztpárt — a román polgári-földesúri rendszer másik jelentős képviselője — nyilván ugyanúgy nem kívánta a baloldal győzelmét, mint a liberálisok. De a kormányhatalmat akarta megszerezni. Lehető szövetségese ehhez a baloldal volt, de tőle talán inkább irtózott, mint ellenfeleitől. Szükség törvényt bont. 1935-ben a Nemzeti Parasztpárt meggyőződése ellenére kissé hajlott a baloldallal való szövetség felé. Ilyen körülmények közt közeledtek a Hunyad és Mehedinți megyei parlamenti pótválasztások. Ezeknek a pótválasztásoknak azokban az időkben kivételes politikai jelentőségük volt: bizonyíthatták, hogy a közvélemény a faszízlódó liberális kormányzat ellen fordult, világviszonylatban a hódító fasizmus ellen, a demokrácia mellett foglalt állást.

Amikor Dévára visszatértünk, a kommunista párt és az Ekésfront paktuma már nyílt titok volt. Ugy hírlott, a Nemzeti Parasztpárt is hajlik a választási egyezsége a baloldali erőkkal.

Hunyad megyében is, mint másutt, a demokratikus erőkhöz tartozott a MADOSZ. Szorosan együttműködött az Ekésfronttal, tulajdonképpen a párt vezetése alatt álló nemzetiségi tömegszervezet volt, szemben a Magyar Párttal, amely a kormánypártiak oldalára állt. Ezekkel a szervezetekkel rokon-szenvezett Hunyad megyében a szociáldemokrata párt, és mivel Romániában a fasizmus minden akkori formájától elválaszthatatlan volt az antiszemitizmus, természetesen a zsidó lakosságra is számíthatunk.

Néhány nappal — talán csak kettővel — a nagygyűlés előtt érkezünk Dévára. Az utcák tele voltak ragasztva a kormánypárt választási plakátjaival. A főtűz Groza ellen irányult. Különösen a liberálisok egyik plakátjára emlékszem. Egy rajz dr. Petru Grozát ábrázolta lovaglóülésben a város fölött. Petróleumos üvegből a várost locsolta... A magyarázó szöveg szerint Groza azt mondja, hogy miután szövetséget kötött a kommunistákkal, miért ne gyújtaná fel a várost?

A különböző demokratikus szervezetek tömörülése nem viselte hivatalosan a Népfront nevet. Annál kevésbé volt állandó jellegű, hiszen a Nemzeti Parasztpárt csak választási paktumot kötött. A szociáldemokraták még paktumot sem kötöttek, formális megegyezés nélkül támogatták a közös jelöltet. Eredetileg a közös jelölt Miron Belea lett volna, az Ekésfront egyik vezére. Amikor a választási paktum a Nemzeti Parasztpárttal megvalósíthatóvá vált, Miron Belea lemondott a jelöltségről egy Nemzeti parasztpárti politikus: Ghița Pop javára. Ugyanakkor Mehedinți-ben szintén egy nemzeti parasztpárti politikus — dr. Nicolae Lupu — lett a demokratikus erők közös jelöltje. Ott azonban kevesebb demokratikus szervezet fogott össze, mint nálunk, Hunyad megyében. Az Ekésfront és a MADOSZ ott nem léteztek.

Dévai társaink tájékoztattak a helyzetről. Fölvettük a kapcsolatot a párt kiküldöttjével is. Még mindig Mikó volt, aki valamikor hallani sem akart az Ekésfronttal való kapcsolatáról. A demokratikus erők nagygyűlését megelőző éjszaka találkoztam vele. Átvettem tőle a párt választási felhívásait a Hunyad megyei választókhöz. Ebben a RKP Hunyad megyei szervezete felhívja a választókat, hogy a demokratikus erők jelöltjére szavazzanak, azon a listán, amelyen a kör van. Mikó még valami pártbrosúrát is adott. Bár semmi kapcsolatban sem voltak a választásokkal, ezeket is — ugyanúgy, mint a választási felhívásokat — még az éjjel el kellett szőrnünk.

Az éjjel öcsémmel végrehajtottuk a feladatot, aztán aludni tértünk. Reggel elmentünk a Decebal-palota udvarára, ahol a választási nagygyűlés volt. Sok bukaresti küldött is érkezett. Köztük volt Constantinescu-Iași, Athanase Joja, Trandafirescu és Čalugăru is. Úgy volt, hogy a Nemzeti Parasztpárt országos vezére, Iuliu Maniu is eljön, de csak egy alvezére, Ilie Lazăr érkezett meg, ő olvasta fel Maniunak a gyűléshez intézett levelét.

Nagy tömeg gyűlt össze a Decebal-palota udvarán. Egy emelvényen a szónokok és különböző szervezetek küldöttjei álltak. Mint az Antifasiszta Blokk dévai tagozatának a képviselői, mi is az emelvényen álltunk öcsémmel. Dr. Petru Groza volt a gyűlés vezérszónoka. Még nem hallottam olyan erős emberi hangot, mint az övé. A Decebal-udvar jelentős távolságra van a várhegytől, de amikor Groza beszélt, érces hangja a várhegyről hangzott vissza. Kiváló szónoki hatást ért el. Ilie Lazăr, a Nemzeti Parasztpárt főszónoka inkább bohóckodott, de az ő beszédének is sikere volt.

Legnagyobb meglepetésemre Trandafirescu bejelentette, hogy „értesülése szerint“ a Román Kommunista Párt is támogatja a közös jelöltet. Az „értesülése szerint“ átlátszó diplomáciai trükk volt: azt kellett álcáznia, hogy ezt a párt egy képviselője hivatalosan jelenti be. Trandafirescu ugyanígy ismertette a párt célkitűzéseit is. A tömegben ott voltak a sziguranca emberei, akiket személyesen ismertünk. Az emelvényről jól látszott, hogy a beszédeket jegyzik.

Constantinescu-Iași-t akkor fosztották meg egyetemi katedrájától, politikai tevékenysége miatt. A teológián adott elő bizantinológiát. Nem mondhatni, hogy a legkívánatosabb egyetemi tanár volt papnevelde számára. Constantinescu-Iași beszéde közben a tribün padozatára dobantva dacosan kijelentette, hogy ez az ő katedrája! A megye és az ország számos demokratikus szervezetének a küldöttjei üdvözölték a közönséget.

A nagygyűlés végeztével hazafelé indultunk öcsémmel. A sziguranca emberei letartóztattak.

Elég hideg téli nap volt. A gyűlésen átfáztunk, fáradtak voltunk. Amint a sziguranca irodahelyiségében kicsit békén hagytak, azonnal elbőbiskoltunk. Közben a sziguranca emberei jöttek-mentek a helyiségben. Az a benyomásuk támadhatott, hogy akik a sziguranca helyiségében ilyen nyugodtan alszanak, azoknak tiszta kell legyen a lelkiismeretük. Különben csak vagy két napja tértünk vissza Bukarestből. Azt hiszem, a sziguranca emberei előtt sem tűnt valószínűnek, hogy ilyen rövid idő alatt már fel is vettünk a kapcsolatot a párt kiküldöttjével, s részt is vettünk a röpcédulaszórásban. A kihallgatást vezető komisszár elem tett egyet a röpcédulákból, amelyeket előző éjszaka szórtunk szét. Megkérdezte, hogy ismerem-e a tartalmukat? Őszinte érdeklődéssel olvastam el, mert mielőtt elszórtuk volna, nem jutott erre időnk. Az igazságnak megfelelően válaszoltam, hogy nem olvastam addig. Elem tett egyet a füzetek közül. Elolvastam a hamis fedőlapon a szerző nevét, a mű állítólagos címét, beleolvastam az első oldalba. Miközben visszaadtam, megjegyeztem, hogy tudtommal Iorga művei nem tiltottak. Persze tudtam, hogy mi van a következő oldalon, de a komisszár beugrott. Azt mondta: nézd csak, milyen disznóság van tovább! Lapozott. A valódi fedőlapra mutatott a hagyományos felirattal: „Világ proletárjai, egyesüljete!“ A további szöveg nem hagyott kétséget aziránt, hogy az RKP kiadványa. Erre is azt mondtam: nem ismerem.

A komisszár faggatni kezdett Mikóról. Nyugodt lelkiismerettel mondhattam, hogy nem ismerem. Akkor hallottam először a valódi nevét. A párt küldöttje volt, akivel az Ekésfront miatt hónapokig vitatkoztam. Az éjjel, röpceszórás közben lebukott. Lebukott még a Jakab-házaspár is. A férfit Mikóval fogták el. Jakabné egy küldöttnővel volt. Hazamenet igazoltatták őket. A küldöttnőnél nem volt igazolvány, Jakabné vállalt érte kezességet. Amikor Jakabot elfogták, rájöttek, hogy Jakabné kezessége kétes értékű, de a lány addigra már kerekelt oldott. Így a választási kampányból Déván három letartóztatott maradt. Minket szabadon engedtek. Semmi bizonyíték sem volt ellenünk.

Génád Jenő

A Munkás Athenaeum írói egységfrontja

A királyi diktatúra két évét idézve pergetem vissza az emlékezők fonatát. Vajon megfakultak, elhalványodtak azok a történészek és események, amelyeknek több mint három évtizeddel ezelőtt nemcsak szemlélője, de a munkásmozgalom egyik, akkor igen fontos szellemi frontján tevékeny résztvevője is voltam?

Már jóval túl voltunk a Vásárhelyi Találkozón, s az állandó vezető bizottság is feloszlott. Pedig a szellemi népfrontnak konkrét eredményei is mutatkoztak. A Korunkban egymás után jelentek meg Szentimrei Jenő és Tamási Aron, Szemlér Ferenc és Szenczei László írásai, s az Erdélyi Szépművéses Céh részéről visszautasított Bözödi-könyv, a Székely Bánja valójában a baloldali írók segítségével jutott napvilágra. Párhuzamosan ezzel készült el egy új könyvkiadó létesítésének a terve. Gaál Gábor, Balogh Edgár, Kovács Katona Jenő, Nagy István és jómagam éjszakákba nyúló közös megbeszéléseken határoztuk el az új könyvkiadó létesítését. Az én feladatomból volt meggyőzni apámat, hogy vállalja a kockázatot, s kis nyomdájában hitelre állítsa elő a könyveket. Az akció lényegében sikerült, s amikor Szemlér Ferenc levélben közölte id. Jordáky Lajossal a kiadási tervet, és levelét így fejezi be: „Mindezek után persze el kell árulnom azt, amit Ön is igen jól tud, hogy a baráti közönség nem rendelkezik sem házakkal, sem mezőkkel, sem másféle jószágokkal, mecénásai sincsenek, tehát a könyvek kiadásánál hitelre van szüksége...” — akkor már minden el volt intézve, s megkezdődött a könyvek kiadása.

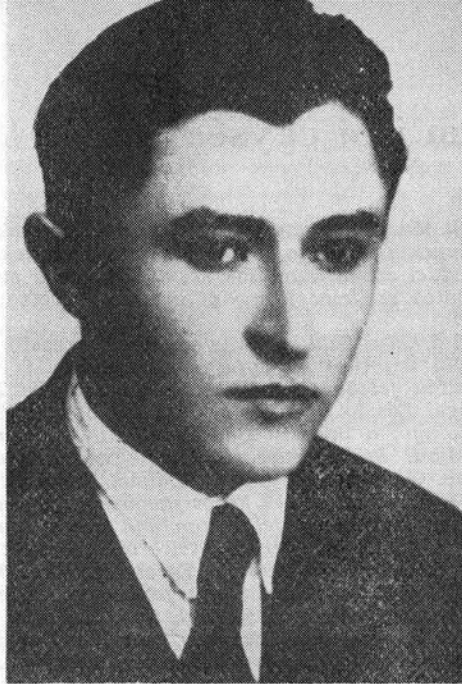
Párhuzamosan a széles népfronti alapú Erdélyi Enciklopédia könyvkiadóval szükségessé vált a szocialista írók tömörülése is. Szervezeti keretet kerestünk, s erre legalkalmasabbnak bizonyult az a munkáskultúrszervezet, amelyet a Szociáldemokrata Párt betiltása után hoztunk létre azzal a céllal, hogy folytathassuk a társadalmi és művelődési munka mellett a politikai tevékenységet is. A Munkás Athenaeum volt ez a szervezet; a kommunisták és szociáldemokraták helyi egységfront-bizottsága már a szervezet megalakulása előtt elhatározta, hogy ezt az egységet alapján teremtik meg.

A szervezet létrejöttében jelentős szerepe volt Bruder Ferencnek és Pásztai Géának, elnöknek egy régi nyomdászt, Gheorghe Urzicát választották meg, a vezetőségben azonban egyenlő arányban vettek részt kommunisták és baloldali szociáldemokraták. A szervezet szellemi irányítását lényegében magam végeztem Vasile Pogăceanu segítségével, a legtevékenyebb tagozatot, amely gyermeksegélyezési és egészségügyi előadások rendezésével hálózta be Kolozsvár külvárosait, a mindig lelkes és agilis Szilágyi Aliz vezette.

A Munkás Athenaeum keretében már 1938 nyarán több megbeszélés után megalakítottuk a Forradalmi Írók Munkaközösségét s ennek kiadvállalatát. Hétről hétre összegyűltünk, irodalmi kérdéseket, alkotási problémákat vitattunk meg, s összeállítottuk azoknak az irodalmi esteknek a műsorát, amelyeket az építők, vasasok és bőrösök munkásothonaiban rendeztünk: ezeken rendszerint 500—600, sőt néha 1000 ember is megjelent.

Szeretném pontosan rekonstruálni, kik voltak a Forradalmi Írók Munkaközösségének tagjai, kik vettek részt rendszeresen ezeken a megbeszéléseken. A munkaközösség rendes tagja volt Asztalos István, Asztalos János, Balla Károly, Brassai Viktor, Gáll Ernő, Heves Renée, Jordáky Lajos, Józsa Béla, Korvin Sándor, Kovács Katona Jenő, Nagy István, Román Viktor és Salamon László. Tagjai közé számított, de csak időnként jelent meg Heves Ferenc és Pásztai Géza. Ezen kívül rendes tagoknak tekintettük, bár nyilván csak kolozsvári tartózkodásuk alkalmával látogattak el a megbeszélésekre, Nagyváradról Csehi Gyulát, Temesvárról Méliusz Józsefet és Marosvásárhelyről Salamon Ernőt. Később magunk közé számítottuk Nagyváradról Arató Andrást is. Gaál Gábor melegen érdeklődött minden íránt, tanácsokkal támogatott, de „rendezetlen” állampolgársága miatt nem vett részt a szervezetben.

A Forradalmi Írók Munkaközössége széles körű munkát fejtett ki a művelődési megnyilvánulások minden területén. Tagjai rendszeresen írtak a Korunkba és a szociáldemokrata Előrébe, mind gyakrabban jelentek meg a Brassói Lapokban és a Népújságban, a nagyváradi Friss Újságban, Ligeti Ernő

Szabó Árpád

lapjában, a Független Újságban, s birtokukba vették és irodalmi évkönyvekké alakították az 1939-es és 1940-es munkásnap társakat.

Minden megjelent elbeszélést, verset, tanulmányt, minden kiadott könyvet győzelemnek tekintettünk. Egyszerre jelent meg Józsa Béla tanulmánya Petőfiről és az 1848-as forradalomról, s az én tanulmányom a francia forradalomról, annak 150. évfordulója alkalmából. Azután kinyomtattunk egy füzetet Axente Iancu orvostól a gyermekvédelem kérdéseiről, s Nagy István néhány elbeszélését a Vékony az ajtó című kis kötetben. Végül megjelent egy terjedelmes könyv a köztársasági Spanyolország ügyének szentelve, amelynek megírására még 1936 szeptemberében, ünnepélyes fogadalmat tettem Genfben, az ifjúsági világbékekongresszus küldöttei előtt.

Az élő irodalomnak azonban élő szóval is hatnia kellett. Ezért rendszeresítettük az irodalmi esteket. Szakszervezeti otthonokban és

bérelt külvárosi termekben előadásokat és irodalmi felolvasásokat tartottunk. A József Attila-emlékestet Coşbuc-est követte, az Ady—Eminescu ünnepség után nagyszabású Petőfi-ünnepélyt rendeztünk Kolozsváron több ezer résztvevővel. Vitaestet szerveztünk a kultúra védelméről, s íróink saját műveiket olvasták fel a bőrösöknél, a vasasoknál, az építőknél, a magánalkalmazottaknál a Kerekdombon, az Irisz-telepen és a Pata utcában.

Mindez persze nem ment könnyen és simán. A hatósági terror állandóan fokozódott, az engedélyek megszerzése egyre több nehézségbe ütközött, a sziguranca ügynökei állandóan jegyeztek, gyarapították rendőrségi ügycsomóinkat, s nemegyszer rajtunkütöttek olyan megbeszéléseinkben, üléseinkben, amelyeket engedély nélkül tartottunk; a házkutatások követtek egymást, munkahelyünkön pedig elbocsátással fenyegettek. Másrészt egyesekbe, az óvatosabb és félnébb íróinkba bátorságot kellett öntenünk. De meg kellett küzdenünk az állandóan kísértő proletkultos, valamint a pszichoanalízis irányába forduló polgári szellemmel is. Végül a királyi diktatúrával együttműködő egyes szakmai szervezeti vezetők gáncsoskodásait ugyancsak ki kellett védenünk és el kellett háritanunk.

A megbeszélések nem voltak zökkenőmentesek. Írói csoportokban természetesen a legmesszebbmenő vitaszabadság uralkodott. Kommunisták és szociáldemokraták között voltak nézeteltérések egyes kérdésekben, de Józsa Béla és Nagy István sem értett mindig egyet az irodalmi harc módszereit illetően. Nem értettünk egyet Gaál Gáborral az Asztalos Istvánnal szemben tanúsított kezdeti óvatossága és bizalmatlansága miatt. Ezért Asztalos, aki első elbeszéléseit a szakszervezeti kultúresteken olvasta fel, Pásztai Géza segítségével előbb az Ellenzékben és az Erdélyi Helikonban közölte írásait, s csak később a Korunkban. Szilágyi András bekapcsolásáról ebben az időben szó sem lehetett, teljesen zárkózottan és visszavonultan élt.

Az emlékezés fonálát egy pillanatra meg kell szakítanunk Méliusz Józsefnél. Temesvárott rendkívül tevékeny volt, Gaál Gáborhoz fűződő szoros kapcsolata mindannyiunk előtt ismert volt. Ennek ellenére — érzésem szerint — gyakran szellemi számkivetettségben érezte magát. Keserűsége is volt oka, a Bözödi-könyvvel kapcsolatban. Az előkészítő bizottság ugyanis először kifelejtette a kiadásra alakult írói közösségből. Nem volt szándékunkban kihagyni őt. Távol volt tőlünk földrajzilag, csupán ez volt a kihagyás oka. Az érzékenyen reagáló Méliusz még hónapok múlva is azt kutatta, kik igyekeztek

öt mellőzni vagy elszigetelni. Egyik levelében ezeket írta: „Engem igazán érdekelne, és hálás volnék, ha Te mint elvtársam megírnád, kinek van ellenem az elvtárs-írók közül kifogása, mert ha nem ez volna a helyzet, legalább jelét kellene vegyem annak, hogy magatok közé tartozónak néztek...” Persze, hosszú kimagyarázkodás következett. Azután azonban fokozott figyelemmel fordultunk Méliusz és a Kolozsvártól távol élő többi író felé.

A szocialista íróknak tehát kialakult a szervezeti kerete, s az irodalmi rendezvényeken a munkásosztállyal való mozgalmi kapcsolataik is rendszerezettek váltak. De fórumra is szükségük volt, a lapoknál ugyanis csak „vendégeskedtek”. Írók és munkások hirdették a kapcsolatok szorosabbá tételét. Így irányult figyelmünk a Bukarestben megjelenő szociáldemokrata irányzatú Előrére, amelynek különben én magam évek óta munkatársa voltam. A lap szellemi-irodalmi rovatának szerkesztése 1938 nyarán az én kezembe került. Egymás után közöltem írói közösségünk tagjainak munkáit. Asztalos István és Nagy István elbeszélései, Kovács Katona Jenő regényrészlete, Józsa Béla Jaurès-verse sorra jelentek meg. Kapcsolataink azonban 1938 őszén meglazultak, Hoffer Géza, a lap főszerkesztője ugyanis önkényesen kezdte vegelni a lapot, s az irodalmi-művészeti rovatba általunk el nem fogadható szempontokat vitt be. Végül 1939 márciusában több oldalas levélben közöltük álláspontunkat a főszerkesztővel. A levelet Asztalos István, Balla Károly, Brassai Viktor, Gáll Ernő, Heves Ferenc, Jordáky Lajos, Kovács Katona Jenő, Meliusz József, Nagy István és Salamon László írta alá.

„Az Előre ma a romániai magyar időszaki lapok közül az egyedüli sajtóorgánium, mely az emberi jogok, a szociális igazság, a nemzetek közötti béke, az ország sérthetlensége mellett nyíltan és félreérthetetlenül fel meri emelni szavát. Továbbá teljesen egyedüli szószólója a munkásság mindennapi kérdéseinek és szervezeti problémáinak” — így kezdődik az emlékirat fontoságú levél. Ezután megállapítja, hogy teljesen önkényessé vált a lap szerkesztése, majd így folytatódik: „A Szellemi Élet című rovat szerkesztését kitűnően intézni lehetett Erdélyből is a kolozsvári Munkás Athenaeum csoportja által, mely olyan munkásíró munkatársakat állított munkába, akik addig dacára öntudatos munkás voltak, nem juthattak szóhoz az Előrében, míg a polgári lapok és folyóiratok rendelkezésükre álltak. Új munkásírókat és költőket kezdtünk kiemelni az ismeretlenségből, és ez a lapnak is nivóbeli fejlődését hozta maga után.” Végül tiltakoznak a főszerkesztő politikai és kulturális magatartása ellen, amely „nemcsak tarthatatlan, de haladás ellenes is”. Ezen változtatni kell, mert az aláírók szeretnék az Előrért hatékony lappá tenni, olyan lappá, amely „támasza legyen íróinknak, a munkásság gazdasági és szociális törekvéseinek, tántoríthatatlan védője az országnak”.

Hoffer Géza elzárkózott. Az Előre nem került befolyásunk alá, bár munkatársakként továbbra is dolgoztunk. A közlési feltételek azonban nehezebbeké váltak. 1939 szeptemberében a hitleri hadigépezet megindult Lengyelország ellen. A háborútól való félelem pszichózisa növekszik. De a zavar is, mely a mi írói sorainkban szintén jelentkezett. Az év végére egyesek óvatosabbak lettek s lassan átpártoltak az Erdélyi Helikonhoz. Az Előrért közben a kormány végleg betiltotta, s amikor 1939 őszén a MADOSZ íróinak sikerült engedélyt szerezni egy hetilapra, a meginduló Erdélyi Magyar Szó munkatársainak sorába a kommunista és baloldali szociáldemokrata írók szívesen jelentkeznek. A lap főszerkesztője egy székely falusi származású diák volt, Szabó Árpád, aki később vértanú-halált szenvedett forradalmi meggyőződéséért.

Az emlékek tömegének ezek a sorok csak töredékei, hiszen csupán ezekről az évekről is sokkal többet lehetne mondani. A szellemi harc kis szakaszát ölelik fel, de kétségtelenül fontos szakaszát, s azok az eszmék és eszmények, amelyek mellett akkor kiállottunk, sokkal magasabbak voltak a munkásosztály, a többi dolgozó réteg, a magyarság és a román—magyar viszony alakulása tekintetében, mint azoknak az eszméi és eszményei, akik abban az időben a nacionalizmus forgatagába vetették magukat, s akarva-akaratlanul a fasizmus erőinek tettek szolgálatot.

Jordáky Lajos

BÁNYAI LÁSZLÓ

KOMMUNISTÁK A ROMÁN ÉS MAGYAR DOLGOZÓK KÖZÖS HARCA ÉLÉN

A Román Kommunista Párt 1940. augusztus 31-én, nyomban a fasiszta bécsi diktátum után felhívással fordult valamennyi antifasiszta szervezethez, polgári demokratikus párthoz, minden haladó személyiséghez és valóban hazafias erőhöz. Az RKP felhívása azt javasolta, hogy haladéktalanul kezdjék meg a közös harc megszervezését a vasgárdistákkal cimboráló királyi diktatúra megdöntéséért s olyan kormány megalakításáért, amely elveti az önkényes bécsi diktátumot, biztosítja az ország függetlenségét, a Szovjetunió iránt baráti politikát folytat, szavatolja a demokratikus szabadságjogok helyreállítását, valamint a román nép és a vele együttélő nemzetiségek jogegyenlőségének megvalósítását.

A román és magyar néptömegek, a fasiszta jellegű diktátum áldozatai a várható súlyos következmények tudatában a legfőbb erőt képviselték a bécsi „döntéssel” szemben, s a kommunista és demokratikus szervezetekkel — köztük a MADOSZ-szal az élen — akcióba léptek. Az agresszív fasiszta hatalmak önkényes diktátumának első hírére tiltakozó tömegtüntetések robbantak ki.

A reakciós hatóságok könyörtelen intézkedéseket hoztak, hogy megakadályozzák a spontán tömegakciók kiszélesedését s az antifasiszta és demokratikus erők vezetésével szervezett általános politikai támadássá alakulását. Ugyanakkor a Vasgárda, a hitlerista Németország terrorista ügynöksége arra utasította tagjait, hogy furakodjanak be a tüntetők közé — miként az Brassóban történt — szemfényvesztésül, látszólag ítéljék el a bécsi diktátumot, s ugyanakkor sovinszta, Hitler-barát jelszavakat terjesszenek, követelve a nyílt fasiszta diktatúra bevezetését.

Ilyen körülmények között durva nyomással, a Vasgárda, valamint a kormányzó-körök Hitler-barát elemeinek felhasználásával, továbbá a II. Károly és a „történelmi” pártok vezetői között létező ádáz vetélkedés kihasználásával a náci Németországnak sikerül uralomra juttatnia 1940. szeptember 6-án a vasgárdista-antoneszkanus diktatúrát. Ezzel fellángolt a kegyetlen sovinszta üldözés, egyes helyeken antiszemita pogromok voltak, s kegyetlen vérengzéseket követtek el kommunista aktivisták és egyes Hitler-ellenes hazafias személyiségek ellen. Ugyanebben az időben a fasiszta diktátum révén elszakított Észak-Erdélyben a horthysta megszállók is sovinszta és antiszemita elnyomó rendszert vezettek be, s katonai terrort alkalmaztak a kommunisták és antifasiszták, valamint a terület többségben levő román lakossága ellen.

E tragikus események megítélésekor figyelembe kell vennünk, hogy az elfoglalt Észak-Erdély román és magyar néptömegei — akárcsak Románia többi részének és Magyarországnak a dolgozói — nem értettek egyet a fasiszta leigázó politikával, elítélték a fasizmust, a sovinszta üldözést, a nemzeti gyűlölködés szítására

irányuló próbálkozásokat, amelyek a társadalmi elégedetlenség tévútra terelésére irányultak.

A fasisztáknak nem sikerült megbontaniuk a román, magyar és más nemzetiségű dolgozók harci egységét, akik számos közös akcióban vettek részt a kommunisták vezetésével Erdély egész területén. Így az aradi Astra vagongyárban 1940. október 20-án minden munkás, nemzetiségre való tekintet nélkül, beszüntette a munkát, tiltakozva az ellen, hogy a vezetőség a vasgárdisták ösztönzésére magyar munkásokat bocsátott el. Hasonlóképpen Kolozsvárt a szakszervezet szolidaritását fejezte ki a román munkások iránt, akiket az elbocsátás veszélye fenyegetett, a kommunisták pedig röpcédulákat terjesztettek, felszólítva a magyar munkásokat: vegyék védelmükbe az üldözött románokat és zsidókat. Erről a tényről számol be *Munkás-szolidaritás* című cikkében a *Tribuna Ardealului*, az Észak-Erdélyben megjelenő akkori egyetlen román lap: „Elégtétellel állapítjuk meg, hogy a kolozsvári munkásszakszervezetek... becsületesen elismerik: román nemzetiségű munkástestvéreik a múltban megvédték magyar testvéreiket; s most rajtuk lévén a sor, ugyanazzal a pénzzel fizetnek, védelmükbe véve a román nemzetiségű munkásságot“ (*Tribuna Ardealului*, 1941. január 19).

A Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége — a MADOSZ — kiáltványában leleplezte a bécsi diktátum imperialista jellegét, valamint ennek következményeit, s harcot hirdetett a diktátum megsemmisítéséért, a román nép és a vele együtt élő nemzetiségek felszabadításáért.

A kommunista párt észak-erdélyi tartományi bizottsága elhatározta egy román nemzetiforradalmi bizottság megalakítását, és első dokumentumában — 1940 szeptemberében — üdvözölte a MADOSZ vezetőségének azt az elhatározását, hogy megtartja szervezeteit Észak-Erdélyben, a helyzetnek megfelelő tevékenységgel. A tartományi bizottság annál is inkább szükségesnek tartotta ezeknek a kommunista párt vezette szervezeteknek a működését, mivel a két világháború között Erdélyben alakult magyar tőkés-földesúri szervezetek tovább tevékenykedtek, s egyes magyarországi fasiszta és reakciós pártok is kinyújtották csápjait Észak-Erdély felé. A tartományi bizottság felhívta a MADOSZ-t: harcoljon a román lakosságra nehezedő terror ellen, a jogegyenlőség biztosításáért, az 1921-es földreform megvalósításainak fenntartásáért és egy újabb válságmentes földreformért, a háború ellen és a Dunamedence feletti magyar uralmi politika ellen, a Szovjetunió népeivel való baráti kapcsolatokért (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*. 10. alap, 475. iratesomó).

Kolozsvárt a MADOSZ aktivistái — Józsa Bélának, a kommunista párt területi bizottsága képviselőjének segítségével — 1941 februárjában létrehozták a „Március 15-i Állandó Bizottságot“, amelyben munkások, parasztok, értelmiségiek, kisiparosok és demokratikus nézeteket valló személyiségek vettek részt. E bizottság 1941. március 15-én összejevetelt rendezett az 1848—1849-es forradalom évfordulójának megünneplésére. Petőfi Sándor, a forradalmár költő halálának 90. évfordulóján a MADOSZ által 1939-ben szervezett ünnepek hagyományait követve a mai Egyetemiek Háza nagytermében összegyűlt nagy számú közönség hatalmas tüntetést rendezett a fasizmus és az imperialista leigázás ellen, a békéért, demokratikus szabadságjogokért és az üldözött román tömegekkel való testvéri szolidaritásért. A horthysta rendőrség utólag foganatosított letartóztatásai és korlátozó intézkedései ellenére a tüntetésnek Észak-Erdélyszerte nagy visszhangja volt a lakosság körében, nemzetiségre való tekintet nélkül. A *Tribuna Ardealului*, amelynek szerkesztőségében dolgozott Tudor Bugnariu is, szintén bekapcsolódott ennek az évfordulónak a megünneplésébe, több Petőfi-verset közölt román fordításban, és kiemelte

a nemzeti szabadság és függetlenség, a románok és a magyarok érdekközösségének az eszméjét.

Az 1940. szeptember 5. és október 26. között működő horthysta katonai közgazgatás elnyomó intézkedése, s az azután bevezetett polgári közigazgatás, amely megtiltotta a felforgatónak bélyegzett szervezetek működését, továbbá a katonai törvényszékek hatáskörének kiszélesítése és a rendőri, csendőri egységek megerősítése egyre inkább gátolta az antifasiszta erők tevékenységét. Ilyen körülmények között a MADOSZ észak-erdélyi harcosai különböző demokratikus jellegű szervezetekben és egyesületekben folytatták tevékenységüket, amelyek még megőrizhették működési lehetőségüket.

Dél-Erdélyben — a kibontakozó vasgárdista-antoneszkanus terror ellenére — a MADOSZ tovább folytatta tevékenységét az illegalitás körülményei között. A temesvári helyi szervezetnek több mint 100 aktivistája volt a város minden körzetében, akik szervező- és propagandamunkát fejtettek ki a különböző magyarlakta bántási helységeken is. Különösen megerősödött a MADOSZ Arad megyei szervezete. A MADOSZ bántási tartományi bizottságát — Juhász Lajossal, Szabó Etellel és Szabó Árpáddal az élen — az 1940. szeptember 29-én tartott értekezleten választották meg. Ugyanannak az évnek októberében megalakult a MADOSZ braszóti tartományi bizottsága is Kurkó Gyárfással és Csoboth Imrével az élen. Ez a bizottság azonban a következő években csökkentette működését a letartóztatások és a táborokba való internálások folytán, valamint annak következtében, hogy számos tagját a katonai-fasiszta diktatúra sovinszta intézkedései alapján állásából elbocsátották, s ezek visszatértek szülőfalujukba.

Ebben a periódusban a MADOSZ jelentősebb akciói közül említésre méltó, hogy Temesváron 1940 októberében 300 példányban kiáltványt terjesztettek, amely állást foglalt a sovinizmus minden formája és az elbocsátások, a katonai-fasiszta diktatúra, a német megszállás, a horthysta revíziós demagógia ellen, s kiált a román munkás- és paraszttömegekkel való szoros együttműködés mellett.

A MADOSZ-szervezetek 1940. november 7-én röplapokat sokszorosítottak a bécsi diktátum, a magyar mágnások és román földesurak elnyomó politikája ellen, a román és a magyar dolgozók testvéri együttműködése mellett, az együttélő nemzetiségekhez tartozó állampolgárok elbocsátása és meghurcoltatása, valamint a német megszállás ellen és a Szovjetunióval folytatandó baráti politika mellett. A magyar és román nyelven írt 5000 röpcédulát kézzől kézre terjesztették, vagy falra ragasztották (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*. 27. alap, 113. iratcsomó).

A MADOSZ különböző megnyilvánulásaiban leleplezte a Magyar Népközösségnek — ennek a királyi diktatúra idején engedélyezett szervezetnek — profasiszta vezetőségét. A Romániai Magyar Népközösség elnökét, Gyárfás Elemért, akit 1940 októberében a horthysta kormány jelölt erre a posztra, 1940. október 24-én fogadta Ion Antonescu, aki jóváhagyta az országos szervezet 1940. november 4-ére Nagyenyedre összehívott értekezletét. Az értekezlet a megyei szervezetek jelentései alapján kénytelen volt elismerni azt aényt, hogy a horthysta hatóságoknak a román lakosság ellen hozott intézkedései rendkívüli mértékben súlyosbították a romániai magyar lakosság helyzetét. Gyárfás Elemér biztosította Ion Antonescut a Magyar Népközösség lojalitásáról és szolidaritásáról a katonai-fasiszta diktatúra iránt.

A fasiszta bécsi diktátum létesítette kényszer-határ s a horthysta és antoneszkánus kormány állandó viszálya, amelyet megtorlások követtek mindkét oldalon a román, illetve a magyar lakosság ellen, nem akadályozta meg a román és magyar tőkéseket abban, hogy ne együtt zsákmányolják ki a munkásokat és ne

együtt osszák el a profitot. A dolgozók számára majdnem lehetetlen volt útleveikhez jutni vagy pénzt küldeni a határon túl élő családtagjaiknak. A tőkéseknek viszont megkönnyítették a határ átlépését, s a profit kölcsönös bezebelése akadálytalanul folyt. A Magyar Általános Hitelbank képviselte a kolozsvári és temesvári cipőgyár részvényeseinek az érdekeit. A román bankok fiókjai tovább működtek Kolozsvárt, Nagyváradon, Marosvásárhelyen és Szatmáron. Az „S.A. Petroșani“, „Mica“, „Nitrogen“ üzemek, a botfalusi cukorgyár továbbra is a budapesti tőke részvételével működött.

A román és magyar tőkések által közösen kiaknázott vállalatok legfeljebb cégtáblájukat változtatták néha. Észak-Erdélyben a munkások felett zsarnokoskodó fogdmegek a horthysta tisztek voltak, Dél-Erdélyben pedig az antoneszkánus tisztek. A gyárakban és üzemekben, mindkét oldalon, bevezették a zárkát és verést, a „fegyelmet sértő“ munkásokat pedig haditörvényszék elé állították. A román munkások helyzete Észak-Erdélyben különösen súlyosbodott. „A Dermata román munkásainak egy része — olvassuk a gyár monográfiájában — Romániába költözött, s az Észak-Erdélyben maradtaknak túlnyomó részét — elsősorban a román munkásokat — a fasiszta Horthy-rendszer vagy azonnal eltávolította a gyárból, vagy különböző zaklató intézkedésekkel fokozatosan lehetetlenné tette az üzemben maradásukat. Ehhez még hozzájárult, hogy a zsidó tisztviselőket és munkásokat a faji törvények alapján azonnal eltávolították“ (Kohn Hillel—Keszi Sándor: *Kizsákmányolás a tőkés Dermatóban*. Bukarest, 1953. 73). Az üzem katonai parancsnoka 1. számú parancsában bejelentette: „...akik a hadiüzemi parancsnok rendeleit a legcsekélyebb mértékben mellőzni akarnák, a honvéd igazságszolgáltatással találják szembe magukat... A hadiüzemi parancsnoknak — a hadbírószágtól függetlenül — saját büntető hatalma is van“ (i. m. 152).

Ugyanakkor a német monopoltőke igyekezett teljes mértékben kihasználni Erdély mindkét részén azt az uralkodó helyzetet, amelyet a hitlerista Németország biztosított a maga számára Európa e táján. Így a német tőke megkaparintotta a resicai üzem részvényeinek többségét — átalakítva az üzemet a „Hermann Göring Werke“ konzern fiókjává —, s rátette a kezét Nagybánya vegyiparára s számos fűrészipari vállalatra.

Az RKP 1941 januárjában kidolgozta *A békéért és a román nép nemzeti függetlenségéért* című politikai platformját, amelyben harcra hívott minden demokratikus és hazafias erőt a katonai-fasiszta diktatúra ellen, a béke érdekében létrehozandó antihitlerista nemzeti arcvonaltól megteremtéséért, „Romániának a német imperializmus függvényévé való átalakítása ellen; a román népnek minden imperialista országgal szembeni függetlenségéért, a Szovjetunióval való szoros baráti politikáért... Felszámolni minden nemzeti elnyomást és a zsidók elleni barbár üldözést. Beszűntetni az erőszakos lakosságcserét. Az elnyomott nemzetiségeknek a román néppel egyenlő politikai, gazdasági és kulturális jogokat nyújtani“ (*Documente din istoria P.C.R.* București, 1953. II. kiadás, 335).

Ebben az időben a kormányban képviselt fasiszta csoportosulások között egyre inkább kiéleződött a belső harc a kizárólagos politikai hatalom megszerzéséért. A Vaszgárda Horia Sima vezetésével és a fasiszta katonai és politikai csoportosulás Ion Antonescuval az élen egyaránt élvezte a hitlerista Németország támogatását, mindkettőt egyformán felhasználták a Hitler-ellenes és hazafias mozgalmak elfojtására. A köztük létező és a hitlerista vezető körök táplálta vetélkedés az 1941. január 21—24-i zendüléshez vezetett, a vaszgárdisták ama próbálkozásához, hogy erőszakkal magukhoz ragadják a hatalmat. A hitleri Németország vezetői azonban tudatában voltak annak, hogy a vaszgárdisták elkövetett gáztetteik, terrorista és

rabló módszereik által túlságosan leleplezték magukat a közvélemény előtt, s Romániának a háborúba való bevonása végett a hitleri Németországnak nagyobb szüksége volt az antoneszkánus katonai klikkre. Mivel Antonescu minden biztosítékot megadott arra vonatkozóan, hogy kiszolgálja a hitleri leigázó terveket, az országban tartózkodó német csapatok azt a parancsot kapták, hogy támogassák az antoneszkánus klikket. Ugyanakkor a zendülésben kompromittált vasgárdistákat százával vitték a hitleri Németországba mint tartalékokat és a jövődöbéli zsarolás eszközeit.

Az RKP és az irányítása vagy befolyása alatt álló tömegszervezetek ezt a helyzetet arra használták fel, hogy a Hitler-ellenes, hazafias erőket akciókra mozgósítsák a fasiszmus és a hitleri háborús politika ellen. Az RKP szervezte és vezette akciók közül rendkívüli jelentőségű volt a zsilvölgyi bányászok sztrájkja 1941. április 15. és május 5. között. A román, magyar és más nemzetiségű bányászok szoros egységben követelték a kollektív szerződés megkötését, a munkaidő csökkentését s emberibb élet- és munkakörülmények megteremtését. Bár a sztrájkot katonai erővel elfojtották, a bányászok harca súlyosan érintette a katonai-fasiszta diktatúra hadiiparának ellátását, valamint a közvetlenül Jugoszláviába és Görögországba tartó hitlerista csapatok szállítását az ország területén.

A hitlerista Németország 1941. június 22-én kirobbantotta a bűnös szovjetellenes háborút, amelybe a nép akarata ellenére Romániát is beletaszították. E súlyos megpróbáltatások idején az RKP azonnal állást foglalt Romániának a rablói háborúban való részvétele ellen. A RKP délerdélyi szervezetei román, magyar és német nyelvű kiáltványokat terjesztettek ebben az értelemben.

Öt napra rá a horthysta Magyarország is belépett a szovjetellenes leigázó háborúba. Ez a késlekedés valójában annak tulajdonítható, hogy bizonyos területi „ellenszolgáltatási” biztosítékokat szerettek volna kapni a hitleri Németországtól. A horthysta rendszer ettől kezdve fokozott módon terjesztette azt a gondolatot, hogy Magyarország „történelmi hivatását” teljesíti a Duna-medencében az ún. „Szent István-i birodalom” helyreállításával, a hitleri Németország érdekeinek hű kiszolgálásával s ezzel együtt „Európát és a kereszténységet” védelmezve.

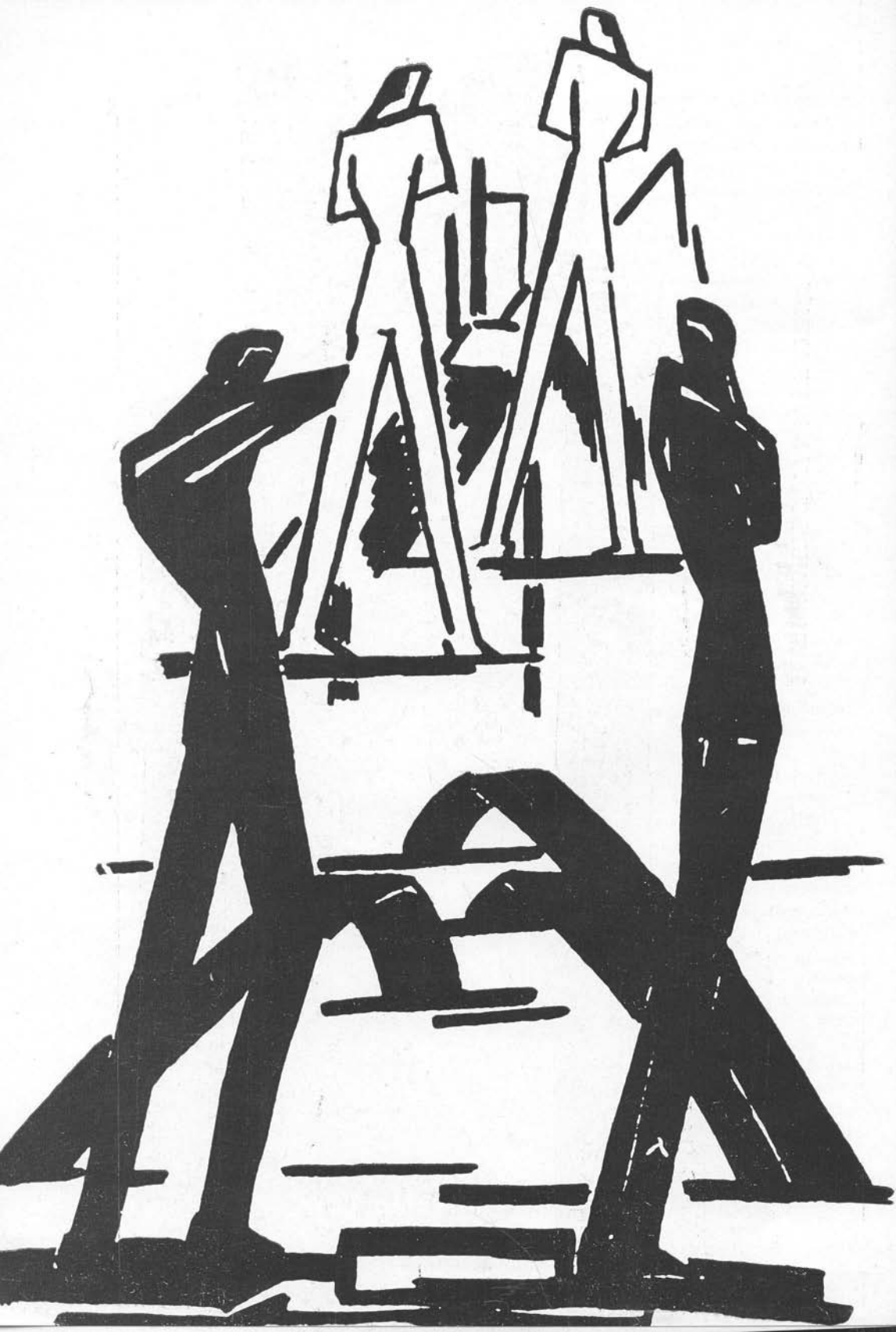
A romániai fasiszta körök azzal próbálták igazolni Romániának a hitleri háborúban való részvételét, hogy elnyerik vele Németország kegyeit, s azt a diversionista jelszót hirdették, hogy „Odesszán keresztül visszaszerezünk Észak-Erdélyt!” A valóságban azonban — a berlini román diplomáciai misszió szerint — minden arra vonatkozó kérdést, hogy — bármilyen jelentéktelenül is — módosítsák a Bécsben kikényszerített nyugati határokat, rendszeresen visszautasított a német kormány, ezzel szemben Románia figyelmét kelet felé irányították, „ahol a legfantasztikusabb törekvéseinket sem korlátozták, ha ilyen törekvéseink lennének” (A Külügyminisztérium Levéltára. Erdély-alap, 1941—1942. 49. kötet). A romániai német náci párt ugyanakkor olyan terveket terjesztett, amelyek Románia szétarabolásának elmélyítését célozták: Erdély és Bánság „autonómiájának” kikiáltását, s egy ún. „Donauland”-ba való foglalását a német Reich protektorátusa alatt, s e tartományok vezetésében a német elem túlsúlyával (Gh. Zaharia: *Unele date cu privire la teroarea fascistă din România, 1940—1944. Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. a P.M.R. IX. 1963. 6.*)

A hitleri Németországnak Erdélyre vonatkozó ígéretei zsarolásul szolgáltak, hogy egyre több hadosztályt, több búzát és kőolajat lehessen kicsikarni Romániából és Magyarországból.

Az RKP Központi Bizottságának 1942. januári, *A román nép pusztulása vagy megmentése* című határozata kiemelte, hogy „a román nép hazafias egységfrontja

MATTIS TEUTSCH JANOS GRAFIKAI

érdekében... nagyon fontos megnyerni a nemzetiségeket... Meg kell mutatni mind a román, mind pedig az erdélyi és bánági magyar népnek, hogy a Romániában Antonescu, Magyarországon Horthy vezette aljas hazaárulók demagógiája és kampánya egyaránt Hitler terveit szolgálja, hogy mind a román, mind pedig a magyar népet megsemmisítse az ő Szovjetunió elleni rablőháborújában“ (*Documente din istoria P.C.R.* 363). A határozat rámutat arra, hogy a kommunisták feladata mozgósítani a dél-erdélyi magyar tömegeket, „hogy csatlakozzanak a román nép hazafias arcvonalaéhoz, amelynek a célja közös halálos ellenségük szétzúzása, felszabadulásuk a közös hitlerista leigázás alól és nemzeti szabadságuk“ (Uo.).

Az RKP Bánát területi bizottságának magyar nyelvű lapja, a *Népszabadság* nem sokkal e határozat megjelenése után felhívással fordult a magyar nemzetiségű állampolgárokhoz: „Felszabadításotok útja a román nép rablóinak, a hitleristáknak és bérenceiknek a bukása. Ne hagyjátok magatokat a román nép ellen uszítani! Támogassátok a román nép Hitler-ellenes szabadságharcát, mely a közös elnyomó, gyilkos fasizmustól szabadít fel mindnyájunkat!“ (*Népszabadság*, Temesvár, 1942. február-március).

A MADOSZ az RKP irányításával erőteljes tevékenységet fejtett ki, mozgósítva a dél-erdélyi és bánági magyar néptömegeket a román néppel együtt vívott Hitler-ellenes hazafias harcra, s leleplezve a katonai-fasiszta diktatúrát támogató politikát, amelyet a Magyar Népközösség vezetősége folytatott, Gyárfás Elemérrel az élen, aki a magyar nemzetiségű lakosságot az érvényben levő törvények tiszteletben tartására ösztökölte. A MADOSZ harcolt a magyar sovinszta elemek agitációja ellen, amely arra akarta rávenni a katonai-fasiszta diktatúra üldözött dél-erdélyi magyar dolgozókat, hogy Horthy-Magyarországra távozzanak ahelyett, hogy román testvéreikkel együtt vívjának közös harcot a hitlerista járom, a szovjetellenes háború és mindenfajta fasiszta ellen.

A horthysta és antoneszkánus demagógia, valamint a náci propaganda nem tudta megbontani a munkás- és paraszttömegek sorait. A román, magyar, német munkások a Bécsben kikényszerített határ mindkét oldalán együtt tevékenykedtek a hitleri hadigépezet szabotálásáért, a román és magyar fasiszta hatóságok terrorintézkedéseinek megghiúsításáért. A Resica Üzemekben a román, német és magyar munkások megakadályozták, hogy megbontsák szakszervezeteik egységét, s a kommunistákkal az élen több szabotázs-cselekményt szerveztek. 1942 októberében maga von Killinger báró, Németország bukaresti minisztere is szükségesnek tartotta, hogy Resicára utazzék. Ennek következtében a román és magyar munkásokkal együtt több német munkást is letartóztattak és börtönbüntetésre ítélték (E. Cimponeriu: *Muncitorii reșifenii conduși de comuniști în lupta împotriva criminalului război antisovietic. Studii. Revistă de istorie XII.* 1960, 3. 44).

A különböző nemzetiségű dolgozók szolidaritása megnyilvánult a parasztság soraiban is. Egyes bánági helységekből a román, magyar, német és szerb parasztok együtt léptek fel a csendőr-terror ellen. Erdély északi részében elrendelték a kényszer-rekvirálást a román parasztoktól, 1941 júniusának elején pedig Dél-Erdélyben a megyefőnököket bizalmas körözüvényben értesítették, hogy ugyanígy járjanak el a magyar paraszttal szemben. Brassó, Fogaras és Szeben megyében a román parasztok tiltakoztak a magyar parasztokat érintő intézkedések ellen. Hunyad megyében a román parasztok, az Ekésfront harcosaival az élen, vetőmaggal teli szekerekkel jöttek szenvedő magyar testvéreik segítségére.

Észak-Erdélyben a horthysta kormány egyik — 1941. februári — rendelete értelmében felülvizsgálták az első világháború utáni földreform iratait. Csupán 1941 októberéig 17 000 pert indítottak a román parasztok ellen, s számos esetben

kiterjesztették az intézkedéseket a magyar parasztszakra is. A perek eredményeként tömegesen — néha csendőrszuronnal — űzték el a parasztszakra földjeikről. Ezeknek az önkényes intézkedéseknek az irányítója maga a mezőgazdaságügyi miniszter, báró Bánffy Dániel erdélyi nagybirtokos volt.

A horthysta megszállás alatt levő területen számos román tisztviselőt bocsátottak el, s a vezető közigazgatási funkciókba Magyarországról hoztak „bizalmi embereket“, felkészítve őket a nemzeti elnyomás politikájának alkalmazására. Ezek gyűlöletet és lebecsülést tanúsítottak elsősorban a román néppel szemben, de gyakran az erdélyi magyar tömegekkel szemben is, amelyeket „elidegenülteknek“ tartottak az üldözött román tömegekkel való együttérzésük miatt. Ezeket a tisztviselőket nemhiába nevezte „ejtőernyősöknek“ az észak-erdélyi magyar lakosság. „Az idejött sok protekciós és gentry... lenéz minket, mi nem vagyunk jó magyarok... Az a fölényes hang, ahogy külön-külön minket az anyaországi rendre oktatnak, vérforraló...“ — írja a kormány egyik tagjának egy Bihar megyei ismerőse (Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938—1941*. Budapest, 1967. 297).

Észak-Erdélyben a románok családi nevét nemegyszer hivatalból a magyar kiejtés szerint jegyezték be. Dél-Erdélyben tilos volt a magyar nyelv használata a közhivatalokban. Erdély mindkét részében kényszerítő intézkedéseket hoztak, Észak-Erdélyben a román, Dél-Erdélyben a magyar tannyelvű iskolák állandó zaklatásnak voltak kitéve, sok esetben pedig betiltották működésüket.

Az észak-erdélyi román, magyar és más nemzetiségű kommunista és antisziszta harcosok ezrei, akiket a Román Kommunista Párt nevelt, valamint a párt által vezetett, irányított vagy befolyásolt tömegszervezetek félelmetes erőt jelentettek a horthysta hatóságok számára. Magyarországon az 1919-es proletárforradalom vérbefojtása, a kommunisták tömeges emigrálása, a több mint két évtizede folyó kommunistaelles terror, amelyet a körmondfont módszerei és kegyetlensége tekintetében a Gestapóval vetélkedő rendőrség fejtett ki, jelentősen gyengítette a kommunista párt szervezeti hálózatát, az ismételt letartóztatások megbénították a pártvezetés folytonosságát.

Az elégedetlenség légkörét, amely Észak-Erdélyben egyre inkább terjedt még azok között is, akik a bekövetkezett változásokhoz illúziókat fűztek, a kommunisták arra használták fel, hogy erőteljes akciókat szervezzenek az elnyomó intézkedések és a sovíniszta diverzió ellen. Ezeknek az akcióknak az elfojtására a rendőrség és a csendőrség, valamint a horthysta Magyarország különleges kémelhárító szervei a hitleri szovjetellenes háború kitörése után parancsot kaptak arra, hogy megerősített állománnyal rendkívüli intézkedéseket hozzanak a kommunisták szervezeti hálózatának felfedésére. Ilyen körülmények közt történt, hogy bizonyos konspirációs hanyagság miatt letartóztattak egy instruktort, aki a kommunista párt területi bizottságának is tagja volt, név szerint Szabó Júliát, a Dermata volt munkásknőjét, aki nemrég került ki a KISZ soraiból. Szabó Júlia Csíkszeredába utazott, ahol az állomáson hemzsegték a rendőrök és csendőrök, s ő egyenesen a kommunista párttal rég szimpatizáló és a rendőrség megfigyelése alatt álló családhoz ment. Két napra rá őrizetbe vették a MADOSZ két aktivistáját, akikkel találkozott, s 1941. június 28-án őt is letartóztatták. Ennek katasztrofális következménye volt az egész észak-erdélyi kommunista mozgalomra nézve, mivel Szabó Júlia ismerte a kommunista párt számos konspiratív kapcsolatát. Ez az aktivista, aki még nem állta ki az elnyomó szervekkel folytatott harc próbáját, miután megverték, s nacionalista és antiszemita demagógiával „megdolgozták“, néhány nap alatt árulóvá vált, és azt is vállalta, hogy a rendőrség utasítására hamis vádakkal illesse oly-

nok, akiket besűgása nyomán letartóztattak (Csatári Dániel: *Forgószélben*. Budapest, 1969. 158—185).

A tömeges letartóztatások egészen 1941. szeptember 30-áig tartottak. A letartóztatott magyar, román, zsidó kommunisták közül többen tagjai voltak a kommunista párt területi bizottságának, így Pavel Bojan, Fazekas József, Kohn Hillel, Nemes József, Vasile Pogăceanu, Rácz Gyula. A letartóztatottakat a szamosfalvi (Kolozs megye) és ákosfalvi (Maros megye) kínzótáborba internálták. A legvadabb fasiszta módszerekkel folytott kínzások nyomán sok harcos nyomorék lett. Az 1210 kihallgatott közül 795-öt átadtak a polgári és a katonai ügyészségeknek. Közülük sok elítéltet a frontra küldtek büntető különítményekbe, amelyeket joggal neveztek „haláltáborok”-nak.

Az Észak-Erdélyben nagyobb számban lévő román lakosság megfélemlítésére még 1941 utolsó hónapjaiban több ezer román munkást, parasztot, értelmiségit tartóztattak le az „államrend” ellen elkövetett bűntettért, s 1381-et közülük átadtak a bíróságnak. 1942-ben mintegy 20 000 férfit, főleg románokat és zsidókat, de számos magyart is azzal a gyanúval, hogy kommunisták, kényszermunka-táborba küldtek.

Az észak-erdélyi kommunisták az elnyomás és véres terror ellenére tovább folytatták erőteljes tevékenységüket. Megszervezték a bebörtönzöttek vagy lágerbe küldöttek megsegítését, valamint különböző akciókat kezdeményeztek a társadalmi és nemzeti elnyomást célzó intézkedések és a hitleri háború ellen. A kommunista élharcos Józsa Béla, a területi bizottság titkára, mély illegáltságban megszervezte kiáltványok terjesztését a tömegek közt és tiltakozó levelek küldését demokratikus gondolkodású személyekhez, a munkatáborokban szenvedő zsidókkal és románokkal szemben tanúsított embertelen bánásmód és a rasszista törvénytelenések ellen. „Észak- és Dél-Erdélyben egyaránt — írta — magyarok, románok, zsidók egyformán nyögjük Hitler pokoli játékanak eredményeit, legfennebb a játékhoz szükséges változatokban és különbségekkel.”

Az elnyomott román tömegek körében folyó tevékenységet — a kommunista párt területi bizottságának irányításával — Józsa Béla, ifjabb Teofil Vescan és az internálótáborból időközben kiszabadult Vasile Pogăceanu vezette. A kolozsvári szakszervezetek vezetőségében a baloldali szociáldemokraták a munkásosztály egységének szellemében a kommunistákkal együttműködve tevékenykedtek.

A „Nemzeti Munkaközpont”, ez a kormány által fenntartott fasiszta és sovinszta szervezet, amelynek az a gyűlöletes szerep jutott, hogy elárulja a munkásosztályt, és sovinszta diverziót provokáljon soraiban, a horthysta hatóságok segítségével rátette kezét számos szakszervezeti székházra. Nagyváradon ennek a szervezetnek az élén Szabó János, a szociáldemokrata párt volt tagja állt. A munkások nagy többsége azonban, nemzetiségi különbség nélkül, a hagyományos osztályalapon álló szakszervezetekbe és a szociáldemokrata párt soraiba tömörült, amely párt valamelyest megőrizte akciószabadságát.

A magyar és a román fasiszták cinkosságára jellemző az a tény, hogy a nyilaskeresztes szervezet kolozsvári vezetőségében részt vett egy képviselője a vasgárdistáknak, akiket egyébként a beszercei rendőrfőnök úgy jellemezte, hogy „nagyon lojális magatartásúak és engedelmeseek. Ilie Dalbosfalvi, a magyar fasiszta nyilaskeresztes szervezet egyik vezetője már 1940-ben Ungureanu ortodox pap segítségével kapcsolatot teremtett a Vasgárda észak-erdélyi tagjaival, a nyilaspártba való belépésük végett” (Tilkovszky Lóránt i.m. 307).

A szovjet hadsereg győzelmes offenzívája, amely 1942 végén kezdődött, döntő csapást mért a hitlerista hadigépezetre, szertefoszlatta a legyőzhetetlenségéről szőtt

mítoszt. Ez hozzájárult egyben az antoneszkánus diktatúra és a horthysta rendszer válságának elmélyüléséhez, amelyeket a tömegek növekvő elégedetlensége mindjobban megrendített.

Romániában 1943-ban a munkások és parasztok számos spontán és szervezett tiltakozó megmozdulásával találkozunk, egyre több a szabotázsakció a hadiiparban és a front ellátásával kapcsolatos vállalatokban. A resicai szigurancafőnök erre a helyzetre és politikai következményeire utalva 1943-ban azt jelentette, hogy „a helyi üzemek munkásai különböző felforgató és főleg kommunista áramlatokra hajlamosak nemzetiségre való tekintet nélkül“ (E. Cimponeriu: *Reșița luptătoare. Din istoria mișcării muncitorești reșițene în perioada dintre cele două războaie mondiale*. București, 1965. 281). Ugyanabban az évben Magyarország belügyminisztériumának a jelentése így jellemezte a romániai magyar tömegek magatartását: „Sajnálatos tény, hogy nemcsak a román lakosság, hanem még a magyar lakosság is erős hajlamot tanúsít a kommunista eszmék iránt“ (Csatári Dániel: *A magyar—román ellenállási mozgalmak történetéből. Párttörténeti Közlemények*. Budapest, 1959. 2).

Ilyen körülmények között a katonai-fasiszta diktatúra újabb terrorhullámot indított a kommunisták és általában az antifasiszta harcosok ellen. 1943 februárjában csupán Aradon 30 antifasisztát tartóztattak le, köztük Szabó Árpádot és Palásthy Józsefet, a MADOSZ Arad megyei szervezetének vezetőit. Szabó Árpád annak idején szerkesztője volt a MADOSZ *Erdélyi Magyar Szó* című legális kolozsvári lapjának, amelynek a hasábjain küzdött a sovinizmus minden fajtája ellen, s leleplezte a revizionizmust. Letartóztatásakor illegalitásban élt, mivel a kolozsvári román katonai törvényszék még a bécsi diktátum előtt elítélte, majd pedig a horthysta hatóságok körözték. Az aradi sziguranacán kegyetlenül megverték és megkínózták. Március 6-án már haldokolt, amikor átszállították a temesvári katonai törvényszékre, ahol kiszenvedett. A Vörös Segély területi bizottságának illegális lapja, az *Apărătorul*, 1943 márciusában beszámol erről a bestiális büntényről, s azt írja, hogy Ion Antonescu, aki együttműködik a magyar fasisztákkal, „kivégzi a román nép igazi barátait“ (E. Cimponeriu: *Presa ilegală din Banat editată și îndrumată de partid în anii 1941—44. Studii. Revista de istorie*, 1962. 5. 1185). Ugyanakkor a temesvári *Népszabadság* rámutat: Szabó Árpádot azért ölték meg, mert a román és magyar dolgozók egységes harcának kiszélesítéséért és megszilárdításáért küzdött közös elnyomójuk — Hitler — s az áruló Antonescu és Horthy ellen.

1943 elején folyt le a budapesti, kolozsvári, marosvásárhelyi és szatmári törvényszékeken 664 észak-erdélyi román és magyar kommunista pere is, akiket még 1941 végén tartóztattak le. Többek között azzal vádolták őket, hogy „nem létező nemzeti sérelmeket vetettek fel, és kiélezték a nehéz gazdasági helyzetet“. Sok évi börtönre ítélték őket.

A hitlerista háború és a fasiszta terror elmélyülése következtében nőttön nőtt a néptömegek elégedetlensége. Ilyen körülmények között nagyobb méreteket öltöttek Romániában az akciók a hitlerista leigázás és a katonai-fasiszta diktatúra ellen. 1943-ban megalakult az Antihitlerista Hazafias Arcvonal, amely a Román Kommunista Pártot, az Ekésfrontot, a Hazafiak Szövetségét, a MADOSZ-t, a Szocialista Parasztpártot s a Szociáldemokrata Párt egyes helyi szervezeteit tömörítette.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hitlerista Németország elveszti a háborút, s így egyes romániai és magyarországi uralkodó körök, amelyek kommunistaellenes eszméket vallottak ugyan, de politikailag át akarták menteni magukat a vérszen, a Hitler-ellenes koalícióban részt vevő nyugati hatalmak felé kezdtek tájékozódni. Ezek a körök abban a reményben ringatóztak, hogy a nyugati hatalmak az utolsó

pillanatban közös frontot hoznak létre a német imperializmussal a Szovjetunió ellen, vagy pedig egyedül ők kerülnek ki győztesen annak következtében, hogy a Szovjetunió az elszenvedett veszteségek miatt legyengül.

Kállay Miklós miniszterelnök és Mihai Antonescu lehetőséget kerestek arra, hogy kivonják magukat a felelősség alól. E célból diplomataikat és különböző személyiségeket küldtek a semleges országokba, hogy kapcsolatba lépjenek Anglia és az Amerikai Egyesült Államok megbízottaival, igazolni igyekezve a hitleri Németországot kiszolgáló politikájukat.

Ugyanakkor a két kormány — a hitlerista Németország biztatására — puhatolózott abban az irányban is, hogy csökkentse a két ország közötti feszültséget, ami a bécsi diktátum megjelölte határ mindkét oldalán jelentős katonai egységeket kötött le: ezekre a hitleri parancsnokságnak mind nagyobb szüksége volt. Ezzel egyidőben a hitleri parancsnokság előkészítette Magyarország vagy Románia előzönlésének a tervét arra az esetre, ha a két ország közül valamelyik megpróbálna kilépni a hitleri táborból, megfelelő ígéreteket is téve mindkét ország követéseinek kielégítésére, ha hűek maradnak Németországhoz.

Egyes romániai és magyarországi angolbarát polgári politikusok arról ábrándoztak, hogy az angol—amerikai haderő „partraszáll” a Fekete-tenger partjain, és légi úton is csapatokat fog küldeni ide. Így remélték megmenteni ezekben az országokban a tőkés-földesúri rendszert. Adott pillanatban ezek a romániai és magyarországi politikusok közvetlen tárgyalásokkal is próbálkoztak egymás között. 1943 júniusában gróf Bánffy Miklós, a felsőház tagja, aki a királyi diktatúra alatt a Romániai Magyar Népközösség elnöke volt, a Kállay-kormány felhatalmazásával Bukarestbe ment azzal a megbízatással, hogy tárgyaljon az Antonescu-kormány képviselőivel a két országot érintő másodlagos jellegű vitás problémák rendezéséről. Ugyanakkor gróf Bethlen István, aki ideiglenesen visszavonult a politikai élet nyílt színpadáról, s a magyarországi angolbarát csoport tevékeny vezetője maradt, bizalmasan mással is megbízta Bánffyt. Valóban, a hivatalos tárgyalások szünetében Bánffy a legnagyobb titokban találkozott Maniuval is, s ez alkalommal rámutatott arra, hogy Magyarország és Románia „ugyanabban az időben kiválhatna a Tengelyből”, de ez esetben meg kellene egyezni Erdély tekintetében, megőrizve a létező status quót (vagyis a bécsi diktátum alapján előállt helyzetet) mindaddig, amíg a nagyhatalmak végleg eldöntik a határok sorsát” (Bányai László: *Contribuții privind misiunea contelui Bánffy Miklós la București în iunie 1943. Studii. Revista de istorie*, 1967. 4. 722). Maniunak az volt a véleménye, hogy az illető magyarországi köröknek el kell ismerniük az 1938-as határt mind Románia, mind pedig Jugoszlávia és Csehszlovákia tekintetében. A tárgyalások megakadtak, mivel Bánffy megbízatása nem tartalmazott semmiféle ilyen ígéretet.

Mindezek a politikai manőverek — amelyek látszólag a béke érdekeit szolgálták — nem tartották vissza a két ország kormányát attól, hogy továbbra is szállítsák az ágyútölteléket és az anyagi javakat a hitleri hadigépezet számára, s fokozzák az országban dúló véres kommunistaellenes terrort.

1943 őszén a horthysta hatóságok Észak-Erdélyben 283 harcost tartóztattak le a kommunisták soraiból vagy azok közül, akik kommunista-gyanúsak voltak. November 14-én letartóztatták és a szamosfalvi kínzótáborba vitték Józsa Bélát is, a román és magyar dolgozók közös elnyomóik ellen vívott harcának rendületlen bajnokát. Miután vadállati módon megkínozták, 1943. november 22-én a horthysta hóhérok végeztek vele. 1943 végén tömegesen tartóztatták le Romániában is a kommunistákat és számos antifasiszta harcost, dr. Petru Grozával az élen. A horthysta vezető körök és az antoneszkánus-fasiszta klikk soraiban növekvő fejetlenség — a

terror ellenére — lehetővé tette az antifasiszta és demokratikus erők újabb akcióit. 1943-ban az észak-erdélyi kommunisták számos olyan megmozdulást szerveztek, amely a hitlerista háború ellen irányult, s felfedte a hitlerista imperializmus és horthysta cinkostársai igazi arcát. A lakosság és a katonaság körében mind nagyobb arányokat öltő antifasiszta ellenállás, a katonai-fasiszta diktatúra és a náci háború elleni gyűlölet körülményei között a Román Kommunista Párt erősítette és mozgósította minden osztagát az áruló rendszer és a hitleri járom elleni döntő ütközet előkészítése végett.

A MADOSZ 1944 februárjában Temesvárt terjesztett felhívásában rámutatott: „Antonescu, Hitlernek ez a mindenre képes hóhérlégénye, miközben a román nép fiait a hitleri vágóhídra hurcolja... bevezette a katonai munkatáborokat, ahol fiaink tömegesen pusztulnak el a rabszolgamunkában, éhezéstől, betegségtől sújtva. S míg Horthy fasiszta martalócai, mint gyarmatra, vetették magukat Észak-Erdélyre, elsősorban az ott élő román tömegekre, addig Antonescu pribékjei dél-erdélyi és bánági magyar falvaink népét fosztották ki... A román néppel közös hitleri rabságunkból csak egy kivezető út van: a közös antihitlerista szabadságharc útja!... Az aljas hazaárulók Antonescu Romániájában és Horthy Magyarorszáგában mindkét népet eszközül használják Hitler rablóhadjáratahoz, s most egészen feláldoznák őket a fejvesztetten hátráló német hordák fedezésére. Az itt élő magyarság csak a román néppel közös hitleri iga lerázása útján, csak az általános emberi szabadságjogok megvalósítása útján, elsősorban nagy szomszédunk, a Szovjetunió barátságának elnyerése útján juthat el szabadságához.“

1944. március 19-én a német csapatok megszállták Magyarország stratégiai pontjait, és az ingadozó Kállay-kormány helyébe a hitleristákat teljes egészében kiszolgáló kormányt juttatták uralomra, Sztójay Dömével az élen. A magyar fasiszta hatóságok ugyanakkor — a Gestapóval együttműködve — az antifasiszta harcosok ezreit tartóztatták le Észak-Erdélyben.

A MADOSZ illegális lapja, a Méliusz József szerkesztette *Bánági Magyar Szó* rámutatott arra, hogy a Horthy- és Sztójay-féle árulás újabb jeladás arra: „nincs más kiút, mint együtt harcolni Hitler ellen azon a földön, amelyen születünk és élünk román és más nemzetiségű sorstársainkkal“ (*Bánági Magyar Szó*, Temesvár, 1944. május-június). A lap leleplezte Gyárfás Elemérnek, a Magyar Népközség elnökének a felhívását, amely „fegyelmettséget és megértést“ követelt a romániai magyar lakosság részéről. „Kivel szemben legyünk fegyelmettek és megértők? Hitlerrel és Antonescuval szemben, a fasisztákkal szemben, akik kifosztanak és vágóhídra hurcolnak minket?“ — tette fel a kérdést a MADOSZ lapja.

Az összes demokratikus és antifasiszta erők tömörülése számára kedvező légkörben az RKP fokozta erőfeszítéseit, hogy megvalósítsa a munkásosztály akcióegységét, megalapozva ezzel politikai és nemzetiségi különbség nélkül minden olyan párt, szervezet és csoport egyetlen arcvonalba vonását, amely kész küzdeni a katonai-fasiszta diktatúra megdöntéséért és a fegyvereknek a hitleri Németország ellen fordításáért. A munkásegységfront megteremtése 1944 áprilisában és az Országos Demokrata Blokk megalakítására vonatkozó egyezmény megkötése júniusban olyan akcióegységhez vezetett, amely céljául tűzte ki a katonai-fasiszta diktatúra eltávolítását, Románia kilépését a szovjetellenes háborúból és csatlakozását a Hitler-ellenes hatalmakhoz, a nemzeti függetlenség és szuverenitás visszaállítását, Észak-Erdély felszabadítását a horthysta-hitlerista megszállás alól és az országban demokratikus rendszer megteremtését.

A szovjet csapatok közeledése, a vezető körök soraiban egyesek — beleértve a királyi palotát is — álláspont-változtatása, valamint a Hitler-ellenes hangulat

a hadseregben lehetővé tette az előkészített terv valóra váltását. Az RKP 1944. augusztus 23-án, a nép alapvető érdekeinek megfelelően cselekedve, kirobbantotta az antifasiszta fegyveres felkelést, aminek eredményeként Románia kilépett a szovjetellenes háborúból és csatlakozott a Hitler-ellenes koalícióhoz. Az RKP legközelebbi szövetségesei közt tevékenykedett a MADOSZ is.

A dolgozó tömegek, nemzetiségre való tekintet nélkül, támogatták az ország területének a fasiszta igából való felszabadítására irányuló akciókat. A MADOSZ temesvári és brassói szervezetei az 1944. augusztusi felkelés győzelme után egyöntetű felhívást intéztek a magyar nemzetiségű dolgozókhoz.

Most, amikor az ország népe — *mondja a temesvári felhívás* — felszabadult minden idők legembertelenebb elnyomatása, a fasiszmus alól, itt az idő, hogy az itt élő magyarság is kifejezze becsületes szándékát a Románia demokratikus erőivel való közös harcra a fasiszmus maradványainak megsemmisítéséért és egy széles körű demokratikus rendszer megvalósításáért.

A Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége több mint tíz éve hűséges fegyvertársa a román nép demokratikus erőinek. A MADOSZ mindvégig megalkuvás nélkül harcot folytatott a magyar tömegeket kisémmiző fasiszta diktatórikus rendszer ellen, a szabadságért, nemzeti jogegyenlőségért. Ugyanakkor öntudatosan hirdette, hogy a revíziós propaganda csak arra szolgál, hogy eltérítse az itt élő magyar tömegeket a román néppel vívott közös harc útjáról. A MADOSZ minden erejéből támogatja Észak-Erdély népének és így a román néppel együtt magyar testvéreinknek a felszabadítását a hitleri banditák és a reakciós magyar mágnások uralma alól.

A brassói felhívás ugyanezt hangoztatja: „A MADOSZ a demokratikus népi erőik összefogásáért minden becsületes magyart zászlója alá hív. Ragadatok meg minden eszközt az alig megszületett népi szabadság megszilárdításáért. Tépjétek ki lelketekből a gondolatot, hogy még valaha is felülheti fejét köztünk a fajgyűlölet átka, amely Erdély lakóit egymással szembe tudta ugrasztani.“

A fegyveres felkelés győzelme nagy visszhangot váltott ki Észak-Erdélyben. A horthysta elemek pánikba estek, a dolgozók pedig nemzetiségi különbség nélkül egyre keményebb ellenállást fejtettek ki a fasiszta hatóságokkal szemben. Nem válaszoltak a behívási parancsokra, s megtagadták a vállalatok kiürítését.

A román és magyar munkások, parasztok számos akcióval támogatták azokat a román és szovjet katonai egységeket, amelyek nehéz harcokat vívtak Észak-Erdély felszabadításáért. Így például Floarea Iont Csík megyében kivégezték, amikor löszert szállított a szovjet egységeknek, Póra Imrét pedig, az 1934-es gyimesvölgyi felkelés egyik szervezőjét, a MADOSZ régi harcosát a magyar fasiszták akkor lötték le, amikor megpróbált átjutni a felszabadító csapatokhoz.

A visszavonuló fasiszta csapatok sok bűntényt követtek el. A kommunisták a hitlerista háborút szabotáló erőteljes akciókkal fordultak szembe velük. A fasiszta magyar csendőrség, hogy megakadályozza ezeket az akciókat, újabb letartóztatásokhoz folyamodott. A Gestapo utasítására letartóztatták és megölték Kovács Katona Jenőt, az élenjáró kommunistát, kolozsvári író, a *Korunk* volt szerkesztőjét, akinek rendületlen álláspontja volt a román haladó erőkkal való szolidaritás kérdésében. Ezt a gáztettet 1944. október 10-én hajtották végre, egy nappal a város felszabadítása előtt.

A fronton aratott győzelmek a fasiszta csapatok felett siettették a nép demokratikus vívmányainak megszilárdítását. Ennek a folyamatnak a megnyilvánulása volt az Országos Demokrata Arcvonal megteremtése az RKP vezetésével, amelyben az RKP, az SZDP, a szakszervezetek, az Ekésfront, a Hazafiak Szövetsége, a MADOSZ és más demokratikus szervezetek vettek részt. Az Országos De-

mokrata Arcvonal programja harcot hirdetett „egy demokratikus kormány megteremtéséért, a földbirtokosok kisajátításáért és a földnek a föld nélküli vagy kevés földdel rendelkező parasztok birtokába juttatásáért, a dolgozók életkörülményeinek a megjavításáért, valamint a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti jog-egyenlőség és barátság politikájáért“ (*Scinteia*, 1944. szeptember 24).

1944. október 6-án Bukarestben a Romániai Magyar Dolgozók Országos Szövetségének (MADOSZ) Újjászervező Bizottsága román és magyar nyelven megjelent kiáltványában közli az Országos Demokrata Arcvonal platformját, s hozzáfűzi, hogy a MADOSZ ezt a munkatervet a következő nyilatkozattal fogadta:

Mi, a Romániai Magyar Dolgozók Országos Szövetségének a kiküldöttei, 1944. október 4—5-én Bukarestben folytatott tárgyalásaink alapján a következő határozatot hoztuk:

A román népi demokrácia 1944. augusztus 23-án történelmének új szakaszához érkezett. A fasiszta-hitleri rémuralom megdöntése után a román nép maga vette kezébe sorsának irányítását.

Mi, Romániában élő magyarok egy pillanatig sem választjuk el sorsunkat román testvéreink sorsától...

A fiatal népi demokrácia vezérei széles nemzeti demokratikus arcvonalba hívják az ország összes népi erőit. Ezen arcvonalnak a kommunista és szociáldemokrata pártokból létesült Munkás Egységarcvonal útján javasolt munkaterve, melyhez az ország összes demokratikus erői csatlakoznak, 4. pontjában kimondja, hogy

„Meg kell valósítanunk nemzetiségre, felekezetre és nemre való tekintet nélkül az ország minden állampolgárának teljes egyenlőségét... A nemzeti és felekezeti üldöztetést törvénytelennek kell tiltani és büntetni“.

Feldolgozva a munkaterv teljes tartalmát, figyelembe véve minden különleges nemzeti kérdésünket, felelősségünk tudatában a munkatervet teljes egészében elfogadjuk és csatlakozunk a Nemzeti Demokratikus Arcvonalhoz.

A MADOSZ 1944. október 16-án Brassóban tartott országos konferenciáján elhatározta, hogy a romániai magyar nemzetiség széles körű demokratikus politikai szervezetté válik, elnevezését Romániai Magyar Népi Szövetségre változtatja.

A horthysta megszállás alól való felszabadulás mértékében Észak-Erdélyben bevezették a román közigazgatást. A néptömegek akciói révén — amelyek élén a kommunisták álltak — számos megyében, városban és községben demokratikus hatóságokat iktattak be, amelyek a nép törekvéseinek megfelelően tevékenykedtek. Ugyanakkor az RKP Központi Bizottságának utasításai alapján rátértek az RKP és egyes tömegszervezetek, mint az Ekésfront és Magyar Népi Szövetség, megszerzésére.

A társadalmi-politikai élet ilyen alakulása Erdélynek azelőtt a horthysták megszállta részén a maradi erők ellenállását váltotta ki. Ezek az erők, felhasználva azt, hogy többségben voltak a Sănătescu-kormányban, számos akciót indítottak a forradalmi átalakulások ellen, mindannak megakadályozására — vagy legalábbis fékezésére —, amiért a dolgozó tömegek harcoltak. Így Észak-Erdély egyes helyeibe sovinszta elemekből álló polgári hatóságokat küldtek. A „Maniu-gárdisták“ pedig, akik zömében vasgárdistákból tevődtek össze, terrorista atrocitásokat követtek el, főleg a magyar lakosság ellen. Ugyanakkor Erdély hegyvidékein még garázdálkodtak a német és magyar fasiszta bandák.

A kormány 1944. november 13-i ülésén dr. Petru Groza leleplezte ezeket az aljas, sovinszta mesterkedéseket, s rámutatott: mindezeknek véget kell vetni a románok és magyarok együttműködése légkörének megteremtése érdekében (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*, 103. alap; A Minisztertanács ülésének gyorsírási jegyzőkönyve).

1944. október 24-én a szovjet parancsnokság ideiglenesen bevezette Észak-Erdélyben a szovjet katonai közigazgatást. A szovjet katonai közigazgatás idején (1945. március 13-ig) a polgári hatóságokat az Országos Demokrata Arcvonal helyi és megyei tanácsai javasolták, miután előzőleg tanácskoztak az RKP szerveivel. Ily módon, bár Észak-Erdélyben közigazgatásilag sajátos volt a helyzet, a politikai egy-ség a valóságban helyreállt az egész ország területén.

Észak-Erdélyben a demokratizálódás folyamata, bár gyors ütemben folyt, mégis jelentős akadályokba ütközött mind a román, mind a magyar reakció mesterkedései következtében. Mindkét reakció számos problémával kapcsolatban ellentétben állt egymással, de egységes volt abban a próbálkozásban, hogy megakadályozza az ország demokratizálásának folyamatát. Ugyanakkor a román nacionalisták arra törekedtek, hogy visszaállítsák a két világháború közötti tőkés-földesúri Romániá-ban érvényesülő megkülönböztető politikát a nemzetiségekkel szemben, míg a magyar nacionalisták a horthysta elnyomás idején létesült helyzet fenntartása mellett agi-táltak.

Ez ellen az aknamunka ellen harcoltak a demokratikus politikai szervezetek a bukaresti központi szervek vezetésével. Hasonlóképpen a Magyar Népi Szövetség, amelynek központja akkor Brassó volt, erőteljes tevékenységet fejtett ki az erdélyi dolgozó tömegek arra irányuló harcában, hogy megteremtsék Romániában a demok-ratikus rendszert, a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti jogegyenlőség biztosítékát. Ebben a vonatkozásban egyik első siker volt, amikor 1945. február 6-án a demokratikus közvélemény és az N. Rădescu elnöklete alatt működő kor-mányban az Országos Demokrata Arcvonalat képviselő erők nyomására törvény-erőre lépett a *Nemzetiségi statútum*, amely kinyilvánította a faji és nemzeti meg-különböztetésre vonatkozó törvények érvénytelenítését, minden állampolgár egyen-lőségét a törvény előtt, fajra, nyelvre, nemzetiségre vagy vallásra való tekintet nél-kül. Leszögezte, hogy törvény bünteti a faji és nemzeti gyűlölködés minden meg-nyilvánulását. A kormány többségében reakciós része megakadályozta ugyan, hogy a Statútum előírásait következetesen alkalmazzák, elfogadása mégis lépést jelentett előre a sovinizmus leküzdésében.

1945. március 6-án megalakult Románia első forradalmi demokratikus kor-mánya dr. Petru Grozával, a kiváló államférfiúval az élen, s ezzel a román nép-pel együttélő nemzetiségek jogegyenlőségének valóra váltása állampolitikává vált.

A reakciós és sovinizista elemeket sorra eltávolították a közigazgatásból. A dolgozók nemzetiségi különbség nélküli megbonthatatlan politikai egysége — az RKP vezette munkásosztállyal az élen — nagy jelentőségű történelmi erőnek bizo-nyult. Hozzájárult az ország újjáépítésére és demokratikus átalakítására irányuló program megvalósításához, valamint a szocialista társadalom megteremtésére való áttéréshez, amelynek a keretében testet ölt a nemzeti jogegyenlőség és testvéri barátság a román nép és az együttélő nemzetiségek között.

A románok forradalmi-nemzeti harca Észak-Erdélyben 1940–1944

1940 őszen, a hitlerista Németország által Romániára kényszerített bécsi diktátumot követően az észak-erdélyi forradalmi munkásszervezetek egy pillanatra sem ismerték el Észak-Erdély önkényes leszakítását, állandóan harcoltak a bécsi döntés megsemmisítéséért, s a gazdasági, társadalmi, nemzeti és politikai jogok kivívásáért mozgósították az itt élő néptömegeket. A forradalmi, nemzeti, antifasiszta harc fő erői Kolozsváron összpontosultak: ez a város lett a különböző nemzetiségű észak-erdélyi dolgozók szervezeti központja a fasiszta-horthysta uralom elleni küzdelemben.

*

1940 szeptemberének első napjaiban az RKP Központi Bizottságának Titkársága Kolozsvárról Bukarestbe hívta az RKP Erdély és Bánát Tartományi Bizottságának egyik képviselőjét, és konkrét utasításokat adott arra vonatkozóan, hogy a jövőben miként szervezzék meg a kommunisták munkáját Észak-Erdélyben.

Az észak-erdélyi Tartományi Titkárság alkalmazkodott az új körülményekhez, az RKP itt élő harcosaival és szervezeteivel tovább folytatta a tevékenységet mind a párt, mind pedig a kommunista ifjak, a szakszervezet, a Vörös Segély keretében. Az RKP Központi Bizottságának Titkárságától kapott utasításoknak megfelelően a nemzeti elnyomás ellen folytatott küzdelem a magyar tömegek antifasiszta mozgalmával egyidejűleg szükségessé tette új, illegális, nemzeti-forradalmi, antifasiszta jellegű szervezetek létrehozását. Ilyenek voltak: az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti-Forradalmi Tanácsa, a Zsidók Tanácsa, a Diákok Nemzeti Tanácsai.

Az RKP Észak-Erdélyben szervezett akcióinak hatékonysága a bécsi diktátum után abból a jelentésből is kitűnik, amelyet 1940. szeptember 30-án a magyar királyi csendőrnnyomozó központi parancsnokság terjesztett elő, s amelyben az áll, hogy a Román Kommunista Párt tagjai mondhatni megszakítás nélkül folytatták szervező munkájukat, elővigyázatosan konspiráltak és elrejtőztek, igyekeztek egyre szélesebb körre kiterjeszteni munkásságukat, s — mint később kiderült — ezt a tevékenységet Kolozsvárról irányították.

Az észak-erdélyi román nemzetiségű néptömegeket, amelyek ideiglenesen a horthysta-fasiszta uralom alá kerültek, forradalmi alapon kellett megszervezni annak érdekében, hogy a magyar dolgozókkal egységben harcoljanak a horthysták, a fasiszta ellen, politikai, gazdasági, kulturális jogaikért, a nemzeti felszabadulásért és Észak-Erdélynek egy demokratikus Romániával való újraegyesüléséért. Ezt a feladatot vállalták a kommunisták akkor, amikor — 1940 szeptemberétől kezdve — szervezni kezdték az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti-Forradalmi Tanácsát, amelynek központja Kolozsváron volt. A kommunisták minden román nemzeti energiát a forradalmi harc felé igyekeztek terelni, s arra törekedtek, hogy megghiúsítsák és ellensúlyozzák a nacionalista, sovíniszta politikai manővereket, amelyek mind a román, mind pedig a magyar reakciós burzsoázia részéről jelentkeztek.

Az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti-Forradalmi Tanácsa kezdetben illegális szervezetként működött, mesterien összeegyeztette az illegális tevékenységet a féllegális és legális harci formákkal. Egyre inkább gyökeret eresztett a román lakosság széles rétegeiben, fokozatosan egész Észak-Erdélyt átfogó szervezetté lett, és átalakult az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti-Forradalmi Szövetségévé.

A kommunisták avégett, hogy átfogják egész Észak-Erdély területét, értékesíték az Ekésfront tapasztalatait és kapcsolatait is. Abban az erőfeszítésükben, hogy legális jelleget adjanak a szervezkedésnek, sikeresen felhasználták a szervezeteki mozgalmat, amelyet a háttérből a kommunisták irányítottak. A szervezeteki központok megteremtése lehetővé tette a román lakosság számára, hogy széles alapokon, aktívan szervezkedjék, és ugyanakkor álcázza a horthysta rendszer ellen irányuló nemzeti-forradalmi tevékenységét. A módszereket jól választották meg, a tervet alaposan átgondolták és egyeztették, mivel Dél-Erdélyben — Nagyenyed központtal — a romániai magyaroknak is hasonló szervezetek voltak.

A nemzeti-forradalmi tanács alakuló értekezletét Kolozsváron tartották 1940 novemberében, s ezen részt vett többek között Vasile Pogăceanu, Pavel Bojan, Iosif Bălaj, Iulian Chitta, Theodor Bindea, Ioan Pampu Kolozsvárról, Vasile Ierima Máramaroszigetről és Trăian Banciu Besztercéről. Ez alkalommal megbeszélték és elfogadták azt a programot, amelyet a kommunista párt észak-erdélyi titkársága dolgozott ki, és amelynek a bevezető része 15 pontban fogalmazta meg az ország e részében élő román lakosság céljait, törekvéseit: „Harcolni a román nép szabadságjogaiért, mindenféle elnyomás ellen, a román nép felszabadításáért... Az észak-erdélyi román nép mélységesen meg van győződve arról, hogy politikai felszabadulását, társadalmi és gazdasági jólétét csak a vele ezer éve együtt élő magyar dolgozó néppel közösen vívott harcban érheti el, nem pedig a leigázó idegen hatalmak diktátuma révén.”

A bécsi diktátummal szembeni állásfoglalás s annak az elítélése, hogy a német imperializmus és a fasizmus megcsönkította Romániát, világosan kifejeződik ebben a programban, amely határozott küzdelemre szólít fel a bécsi diktátum hatályon kívül helyezése végett és azért, hogy Észak-Erdély visszatérjen Románia természetes határai közé. A program konkrét politikai, nemzeti, gazdasági, kulturális követeléseket is tartalmaz.

*

A Horthy-uralom négy éve alatt a haladó, demokratikus, antifasiszta kommunista mozgalmak ellen irányuló terror súlyos csapásokat mért a románság nemzeti-forradalmi mozgalmára is, a legrátermettebb és legtevékenyebb harcosokat letartóztatták, megkínózták, táborkba és munkaszolgálatos századokba küldték és bebörtönözték, akárcsak az ellenállás magyar vezetőit és számos tagját.

A román, magyar és más nemzetiségű dolgozók széles körű és egyre erőteljesebb mozgalmát a Horthy-fasizmus ellen végül is akkor koronázta siker, amikor az 1944. augusztusi fegyveres felkelés kitört, amikor a felszabadító szovjet és román hadseregek kiűzték a hitlerista és horthysta csapatokat hazánk egész területéről.

HAGYOMÁNYOS ÉS MAI PÁRTSZERŰSÉG

Mi a szociológiája a pártszerűségnek? Milyen társadalmi képletbe szorítható, hogyan elemezhető és mihez viszonyítható az osztályharc vagy a szocialista építés kommunista vezetésének tudománya? A korszerű politológia hol ragadja meg a pártot mint társadalmi jelenséget, sőt gazdasági tényezőt, vagy éppenséggel erkölcsi magatartásrendszert? Van-e lehetőség egy tárgyilagos kívüllevésre, melyből magunkat pártosságunkban is megmérhetjük, avagy a történészekre marad a bizonyítás? Avagy: kifejthetjük-e belülről, magunkból — katartikus vallomásként, emlékezősként vagy céltudatos előrejelzősként — hűségünket, fegyelmettségünket, legalábbis részvételünket vagy sodródásunkat a pártkeretben?

Egyáltalán: hogyan lettünk a párt tagjai? Miért? Honnan jöttünk ide, mit is vállalunk benne és általa akár a magunk és környezetünk, akár szélesebb körök — szülőföld, nemzetiség, ország, nagyvilág — javára? Emberségünk mit kap és mit ad impulzusban, ha saját pártbeli szerepünkről van szó?

Rajzanak a kérdések, s egy bizonyos: szemben a századra jellemző elidegenedéssel, a magány — akár a tömegbeli egyedüllét — szorongásaival, szemben az egyéni elszigetelődés önmagasztaló vagy önemésztő végléteivel, kicsinyes önteltségekkel vagy az alulmaradás, eljelentéktelenedés kétségbeeséseivel éppen úgy, mint szemben semmibevert, leszorított, üldözött kis- és nagyközösségek létbizonytalanságaival igazi menedék a valahová való tartozás, különösen, ha az a történelemalakítás optimista távlatait is sugalmazza, s még ezt a lelkiületet is fokozza, ha tudományos meggyőződéssel, kiszámítható lehetőségekkel, a vállalás érdemes voltának tudatával forr össze. Ilyesmí a komolyan vett pártszerűség, a kommunisták önbizalma és kollektív bölcsessége. Ha úgy vesszük: cselekvő történelmiség. Ha befelé számítjuk: mély emberi lelkiismeret. S mindenképpen éber ellenőrzés, részes jelenlét, javító akarat a mozgó, változó közügyekben.

Bármennyire csábít is a pártossággal kapcsolatos kérdések és válaszok tömkelege, sokrétűsége, életszerű végtelensége (érdekel minden egyéni hozzáállás és közös vélemény, minden kifejtett elmélet és igazoló gyakorlat, vagy akár az ellenfelek bírálata), egyszeri megvilágításul, éppen a kérdésekbe való behatolás végett, szívesen ragadok ki egyetlen futamot, egy példát, esetlegességében is jellegzetes konkrétumot. Nem megyek messze. Ötvenéves pártban negyvenöt éves lap munkása lévén pontosan a *Korunk* hagyományos pártosságát veszem szemügyre.

A lap történet első termékenyítő feszültsége 1926-ban, tehát öt évvel a kommunisták pártalakulása után: az új kolozsvári orgánusmunkájának ránkérdezése a világra.

Európa polgári felére az első világháborút követő lelki meghasonlás nehezedik, keleti részén Lenin halálát frakcióharcok követik, de a párt belső megerősödése egyben úttörés a szocialista iparosodás felé. Itt Romániában még tart a kapitalizmus viszonylagos stabilizációja, az illegális szocialista RKP tömegszervezete, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkja azonban munkások és parasztok akcióit szervezi kenyérért, földért, emberi jogokért, s előtérbe kerül a marxista-leninista tanított harc (románul ekkor jelenik meg Lenin több műve). Kolozsvárt Aradi Viktor indít kimondottan munkásmozgalmi lapot, a fiatal Nagy István már szakszervezeti bizalmi... A *Korunk* azonban nem a közvetlen létrekérdező, még csak erdélyi vagy országos ügyekre sem, hanem az „új világlélek“-re, a nyugati polgárság lelkiismereti csődjére, a kultúra „alkonyára“, világnézeti, filozófiai és vallás erkölcsi kételyekre. Nos, a letisztulás, a liberális eklekticizmus, a spiritualizmus és esztéticizmus felváltása a dialektikus materializmus társadalmi gondolatrendszerével évek munkája, s a lap csak ezután ér el — a pártlap bibliográfiája és a mai anyagelemzés egybevágó bizonyossága szerint — az RKP erkölcsi kötelekig, vállalva a kommunista közéleti vonal ideológiai képviselőjét az 1930-as évek elején. Az értelmiség legjobbjainak őszinte transzfigurációjáról van szó, s éppen a szabad dialógus eszmei sarkítása — a nagy kérdések és a nagy válaszok humánuma — vezeti el a lapot a gyakorlati feladatok mindennapjaival küszködő párthoz.

Elgondolkozik-e az ideológiai állásfoglalás, a „világnézet“ a párttagokhoz? A *Korunk* további gyakorlatából — ma már lemérhető sajtótörténeti valóságából — válaszoljunk: nem! A kapitalista stabilizáció véget ért, a betörő gazdasági válságból tekintélyelvű irányzatokkal próbál kivergődni az uralkodó burzsoázia, felvillámlik a háborúkra készülődő fasizmus veszélye. Az RKP jelentős eseménye, az V. kongresszus (1931 végén) a valósághoz szabott stratégiai és taktikai tervszerűséggel bontja ki a reális teendőket: a polgári forradalom téves távlati helyébe a proletariátus vezette demokratikus forradalmiságot állítja, nacionalista gőzöket oszlat szét a nemzetiségek egyenlőségének követelésével, visszautasítja a reformizmust, és a politikai tömegharc vezetését jelöli ki legfőbb pártfeladatnak. E leszűrt, világos programot csak olyan elméleti folyóirat követhette, mely az általánosból a konkrétúra, az elméletből a gyakorlatra, pontosan a sajátos honi viszonyok és feladatok felé irányult.

Szerencse itt Gaál Gábor alkalmazkodási hajlama és törekvése, növekvő személyi érdeklődése a hazai problémák iránt. A lapalapító Dienes László maga is eljut ugyan a felvetett világkérdések marxista-leninista megválaszolásáig, de már Berlinből küldi bátor és úttörő tanulmányosorozatot a Szovjetunió első öt éves tervéről, majd Moszkvában, a felszabadulás után Budapesten tölt be intellektuális hivatást; társszerkesztője azonban, Gaál Gábor (1932-től a lapot egyedül jegyző főszerkesztő) szívósan begyökerezik saját ügyünkbe. Már a lapba való bekapcsolódásakor leszögezi: „Élni ugyanis a valóság vállalását is jelenti, sőt a valóságban munkáló aktív tevékenységet, különben... magával a valósággeggel kerülünk ellentmondásba.“ Ez a filozófiai állásfoglalás realizálódik a lap-

politikában, amikor a *Korunk* többé nem kerüli el a szembenézést akár a „transzilvanizmus“ irodalmi síkra tolódott eszményalkotásaival, akár a román és szász problematikával. A lap szigorú marxista—leninista értékeléssel széles skálán közvetíti továbbra is a világinformációkat, de nem elégszik meg többé ezzel az akadémikus szereppel, hanem kialakítja a forradalmi arcvonalat „itt és most“. Nincs a romániai magyar szellemi életnek olyan megnyilvánulása, melyre ne reagálna, s nem elutasítólág, nem kirekesztőleg, hanem a mindenkori valóság-mag felől adva választ. Gaál Gábor és lapja a felvilágosító, a meggyőző szerepében fordul a hazai magyar értelmiséghez, fokról fokra rávezetvén legjobbait és főleg fogékony fiataljait a forradalmi demokratizmus szolgálatára.

Vannak ennek az időnek dogmatikus beütései, hibái, de a lap javára válik, hogy a párt ügyének mindenkori védelmében saját maga javítja ki a túlzásokat és torzításokat, s egyike lesz azoknak a magyar irodalmi életben ritka fórumoknak, ahol a munkásosztály tudományos vonala — a korszerű szociológia és a „valóságirodalom“ szocialista realizmusa — szorosán és elszakíthatatlanul együtt bontakozik ki akár a honi, akár a másországi „népiek“ sorsproblémás viaskodásaival, parasztvallomásaival, irodalmi szociográfiájával, Nagy Istvánt, Morvay Gyulát, Salamon Ernőt állítva Tamási Áron, Veres Péter, Bözödi György mellé. Az a tény, hogy a lap sorra veszi és elemzi az értelmiség benső problémáit, honi választ nyújtva akár az értelmiségi középosztály, akár a diákság vajudó kérdéseire, vagy az a buzgalom, mellyel — honi és külföldi szerzőket mozgósítva — a lap a parasztság és a nemzetiség sorsát mérlegre teszi, utat nyit a romániai magyar értelmiség átállásának a minden mítosz nélkül, adott-ságaiban értelmezett nép oldalára.

Minél bővebben foglalkozunk a régi *Korunk* pártszerűségének kialakulásával, annál meggyőzőbb bizonyítékát látjuk annak, hogy az ideológiai megerősödés mindenkor együtt járt a honi dolgokhoz és a sajátos romániai magyar értelmiségi hivatáshoz — a dolgozók forradalmi ügyének vállalásához — való közeledéssel. További kérdés azonban, vajon az értelmiség helyes tájékoztatása, vagyis a marxizmus—leninizmus alkalmazása a sajátos feladatokra kimerítette-e már a pártszerűség fogalmának teljességét? Megint csak a megtörténtek gazdag tapasztalati anyagából merítve a választ, mondhatjuk: nem!

„Aufklárista“ illúziókkal a munkásmozgalomnak mindig is küzdenie kellett. Sem a természettudományi felvilágosítás, sem az ateizmus vagy az eszperantó, sem a munkássport nem vált versenyképessé a polgári világ feltételei közt a burzsoázia és félféudális-egyházi szövetségesei hatalmával s hivatalos művelődési mozgalmával, bár mindez alkalmi eszközzé válhatott, ha a szellemi munka magát az osztály- és népharcot, a gazdasági és társadalmi tömegmozgásokat, a párt irányította forradalmi stratégiát és taktikát támogatta. A *Korunk* pusztán „irodalomtörténeti“ szerepén túl mozgalmi jelentőségre is emelkedett az ifjúság — az értelmi új nemzedék — felkarolásával s azzal a hivatással, melyet a magyar nemzeti-ségi társadalomban a román demokrata erőkkal való szövetkezés előmozdításában töltött be. A fiatal „realisták“ — olykor teljes nemlegességgel is — támadták a transzilvanizmus légvárát, Gaál Gábor pártos lapja azonban nem az erdélyiség valóságát kezdte ki, hanem eredeti értékeit megőrizve haladta meg a transzilvanizmust, behelyezve annak népi igazát

a „romániaiság“ teljesebb összefüggésrendszerébe. Ez a „demitizálás“ nem fosztotta meg az erdélyi magyarságot őseitől és hőseitől, hanem a kor követelményei közé emelte a sajtókat, az öneszmélést, felismertette egy új, demokratikus Románia jövődöbeli képét. S ami a legtöbb: a lap az új nemzedék támpontja lett, mozgalmi megvalósításokra serkentve.

Így vált a lap népfrontivá, s járult hozzá az ifjúság eredeti cselekvéséhez is, ahhoz a MADOSZ-törekvéshez, mely a párt antifasiszta erőkoncentrációja során minden haladó értelmiségit a munkásosztály és parasztság mellé állított és a román demokrácia szövetségesevé tett a Vásárhelyi Találkozó (1937) alkalmi együttesében. Ezt az együttest átmenetileg szétválhatta belülről is, kívülről is a fasiszmus előtörése, mint ahogyan az egész országot is előzőnlötte a hitleri Drang nach Osten s a csatlósok farsangja (maga a *Korunk* is áldozatául esett a bécsi diktátumnak és Észak-Erdély horthysta megszállásának). A mag azonban nem vesztett kárba, s aki ismeri a lap nélkül maradt Korunk-csoport szerepét a magyarországi antifasiszta ellenállással való együttműködésben, hűen a román demokrata erőkhöz, az nyomon tudja követni a láncolatot a felszabadulás után is, újabb — az RKP politikájának megfelelő — nemzetiségi formációkon, sajtón, intézményeken át egészen a mai *Korunk* 1957-ben indult új folyamáig.

Élő marxista—leninista elméletiség, a sajátos honi körülményekhez való idomulás, cselekvő eredetiség, a nemzetiség és hazafiság alkotó egysege — ez a *Korunk* negyvenöt éves tapasztalati igazsága az ötvenéves Román Kommunista Párthoz való benső igazodásban, ez a pártszerűség gyakorlatilag megállapítható modellje egy konkrét példa — a lap múltja — kapcsán. A teljes párttörténet, vagyis számtalan kisebb és nagyobb példa, egy egész országalapító történelmiség ismerete természetesen teljesebb képet adhat, nem hiszem azonban, hogy az erkölcsi és mozgalmi bevalás — a *Korunk* esete — bármiben is elűtne a közös gyökvonástól.

*

A pártszerűség ilyenén elemzése még csak a múltból vett példa. A *Korunk* azonban 1957 óta legalább kétszer annyi terjedelemben (számonként sokkal bővebben, s immár újabb, tizenötödik évfolyamába, vagyis együtt a XXX.-ba lépve) jelent meg, a szocialista rendszerben folytatva régi szerepeit, s ennek a másfél évtizednek a pártos tapasztalatait nem kell-e ugyanúgy felmérni, mint a régi rendszerbeli kezdeteket? Most mi volt a menet az általánosból a konkrétba meg vissza? Élő-e, illetve az új folyamban tudóbé vált-e helytállásunk a mai világra alkalmazott marxi—lenini elmóományosságban? Reálisan alkalmazkodunk-e a mindennapi követelményekhez, melyek valóságába egyre inkább beletartozik a távlatos előrelátás, a felemelő jövőkutatás? Cselekvő eredetiséget halmozunk-e információs szolgálatunkkal, vagyis elkerüljük-e a Gaál Gábor ostorozta „magazinszerűséget“, és a saját „európaiságunk“ szolgálatába tudjuk-e állítani a világhorizont ismeretét? Kifejtjük-e a romániai magyarságban rejlő szellemi—értelmi potenciált mind a magunk javára, mind a román néppel közös haza boldogulására? Milyen új tartalmakat szerezünk pártszerűségben ma, amikor az ötvenéves RKP egy egész országot mozgósít önmaga állandó meghaladására a tudományos—műszaki forra-

dalom vetületében, s erkölcsi magatartásával a szocialista világ s minden haladó világerő, a szabadságharcos népek, antiimperialista mozgalmak becsében áll? És ami döntő: szakad-e ki belőlünk új s újabb ifjúság, hogy a maga alkotóképességéből költson át, valósítson mássá, lendítsen előbbre mindent? Összegezve: a hagyományos pártosság miben és hogyan dúsul fel, gazdagodik meg a maiban?

Jogos kérdések, de egyben szónokiak is. Vagyis válaszukat önmagukban hordják. Így is van rendjén. Tart még a régi magból, s ami annyi baj, harc, tapasztalat árán kerekedett belőle, lombosodjék, termődjék újjá.

Gedeon Zoltán
rajza

PÁRTOSSÁG ÉS EMBERSÉG

Talán nem is helyes e két fogalmat különválasztani, hisz tartalmilag oly szorosan egymáshoz tartoznak, lényegük szerint szervesen összefüggnek. Mert mit is jelent a pártosság? Mély, benső azonosulást a nép forradalmi harcát vezető kommunista párt marxista—leninista programjával, társadalomátalakító politikájával. Ám nemcsak azonosulást, elméleti egyetértést, hanem cselekvő részvételt is a sokoldalúan fejlett szocializmus felépítésében. S mit jelent az emberség? Magas erkölcsiséget, harcos szembefordulást mindazzal, ami emberellenes, ami gátolja a humanizmus eszményeitől áthatott szocializmus kibontakozását. Tágabb értelemben nemcsak azt tartom emberellenesnek, ha valakit megsértek önértékében, ha háttérbe szorítom nemzetisége miatt, ha önös érdekből erkölcsi vagy anyagi kárt okozok neki, ha lebecsülöm egyéni értékeit. A maga áttételeiben és hátrányos társadalmi következményeivel antihumanus az is, ha késedelmesen helyeznek üzembe egy épülő gyárat, ha valamely termelőegységben gyenge a minőség, sok a selejt, vagy éppenséggel rosszul vezetnek egy vállalatot, vagy oktalanul gazdálkodnak egy mezőgazdasági termelőszövetkezetben.

Látszólag e gazdasági vonatkozások távol esnek a közfelfogásban rendszerint csak közvetlen személyközi kapcsolatokra korlátozódó emberségtől. De ha társadalmi összefüggésszervezetekben gondolkodunk, a merev elhatárolás indokolatlannak tűnik. Ezért joggal mondható: nincs pártosság emberség nélkül, és nincs emberség pártosság nélkül. Oly fogalmi ötvözet ez, amely tömör, szintetikus jellemzője a kommunista magatartásnak.

Tucatnyi tanulmányt, cikket olvastam már a pártos magatartásról, a kommunista erkölcsről. Többségük szólammokkal, általánosságba vesző felzárkózásokkal pótolta a tudományos elmélyülést, a lélektani és karakterológiai megalapozást. Visszatérő refrénjük körülbelül ez volt: „Ott, ahol más ember habozna vagy meghátrálna, a kommunistának kötelessége kitartóan küzdeni, bátorítani társait, teljesíteni a feladatokat.“ Vagy hangzatosan leszögezték, hogy „a párttag fő jellemvonása: az egyetlen előjog, amelyet magának követel — ott dolgozni, ahol a legnagyobb áldozatkészségre, szívósságra, bátorságra van szükség“. E szerzők romantikus követelményeik felállításával a kommunista ember típusát valósággal „Übermensch“-sé, a köznapi emberek számára követhetetlen eszményképpé magasztosítják. Elfelejtkeznek arról, hogy a párttagság gyakran nem azonos az ember egész gondolkodását, magatartását meghatározó pártossággal, amely mindig magas szintű tudatot, harmonikusan szerveződött személyiséget tételez fel.

Ebből is következik: a pártosság nem gombnyomásra megszerezhető tulajdonság, hanem hosszas, szüntelen s nem minden ellentmondástól mentes fejlődési folyamat. A tévedés kockázata nélkül szinte azt mondhat-

nám: a pártos helytállás egyben a jellem legsúlyosabb próbatétele. Avagy nem jellembeli, ideológiai, politikai próbatétel, felelősség- és következmény-vállalás az, ha az ember szűk látókörű koncepciókkal szemben áll ki, cselekszik, legbensőbb meggyőződése szerint tesz tanúbizonyságot a párt politikájának lényege mellett, ha kell, szembefordulva külsődlegesen értelmezett, felszínes pártosság-fogalmakkal. A párt tudományosan kidolgozza a maga általános, az ország adottságaihoz mért politikai, gazdasági, társadalomépítési irányvonalát, de személyre szólóan senki számára sem határolja körül a teendőket, az ilyen vagy olyan konkrét szituációban követendő magatartást. Az élet sűrűjében minden párttag, minden honpolgár szellemi képességeinek, jellembeli adottságainak, pártossága hőfokának megfelelően, társadalmi lelkiismeretének szintjén cselekszik vagy húzódik félre, foglal állást vagy tartózkodik a véleménynyilvánítástól. Nem hiába serkenti tagjait a párt önálló alkotó gondolkodásra, bátor szókimondásra, állandó tanulásra, öntökéletesítésre. Fontos kritériumai ezek a pártosságnak, az emberségnek.

A munkásmozgalom, pártunk története az illegalitás hosszú eszten-deiben kommunista forradalmárok olyan hősi, önfeláldozó helytállásait jegyezte fel, amelyek méltán tekinthetők a pártosság legnagyobb megnyilvánulásainak. A szocialista építés körülményei között — amikor a kommunista párt a társadalom sokrétű átalakításának történelmi felelősséggel járó, bonyolult feladatát vállalja magára — a pártosság követelményei is gyarapodtak. Ez érthető is, hiszen a párt politikájában előtérbe kerültek a társadalmi-gazdasági építőmunkára vonatkozó irányelvek. S ennek függvényében a pártos tájékozódás is egyre nehezebb, mert a szocialista építésben részt vevő embernek nemegyszer ellentmondások szövevényében kell kiigazodnia. Igaz, a párttagok számára Ariadné fonalaként ott van a marxizmus—leninizmus elméleti tanítása, az elvi jelentőségű pártdokumentumok iránymutatása. De egyetlen pártokmány sem vázol fel egyéni cselekvésmodelleket. Ezeket minden kommunistának a párt irányvonalából ihletődve önállóan kell kidolgoznia a maga számára. Szinte azt mondanám, hogy a pártprogramhoz igazodva, azzal szoros elvi összhangban mindenkinek ki kell dolgoznia saját mikrovilágában a maga pártos stratégiáját és taktikáját.

Az ímént a pártos helytállást a jellem nehéz próbatételének neveztem. Nem véletlenül: életanyag az aranyfedezete e megállapításnak. Szemléltetésül egyik régi riportalanyomnak, a szilágypéri termelőszövetkezet akkori elnökének esetét mondanám el. Még emlékezünk rá, hogy a hatvanas évek elején a pártpolitika fő programpontja volt a mezőgazdaság szövetkezetesítésének befejezése. E tekintetben Szilágypér község nem nagyon jeleskedett. Az ottani parasztok bizonytalankodtak, húzódoztak a közös gazdaságtól. Tudatuk mélyén ott motoszkált ugyan a gondolat, talán jobban boldogulnának, ha beállnak a szövetkezetbe. De munkált bennük visszarángató erő is jócskán, évszázados beidegződések hervasztották a belépési szándékot. Telt, múlt az idő, és hatvanegy őszén Szilágypér még mindig ama kevés község sorába tartozott, ahol megfeneklett a szövetkezetesítés. Törte is a fejét az akkori rajoni pártbizottság, hogyan mozdítsák el a holtpontról ezt a falut is. Aztán megszületett a határozat: szálljon ki a községbe egy pártmunkásokból, értelmiségiekből álló 40—50 főnyi brigád, s győzze meg a szilágypérierket a nagyüzemi gazdálkodás előnyei-

ről. Most már bevallhatjuk — hiszen ezelőtt hat évvel Szilágypér már a rajon legvirágzóbb, legnagyobb jövedelmet osztó termelőszövetkezete lett —, az akció nem volt eredményes. A falusiak nem akartak szóba elegetedni az agitátorokkal. Voltak, akik egyszerűen bezárták kapujukat, másoknak a kertben, a padláson, a határban vagy éppen a szomszéd faluban akadt dolga. A már két hete tartó felvilágosító kampány alatt egyetlen gazda sem írta alá a belépési nyilatkozatot.

A kudarc hírére a rajoni pártbizottság első titkára is kiszállt, s elővette Varga Józsefet, későbbi riportalanyomat — aki akkor néptanácsi elnök volt —, hogy micsoda megátalkodottság ez a falu részéről. Varga, a negyvenhez közeledő parasztember, a párt soraiban érlelődött kommunistává, és így érthetően bántotta a falujában kialakult helyzetet. De amennyire hitt a közös gazdálkodás felsőbbrendűségében, annyira tisztában volt azzal is: dobbal nem lehet verebet fogni. Nem jó módszer ajtóstul rárontani az emberekre. Ismerte falubelijeit, itt nőtt fel közöttük, tudta hát, nem hallgatnak az istennek sem a csoportosan érkezett ismeretlenek szavára ilyen sorsdöntő kérdésekben. Mint párttag és mint községi vezető súlyos dilemmával került szembe. Mit tehet itt ő, a pártjához hű közkatona és a népéhez is ragaszkodó ember? Recept nincs, az adott koordináták között magatartását önmagának kell meghatároznia. Nem csekély zaklatott töprengés után így döntött: az első titkár rendelje vissza mind egy szál a felvilágosítókat, és ő garantálja, hogy a falu egy hónapon belül megalakítja a termelőszövetkezetet. „Ember, vigyázzon, a fejével játszik“ — figyelmeztették a rajoni elvtársak. „Tudom, de azért vállalom“ — válaszolta Varga az aggályoskodóknak.

Állt az egyezés. Az agitátorokat visszahívták. A szilágypériek nem tudták mire vélni a hirtelen beállott szélcsendet. Varga vagy két hétig hagyta, hadd csillapodjanak a kedélyek. Aztán magához kérte a községi néptanácsi képviselőket, s megállapodott velük, hogy a legközelebbi vasárnapon gyűlésre hívják össze a falu népét. A néptanácsi elnök a maga higgadt modorában szólt a több száz főnyi tömeghez. Beszédének magva: itt az ideje, hogy Szilágypér is javítson a sorsán, de a sült galamb senkinek sem fog a szájába repülni. Így szétforgácsoltan eddig sem, s ezután sem boldogulnak. Nincs hát mit tévovázni, a közös útra kell lépni. A gyűlés résztvevői nagy figyelemmel hallgatták az elnök szavait, nem idegen beszélt hozzájuk, hanem az a közülük való Varga Jóska, aki már évek óta szívén viseli a község dolgát, akinek kezéhez soha még egy szalmaszál sem tapadt, s akinek hivatalából nem lépett ki még úgy panaszos, hogy ne vitt volna magával valamit az elnök bölcs emberségéből. Amit mond, abban bízni lehet. Száz szónak is egy a vége: a gyűlés után vagy kétszázán aláírták a belépési nyilatkozatot, s a következő napokon újabb jelentkezők nyűzsögtek a néptanács irodájában. Még le sem telt a kikötött egyhavi türelmi idő, s már három gazda kivételével a szilágypériek a termelőszövetkezet megalakítása mellett döntöttek. Volt azonban egy feltételük: Varga Jóska legyen az elnökük. Kívánságuk teljesült.

A kommunista Varga József a párttagságát kockáztatta, amikor megkérdőjelezte a rajoni pártbizottság módszerének helyességét. Ebben a drámai feszültségű szituációban vajon hányan vállalták volna az esetleges sikertelenség nyomán járó meghurcoltatás veszélyét? Hát nem a jellem próbatétele volt ez? A dolgoknak azonban megvan a maguk belső

logikája. Varga nem vaktában, kapkodva választotta, alakította ki magatartásmodelljét, hanem a konkrét helyzet ismeretében és ama elvi meggyőződése alapján, hogy személyes nézetei jottányit sem térnek el a párt szövetkezetesítési politikájától. Nem a pártpolitika lényegével került tehát szembe, hanem egy konkrét helyzetben alkalmazott helytelen módszerrel. Varga nem hallott a társadalomlélektan ama megállapításáról, mely szerint egy határozathozatalra illetékes jó közösség felsőbbrendű a jó egyénnél, de egy hozzá nem értő egyénekből álló közösség esetében fennáll a téves döntések veszélye. A néptanácsi elnök ösztönösen vagy élettapasztalata nyomán érezte ezt meg, s a párt politikájával való azonosulás alapján volt erkölcsi bátorsága úgy cselekedni, ahogyan cselekedett.

Pártosságból, emberségből és népszolgálatból csak így állhatott vizgára.

*

A pártos humanizmus nem valami szirupos jótékonykodás, filantropikus negédeskedés. Nemcsak a személyközi kapcsolatok humanizációját jelenti, hanem harcos kiállást minden retrográd, társadalomellenes jelenséggel, magatartással szemben. Ezelőtt másfél évvel az emberi kapcsolatokról írt cikkemet így fejeztem be: *a szocializmust etikailag is fel kell építeni.* Mit akartam ezzel mondani? Elsősorban azt, hogy a szocialista demokrácia szüntelen fejlesztésével párhuzamosan fokoznunk kell a küzdelmet a tunyaság, a közömbösség, a konformizmus ellen. Az ember óriási üzemeket, mammut vízerőműveket képes létrehozni. De ennél is sokkal bonyolultabb a maga benső, tudati építkezése, hiszen olyan hajlamokat, csökevényeket kell kiirtania, mint az egoizmus, szolgalelkűség, könyöklés, felfuvalkodottság, uralmi vágy, hatalmaskodás — még ha mindez olykor szublimált formában nyilvánul is meg. S a listát még bővíthetnők a különböző káros előítéletek felsorolásával, amelyek közül a nacionalizmus áll legélesebb ellentétben az emberséggel. Ötvenéves pártunk politikai programjában és tevékenységében mindig központi helyet kapott a nacionalista elfogultság, sovinizmus elleni harc, a nemzeti kérdés marxi—lenini szellemben történő megoldása. S a Román Kommunista Párt történelmi érdemei közé tartozik, hogy az Alkotmány erejével biztosította az együttes nemzetiségek teljes jogegyenlőségét.

Am az intézményes rendezés még nem jelentheti, hogy a múlt társadalmából a szocializmusba átszivárgott nacionalista mákony ne zavarjon meg egyes, tudatilag elmaradt fejeket. Világos, a pártos emberség, a kommunista erkölcs nem teheti le a fegyvert ezekkel az elemekkel szemben. De azt se tévesszük szem elől, hogy a nemzeti kérdés megoldása nem egyszer s mindenkorra lezárt folyamat. A dialektikus fejlődés törvénye e problémakörre is érvényes. Ezért a megoldási módokat mindig csiszolni, finomítani kell, az emberi kapcsolatok humanizálásával szilárdítani kell országunk különböző ajkú — de a szocializmus nyelvét beszélő — honpolgárai között a szolidaritás szellemét. Erre a fejlődési folyamatra utalt a párt főtítkára is, amikor a Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén tartott expozéjában leszögezte: „A történelmi perspektíva az, hogy erősödjék az együttműködés és a testvériség, nemzetiségi különbség nélkül, az összes dolgozók között. Mindannyiunk fel-

adata és kötelessége népünk iránt, hogy erősítsük és fejlesszük ezt az együttműködést. Tegyük meg mindent, hogy felszámoljunk mindennemű megkülönböztetést vagy egyenlőtlenséget bármilyen tevékenységi területen, biztosítsuk, hogy hazánk minden egyes állampolgára, függetlenül nemzetiségétől, függetlenül attól, hogy milyen nyelven beszél, függetlenül vallásától, valóban társadalmunk, a szocialista Románia egyenjogú tagjának érezze magát, és eleget tegyen kötelességének hazája iránt.“

Nem kétséges, társadalmi életünk, a szocialista humanizmus egyik jelentős kérdése a román nép és a nemzetiségek testvéri együttélése, közös alkotómunkája. De az sem kétséges, hogy az egyén is rendkívüli érzékenységgel reagál, ha nemzetiségét, nyelvét illetően éri bántás, hátrányos megkülönböztetés. Az ilyen egyén joggal igényli, hogy a szocialista kollektívum — nemzetiségi különbség nélkül — vegye védelmébe, szolgáltasson neki elégtételt. De ez már nem nemzetiségi kérdés, hanem az emberség alapvető követelménye, a pártosság próbaköve.

Örvendetes, hogy a pártévfordulóra való ünnepi készülődés heteiben a főtítkár erre a pártos és humanista feladatra újólaj emlékeztetett.

*Tapicskoló
(Kabay Béla
felvétele)*

A SZÁZÉVES KOMMÜN TANULSÁGAI

„A munkások Párizsát, Kommünjével együtt, egy új társadalom dicsőséges előfutárjaként örökké ünnepelni fogják. Mártírjait a munkásosztály nagy szívébe zárta. Hóhérajait a történelem már odakötözte ahhoz az örök pellengérhez, amelyről papjaik minden imája sem oldhatja le őket“ (Marx—Engels: Válogatott Művek I. 1949. 526). Karl Marx írta ezeket a szavakat 1871. május 30-án, két nappal azután, hogy a polgárháborús Párizsban még dörögtek az ágyúk, tombolt a győztes reakció megtorlása, tartott a „véres hét“, a Père Lachaise temető falánál végrehajtották az utolsó tömeggyilkosságot.

Hetvenkét napig volt hatalmon munkáskormány, proletárdiktatúra Franciaország fővárosában: a Kommün, amely hősi küzdelmével, vörös zászlójával harcba hívta valamennyi ország dolgozó tömegeit. „A Kommün ügye a szociális forradalom, a dolgozók teljes politikai és gazdasági felszabadításának ügye, az egész világ proletariátusának ügye. És ebben az értelemben halhatatlan“ — állapította meg Lenin negyven év távlatából (Művei 17. 1955. 126).

A Kommün — amely „szellemileg feltétlenül az Internacionálé gyermeke volt“, mint Engels írja — a XIX. század munkásmozgalmának legjelentősebb, legnagyobb, de elvetélt erőfeszítése. Tragikus bukásba torkolló kísérlete száz év óta vonzza és tanulságaival figyelmezteti, neveli a nemzedékek hosszú sorát. Lenin kifejezése szerint „megtanította az európai proletariátust, hogy konkrétan vesse fel a szociális forradalom problémáit“. A Kommün felmérhetetlen jelentőségű tanulságokat hagyott örököül. Ezeket behatóan tanulmányozták és műveikben értékesítették a marxizmus—leninizmus megalapítói. (Hogy csak a legfontosabbakat említsük, Marx: A polgárháború Franciaországban s Engels 1891-ben ehhez írt bevezetője; Lenin: A Kommün emlékére; az Állam és forradalom két fejezete és a klasszikusoknak sok, sok más cikke, beszéde, levele.) De ez nem mentesít az alól, hogy minden korban újra és újra merítsünk belőlük; a Kommün ügye folytatónak, a szocialista társadalom híveinek, építőinek állandóan tanulniuk kell a Kommün sikereiből és gyengeségeiből. Hiszen ebben a forradalmi tömegmozgalomban, jóllehet nem érte el célját, olyan fontos történelmi kísérlet valósult meg, amelyben a proletár világforradalom bizonyos lépést tett előre, méghozzá gyakorlati lépést, amely fontosabb a programok és fejtegetések százainál. Ezért olyan hasznos e kísérletet elemezni, levonni belőle a taktikai tanulságokat s ezeket állandóan összevetni az elmélettel, felülvizsgálni és tovább fejleszteni.

A Kommün képviselte munkáskormány két hónapos uralma határkő: a munkásosztály harca a tőkésosztállyal és annak államával a párizsi küzdelem révén új szakaszba lépett — szögezte le Marx. Azaz véget ért — legalábbis Európa „régie“ kapitalista rendszerű országaiban — a polgári berendezkedés virágzó, „liberális“ korszaka. A burzsoázia minden vonatkozásban reakciós jellege — ezekben az országokban — egyértelművé vált, s a társadalmi haladás élvonalába visszavonhatatlanul a mindinkább osztályöntudatára ébredő proletariátus került.

Korábban, 1870 őszén, a sedani vereség utáni lázas hangulatban Marx óva intette Párizs munkásait egy elhamarkodott felkeléstől, de mikor a munkásokat rákényszerítették a döntő küzdelemre, és a felkelés tényné vált, lelkesedéssel üdvözölte az „egét ostromló“ kommunárok hősiességét. Igazolva látta történelmi látásmódját, nevezetesen azt, hogy a rajtaütéseknek, az öntudatlan tömegeket vezető kicsiny, tudatos kisebbség megmozdulásainak az ideje elmúlt. Beigazolódtott, hogy amikor a társadalmi szervezet teljes átalakításáról van szó, ebben a tömegeknek aktívan részt kell venniük, meg kell érteniük, hogy milyen érdekek forognak kockán, hogy mi mellett szállnak síkra életükkel és vérükkel.

A Kommünt megteremtő tömegek cselekvő fellépése, tevékenysége, az események alakításában játszott elhatározó szerepe messzire mutató tanulságot hordoz. Ez változatlanul érvényes a mi időnkben is. Nyilvánvaló, hogy a lakosság, a nép, a munkások, parasztok és más dolgozó rétegek nélkül, vagy csak az ő nevében, de az ő részvételüket mellőzve még értük sem lehet sikeres forradalmi politikát folytatni. Csak a nép legszélesebb kategóriáinak közvetlen és lankadatlan harca, munkája révén lehet tartósan pozitív irányban alakítani a társadalmat. A Kommün az öntevékeny nép alkotása volt, s az védte ezt a sajátjának vallott társadalmi formát az utolsó csepp véréig. A munkásosztály, éppen mert a maga érdekeit látta valószínűségeként megtestesülni a Kommünben, mindvégig hű maradt hozzá. Ezért fordult olyan veszett dühvel a munkások, a dolgozók ellen a forradalom erejét idegen segítséggel letipró, a nemzeti érdekeket nyíltan eláruló burzsoázia. Mintegy 30 000 párizsit öltek meg és 45 000-et börtönbe vetettek, akik közül később nagyon sokat kivégeztek. Párizs körülbelül százezer fiát veszítette el, s ezek között az összes szakmák legjobb munkásait.

A porosz csapatok ostromgyűrűjében vergődő Párizs munkásságának — amely 1871. március 18-án kezébe vette a városban a hatalmat — a tapasztalata arra is figyelmeztet, hogy gyökeres és tartós szocialista fordulat csak akkor biztosított, ha sikerül a legszélesebb dolgozó tömegekkel s mindenekelőtt a parasztsággal szoros szövetséget kiépíteni. A fővárosban a középrétegek a munkásosztályt nyíltan elismerték mint az egyetlen osztályt, amely társadalmi kezdeményezésre képes. A Kommün a parasztság felé következetesen hangoztatta: „A mi győzelmiünk a ti egyedüli reményetek!“ Erőfeszítéseket tett a parasztsággal való szövetség kialakítására. Ez azonban nem sikerült. Ennek oka egyrészt az abban a korban jellemző helyzet, a városok szocialista mozgalma és a paraszti tömegek közötti kapcsolat hiánya, másrészt pedig Párizs elszigetelt állapota, amely a párizsi forradalmárokat egyaránt gyűlölő Thiers-kormány és Bismarck intézkedései alapján jött létre. Így beigazolódtott Marx 1852-ben megfogalmazott jóslata, mely szerint a proletárforradalom magánszólam a „gyászének“ lesz minden parasztállamban.

Vidéken is sor került kísérletekre, amelyek a párizsi munkások példáját igyekeztek követni: Lyon, Saint-Étienne, Le Creuzot, Marseille, Toulouse, Limoges és Narbonne is felkeltek és megalakították a Kommünt. Ezek a megmozdulások azonban elszigetelten jelentkeztek, nem tudtak sem Párizssal, sem egymással tartósabb kapcsolatot kiépíteni. Ezért össze kellett omlaniuk, a reakció rövid idő alatt szétzúzta őket.

A Párizsi Kommün létezésének és bukásának fontos tanulsága, hogy a győzelmes szociális forradalomhoz feltétlenül szükséges az eszmeileg felkészült és hosszú harcokban megedzett munkásosztály. Ennek élén pedig erős munkáspártnak kell állnia, amely befolyása alatt tartja és irányítja a proletariátus széles, tömegeket átfogó szakszervezeteit, szövetkezeteit és egyéb szervezeteit. Az élenjáró, forradalmi, marxista ideológiával felfegyverzett pártnak egységesnek kell lennie. A Kom-

mün ebből a szempontból negatív példával szolgált a proudhonista és blanquista csapatok civódásával, a soraiban uralkodó elméleti zűrzavarral, a különböző kispolgári nézetek egymást keresztező befolyásával.

Természetesen a párt vezető tevékenysége nem korlátozhatja, vagy éppen helyettesítheti az osztály, a tömegek fellépését és harcát. A párt—osztály—tömeg Lenin megfogalmazta dialektikus egysége az elvi biztosíték a forradalomnak s az új társadalmi rendszer felépítésének sikeres megvalósításában. A történelem arra tanít, hogy ennek a hármás összekapcsolódásnak minden lazulása, meggyengülése vagy végső fokon az esetleges szétszakadása messzemenő és nehezen helyrehozható károkat okoz az ügynek.

A világtörténelem első — ha nem is tartósan fennmaradó — proletárdiktatúrája egyszerre teljesített proletár-osztály-, nemzeti-hazafias és nemzetközi feladatokat. Ez egyenesen következik a proletariátusnak a történelmi hivatása megvalósítására irányuló törekvéséből. A feladatoknak és azok teljesítésének ez az összefonódása általában jellemző a nemzetközi munkásmozgalom valamennyi mozzanatára, különösen a jelenkor sajátos és anyai ellentmondástól terhes menetében.

A március 18-án kirobbant felkelésben és a nyomán létrejött hatalomban élesen és tisztán kirajzolódott a párizsi mozgalom osztályjellege. Az a politikai forma volt, amely mellett a munka gazdasági felszabadtítása a kisajátítók kisajátítása révén végbemehetett. Célja a kommunizmus megvalósítása volt, de nem kész utópiák kergetésével, hanem azzal, hogy kiszabadítja a régi összeomló burzsoá társadalom méhében már megfogamzott elemeit. Párizs felkelt munkássága és a hozzá csatlakozó kispolgárság a burzsoázia legreakciósabb körei kirobbantotta sikertelen háborúnak, a főváros ostromának feltételei között ugyanakkor a nemzeti függetlenség és méltóság egyedüli védelmezője volt. A szó legpozitívabb értelmében vett nemzeti politika folytatása, a nemzeti függetlenség reális védelme lehetetlen volt a burzsoázia politikai uralmának felszámolása nélkül. A Kommün példát mutatott arra, hogy — mint Engels írja Bovióhoz küldött levelében — „a munkásmozgalomban az igazán nemzeti érdekek... egyben mindig igazán nemzetközi érdekek is”.

A burzsoázia áruló és a nemzeti érdekeket semmibe vevő, az idegen hódítóval együttműködő magatartásával szemben a Kommün mint nemzeti, hazafias mozgalom lépett fel. Ugyanakkor példát mutatott arra is, hogy mélysegesen nemzetközi mozgalom. A Kommünben részt vevő különböző nemzetiségű forradalmárok együttműködése, egy sor intézkedés és szimbólum mind nemzetköziségének tanúbizonyságai. Ezt a sajátosságot domborítja ki Marx A polgárháború Franciaországban című könyvében: „Ha ezek szerint a Kommün a francia társadalom valamennyi egészséges elemének igazi képviselője volt, és így igazán nemzeti kormány, akkor egyben mint munkáskormány, mint a munka felszabadtításának bátor előharcosa, határozottan nemzetközi volt. A porosz hadsereg szeme láttára, mely két francia tartományt Németországhoz csatolt, a Kommün az egész világ munkásait Franciaországhoz csatolta“ (Marx—Engels: Válogatott Művek I. 1949. 509). A Kommün megvalósította a Kommunista Kiáltványban a világ proletárjait egyesülésre szólító jelszavát, s hozzá fűződik az Internacionálé, a nemzetközi kommunista mozgalom himnuszának a megszületése is.

Értékes a Kommünnek a hatalomátvétel taktikájára vonatkozó tapasztalata is. Már ebből leszűrte a marxizmus—leninizmus azt a tételét, hogy a proletariátus a hatalmat átveheti közvetlen fegyveres erőszak alkalmazásával vagy békés úton is, politikai harc segítségével. E két forma valamelyikének megfelelő alkalmazása a kizsákmányoló osztály magatartásától függ (a március 18-i hatalomátvétel nem fegyveres harccal ment végbe, április elején a versailles-i kormány robbantotta ki támadásával a polgárháborút). Nagy jelentőségű ez a probléma ma, amikor újabb orszá-

gok előtt nyílnak meg a szocialista forradalom útjára lépés távlatai, s a mozgalomban vita folyik a hatalom megszerzése formáinak alternatíváját illetően. A forma kérdése mögött azonban ott van a lényeg: a szocialista forradalom. Erről pedig Engels azt írja, hogy akár békés, akár nem békés formában megy végbe, ez az egyetlen mód a politikai hatalom megteremtésére, a szocializmus feltételei létrehozására mint „az új társadalomba nyíló egyetlen ajtó”.

Különösen széles távlatú tanulságokat nyújt a Kommün tapasztalata a szocialista forradalom győzelme eredményeként létrejövő állam problematikájára vonatkozóan. A marxizmus klasszikusai ismételten hangoztatták, hogy a proletariátusnak szüksége van az államra, de olyan államra, amely berendezkedése szerint az állam elhalása irányában halad. Kezdetben ez az állam a volt kizsákmányoló osztály, a burzsoázia elnyomására szolgáló hatalmi szervezet: a proletárdiktatúra. A forradalomban győztes proletariátusnak szüksége van erre a központosított erőszakszervezetre azért is, hogy a volt kizsákmányolók ellenállását elnyomja, s azért is, hogy a lakosság hatalmas tömegeit, a parasztságot, a kispolgárságot és a félproletárokat vezethesse a szocialista gazdasági-társadalmi rendszer megteremtésében.

A Párizsi Kommün tanulságai alapján Marxnak az államról szóló tanítása újabb elemekkel gazdagodott: a Kommunista Kiáltványban az állam kérdése még nagyon elvontan, csak a legáltalánosabb fogalmakban és kifejezésekben vetődik fel; az 1848—1851-es esztendő forradalmainak eredményeit általánosítva, a Louis Bonaparte brumaire tizenharmadikája című könyvében Marx már arra a következtetésre jut, hogy a régi államgépezetet, amely élődi test, össze kell törni, mert a hatalomra jutott munkásosztály a régi államgépezetet nem veheti egyszerűen birtokba, hogy a maga céljaira hozza működésbe. Arra vonatkozóan, hogy a proletariátus mivel váltja fel ezt a régi, szétrombolt államgépezetet, a Párizsi Kommün nyújtott nagyon tanulságos anyagot. Míg a Kommunista Kiáltványban elvont feleletet kapunk erre a kérdésre, addig 1871-ben a Kommünben Marx felismerte azt a formát, amelynek feladata nemcsak a monarchikus osztályuralom megszüntetése, hanem magának az osztályuralomnak a felszámolása is.

A Kommün rövid idejű fennállása alatt szerzett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy miután bizonyos fajtájú intézményeket (állandó hadsereg, rendőrség) felváltottak elvileg másfajta intézményekkel, a hivatalviselőket választhatókká és elmozdíthatókká tették, anyagi és egyéb kiváltságait eltörölték, a demokrácia burzsoá demokráciából proletárdemokráciává változott. A párizsi munkáskormány működése bebizonyította a burzsoá parlamentarizmus történelmi túlhaladottságát, megalkotva vele szemben a Kommünt, amely nem polgári értelemben vett parlamentáris, hanem dolgozó testület, egyidejűleg végrehajtó és törvényhozó testület. A képviselők nemcsak a törvényeket alkotják meg, de kötelesek dolgozni is, részt kell venniük a törvények végrehajtásában, önmaguk ellenőrzik, hogyan festenek ezek a törvények az életben, és közvetlenül viselik a felelősséget választóik előtt. A képviselői intézmények megmaradnak, de nem marad meg a parlamentarizmus mint külön rendszer, mint a törvényhozó és végrehajtó tevékenység különválasztása, mint a képviselői kiváltságos helyzete. A képviselői intézmények a proletárdemokráciának a kifejezői, a hivatalnokok a választott testületek alárendeltjei lesznek, mint a nép akaratának végrehajtói működnek, a nép ellenőrzése alatt.

Sem a Kommün, sem az azóta szerzett tapasztalatok nem mutatják, hogy meg lehetne lenni egyszerre minden igazgatás, minden alárendeltség nélkül. De ez nem jelenthet semmiféle hatalmaskodást, a társadalom fölé rendeltséget. A proletárszocialista demokrácia az államnak a társadalomba való belenövését tételezi fel, az állampolgárok fokozódó és döntő szerepet játszó részvételét a közügyek intézé-

sében. Az 1871-es tapasztalatokat vizsgálva Marx a szocialista állama lényeges sajátosságaként az öntudatos, demokratikus proletár centralizmus fontosságát hangsúlyozza, szemben a polgárral, a katonáival, a bürokratikkal. Ebben az összefüggésben összefonódik a tekintély és az önkormányzat. De ezek viszonylagos fogalmak, alkalmazásuk területe, mibenléte a társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban változik (Engels a Párizsi Kommünnek a felfegyverzett népre támaszkodó tekintélyét hozza fel példaként).

A marxizmus klasszikusai a demokratikus centralizmust, amelyet a szocialista állam jellemzőjének tekintettek, semmiképpen sem fogták fel bürokratikus értelemben. A centralizmus Engels szemében például nem zárja ki az olyan széles körű helyi önkormányzatot, amely — amellet, hogy a „kommünök“ és kerületek önként megvédi az állam egységét — feltétlenül megszüntet mindenféle bürokratizmust és mindenfajta felülről jövő „parancsolgatást“.

Marx A polgárháború Franciaországban című művének 1891-es bevezetőjében Engels a Kommünnek és a demokráciának az elválaszthatatlan összefüggéséről ír. Arra a dialektikus folyamatra hívja fel a figyelmet, amely a két jelenséget jellemzi, s rámutat, hogy a következő demokratia egyrészt szocializmusba csap át, másrészt megköveteli a szocializmust. A demokrácia kifejlődése, e folyamat formáinak megkeresése s a gyakorlatban való kipróbálása: mindez a szocialista forradalomért folyó harc egyik szerves feladata. De önmagában véve semmiféle demokratizmus nem hozza meg a szocializmust, az életben azonban a demokratizmus sohasem „önmagában véve“ jelenik meg, hanem más jelenségekkel „együttvéve“; befolyást gyakorol a gazdaságra is, előbbre viszi annak átalakítását, és maga is változik a gazdasági fejlődés hatására.

A Kommün nemcsak létezésével, hanem a rendelkezésére álló rövid idő alatt tett intézkedéseivel is tanulságokkal szolgál a proletár hatalomra háruló feladatok tekintetében. A Kommün felszámolta az állandó hadsereget, az uralkodó osztályok e vak eszközét, s a nép általános felfegyverzésével pótolta; az egyházat elválasztotta az államtól; kizárólag világitá tette a közoktatást.

Közvetlen szociális téren a Kommün keveset tehetett — folytonosan önnön védelmére kellett gondolnia —, de ez a kevés is világosan felfedi népi, munkáskormány jellegét: a pékségekben megtiltotta az éjjeli munkát; eltörölte a bírságszabályt, a munkásoknak ezt a törvényesített kifosztását; kiadta azt a híres dekretumot, melynek értelmében a tulajdonosok által elhagyott vagy bezárt gyárakat és műhelyeket a termelés céljából átadták a munkás-szövetkezeteknek. És hogy hangsúlyozza igazi demokratikus, proletárkormány mivoltát, a méltányosság szem előtt tartásával elrendelte, hogy a közigazgatási és kormányhivatalnokok fizetése nem haladhatja meg az átlagos munkabért.

A Kommün legnagyobb szociális rendszabálya saját működő léte volt. Intézkedései pedig csak az irányt jelezhették, amerre egy, a nép akaratából létrejött népi kormány halad. Nagy történelmi útmutatása az is, hogy — mint Marx írja — „nem tartott igényt csálhatatlanságra, ami pedig minden régivágású kormány állandó tulajdonsága. Minden beszédét és tettét nyilvánosságra hozta, a közönséget minden tökéletlenségébe beavatta“ (Marx—Engels: Válogatott Művek I. 1949. 511).

Az utókor számára példát adó intézkedései, kezdeményezései mellett a Kommün nem volt mentes a fogyatékoságoktól, a hibáktól sem. Fatálissá vált tévedés volt katonai téren a védekező taktika kizárólagos alkalmazása. Abból a meggyőződésből, hogy ne kezdjék meg a polgárháborút, nem üldözte a versailles-iakat, nem indított támadást a reakció főfészke ellen. Nem fordított elég figyelmet a várost védő fegyveres erő jobb kiképzésére és felszerelésére. Elnézó volt a kémekkel és

diverzánssal szemben. Ebből az a tanulság adódik, hogy a forradalomnak támadnia kell, s feladata önmaga védelmét a legkorszerűbb eszközök felhasználásával megszervezni, vasszigorral fellépni az annak biztonságát veszélyeztetők ellen.

Gazdasági-társadalmi vonatkozásban tevékenységére az jellemző, hogy megállt félúton a kérdések megoldásában: nem sajátította ki a kisajátítókat, nagylelkűséget mutatott a kizsákmányolók irányában, sokszor az „erkölcsi ráhatás” eszközét használta a kényszer helyett. Különösen káros volt a bankokkal kapcsolatos eljárás: nem koboztak el semmilyen bankbetétet, érintetlenül hagyták a nemzeti bankban forgalmazott hatalmas értékeket ahelyett, hogy birtokba véve, a védelem megerősítésére, szociális problémák megoldására használták volna fel őket.

A Kommünnek ezek a fogyatékosságai arra hívják fel a figyelmet — a marxizmus megalapítói ezt meg is fogalmazták —, hogy a politikai hatalmat magához ragadó munkásosztálynak azonnal hozzá kell fognia a régi termelési viszonyok korlátozásához, fokozatos felszámolásához és a szocialista termelési viszonyok kialakításához, majd uralkodóvá tételéhez.

A Párizsi Kommün elbukott, mert 1871-ben még nem voltak meg az objektív és szubjektív feltételei a szocialista forradalom győzelmének. De ennek a hősi kísérletnek a történelmi tanulságai gazdagították a forradalmi munkásmozgalom tapasztalatait. Természetesen a Kommün nem szolgáltatott valamilyen „modell” a forradalom számára, hiszen annak létét Marxtól kezdve minden következetes marxista kétségbe vonja, A forradalmak egyes típusainak vannak általános törvényszerűségei, jellemző vonásai, de „modell” mint olyan nem létezik.

Eltekintve a „modell” kérdésétől, hódolatunk és tiszteletünk ellenére, amelyet a Párizsi Kommün iránt érzünk, tanulságait csak mint irányszabást foghatjuk fel. Az azóta bekövetkezett történelmi változások, az új feltételek és erőviszonyok között a Kommün felvetette problémák ma másként jelentkeznek. A jelenkori forradalmi mozgalom a Kommün tanulságait mint kiindulópontot használhatja fel a mai kérdések alkotó megoldásában.

A csak ideiglenes győzelmet arató Kommünt nem egészen egy fél századdal később követte az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom, amely diadalra juttatta a szocialista gazdasági-társadalmi rendszert a Föld egyhatodán, megnyitotta az emberiségnek a szocializmushoz való átmenet útját. Ezután pedig jó negyed századdal újabb országokban győzött a szocialista forradalom, s kialakult a szocialista világrendszer. A Kommün nagyszerű, hősi kísérlete, a belőle levont tanulságok most száz év után is segítenek a szocializmusért harcolóknak.

Veress Pál: Bronztál

MIRON RADU PARASCHIVESCU

1970 februárjában a kortárs román irodalom egy nagy egyéniséggel lett szegényebb: Miron Radu Paraschivescu harcos antifasizmusa és politikailag elkötelezett avantgarde lírája mindenkor példát jelentett a fiatalok számára, akik rajongásig szerették őt, tanultak tőle, követték emberségben, tiszta eszményeiben. Folyóiratunk régi barátját, Gaál Gábor Korunkjának munkatársát búcsúztatja Miron Radu Paraschivescuban, a kommunista költőben.

Levél egy elemózsiás csomagba

(1935)

E fehér papír, mit most veszek kezembe,
annyi mindent juttat az eszembe,
rátok s magamra gondolok,
meg szeretném kérdezni, hogy megy a sorsotok,
s hogy gondoltok-e, míg elkerül álmotok,
a nagyszerű dolgokra, miket mindenki vár nagyon.

Mert noha ti börtönben ültök, s én járok szabadon,
ugyanazt a sorsot viszem vállamon,
testvérként egyazon élet súlya s vágya nyom.
S mert börtönt s szabadságot említettem, el kell mondanom

(ezt különben mindegyiketek előre tudta),
ha bárki közülünk azt mondaná, hogy ő szabad, hazudna:
én is, ki a kerek eget látom most, míg e levelet rovom,
s ti is, kik ott láthatjátok csak a börtönudvaron,
szíveink egyként béklyóztok s elnyomottak,
életünket egyként kitagadták s rátapostak,
egyként könyörtelen az, s akik börtönbe dobtak
titeket, rabként kezelnek engem is,
s ki akarják oltani az én életem is,
s azt mondják közben: „szabad vagy“. Mondhatom,
oly szabad, magam bármikor eladhatom
szabadságommal együtt a nagypiacon,
ád majd egy húszast a vevő, hogy jusson betevőre —
s aki (még ha nem hasonlít is rá) emlékeztet a börtönörré,
azonos a vizsgálóbíróval, a földbirtokossal vagy az ágyú-
és gépfegyver-gyárossal,
szabadságunk uraival közelben és távolban.

De tudom, hogy ti is, akárcsak én,
azon töprengtek, mit tegyünk, hogy menjen jól minden a maga idején;

ha majd a börtönkapun kiléptek,
várunk, hogy adjatok a munkában segítséget,
s fáradozásotok lesz a legnagyobb győzelem, ne feledjétek.

Egészséget kívánok és közeli szabadulást néktek!

Jancsik Pál fordítása

A Föld Emberei

(1942)

Most, amikor komoran gondolok hazámra,
amikor dühösen gondolok rá,
sorsára
s az emberekre dühösen;
amikor a földjére gondolok,
termő, fekete, zsiros talajára,
fára, búzára, kukoricára, árpára,
lenre, rozsra, zabra, tölgyre, szőlőre,
elevenekre s holtakra
(mintha több holt lenne, mint élő).

Most, mikor e hazára gondolok,
a hegyekre s vizekre,
a hegyekre s arany-mélyű vizekre,
olajra, kőszénre, melyben cédrusok égnék, most,
miután egyszer már elégték, tíz- és százezer évvel ezelőtt,
nagy, kimondhatatlanul nagy düh önt el.

Gondolatom komoran tér meg,
a városok s falvak utcáin lohol, mint éhes kutya,
csontváz-kutya, mint átlátszó gebéje az
apokalipszis egyik lovasának;

képzelő gondolatom, mely szintén olyan,
mint rossz gebéje
a legszörnyűbb apokalipszisnek,
mely rászakadt e földre,
parasztok e földjére;

gondolatom, gebém,
emlékekbe merül,
egy tavaszi est friss vizébe,
melybe, mint patakba, süllyedt az egész város.
Új illatok lebbentek az aszfalt fölött,
a nyílegyenes, szürke, szögletes épületek közt,
nagy árnyak imbolyogtak,
emlékei a cédrusoknak,
melyek kijutottak a magas, piros kéményekben

égő kőszén szorításából.
A város vegetált, vegetált,
mint még soha, akár egy gomba,
csak vegetált, hizott, harácsolt.
Fehér a város
a kusza, nyers emlékezésben is,
amikor patakként merült a Május kék estjébe.

Kréta-fehérségű utcáin
feltűntek akkor, földből emelkedve,
földből kitépve,
ebből a fekete és hálás földből,
ebből a fekete szén-földből,
a kukorica, arany, rabság és olaj földjéből,

felkeltek még feketébben, s áthaladtak a városon
a Föld Emberei, kaszával vállukon.

Szakadékok hasadtak a város kékvizű estjében:
a Föld Emberei léptek utcáin.
A földből szakadt Föld Emberei
haladtak a széles, szürke utcákon,
a fehér házak közt,
gáttalanul, mint a vihar.

A Föld Emberei,
föld-feketén.
A föld maga.
Maga a föld ment a város utcáin,
a föld haladt az utcákon, a házak közt,

s megrendült
a Május kék estjében.

Ritoók János fordítása

KOMÁN JÁNOS

Illegálisak

Koppándi Sándor volt vöröskatona,
a két világháború közötti marosvölgyi
famunkásmozgalom harcos alakja emlékére

Körülöttünk hideg közöny ólálkodott,
mint ablakokra leskelődő fagy.
A politikai magány elől menekültünk,
mert tehetetlen tétlenségbe taszítottak bennünket,
elszakítottak a néptől, az ágtól a rügyet.

*Tiltakozásképpen iskolázatlan igazgatók ellen
szakosítottuk magunkat,
miután hazacipeltük bágyadtságunkat
a fenyegető munkahelyről.*

*Esténként tanácskozó árnyékok kuporogtak
a rokkant kályha körül,
s inkább piros eszmék kemencéje melegített,
mert mindig került valaki
örködő óvatossággal őrzött
küzdelmünk tüzének a fölpiszkálására.*

*A füles hatalom gondoskodása nyomunkba settenkedett ...
Nem érezhettük azt, hogy ez a mi hazánk ...
Száműzöttek lettünk itthon,
és idegenbe szaladtunk seregestől,
elhagyva apró porontyainkat.*

*Türelmetlenségünk darazsai, a szavak
nyelvünkre raktak fészket;
fájdalmas hallgatás lett a mi birtokunk,
s úgy éreztük, hogy már soha többé
nem lesz szenvedésünkre orvosság a forradalom.*

RITOÓK JÁNOS

Volt és lesz

MI

*a patyolat-hitűek,
a fehér-fáklyafüst oltalmazói,
a porhó-remény-csiholók,
a szüz-gondolat kibernetikusai,
a méz-lobogást megkötők,
a báránfelhő-nyáj simogatói,
a papír-zizzenésről álmodók,
a kréta-rajzú világ ihletői,
a sosemvolt-liliom-lelkűek:
leülünk megbeszélni
közös dolgainkat.*

MI

*a szurok-eszmék gyűlölői,
a denevér-álomból ébredők,
a láva-zátony szétforgácsolói,*

a halál-csontkereszttel dacolók,
a korom-csikos vágyak megvetői,
a hármás-kakasszóra süketek,
a tintahal-homály elpártolói,
a szén-titokba el nem merülők,
a sír-kábulat sosem-szenvedői:
leülünk megbeszélni
közös dolgainkat.

MI

a vérünket
mindenkinek feláldozók,
tisztá ingben, vasalt nadrágban
kiülünk
veríték-köveinkből felrakott,
hemoglobín-színű malterrel összetartott
házunk elé.

Gondolkozunk
a volt-on és lesz-en.

Majd egyenként
és párosan
(nő egyre az ember-folyam)
elindulunk.

És felröpítünk
ötven piros-szárnyú madarat
lelkünk föteréről.

Óvó tekintetünkkel
követjük útirányukat.

Jó
tudni:
milyen vidékre szállanak.

MARIN SORESCU

Falumúzeum

Ezeknek az embereknek az életéből
Több tárgycsoport hiányzik;
Az olyanok pedig,
Mint az anyagi jólét, boldogság

És szerencse — a történelemben
Silányul mutatkoznak.

Egyetlen érmét sem látni itt.
A paraszt — nem lévén ezüstje-aranya —
Köles-, búza-, kukoricaszemekre
Véste arcát folytonosan,
Am ezeket nem őrizték meg.

Kitömött madarat viszont
Hozhattak volna éppen eleget,
De sajnálták megölni a rigót,
Kakukkot, pacsirtát, fülemilét,
A kik egy fitying nélkül muzsikáltak nekik
Életükben és
Halálukban.

Az őskor, az ókor, a középkor
Egyetlen korszaknak tűnik.
A parasztok
Nagy tudatlanságukban észre sem vették,
Hogy ezek között
Korszakos változás menne végbe.

Legszembeötlőbb látnivaló itt
A földkunyhó.
Mután megművelte a földet,
A paraszt egyenest a földbe bújt
Meggihenni.
Szervesen, a veremlakások sora közt,
Helyenként
Dózsa, Horia, Cloșca és Crișan,
Valamint Tudor lázadása
Magasodik a föld színe fölé
Eámulatos
Építészeti arányérzékkel.

Látogatók,
Ne érintsetek a múzeumban kitergetett
Szegénységet és bánatot.
Ezek valódi tárgyak,
Úgy, ahogyan ennek a népnek
Kezéből, lelkéből és zsigereiből kikeltek
Egy 2000 évig tartó
Feszült és
Onfeledt pillanatban.

Saszet Géza fordítása

Hazáig nézek

I
tt
á
ll
o
k
vas
vállain
az
időnek
kék retináimra
változó fények
vetődnek
ve-
ti-
tőd-
nek
északi
hajnal
csillogó
déli
hullám
a Bajkál pa-
lettája száz
kamcsatkai fojtott
vulkán dobja
színeit felém
lelkem átszűri méri
vizsgálódik való hitelén
és a mérleg-nyelv alattam kiegyenlít
míg kétmilliárdtól eljutok egymagamig
és formálódik a vers
akár e toronyban a képek
népem reléit keresve a nagy
orosz égen át hazáig nézek
— a Nap állása is most arra int —
— a Föld forgása is megsegít —
lenn nem pihen a Moszkva medre
vize tisztul az egyre-mélyüléssel...
...s hogy valóbb legyen minden magasság:
a mélyből a mélyből
néz néz
fel fel
a mélyből
néz
fel

Építők a havason

Mióta az országot járom, sok munkatelepen megfordultam: a Scinteia-Ház építésénél, a gyulakúti hőerőmű alaprakásánál vagy a Vaskapunál. De úgy adódott, hogy annakelőtte nem jártam azon a tájon, nem tudtam, hogyan festett az állványok emelése és a föld feltúrása előtt. Így hát jobbra csak örvendtem az új gyár vagy erőmű építése láttán, s nem figyeltem szorongva, hogy a talajgyaluk miféle sajátos vegetációt, természeti szépséget avagy emberalkotta értékeket tüntetnek el.

Mióta azonban vízerőmű épül a Kis-Szamos forrásvidékén, öröm és aggodalom bajmoldódik bennem minden hír hallatára. Mert ez a tájék nem mindennapi. Szinte érthetetlen, hogyan maradt ennyire érintetlen. Ritka dolog, hogy egy nagyvárostól alig 20—30 kilométerre nemcsak a füst, zaj marad távol, hanem a vasút és műút, mi több, a falvak is. Itt tíz meg tíz kilométeren át csak erdő, folyó és kaszáló látható. A civilizáció egyetlen jele, az „egysávos” szekérút alig fér el a víz meg a hegyoldal közt, sok helyt ki se látszik a föléje hajló lomb alól.

Sajátos földrajzi tényezők játszottak itt közre. A Hideg- és Meleg-Szamos nem úgy „dolgozik”, mint az Olt, a Maros vagy a Feketeügy. Itt nem alakult ki a patak mentén terebélyes teknővölgy, mint Gyergyóban vagy Csikban, nem jött létre Szépmező, mint Háromszéken. Mély szakadék a folyóvölgy, melynek szirtes alján csak üggyel-bajjal iparkodik előre a víz, s a két partja csupa meredély. A falvak fönt épültek a hegyek tetején, s nem szerpentin, hanem a hegykúpokat körkörösén, spirálszerűen kerülgető út vezet fel hozzájuk. Alföldi embernek, a tág, széles látóhatár után bizonyára nem tetszene ez a szakadék, de a hegyek kedvelői számára a mélység és a zártság a természet közelségét jelenti.

Mi marad meg ezután ebből a sajátos világból, s mit temet el örökre a felgyülemelő víz? — kérdeztem magamban, ahogy az építkezés felé közeledtünk.

Gyalu után már szembeötlik a változás. A faházak, zsindeletetők közelében e tájon szokatlan épületek alkotnak új telepet. Szürke salakblokkból rakott emeletes, lapostetejű házak, hosszan elnyúló barakkraktárak, gépszínek, vörös téglarakások, kavicsthalmok és gép és gép mindenfelé. De alig próbálunk eligazodni a gépsokadalom, épület-tömkeleg útvesztőin, megpillantjuk azt, amiért mindez van: a gátat. Magas, szürke, iromba tömb. Jobbról-balról indult, a víz két partján egymással farkasszemet néző kiugró ponkoknak veti hátát, s úgy nyomakodik előre a két kezdemény. Mihelyt találkozunk — nincs messze az idő —, megkezdődik a folyó duzzadása, s ahol most állok — önkéntelenül is szétnézek —, halak, siklók úszkálnak majd. Nagy dolog. Úgyannyira, hogy noha sajnálkozva pillantok a közeli házakra, mégis egyre csak azt próbálom elképzelni, hogyan fest majd a táj közepén a csillogó tó.

Néhány adat a jövőről.

1970 februárjában kezdték meg a munkát, és 1975-ben fognak áramot termelni. 25 kilométer hosszan 3 tó létesül. A legelső — amelyikről az előbb írtam — lesz a legkisebb, s elsősorban Kolozsvár vízellátását szolgálja. Külön berendezések tisztítják majd a vizét, mérik összetételét, hőfokát, s nőhet a város lakossága akár félmillióra is, fejlődhet az ipara, nem áll elő vízhiány. Legalábbis ebben az évzredben.

Részlegvezető mérnök:

— *Amint látja, nem vagyok mai gyerek, jó néhány éve, hogy elénekelhetem, deres már a határ... De mióta az iskolából kiléptem, csak munkatelepeken dolgozom. S ott is akarom befejezni. Nem, nem szándéksom öreg koromban a szülőfalom csendjébe vagy egy nagyváros elevenségébe visszatérni, nem, itt akarok örök nyugalomra térni, valamelyik új tó partján, hogy odalent a föld alatt is halljam a víz zuhogását, a turbinák moraját, s ha emberek pillantják meg a sirhantomat, hadd olvassák, itt nyugszik egy mérnök, akinek nem volt*

állandó lakhelye, egy életem át vándorolt munkatelepről munkatelepre, mindig újrakezdte, s az volt az öröme, hogy folyók elé emelt gátat, tavakat duzzasztott fel, alagút-csatornákat vájt a sziklába, s vizet, energiát, fényt adott az embereknek.

Tovább megyünk.

Az épülő gát mögöttünk marad, s ahogy beljebb jutunk a hegyek közé, csak a víz, az erdő kísér bennünket. Mindössze az új út s a forgalom jelzi, hogy nyüzsgeteg telepről jövünk, s hasonló felé tartunk.

Tárnyica. A hajdani kis tanyabokor ma az építkezés főhadiszállása. Az előbbi részleg kismiska hozzá képest. Míg ott jobbára csak raktárak, gépszínek, építőanyagok kaptak szállást, itt már természet ember is lakik. De nyoma sincs az ütött-kopott fabarakkoknak, deszkahurubáknak, az emeletes ágyakkal, priccsekkal „ékeskedő” tömegszállásoknak. A családos emberek összkomfortos otthonokban laknak, a még legény mérnökök, technikusok ketten kapnak ugyancsak kényelmes lakást, de az alkalmi munkások is csupán négyen-öten laknak egy szobában. És mindenütt központi fűtés van, meleg-hideg víz, fürdőszoba, zuhany, rádió, televízió. Felépült már az óvoda, nyolcosztályos iskola, étkezde, klub, könyvtár, orvosi rendelő.

A munkatelepi hevenyészetség, a sok kényszermegoldás, a civilizálatlan élet-körülmények — mindez már a múlté.

Az előbbi részlegvezető:

— *Hogy mi vette el az eszemet — mert ugyebár, csak egy kis lökött-ségi terheléssel kergülhet így bele valaki az építkezésbe, gondolja a kívülálló —, no, annak története van. Szerettem nagyon a földrajzot, megmozgatta a képzeletemet, ha távoli országokról, tengerekről olvastam. Kedvenc tanítványa voltam a földrajztanárnak. Egyszer a Kárpát-medence folyóinak vízállásáról tanultunk, s a tanár elmagyarázta, hogy mindenkinek a tavaszi hóolvadáskor a legmagasabb a szintje, csupán a Duna kivétel. Épp a nyári kánikulában legtöbb a vize. „Miért? — kérdezte a tanár. — Két tizedet kap, aki megmondja.” Meglepett a kérdés, érdekelt, hogy miért különbözik annyira a Duna a többi víztől, de még inkább szerettem volna tudásommal kivágni a rezet a fiúk és a tanár előtt. De hiába... „Ha most nem találjátok ki, ráér később is” — mondotta a tanár.*

Teltek a napok, hetek, semmi okosat sem tudtam meg. Egyszer aztán az újságban útleírást olvasok Lombardiáról. Hogy milyen szépek a nyári hőségben is a Pó-völgyi kertek, mezők, mert az Alpok gleccserei épp a nagy rekkenőségben olvadnak leginkább, s bőven öntözik az alföldet.

„Allj meg, vándor! — kiáltottam fel magamban — a Duna mellékfolyói-nak a java is az Alpkból ered. Erről van szó!”

Másnap megkaptam a két tizedet. És egy sereg hidrológiai tanulmányt, könyvet, folyóiratot a tanártól. Jó barátok lettünk, s én sokat olvastam az árvizekről, a mocsárlecsapolásról, folyószabályozásról, csatornákról, s mire befejeztem a gimnáziumot, kész volt az elhatározásom: mérnök leszek, mégpedig vízépítész.

Igy, kérem. Idestova harminc éve már ennek, s én dolgoztam Moreniben, Békáson, Argyesen, az Uz völgyében, tavaly pedig a Lotru mellől jöttem ide.

Tárnyica után ismét a havasok néptelensége, csendje vesz körül bennünket. Ez a „néptelenség” pedig önkéntelenül is emlékeztet. Több mint két évtizeddel ezelőtt, a szocialista építés hajnalán jártam egy-két munkatelepen: a Szolyva-Visó vasútvonalon vagy a Kolozsvárra kerülő gázvezeték mentén. Be sok ember nyüzsgött akkor tíz meg tíz kilométerek hosszán. Érthető mód: a legfőbb szerszám a csákány és lapát volt, szállítóeszköz pedig a szamaras kordé és talicska.

Ma viszont minden munkatelepen törvényszerűen az áramfejlesztő-gépek, légsűrítő berendezések, szivattyúk elhelyezésével kezdik a munkát. S ha már van áram, sűrített levegő és víz, jöhetnek az emberek és a tulajdonképpeni munkagépek.

A munkálatok mai szakaszában az építkezés szíve az alagút. Kettőben is jártam. Mindenütt ugyanaz a kép fogadott: legelől 4—5 vájár dolgozik, hosszú-hosszú fúrókkal éktelen kompresszor-zúgás és sziklacsattogás közepette mély lyukakat fúrnak a fejtés „frontjába”, majd töltetet helyeznek a lyukba, és robbantanak. A

kődarabokat rakodógép helyezi futószalagra, az alá gépkocsi áll be, s viszi ki a sziklatörmeléket az alagútból.

Szó se róla, láttam ott lapátos, csákányos embereket is. Utat vágtak a fakadó víznek, s az apró zúzalékat, ami lehullott az autóról, rakták fel újra. Az egész alagútban (200—300 méteren) alig két tucat embert láttam.

De havonta 70—80 métert nyomulnak előre a sziklában!

A középső tó telepének vezetője:

— Tudja kérem, mi a szépsége a mi munkánknak? A teremtés. Szó szerint értse ezt, ahogy mondom. Amikor például még a tavaly télen kijöttünk ide, nem volt nálunk csak néhány rajz és a plajbász. Ketten voltunk, én meg a helyettesem. Aztán csak mendegeltünk, megálltunk, körülnéztünk s oda mutattam:

— Erre haladjon az út!

— Oda építjük a kompresszorállomást — mondotta a helyettesem.

— Aztán ismét mendegeltünk, tanakodtunk, mutogattunk, „Mondánk, hogy legyen, és lőn.” Itt gépkocsiszín, ott alagútbejárat, amott iroda vagy iskola. Mert a számítás, a papír ugyan előír sok mindent, de a legapróbb részleteket csak a hely színén lehet eldönteni, a döntésekbe azonban mindig becsúszik némi hibaszázalek. Hej, mit izgul amiatt az ember. Nem itt, de régebben volt úgy, hogy majdnem felépítettük már a telepet, amikor megindult a hetekig tartó esőzés, s a hegyekből lerohanó áradat fát és követ, homokot és jeget, mindent a nyakunkba svasztott, valósággal eltemette az egész kolóniát. S mi szedhettük a sátorfánkat, hogy máshol keressünk alkalmasabb helyet. De végül is milyen elégtétel az, hogy a kemény gránithegyet elhordjuk, a vad hegyifolyót eltérítjük millióéves útjából, a kis csermelyt pedig terebélyes tóvá hízaltjuk?

Még valamit. A mi dolgunk nehéz, de férfimunka a javából. Nyámmnyila alakok, selyemfiúk, könnyű nyereszkedők hamar elszelnek innen. És maradnak a kemény legények, a jó dolgú emberek.

Színes kép.

A zajlásos patak szennyesbarnán kavarog, jégtörmeléket, kisebb táblákat hajkurász, a sárga hab vörös rönköknek ütközik. A víz közepén lábtőig érő kék csizmákban munkások állanak, téglaszínű traktor imbolyog be a sekélyesbe, mintha gázlót keresne, s az emberek a hegyoldalról lezúdult, a meder mélyébe fúródott bornákat csákllyával, fejszével, csákánnyal iparkodnak kiszabadítani, a traktorhoz kötni, elhúztatni. Nehéz, szaporátlan munka, de sürgetik őket az építők, mindjárt ide érnek, s tiszta hely kell nekik.

Egy bányász:

— Komisz munka ez, kérem, szó se róla, de meg lehet szokni. És aztán — ez is hozzátartozik az igazsághoz — meg van fizetve. Három-négyezer lej körül keresek, akár egy vezető beosztású mérnök. Pénzért dolgozunk, nem csókért. És én megszoktam, hogy ne krajcároskodjam, ne verjem a fogamhoz a pénzt, mielőtt elkölténém: a családom ne szenvedjen hiányt semmiben, a terített asztal, a szép ruha mindig meglegyen, ha pedig vasárnaponként a legközelebbi nagyvárosban — mostanság Kolozsváron — beülök a vendéglőbe, hát ételből, italból a legjobbat rendeljem. Így bizony, hiszen már jó tíz éve hányódom én is meg a családom is munkatelepről munkatelepre, már nem tudnék más munkához kezdeni, új életmódba beleszokni. Aztán pedig fájna a szívem itthagyni a jó barátokat, munkatársakat. Mert mi ugyebár össze-szoktunk a sok viszontagság közepette, akár a fronton az igaz bajtársak, s hát mi türés-tagadás, ragaszkodunk nagyon egymáshoz.

Erősen emelkedik az út.

Kifelé kaptatunk már a szakadékmélyből. Tágasul körülöttünk a kitekintés. No persze, csak viszonylag, mert a fölibénk kékülő ég-darabkát távolról sem lehetne égboltnak mondani, de még kupolának sem, alig többet látunk belőle, mint a kút fenekéből, úgy is tűnnék, hogy emberkészítette tető, ha ragyogása nem sejtetne kozmikus sugárzást. Tündökléséből sokat ad át a dimbes-dombos hómezőnek, de még az itt-ott bokrosuló borókáknak, viharfenyőknek is, zöldjükhöz képest az ölbe rakott bükk és gyertyán redves feketének tetszik, a dohogó kompresszor szikla-

szürkének, s csupán a sárga autódaru élénk színe illeszkedik be otthonosan a ma-
gaslati világ patyolatos csillogásába.

Alagút-felelős:

— *Hogy vannak-e gondjaink, bajaink? Köszönöm kérdését, ad ám az isten s az emberek. Hogy mindjárt a közepén kezdem, talán felfigyeltek arra, hogy itt is, ott is vesztegel egy-egy behemót masina. No azok hetek óta kuk-solnak a hóban, s lehet, hogy a május még ott éri egyik-másikat. Kész jótémény ez ugyebár a gépnek meg nekünk is, de mitévők legyünk? Az örök mese: alkatrészhiány. Régi rákfenéje ez az építkezéseknek. S miként sok betegségnek nem találták még meg az írtját, úgy az alkatrészhiánynak sincs penicillinje. Ami pedig a fő feneség, épp a legértékesebb, legtermelékenyebb külföldi gépekhez kapunk legkevesebb alkatrészt, mert világos, beleszól a vásárba a valutakérdés. Van úgy, hogy a gépparkunk ötöde, negyede áll. Aztán teljesíts tervet, ha tudsz.*

A gép azonban csak egyik vége a dolognak, az emberekkel nem kevesebb a gond. Hej, uram, ezt mi tudjuk csak igazán, akik öt-hat építkezést végigdolgoztunk már, s láthattuk, hogy ahány vidék, annyi világ, annyiféle az ember. Egyik helyen — különösen régente — csak úgy dradt felénk a nép, akár virágra a méh, s mi a legügyesebb munkaerőben válogathattunk. Máshol épp fordítva: messze tájakra kellett utaznunk s installnunk a képzetlen munkásokat is, hogy méltóztassanak nálunk havi két-háromezer fixért dolgozni. Hogy itt mi a helyzet? No kérem, elég cifrán alakul. A móc kemény legény, jó munkás, el kell ismerni. Megszokta a mostoha körülményeket, a nehéz favágást vagy köfejtést. Dolgozik is, amíg közbe nem jön valami. Dehát lakodalom, keresztelő, sátoros ünnep nélkül nem élet az élet. S itt minden ilyesmi két-három napig tart, plusz egy nap a kijózanodás, susztervasárnap. Mi pedig mind hivatkozhatunk az aláírt munkaszerződésre, a törvényre, kötelességre, ő csak a magától fújja, hogy hát éppen násznagy volt, s hogyan hagyta volna ott a lakodalmas népet a vigalom tetején?

Beköszönt aztán a nyár, s a munkások harmada ismét eltűnik. Kaszálni kell, férfimunka ez, nem hagyhatjuk a szegény asszonyra, így is egymaga bajlódik otthon a gazdaságban. Lövésár van Hunyadon, Kolozsváron? Megint sokan hiányoznak, mert ugyebár a férfi dolga a lóval bálni, az üzlet az üzlet, nem lehet a lövésárlást az asszonyra bízni. És ez így megy a végtelenségig. Még szerencse, hogy a gépek mellett és a kényesebb helyeken régi, tapasztalt munkások állanak, van egy edzett törzsgárdánk, amely építkezésről építkezésre vándorol, az ő tudásuk, hűségük felbecsülhetetlen érték számunkra.

Erről a törzsgárdáról lépten-nyomon hallok, s meg-megszólal bennem a műkedvelő szociológus: új jelenséggel állunk szemben, a munkatelepi dolgozók állandó magvával, törzsével, gyarapodó rétegével. Hogy tapasztalatuk, elkötelezettségük mekkora kincs, az egész ország és természet-átalakító terveink számára, azt egyik ács-ismerősöm — Bákó megyei csángó — példabeszéde jelzi:

— *Évről évre hazalátogatok a falumba. Az egyik rokonom úgy hat-hét évvel ezelőtt építkezni kezdett. Egyébként szűcs, annyit értett az építéshez, mint én a bundákhoz. De azért maga végzett minden munkát. Előbb az alapot ásta ki és öntötte be, egy évre rá vörösebe húzta fel a falakat, majd következett az asztalosmunka, utolsó simítások. Öt év alatt készült el nagy ügyel-bajjal. Hát kérem, amikor a tavaly hazamegyek, mit látok. Tábla a házon — eladó. Elment neked az eszed, hát azért gürcöltél, hogy más élvezze a munkád gyümölcsét? Nem, nem komám, nézett rám nevetve a rokon, épp hogy most jött meg. Az ötévi építkezés nagy iskola volt. Kész mester lettem, hát azt, fiam, ki kell használni. Eladom ezt a házat, s újat építek, de mai tudásommal már fele annyi pénzért, és sokkal szebben. Hát kérem, valahogy így vagyunk mi munkatelepi építők is. Minden vízerőműnél tanulunk valamit, s baj volna, ha azután felcsapnánk szabónak vagy kovácsnak, s tudásunk kárba veszne. Így azonban nem dicsekvésként mondom, de valóban sok tapasztalatot halmoztunk fel.*

Az ács-ismerős szavai nyomán önkéntelenül is emlékezem. Annak idején jártam a déda-szeretfalvi vasútvonal építésénél, s megdöbbenve beszéltem nem egy kubbikkal, aki a messzi Biharból, Szatmár megyéből jött oda — gyalog. Maga előtt

tolta talicskáját, abban volt lapátja, csákánya, bogrács a lebbencsleves főzéséhez, váltás fehérnemű, borotvakészülék, minden vagyona. És jött, napokon át gyalog, míg az építkezésre nem ért.

Hát a baráberék, az egykori vasútépítő munkások? Nevük valószínűleg a német *Bahn-Arbeiter* szóból ered, s mint kőművesek, pályamunkások, ácsok, gépkezelők egész életükön át vasútépítésből éltek. E két réteg mondható a mai munkatelepi törzsgárda elődjének. Be szépen ír a kubikosokról, pályamunkásokról, baráberेkről Tömörkény István, Veres Péter vagy a mi Asztalos Istvánunk. Mikor felel fel mai irdalmunk, szociológiai kutatásunk is ezt a dolgot, tapasztalt s a sokkal jobb körülmények ellenére is viszontagságos életet élő, kemény munkát végző dolgozó réteget?

A *Korunk* új folyamának első számában érdekes cikket közölt Veress Pál, Kolozsvár egykori polgármestere a Szamos vízállásáról. Ma is emlékszem az elképesztő adatra: megfigyelések, pontos mérések igazolják, hogy a 80—90 évvel ezelőtti legalacsonyabb vízállás ma már a folyó átlagos vízhozamának felel meg. Ide vezetett az erdőtárolás, mocsárlecsapolás, rétfeltérés és még sok minden.

A vízerőmű építése megmenti a menthetőt. És sokat javít. Merész képzeletmozgató vállalkozás. A tavak, erőművek ugyan a Meleg-Szamos völgyében épülnek, de alagutakon oda gyűjtik a Hideg-Szamos, sőt az Aranyosba ömlő Jára vizének is egy részét; felfogják a hóolvadás, nagy esők vizét, s a nyári, őszi apadások fokozatosan leengedik. Vége szakad hát ezen a tájon a katasztrófális áradásnak, de az aszályos folyósvadásnak is. Állandó lesz a vízszint.

Egy ország fejlettsége, civilizáltsága nemcsak a gyárak számától, a városok nagyságától, a kertek, szántók megművelési intenzitásától függ, hanem folyóinak szabályozottságától is. Észak-Olaszországban, Svédországban éppúgy, mint Angliában vagy Franciaországban víztározók és csatornák, szivattyútelepek és töltések, völgyzárógáták és öntözőművek sokasága zabolázza, hasznosítja a vizeket. Mi még nem tartunk itt, de jó húsz éve keményen dolgozunk ebben az irányban, hegyeink közt már sokfelé kéklenek mélyvízű mű-tavak, tikkadó rónáinkra egyre több öntöző víz ömlik, s áramtermelésünk jelentős hányadát szolgáltatják vízerőművek.

Behozzuk ezen a téren is százados lemaradásunkat.

És csak úgy „mellékesen“: a tavak mentén új üdülőtelepek alakulnak ki. A Gyalui-havasokban is. Nem akármilyen telepek, tegyük hozzá. A legfelső tó több mint ezer méter magasán terül majd el, meghaladja Predeál, Brassó-Pojána, Szinaja szintjét. Ilyen „magas tó“ még csak a Lotru völgyében létesül. S mindez — ismétlem — Kolozsvártól 20—30—40 kilométerre, az E 15 nemzetközi műúttól pedig — gyalui elágazással — fele annyi távolságra. Ezt kapják majd a gyógyulni, pihenni vágyók, az idegességtől, tüdőbajtól, pajzsmirigy-túltengéstől szenvedők. S hogy mit kap majd az új hidroenergetikai komplexumtól az ipar, a mezőgazdaság — arról külön tanulmányt lehetne írni. Legtöbbet azonban erről az építők tudnak mondani.

Íme, egy kőműves szavai:

— Valaha szobafestő voltam. Véletlenül kerültem az építőtelepre, mert épp tél volt, s nem kaptam máshol munkát. Mire azonban megjött a tavasz, s a vállalat visszahívott a városba, megszerettem az építkezést, nem mentem. Kitanultam a kőművességet. A bandával együtt járok én is telepről telepre. De azért úgy érzem, kissé hasonlít a munkánk a szobafestőkéhez, mázolókéhoz. Ahol ők megjelennek, mocsok lesz, felfordulás, összevisszaság, a háziaszszony félti a ruháit, bútorait, nem leli napokig a helyét. De mikor elmennek, szép, tiszta, újjászületett otthon marad a nyomukban. Így vagyunk mi is a munkateleppel. Ahol megjelenünk, feltúrjuk a földet, zavarossá tesszük a patakokat, robbantásainkkal elűzzük a vadakat, elköltöztetjük ősi lakhelyükről az embereket, tönkretesszük nehéz gépeinkkel az utakat, de mire befejezzük a munkát s eltávozzunk, nyomunkban csillogó tavak, partjukon új üdülőtelepek, színes villák, csónakházak maradnak, szelíden folynak a patakok, vizet kapnak az emberek és a szomszédos kertek, áramot a gépek. No, mondja, hogy nem így van.

Herédi Gusztáv

Átváltás

Közhellyel kell kezdenem: nehéz átváltani, de egyáltalán változtatni, változni. Márpedig a modern vagy csak látszólag modern népvándorlás korszakában élünk. A fölszabaduló, átcsoportosuló erők korszakában, amikor öröknek vélt hagyományok válnak egyik napról a másikra talajvesztetté, s amikor csak éppen megsejtett távlatok lelnek kifogyhatatlan tartalékokkal rendelkező táptalajra. És most már helyben vagyunk. Az ország szinte hihetetlen méretű és ütemű iparosodására gondolok s ezen belül is az ennek következtében történő társadalmi átrétegződésre, arra az objektív és eleven erejű munkaerőkeresletre, mely az ország legeldugottabb zugában is visszhangra talált.

A városok, ipari központok felduzzadtak — a falvak tartalékaiból. Az átváltás, az életforma változása nem megy, nem ment simán, döccenő nélkül. A számtalan „váltás-jelenség” közül a legkitapinthatóbbal szeretnék foglalkozni most a kérdés kimerítésének igénye nélkül. Éspedig: mi történik akkor, ha egy munkássá lett falusi — függetlenül szakképesítésétől — föladjá a már polgárjogot nyert ingázó életformát (a mai makropoliszok majd minden aktív lakója ingázó), s követve az immár tömeges és szükségszerű utat, tömbház-lakó lesz?

Be kell vallanom a folyamat fordítottját — a falun letelepedő értelmiségi problémáit, akklimatizálódási nehézségeit, lehetőségeit — jobban ismerem, de mivel tapasztalatom szerint egy új városnegyed (jelen esetben a Györgyfalvi, melynek koordinátái között mozgok) legalább egy nagy községnyi, nemrég még falun élő embert foglalt magába, itt is el tudok igazodni, annál is inkább, mivel a fölszabadult idő egy részét nem sajnálják az új „státus”-ról folytatott beszélgetésre fordítani.

*

(*Harmincéves özvegy nő:*) — Eddig nem mentem vissza, mert a fiam kicsi volt. Jó neki a napköziben. Betanított munkát végzek, jól meglennék, a rendet szeretem, mindenütt rendnek kell lennie. Talállok valami nekem való munkát otthon, az anyéim között. Nagyszerű a fűtés, a melegvíz, de nem elég a napfény, a levegő. A gyerek mindig azt mondja a falunak, hogy „otthon”. Ilyenkor aztán nem állom meg, hogy vasárnap haza ne menjek.

(*Huszonkilenc éves sofőr:*) — Hamar elkerültem hazulról. Beleszoktam az idevaló életbe. Távolsági kocsin vagyok. Szálloda, vendéglő, mindent megtanultam, nem kell szégyenkeznem, hogy nem ismerem ki magam. Nincs sok időm magamra, de az úton fölszedett emberektől is lehet valamicskét tanulni. Egyfalusiak vagyunk a feleségemmel. Lakást kaptam, idehoztam őt is. Talpraesett leány volt, de mikor éppen látom, most is rá kell szólnom, hogy ne fusson ki a szeméttel csak úgy félig öltözötten, mint otthon a trágyadombhoz. Kicsi itt minden, de elég, az autókabinban még szűkebben vagyok.

(*Harmincöt éves szakmunkás:*) — Évekig jártam haza. Megkaptam a lakást, de sehogy sem éreztem magam benne. A gyárban az emberek közt könnyebben tudtam élni, mint odahaza. Ha benn valamit nem tudtam, kérdeztem, megmondták, vagy ellestem. Azt már szégyelltem megtudakolni, otthon mit csinálnak, hogy csinálják. Én kellett hogy rendezsem az életemet az új lakásban, úgy, ahogy tudtam. Kialakult. Tudom én, hogy nem vagyok olyan, mint az ideszületettek, de azért a bőromból nem bújhatok ki, és nem is akarok. Mint ezek a taknyosok, falumbeli is van köztük. Otthon úgy viselkednek, hogy a képemről sül le a bőr, és a gyárban is a legnagyobb vagányok. Szégyellik, hogy falusiak, de nem tudnak sem városi, sem falusi módra viselkedni.

Pofázni, inni, duhajkodni — azt igen. S amelyik rendes, arra ők azt mondják, hogy *surmó*. Jobban meg kéne válogatni őket.

(*Negyvenéves szakmunkás:*) — A gazdaság jól ment. Bolondnak tartottak: „Te, ez úriember akar lenni” — mondták. Én voltam az első. Haragudtak rám, talán mert sikerült. Aztán jöttek többen is. És mert én voltam az első, haragudtak továbbra is. Lakást kaptam, újabb haragosok. Sógorság, komaság — oda a barátság, mindegy. Itt élünk családotól. Vannak barátaim a városiak közül. Nem mondom, jó ideig volt miért pirulnom. — Nézze — állóhelyből indultam, de azt hiszem, hogy a harmadik sebességben vagyok.

(*Harmincéves anyagmozgató:*) — Jól megvagyunk, de nem jut időm semmire. Úgy sikerült, hogy csak négy elemim volt. Kipótoltam, nem volt nagyon nehéz, mert velünk a tanárok elnézőbbek voltak. Még nem döntöttem, hogy milyen szakmát választok, de ha úgy engedi az idő, megállok itt is, ott is. Vannak velem egyfalusiak a közelben, de ritkán járunk egymáshoz, nincs mikor.

*

Nem idézem tovább a meglehetősen fésült válaszokat, melyeket ismerős vagy kevésbé ismerős alanyoktól kaptam. Inkább megpróbálom rögzíteni azokat a gondolatokat, melyeket a tapasztalat, az el nem mondott, de kiérezhető mögöttes mondanivaló ébresztett bennem (s ami nagyobbára eltér az írás elején fölített kérdéstől), természetesen ama igény nélkül, hogy valaki is ki ne egészíthetné ezeket.

A szociológusok véleménye szerint ahhoz, hogy egy falusi megszokja a gyári körülményeket, alkalmazkodjék a másfajta termeléshez, öt-tíz év szükséges. A kapa fölcserélése az öntvényt tisztító drótkéfével még nem jelenti, hogy valaki munkás lett. És a munkássá válás olyan folyamat, amely nem fejeződik be az említett öt-tíz év után sem, hanem egyre folytatódik a belső értékrend súlypontjának folytonos átrendeződésével; mindaddig, amíg egy adott ponton a nagyon is felismert személyi érdek össze nem kapcsolódik az objektív társadalmi mozgás, előremozgás érdekeivel.

A környezetváltozás, az átplántálódás természetes következménye a városiasodás, mely, hasonlóképpen a munkássá váláshoz, nem fejeződik be az urbánus környezet megismerésével, megszokásával; a civilizáció gépi termékei kezelésének elsajátításával. Emlékszem arra az anekdotára (melyet egyébként a városi ember hegemonia-féltése szült), miszerint az újsütetű városi disznót tartott a fürdőszobájában. Tény az, hogy a nemrég új környezetbe került ember nem képes fölszabadultan viselkedni, idegeskedik, és állandóan azon van, hogy elrejtse azt, amit esetleg kivetnivalónak tarthatnának alig elindult átváltozásokban. Nemezszer megesisik, hogy a „donor” környezet annyira primitív, komfort nélküli volt, hogy az új lakás sokkot váltott ki, és a tulajdonosok stressz-állapotban folytatták a 20—40 év alatt megszokott életet.

Sok esetben megtörténik, hogy a fiatalokkal együtt a szülők is kénytelenek kizakadni a kis falusi közösségből — legtöbbször avégett, hogy a fiataloknak lehetővé tegyék az új élet berendezését — és nem találják a helyüket. Tevékenységük maximálisan a gyereknevelésre — pontosabban a gyerek ölbentartására korlátozódik. Az olyan családok, melyeknek kapcsolata megszűnt folytonossá lenni a faluval, átmentenek úgyszólván mindent, ami a régi otthonban körülvette őket. Ezek lakása, a blokklakás, megőrzi a hagyományos szobabelsőt sokkal inkább, mint azoké, akik folytatva a megszokott ingázást, a szülőfaluban építenek maguknak házat. Az elsők városron, négy fal között akarják újrat teremteni a régit; a második kategóriába tartozók szinte pánikszerűen igyekeznek megszabadulni környezetük tárgyi valóságától, egy darab várost teremtenek maguk köré. Az urbanizálódás e két fajtája közül, és a munkássá válás szempontjából az *első*t tartom gyorsabbnak, de alapo-

sabbnak is. Tapasztalatom szerint az „érintetlen“ talajról átszármazó ember szíve-
sebben elviseli a sima falat (érthető), mint a félig pallérozott városi, aki szükség-
szerűen színes gombát festet a falára. A város ízlésidomító hatása nyomán, a váro-
siasodás előrehaladtával a sima falon is elburjánzanak a festett gombák. Az azon-
ban már kár, hogy a legtöbb esetben itt be is fejeződik a városiasodás, függetlenül
attól, hogy az egyén a munkássá válás melyik szakaszába jutott el. Az illetősége
szerint városivá lett ember magatartásformája sem egyforma. Természetes. A skála
széles. Belefér a szerénység, a bumfordiság, a gőg, a rosszindulat, a hetvenkedés, a
„na most aztán megmutatom“ mentalitás. És a magatartásformák nem mindegyi-
kére lehet magyarázatot, mentséget találni. A pöffeszkedés, a magamutogatás, mely
az ugrásszerű anyagi fölemelkedés eredménye, nem a legjobb ajánlólevél az új
környezet rokonszenvének megszerzéséhez.

A beilleszkedés, az átváltás nem megy könnyen. Különösen nem, ha kettős.
Gyárakban, üzemekben ma már működnek munkalélektani laboratóriumok, me-
lyek igyekeznek könnyíteni a munkás, a dolgozó helyzetén, igyekeznek tisztázni
a hatás és visszahatás törvényszerűségeit, károsító tényezőit. Egy új lakónegyed,
melyben szép számban kapnak helyet az átprofilálódók, legalább annyi problémát
vet fel, mint az egyre komplexebbé váló gyárak, már ami az emberanyagot illeti.
Ennek ellenére nincs fórum, mely a lakótelepek (van úgy, hogy 50 ezer emberről
van szó) sajátos problémáival foglalkoznék. A falusi utca nem azonos a körúttal,
s a kertes ház volt lakója sem azonos összkomfortba költözött önmagával. Nem
ismerjük egymást; érdekes módon nem is törekszünk erre, eggyel szaporodott körü-
löttünk az ismeretlenek száma.

A városfejlesztésnek, a lakásprobléma megoldásának, a civilizációs igények
kielégítésének mai körülményeink között egyetlen megoldási módja a blokk. De az
emberben helyet kap egy bizonyos hiányérzet, melynek magyarázatát talán a na-
gyobb anyagi jólétben, a nagyobb szabadságban és egyre bővülő demokratizmu-
sunkban kell keresnünk. Mert lassan rájövünk arra, hogy nem elég a hűtőszekrény,
az autó és hogy így, ezekkel a kellékekkel együtt egy kicsit önmagunknak, de egy-
másnak is idegenek vagyunk az új lakásban, amelyet a régi otthonnal fölcseréltünk.

Hogy mi lenne a dolgunk? Cáfolni az említett tényt. Sikerül? Erre majd vála-
szol a holnap, a holnapután.

Kádár János

A fejlődő Zilah

Több mint három éve, hogy Zilah az új területi-közigazgatási felosztás eredmé-
nyeként megyeszékhely lett. Ez az esemény a város fejlődése szempontjából döntő
minőségi változások ütemét gyorsította meg. Az elmúlt időszak tapasztalata nem-
csak az új szervezési forma tökéletesebb voltát, hanem az adott lehetőségek minél
jobb kihasználásának szükségességét is igazolja. Ez viszont a mindennapi életben
végbemenő folyamatok alapos ismerete nélkül nem lehetséges.

Ha összehasonlítjuk az elmúlt két évtizedben végzett népszámlálások adatait, a lakosok számának állandó növekedését tapasztalhatjuk. Ez a növekedés inkább a természetes szaporulat, mint a bevándorlás eredménye. Csak az utóbbi két év mutat lényeges változást, amikor a városba érkezettek száma az elköltözöttek többszöröse. Ha alaposabban tanulmányozni akarjuk ezt a jelenséget, akkor okvetlen két részre kell osztanunk az elmúlt húsz esztendőt: a megéjsítés előtti és utáni időszakra.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint 1948 és 1966 között a lakosok száma 25,8%-kal emelkedett, ami általában megfelel az 1930—1948 közötti ütemnek. Ezzel szemben az elmúlt három évben további 12%-os növekedést tapasztalunk, s ez kétségtelenül szoros összefüggésben van a város megyeszékhely-jellegével. Ezt még nem annyira a fejlődő ipar, mint a kibővült közigazgatás és a gyors ütemű építkezések eredményezték. Mivel az elkövetkező 2—3 évben két további jelentős ipari létesítmény is épül Zilahon, a lakosság egyre gyorsabb növekedésére számíthatunk.

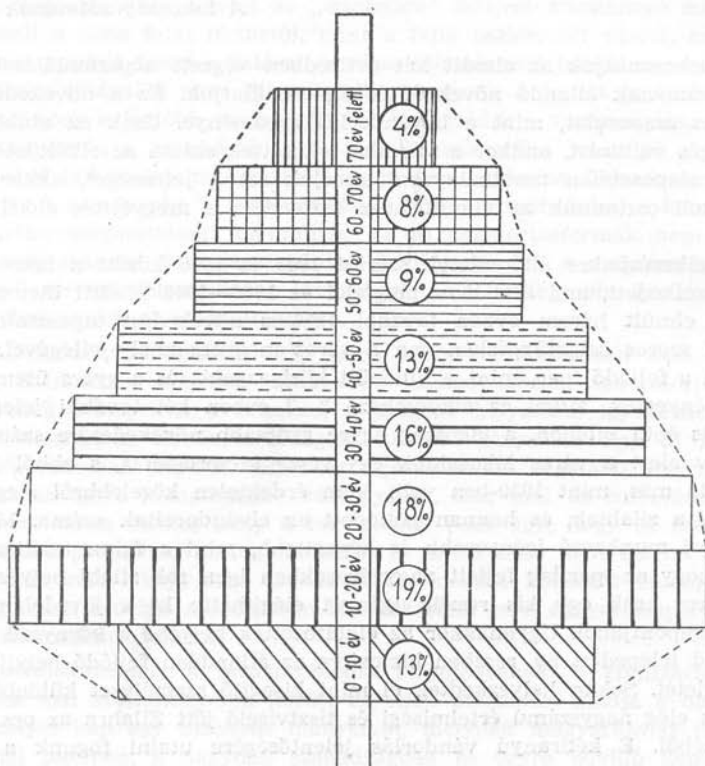
Húsz év alatt a város lakosainak egy része kicserélődött, s ebből kifolyólag Zilah arculata más, mint 1950-ben volt. Nem érdektelen közelebbről megvizsgálni, hova mentek a zilahiak, és honnan pótlódott az elvándoroltak száma. Mint ismeretes, a városi munkaerő igényesebb és képzetesebb, mint a falun található. Ebből következik, hogy az iparilag fejlett nagyvárosokban igen sok zilahi helyezkedett el, hiszen a város csak egy kis részük igényét elégíthette ki a jövedelem és más feltételek szempontjából. Ugyanakkor az elköltözöttek helyébe a környező falvakból számos család telepedett be, részben biztosítva az állandóan fejlődő helyiipar munkaerőszükségletét. Sokan helyezkedtek el mint kisegítő személyzet különböző intézményeknél, s elég nagyszámú értelmiségi és tisztviselő jött Zilahra az ország szinte minden részéből. E kétirányú vándorlás jelentőségére utalni fogunk a következőkben is.

Feltehető a kérdés: milyen mértékben adott munkát Zilah a városok felé áramló munkaerőfőlöslégnek. Még most is sok ezer volt földműves messze földön keres munkaalkalmat, tehát a Szilágytság falvaiban levő munkaerő foglalkoztatása a megye városaiban még most sem teljesen kielégítő. Amint az 1969-es *Anuarul Statistic* is kimutatja, húsz év alatt Szilágy megye lakossága nem egészen 10%-kal nőtt, noha egyes megyék lélekszáma ugyanazon időszakban 25—30%-os gyarapodást is kimutatott. Figyelemre méltó az is, hogy Szilágy megyében a városi lakosok száma országos viszonylatban a legkisebb, valamivel több, mint 20%, s ezeknek csak 36%-a zilahi lakos.

Érdekes tanulságokat lehet levonni a természetes szaporulat alakulásából is. Ha az 1950—1956-os években a helyzet még nagy vonalakban kielégítő, a következő évtizedben — 1966-ig — állandó csökkenést mutat. Az okot a születések számának állandó csökkenésében kell keresnünk. Ezzel szemben 1967-től 100%-kal emelkedik az újszülöttek száma, ami megfelel az országos viszonylatban észlelt tendenciának. Ebből következik, hogy a jövőben a természetes szaporulat hozzájárulása a lakosság számának növekedéséhez jelentős lesz, noha valószínűleg a beköltözésekből eredő növekedés azt lényegesen meg fogja haladni.

Életkor

Az 1966-os népszámlálás adatai alapján összeállított kor-piramis, melyhez néhány frissebb adatot is csatolunk, elegendő lesz bizonyos következtetések levonásához:

Amint a grafikon is mutatja, a lakosság kor szerinti megoszlása normális 10—70 évig. Szembeötlő azonban, hogy a 40—50 év körüliek száma majdnem ugyanannyi, mint a 10 év alattiaké, ez pedig meggondolkoztató. Előbb szoltunk már a születések számának jelentős növekedéséről az utóbbi két évben. Így javul majd a helyzet ebből a szempontból is. De a megelőző időszakban tapasztalt negatív jelenség éreztetni fogja hatását még évek múlva is, hiszen úgyszólván minden foglalkozási ágban egyre több munkaerőre van szükség. Talán túlzás volna — különösen napjainkban — a város elöregedéséről beszélni. E folyamatot tagadni mégsem lehet, különösen az 1956—1966-os időszakban.

A növekedés jelenségei

Az előbbieken foglalkoztunk a természetes szaporulat és az elvándorlás jelenségével. Mivel most a lakosság korát elemezzük, ki kell egészítenünk az elmondottakat még néhány megállapítással. Így például okvetlen fel kell hívnunk a figyelmet a megyésítés előtti helyzetre, amikor általában a fiatal munkaerő más városokban keresett elhelyezkedést, viszont az érkező pótlás nem volt mindig 20—30 éves. Ugyanakkor nem érdektelen foglalkoznunk avval sem, hogy mi okozta a születések számának érezhető csökkenését 1956—1966 között. A rendelkezésünkre álló

adatok szerint a válások aránylag nagy száma. Az azóta eltelt négy esztendőben viszont mintegy hatszor kevesebb válás volt, ami kétségtelen öröndetes, de még nem oldotta meg a házasságok életképességének bonyolult kérdését. Természetesen a 3—4 gyermekes családok számának növekedése már maga is lényegesen erősíti a férj és feleség közötti kapcsolatok elmélyülését, növeli felelősségérzetüket, csökkenti a válások számát. A törvényesen elváltakon kívül vannak „különélők“, akik sokszor meg sem kísérlik a házasság törvényes felbontását.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy az 1966-os lakterület-felmérés alkalmával 625 családnak nem volt külön lakása, hanem más családokkal élt együtt. Városi viszonylatban négy évvel ezelőtt egy családra 1,2 szoba jutott, s ugyanakkor a lakásalap egyenlőtlen elosztásáról is tudomást szereztünk, tehát sok családnak még ennyi sem volt. Vajon mindez befolyásolta-e a házasságok életképességét? Minden bizonnyal, hiszen a normális családi élet megfelelő lakás és általában kielégítő anyagi feltételek nélkül nehezen képzelhető el. Ebből pedig a legfontosabb családi kérdésekben való önálló döntés jelentős korlátozása következik, az idegen beavatkozás viszont többnyire károsan befolyásolja a házastársak kapcsolatának alakulását. Mindez elsősorban a fiatal házásokra vonatkozik, akik rendszerint valamelyik szülő lakásába költöznek, s ilyenformán egy házasság két lakásproblémát vet fel.

A meggyésítés után a lakásalap 23%-kal nőtt. Noha a lakások egy részét az újonnan jöttek számára utalták ki, mégis sikerült érezhetően csökkenteni a saját lakással nem rendelkező családok számát. Zilahon az elkövetkező 2—3 évben további jelentős változások várhatók e téren is, hiszen az építkezések üteme gyorsul.

Az utóbbi 2—3 évben több intézkedés történt napközi otthonok létesítésére, ami szintén hozzájárul a családi élet erősödéséhez. Ilyen intézkedésekre ezentúl is szükség lesz, hiszen egyre emelkedik a női alkalmazottak száma a társadalmi élet minden területén.

Megoszlás nemek és foglalkozás szerint

Véleményünk szerint a nemek megoszlásának tanulmányozása érdekes következtetések levonását teszi lehetővé. Bizonyításra elegendő, ha a legutóbbi 15 év adatait vesszük figyelembe:

	Évek	1956	1966	1969
		%	%	%
Megoszlás				
Férfiak		49	51	51
Nők		51	49	49

Adataink szerint már 1960-ban a férfiak száma meghaladja a nőkéét. Sokat gondolkoztunk azon, vajon mi lehet ennek az oka? Miért fordítottja ez az arány a megyeinek vagy éppen az országosnak? Elég nehéz erre pontos választ adni, de az ok a legnagyobb valószínűség szerint a bevándorlás bizonyos sajátosságaiban

kereshető. Ez utóbbi pedig talán leginkább a lakáskérdéssel áll szoros összefüggésben. Pontosabban arról lehet szó, hogy sok férfi csak bizonyos idő elteltével hozza el családját új munkahelyére.

Néhány évvel ezelőtt voltak még olyanok, akik Zilahot tipikus földműves-városnak tartották. Természetesen a földművelés mindig is fontos szerepet játszott a város gazdasági életében, de ebből még nem következik, hogy fenntartás nélkül el kell fogadnunk ezt az álláspontot. Erre utal a következő táblázat, mely a lakosság foglalkozás szerinti megoszlását tükrözi 1969 végén (%-ban).

Ipar	Építés	Földművelés	Szállítás	Áruforgalom	Városgazdálkodás	Tanügy	Egészségügy	Közigazgatás	Egyéb
34	14,6	10,0	8,0	11,3	5,6	5,2	4,3	6,0	1,0

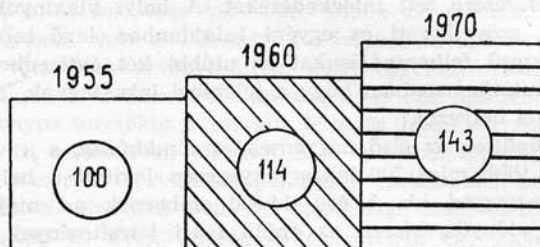
Ezek az adatok a város területén élő munkaerő megoszlására vonatkoznak, beleértve a Zilahhoz tartozó két falut is. Innen ered a földművelésben elfoglaltak aránylag nagy száma. Azt is meg kell mondanunk, hogy az építőipar munkaereje nagyrészt ingázó, de más szektorokban ez utóbbiak száma még nem nagy.

A lakosság foglalkozását tekintve Zilah tehát nem földműves-város. Adataink szerint nem volt az néhány évvel, sőt évtizeddel ezelőtt sem. A zilahi iparos, tisztviselő, kereskedő, értelmiségi vagy éppen fuvaros földműveléssel is foglalkozott, illetve jövedelme egy része innen is eredt. Az idősebb zilahiak még emlékeznek a „napszámos-piacra“, ahol az év bizonyos hónapjaiban a környező falvak munkakerőfőlésege kínálta fel munkaerejét. Nemcsak a nagyobb, hanem az apróbb gazdaságok is éltek a lehetőséggel, s fizetett munkaerőt alkalmaztak hosszabb vagy rövidebb ideig. 1950 után pedig az ipari termelés viszonylagos fejlődése még inkább kivonta a zilahi gazdákat ebből a szektorból. Ezért senkit se tévesszen meg például a termelőszövetkezetbe lépett gazdaságok aránylag nagy száma. Innen ered, hogy már 1962-ben, a közös gazdálkodás első évében, a szükséges munkaerő döntő többségét a Zilahhoz tartozó két falu biztosította.

Véleményünk szerint jellemző Zilah mai helyzetére az építők számának ugrászerű növekedése az elmúlt 2—3 évben. Az 1950—1967-es időszakban ezek száma még elenyésző, most viszont az ipar után a legjelentősebb ága városunk gazdasági életének. Ez természetes is, hiszen 1969-ben a beruházási alap az 1960-asnak több mint 63-szorosa. Ezért egyre nagyobb szükség lesz a megyei viszonylatban létező munkaerőfelesleg jobb felhasználására, mert azt a város még nem képes biztosítani.

A megyésítés előtt Zilahon nem volt sem építész-, sem gépészmérnök. Kevesen voltak a technikusok is. Azóta változott ugyan a helyzet, de a szükségletet nem lehetett még kielégíteni. Ezután várható a városunkba irányított mérnökök, technikusok és szakmunkások számának állandó növekedése. Ez viszont még nem jelenti a kérdés teljes megoldását, hiszen e szakemberek egy része nem szándékszik végleg Zilahon megtelepedni. Éppen ezért figyelembe kell venni a helyi adottságok kihasználásának lehetőségét, s itt elsősorban a fiatalság felkészítésére gondolok. Erre utal a város különböző iskoláiban tanuló fiatalok egyre növekvő száma.

A tanulók számának növekedése %-ban

Itt említjük meg, hogy az 1969—1970-es tanévben a zilahi általános és közép-fokú iskoláknak 3318 tanulója volt. Ezeknek körülbelül 33%-a magyar tannyelvű osztályokba járt. A megyésítés előtt a szakemberképzés nem volt kielégítő, hiszen a szakiskola végzett növendékei kivételével egyik iskola sem adott mesterséget az ifjúságnak. Azóta két szaklíceum alakult, s lényegesen emelkedni fog a szakiskola növendékeinek száma is.

Érdekes és hasznos következtetések adódnak, ha a városunkból elköltözötteknek a megyésítés után történt visszatérését elemezzük. A visszatértek száma nem nagy. Ez elsősorban a szakemberekre vonatkozik, akikre természetesen mindenféle nagy szükség van. Másrészt az évekkel ezelőtt elköltözöttek általában nem hajlandók felcserélni a nagyvárost a kisvárossal, még ha szülővárosukról van is szó.

Az elmúlt húsz esztendő ennek ellenére a zilahi értelmiség számának állandó növekedését jelentette. A tanerők csoportja a legnépesebb: csak az utóbbi tíz évben 30%-kal gyarapodott. 1969-ben 100%-kal több az orvos, mint 1960-ban volt. Állandóan emelkedett a jogászok, közigazdászok és részben a tisztviselők száma.

Mint ismeretes, húsz évvel ezelőtt nem volt ipar Zilahon, hacsak nem vesszük figyelembe az akkori néhány műhelyt és a téglagyárat. Azóta viszont a helyi ipar hatalmasat fejlődött, sok száz családnak biztosít megélhetési lehetőséget. A múlt év végén majdnem négyszer annyit termelt, mint 1960-ban, a fafeldolgozó részleg pedig hétszer haladja meg a tíz évvel ezelőtti szintet. Mindez természetesen nagymértékben javította a termelésben elfoglaltak arányát más szektorokkal szemben. 1969-ben a fizetéssel alkalmazottak 71%-a volt munkás, s döntő többségben a termelési folyamatban aktívan részt vevők vannak. Ha pedig figyelembe vesszük a mezőgazdaságban, kisiparban és szállításban dolgozók számát is, akkor ez az arány még kedvezőbb. A következő 2—3 évben üzembe lépő vállalatok növelni fogják Zilah hozzájárulását a nemzeti jövedelem létrehozásához.

Lakosság-sűrűség

Zilahon a beépítendő területet nem használták ki gazdaságosan 1950 előtt, s a helyzet nem kielégítő most sem. E tekintetben a fejlettebb városokhoz viszonyítva a legutóbbi évekig a városban alig tettek valamit. Ebből kifolyólag Zilah tipikus kisváros, szinte sehol nincs egy-kétemeletes épület a központ kivételével, s

a házak körül gyakori az aránylag nagy udvar és kert. A város elhelyezkedésének sajátossága, hogy a belterület jó részét dombok szelik át, ami érezhetően befolyásolja a város rendezésére tett intézkedéseket. A helyi viszonyok egy másik sajátossága az állami, szövetkezeti és egyéni tulajdonban levő telkek fekvése, mely szintén gátolta ésszerű felhasználásukat az utóbbi két évtizedben. Egy hozzávetőleges számítás kimutatja azonban, hogy a jelenlegi lakosságnak legalább kétszeresét kényelmesen el lehet helyezni.

1968 után felépültek az első négyemeletes tömbházak, s a város északi részében már elkészült több mint 700 lakás lényegesen javított a helyzeten. Az 1973-ra elkészülő Bärnuju-negyed kb. 12 000—14 000 embernek ad majd modern lakást. Telepítése nagyon előnyös, hiszen az épülő ipari létesítmények közvetlen közelében van. Hogy mit jelent az 1968-ban megindult nagyarányú építkezés, azt mindennél jobban szemlélteti a következő statisztikai adat: csak az említett negyedben építendő lakások száma az 1966-ban létező alap kb. 60%-át teszi ki.

Feltehető a kérdés: szó lehet néhány év múlva egy ó és egy új városról? A válasz erre csak az, hogy bizonyos mértékben: igen. Minden valószínűség szerint figyelembe fogják azonban venni a város központi részének korszerűsítését is. Ezt a meglévő vagy éppen épülő víz-, csatorna-, villany-, telefon-, út-, és központifűtési-hálózat gazdaságos kihasználása és a belterület ésszerű kihasználása egyaránt megkívánja. A szükséges intézkedések foganatosításakor véleményünk szerint nemcsak a lebontásokkal járó önköltség-emelkedést kell figyelembe venni, hanem az új negyedek kialakításakor elkerülhetetlen beruházások nagyságát is. Ehhez hozzáadódik a gazdasági körforgásból kivont megművelhető terület terméshozama, ami ily módon végleg elvész.

Mint a következő táblázat mutatja, nemcsak egy új szükségszerűségről van szó, hanem a lemaradás felszámolásáról is:

Alap	Időszak	1960—1963	1964—1967	1968—1969
Állami lakások		78	38	682
Magánlakások		146	113	68

Az adatok helyes értelmezése céljából meg kell jegyeznünk, hogy a tulajdonképpeni városban 1964—1967 között a magánalpból épült lakások száma alig 15—20%-a a feltüntetett mennyiségnek, ami az üres telkek hiányára és a belső-ségben megszabott építési rendszer bizonyos gyengeségeire vall. Nem kielégítőek a magánalpból történő építkezések az 1968—1969-es időszakban sem, ez pedig a helyi állami szervek munkájának egyik fogyatékosága.

Mindent egybevetve kitűnik, hogy a népsűrűség kérdésének helyes megoldása sok, nemegyszer bonyolult feladat elé állítja a közigazgatást: sokszor egyik vagy másik tényező egymással ellentétes következtetések levonásához vezet. Ez pedig szükségessé teszi alapos tanulmányozásukat.

Népességalakulás és társadalmi tudat

Az elmúlt húsz évben bekövetkezett változások érezhetően befolyásolták az emberek gondolkodásmódját. Idevágóan számolnunk kell azzal az örökséggel, amely az előbbi időszakból maradt ránk, hiszen csak ilyenformán kapunk tiszta képet a

társadalmi tudat alakulásáról. Kezdjük talán azzal, hogy húsz évvel ezelőtt Zilahot még alig csapta meg a megújulás szele, s egészen 1968-ig a fejlődés üteme lényegesen lassabb volt, mint sok más városban. Innen következik, hogy a kisvárosi életmód nagy befolyással volt a lakosság gondolkodásmódjának alakulására, s a pozitív befolyások lassabban érvényesültek, mint egyebütt. Hosszú évtizedek, sőt évszázadok alatt kialakult életformáról van szó, mely sok mindenben elősegítette és ösztönzi ma is bizonyos mértékig a maradi felfogás létezését. Az új, még ha előnyei nyilvánvalóak is, nehezebben tör utat, s az e célból tett lépések nem mindig járnak számottevő sikerrel. Itt vannak például a „házacskám-kertecském-tyúkocskám-szőlőcském“ fétisei. Ezekben nemcsak gazdasági célkitűzéseket kell látnunk, hanem eszményképeket is. Férj, feleség és gyermekek egy életen át, állandó és fásztó kétműszakos munka nyomán kialakítanak egy kis „világmindenséget“, melyen túl alig terjed az érdeklődés köre. Ebben kell keresnünk az ún. kispolgári felfogás egyik indítóokát. Azt viszont már kevesebben kutatják, lehetett-e egyáltalán az adott feltételek között másként berendezkedni egy erdélyi kisvárosban?

Véleményem szerint hibát követnek el azok, akik ebben az életmódban és felfogásban csak a negatívumot veszik észre. Van ezekben értékes elem, melyet figyelembe kell vennünk például a városgazdálkodás minden területén, beleértve a lakáskérdés megoldására tett számos intézkedést.

Mi, zilahiak, nemegyszer olvasunk — néha pirulva, néha fejszóválva — rólunk írt indokolt vagy alig indokolt bírálatokat, melyek általában a vaskalapos kispolgárt ostorozzák. Gyakran érezzük szükségét a helyreigazításnak, hiszen igazságtalan csak a furcsaságokat, a maradiságot látni. Véleményünk szerint tiszteletet érdemel a jelen és a múlt nemzedékeinek sokszor mostoha körülmények között végzett városépítő munkája. Egy részben öntudatos, részben ösztönös erőfeszítésről van szó, mely Zilahot a megye legnagyobb városává fejlesztette. Nem nagy ez az örökség, de lehetővé tette napjaink változásait.

Az elmondottakhoz szinte szervesen kapcsolódik a társadalmi tudat egy másik jellegzetessége: a költözködők vagy a költözni akarók életfelfogásának kérdése, mely talán elsősorban értelmiségi- vagy éppen tisztviselő-betegség. E felfogást a zilahi állapotok arisztokratikus lenézése jellemzi, a sóvárgás a nagyváros után. Évtizedek óta nagyon sokan zilahi tartózkodásukat ideiglenesnek tartották, és — sajnos — ez jellemezte munkájukat is. Innen eredtek a város jövőjét kétségbe vonó „elméletek“, s nemegyszer az „utánam az özönvíz“-felfogás. Amikor aztán a terv sikerült, s a volt zilahi felért — ahogy a népdal mondja — a „kolozsvári dombra“ (lehetett szó bukaresti, nagyváradi vagy éppen nagybányai dombról is), akkor mi sem volt nagyobb élvezet, mint a nyári szabadság alkalmával beszámolni az ittmaradt rokonságnak a legfrissebb nagyvárosi pletykákról, s lóhátról bírálni az itteni „kőkorszakbeli“ állapotokat.

A város fejlődési lehetőségébe vetett hit hiánya károsan befolyásolta, sokszor késleltette sürgős társadalmi kérdések megoldását. Ez pedig nemcsak az elköltözötteket jellemezte. Volt Zilahon is éppen elég híve e felfogásnak. Ennek okát a végbemenő változások alapos ismeretének hiányában és egy jó adag kényelmes-ségben kell keresnünk. Jellemző például, hogy sokan minden fenntartás nélkül magukévá tették a nem Zilahon kidolgozott és a város lakosságának jövőbeni csökkenésére vonatkozó elméletet, noha azt a gyakorlat egyáltalán nem igazolta.

Az elmúlt húsz esztendő egy másik jellemvonása a földművesek városra költözése volt. Ez pedig nem gyengítette a kispolgári felfogást, hanem bizonyos mértékben hozzájárult megmaradásához. A beköltözött falusi igyekszik városon is folytatni megszokott életmódját, amelyet a helyi adottságok egyáltalán nem zártak ki.

Ezzel magyarázható a sok ház- és telekvétel, s gyakran a tömbházak árnyékában meghúzódó tyúkhetrec vagy disznóól. Ugyancsak ebbe a kategóriába tartozik a családház-építők jelentős százaléka az új negyedben.

A volt földműves és felesége gyakran látható a heti- és nagyvásáron, amint mérlegeli a kereslet és kínálat befolyásolta áringadozást, számolgatva, mit nyerne, ha ezt vagy amaz termelne. Ugyanakkor észre kell venni, hogy a beköltözők gyakran magukkal hozzák az együvértartozás szellemét, aktív részesei a közügyek intézésének, szívesen segítenek embertársaiknak.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a város bizonyos szempontból negatívan is befolyásolja a beköltözőket, főleg a fiatalokat. Az új életkörülményekhez való alkalmazkodás nem megy mindig simán, ezért ezt sem lehet teljesen a véletlenre bízni.

Húsz esztendő alatt városunkban jelentős munkásréteg alakult ki. Ez pedig fontos tényező volt az új gondolkodásmód kialakításában. A zilahi munkásság aktív tényezője társadalmi életünknek. Ha ma családok százainak sikerült biztosítani megélhetési lehetőséget a fafeldolgozó iparban, az elsősorban a zilahi munkások áldozatos munkájának eredménye. Ez csak egyetlen példa. A gyári termelést jellemző fegyelem, kollektív munka, közös érdek nap mint nap tapasztalt valósága lassan-lassan átalakítja a volt kisiparos-földműves világszemléletét. Ez idő kérdése, tehát minden tekintetben figyelembe kell vennünk. Tény viszont az is, hogy ezt a folyamatot sem szabad csak az időre bízni.

A laksűrűség növekedése az építkezések ütemének gyorsulása folytán magával hozza a zilahi életmód közeledését a nagyobb városokéhoz. Mivel előreláthatólag még egy ideig a régi negyedekben a változások aránylag nem lesznek nagyok, e folyamat jelentőségét nem túlozhatjuk el.

Noha az emberek tudatában végbemenő változások objektív jellegűek, mégis, a gyakorlatban nagyon fontos számba venni az oktatás, nevelés, művelődés hatását. Szó volt már arról, hogy főleg a fiatalok legjobban képzett része más városokban helyezkedett el. Lehetetlen észre nem venni e tényező hatását a társadalmi tudat alakulására, ha szóvá tesszük, hogy a város általános és középfokú iskoláiból a fiatalok ezrei kerültek ki az utóbbi két évtizedben, s az erettségizettek százaai lettek egyetemi hallgatók. Ezek közül visszatérni csak kevés tudott vagy akart. Most viszont a körülmények sokkal kedvezőbbek, tehát el kellene érniünk, hogy a zilahi, illetve szilágysági végzettek *itt telepedjenek le*. Ez pedig a gazdasági és szellemi élet gyors fejlődésének egyik feltétele.

A város szellemi életére vonatkozó adatok bizonyítják, hogy a művelődési házban kifejtett munka távrolról sem elégséges, s ugyanazt kell mondanunk a városi könyvtár munkájáról. A nézők, illetve olvasók száma lényegesen kisebb, mint évekkel ezelőtt, noha az anyagi feltételeket évről évre javítottuk. A rádióelőfizetők száma jelentősen csökkent az utóbbi évben. Ezzel szemben 1969-ben több mint háromszor annyi televízió-tulajdonos volt Zilahon, mint 4 évvel ezelőtt. A mozilátogatók száma nem mutat látványos növekedést.

A város lakosságának kulturális érdeklődését szemlélteti például, hogy a tavaly novemberi adatok szerint 1476-an fizettek elő magyar nyelvű újságra, folyóiratra. Így például az *Előrének* 590, az *Igazságnak* 148, a *Brassói Lapoknak* 29, a *Korunknak* 18, az *Utunknak* 62 előfizetője volt.

A művelődési ház tevékenysége elég szerény keretekben folyik. Hiányzik a város lakosságának igényeit alaposan ismerő, tapasztalt szakember. Időközönként előadást tart a városban egy-egy nagyvárosi színház és opera. Többnyire kolozsvári, nagyváradi, nagybányai vagy marosvásárhelyi színészek látogatnak el Zilahra. Nem-

rég szerződést kötöttek a kolozsvári Állami Magyar Színházzal, amely havonta egy-két előadást vállalt ebben az évadban. A színházi előadások nézőinek száma azonban nem mindig kielégítő, különösen, amikor történetesen nem a *Csárdáskirálynő* van műsoron.

Az egyre emelkedő életszínvonal magával hozta a „házimozit“, amely egyre több család kulturális igényeit elégíti ki, legalábbis majdnem teljesen. Ez pedig baj. Másrészt pedig szeretjük a könnyű, pihentető műsorokat, s azokat gombnyomással rendeljük meg a tévé képernyőjén. A város kulturális vezetőinek alkalmazkodniuk kell a változott körülményekhez, ma már nem lehet úgy dolgozni, mint mondjuk két évtizeddel ezelőtt. Mások az emberek, más a társadalom.

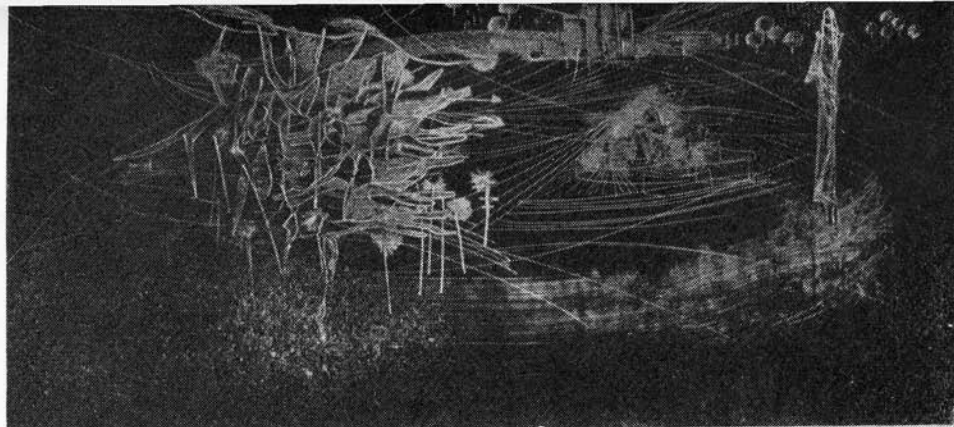
*

A múlt év júniusában volt 600 éve annak, hogy Zilah város lett. Küzdelmes, viszontagságokkal teli hat évszázad volt ez, s nemegyszer vált kérdésessé további fennmaradása, nemegyszer volt napirenden a környező falvak szintjére süllyedés veszélye. Ha napjainkat Zilah mint fejlődő város érte meg, az kétségkívül nemcsak a ma élők érdeme, hanem elődeinké is. Most, amikor örömmel követjük városunk gyors fejlődését, ebben elsősorban pártunk tudományos, előrelátó politikájának kifejezését látjuk. Államunk egyre nagyobb támogatásával városunk és megyénk rövid időn belül eléri a fejlettebb országrészek színvonalát, s ennek előmozdításában a lakosságnak is nagy szerep jut.

Kerekes Tibor

Papp Gábor linómetszete

ROGERIUS I.

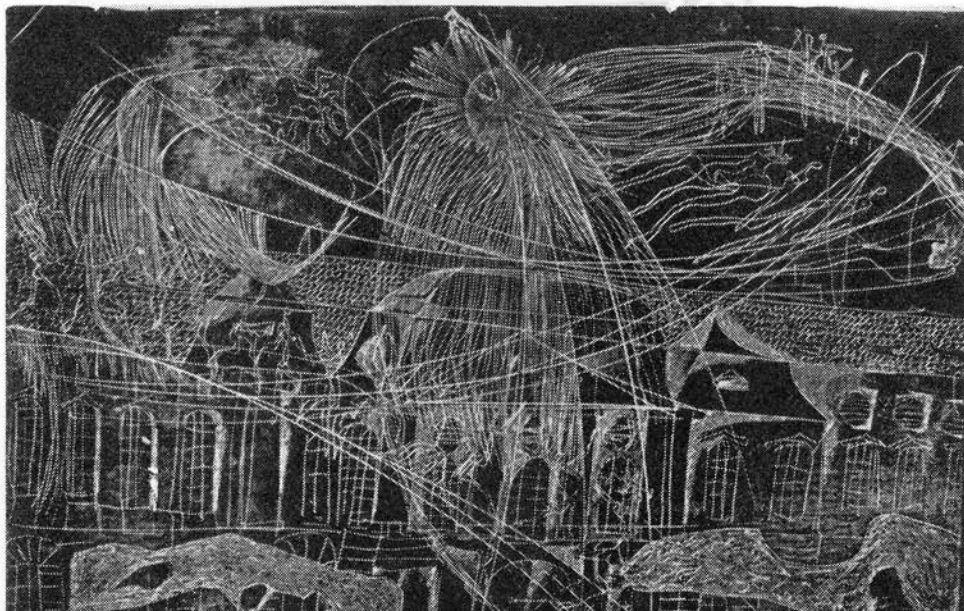
RÉGI ÉS ÚJ VÁRAD

A régi küzdelem egy pillanata... A mocsaras lapályon cuppogva fröcsköli szét a békalencsés pocsolyát a barbár harcosok lovainak lába, rikoztásukat hullámokban zúditja a városra a szél, ugyanaz a szél, amely néhány óra múlva a háztetők lángjait kavarja rémült önkivületben. Némák a holtak, halálos csendben bujdosnak a domboldali cserjésekben az elmenekültek — hangjuk csak a támadóknak van.

...S a messziről jött küldöttek, a rabló hordákkal szemben magánosan felmagasló Rogeriusnak, aki a kultúra és a humanum szavait mondja a tájnak. Nem tudhatja, csak hiszi, hogy végső fokon ezek a továbbélés szavai, s hogy a távoli idők akusztikai erősítőiben sztentori hangzásokká nőnek.

Zuhatagos fény, amely derűs békét villantgat fel az ablakokon; kévesűrű zápor; kánikula, amely szellemidézőn patogtatja a tetőzet hatalmas építményét; vakolatot mállasztó fagy — minden egyszerre éri a palotát.

Minden időkben él, mert az idők gyűjtőpontjában, a mostanban él.

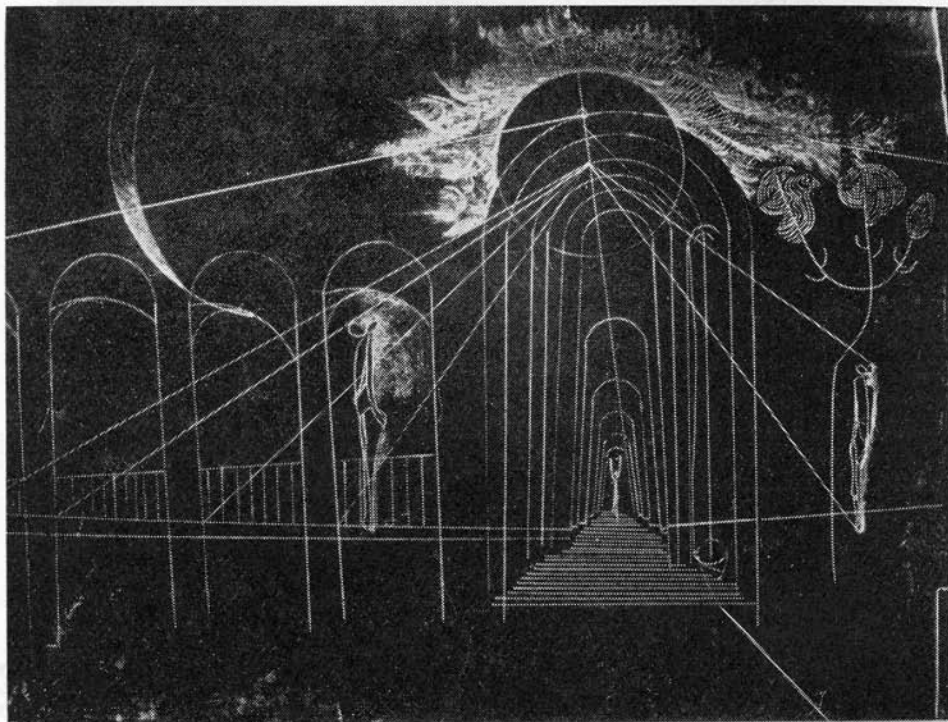
BAROKK PALOTA

A levegőből, szárny-nyomok után tájékozódva a számos alakban is egy világi szépség száll a falak elé. S fent, a felhők éppen üres helyén felsejlik a sokéletű épület lelke.

Falak oltalmában, jó időjárások vonzására állnak előtte a magnóliák.

KANONOKSOR

Éppen úgy lehet itt, a vaskos oszlopok tövén napfényben állani, mint az árnyéktalan tereken, szerelmes szavakat suttogni, mint erdőben a fatörzsek oltalmában, friss levegőt szívni, mint a minden szelek járta szabadban.

E boltívek alatt a világosság nap-protuberanciák sugárzása, átható és nyugtalanító,

az architektúra áhitata nem művi, hanem a természet kiegyensúlyozottságának meghittségéből fakadó,

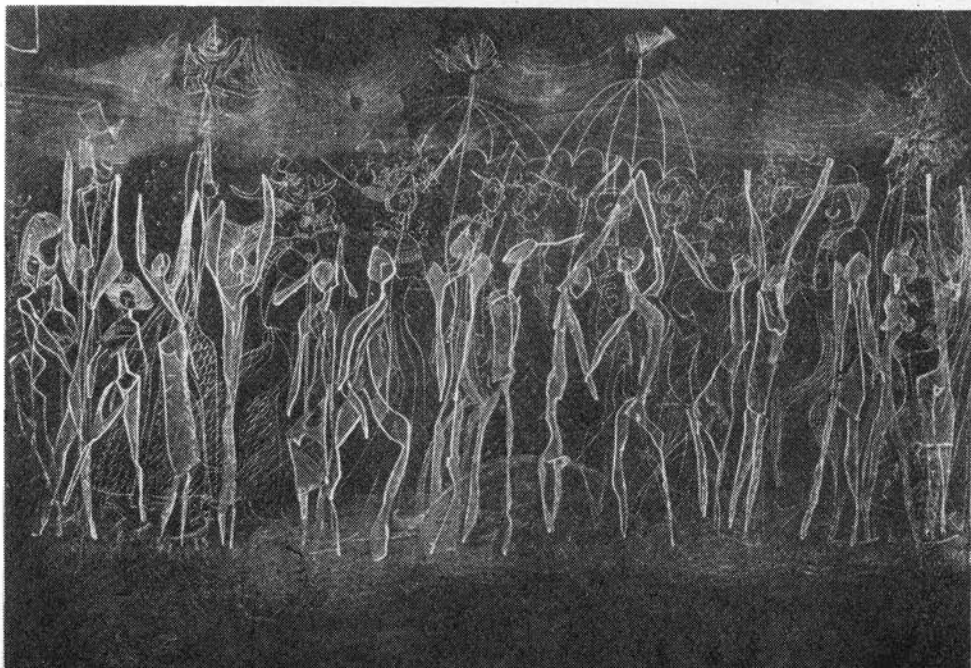
s a tér sem befogott — felkörös elhatároltsága az ég homorúságával párhuzamos.

SZÍNHÁZ

*Az oldalfalakhoz ragasztott rozoga vaslépcsők majdnem összerogy-
nak a régiségtől. Járhatatlanok. A város felett elhúzó szelekbe csak a
kiteljesülés irányába növekvő művészi lét embrióinak papírsárkányai,
a próbálkozások érnek fel. Súlyos lombozattal áll a kultúra fája.*

*A falakon belül kisebbre vagy nagyobbra méretezett változataiban
is helye van a világnak, de csak akkor, ha színpadképei nem az erőszakolt
beállítások csikorgó csigarendszerlein, hanem az igazság természetességé-
nek zajtalan áttételein mozdulnak el. Az épület jövője, hogy ilyen igé-
nyek palántái állják körül.*

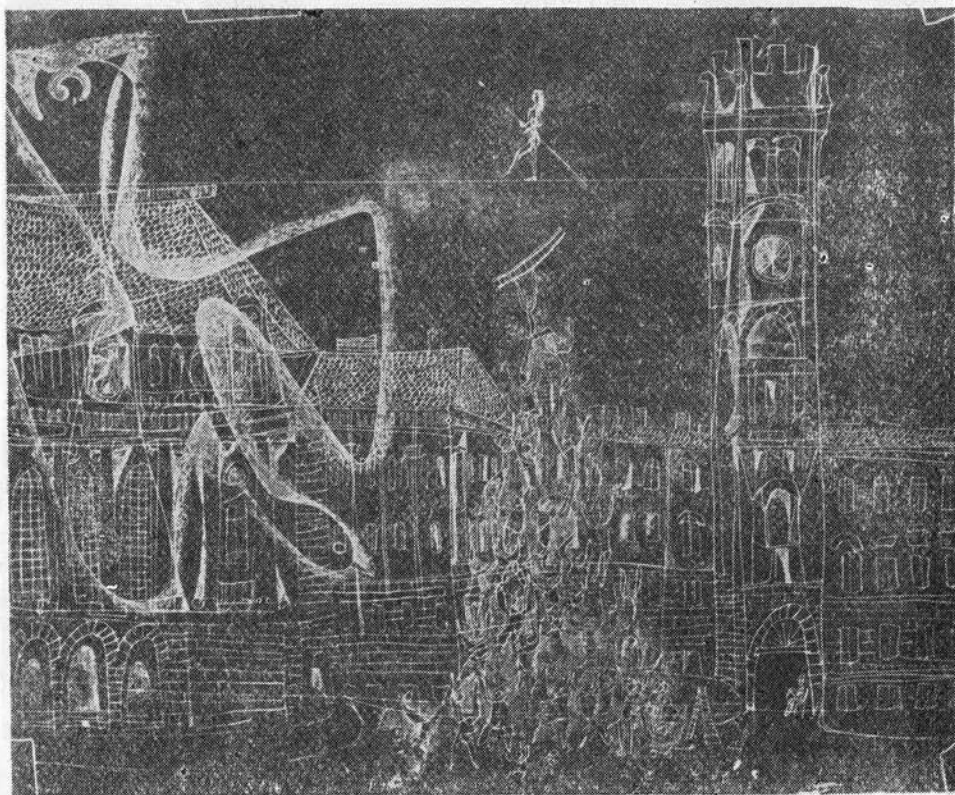
FÓUTCA

Nőkhöz csapódó finom fekete ostorok a férfiak pillantásai.
A lányok meg-megrebbenő szemekkel járnak.
Srácok kezében bedögleni készülő elem hörögteti a hordozható magnetofont.

Lassan menőket kerülgetve, kifulladásztó cikkcakkban haladnak a sietők.

Mögöttük a régi korzó magas, hideg szellemalakjai: nagyléptű, cilinderes urak, cicomás kalapú, harangszoknyás, napernyős hölgyek.

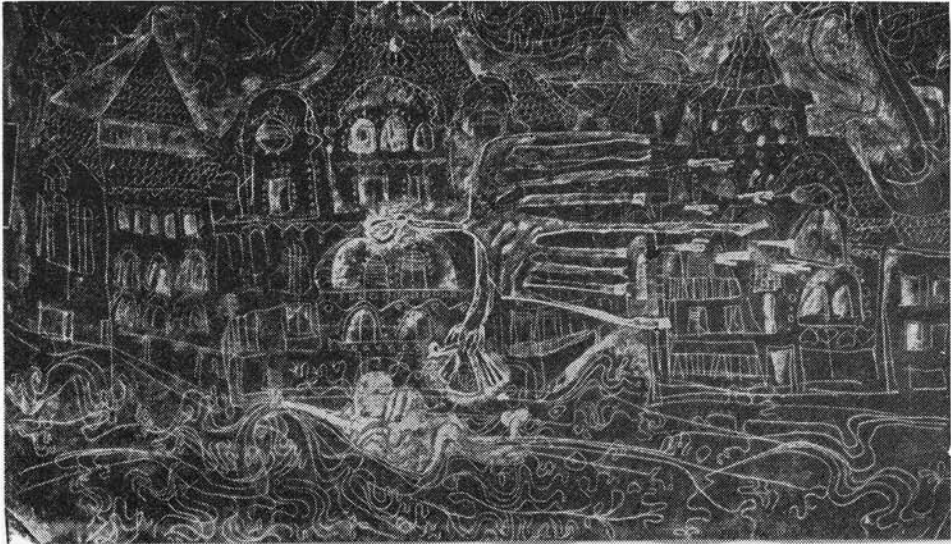
Allandó a jelen zajos nyüzsgése, mint a Körös folyása, s mindig jelen lévő a hangtalan mozgású múlt, akár a vizek alján a sodrással tartó kvarcos homok.

Kötél feszült ki a jeles épületek ormai között.
...A kecses légtornásznót fényes délben vették észre a szédítő magasságban, ahol meg-meginogva, kis pihenőkkel haladt előre. „Azonnal szálljon le!” — kiabáltak először a tériszonyban szenvedők. A légtornásznő nemet intett a fejével. Tömeg gyűlt össze, s lázas tanakodás kezdődött: meg kell menteni! Nagyjából erős férfiak voltak, köztük

sok önkéntes tűzoltóval — egymás vállára állva hatalmas gúlát alkottak, a gúla csúcsáról létrát nyújtottak a légtornászno lábai elé, aki nem tudott tovább lépni, és leszállt. A tömeg fellélegzett: „Megmenekült!” A légtornászno sírt: „Lehoztak!”

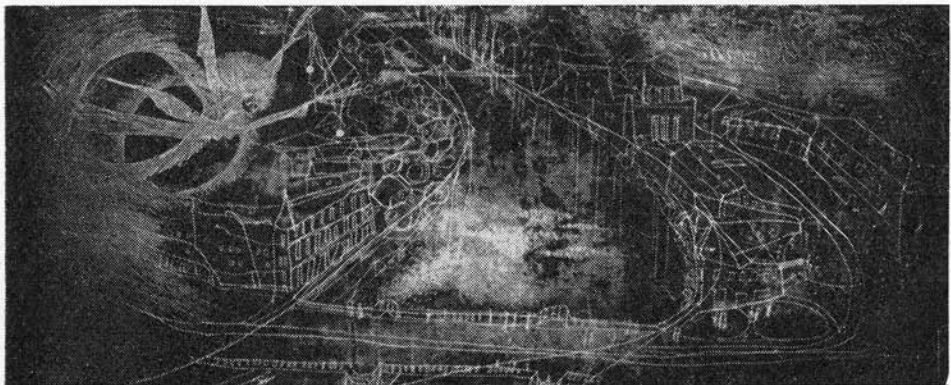
Voltak néhányan, akik hazafelé menet megkérdezték maguktól: „Olyan gyönyörűen csinálta, nem lett volna jobb ponyvát feszíteni alá?” Pedig a város újító szelleme nem is ismeri a szédülést.

SZECCSZIO

Olcso ornamentika-halmaz, semmitmondóan sok ciráda, hivalkodó girland-jelentéktelenség, áporodottan gyűrűző-bugyborékoló langyos áradat. Burjánzanak a természet formáinak édeskés utánzatai, s megfojtják a mintát, a természetet. Elvész a tér, következésképpen beszűkülnek a mozgulatok; nem lehet látni a horizontot, következésképpen eltűnik a messzejutás vágya; nincs elég levegő, következésképpen eluralkodik a lagymatag álmodosság oxigénszóróló hangulata.

Tapadós, lehúzó terep — hatalmas szárnyakra, nagy madarak olthatatlan térszeretetére van szükség a felrepüléshez.

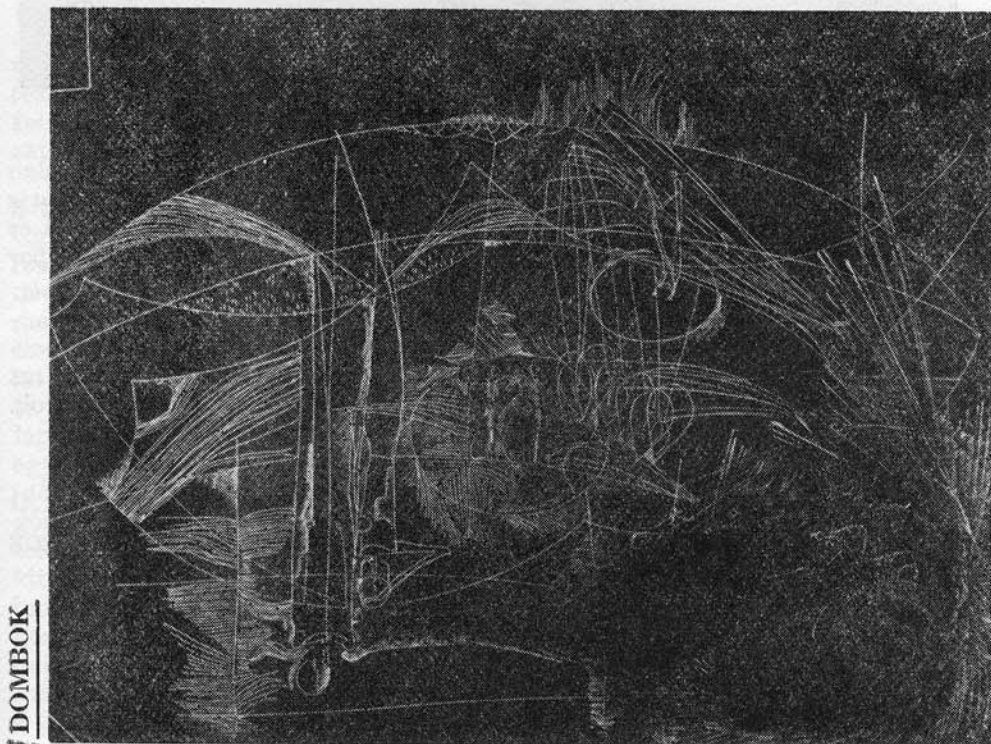
KÖRÖSHIDAK

A partok együvé tartozását tudó angyal, a nyugalom angyala az ellentétek két súlyos gömbjét egyensúlyozza kezében. Nincs félrebillenés, amíg mindkét oldalról nyitottak a hidak, amíg saját természetes törvényei szerint uralkodhat az egyensúly.

A hidak aszfaltja éppen olyan, mint a jobb meg a bal parté. A rajta átvezető út része a partoknak, s feladata bármely út feladata, csupán sűrített formában: minden irányban hordozni a mozgást.

A híd, amelyen az emberek nem járhatnak, csak egyetlen irányban, nem lenne többé híd.

•

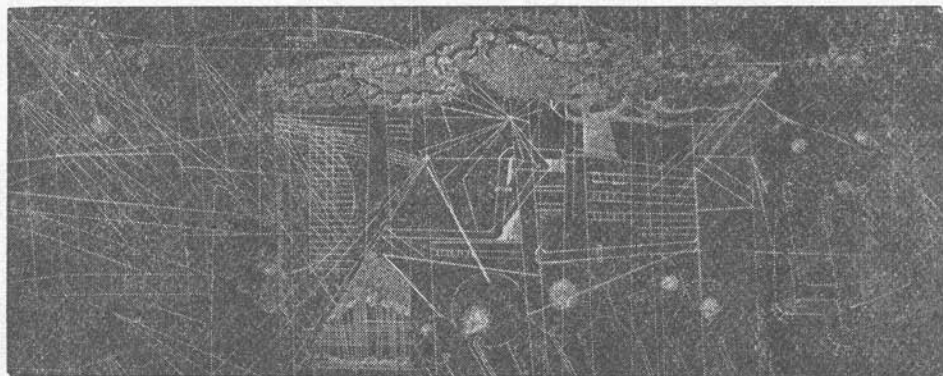

DOMBOK

Nyers földszagú a szél, erős levegő üdíti a földet. A város dombkoszorúja megújító kisugárzások forrása, ősi vitalitású tájtartalék. Pattanásig feszül a szőlővenyigék kérge, fürtökben buggyan ki rajtuk a fölös élet. Kásás fény-belű a fák gyümölcse.

Egy férfi és egy nő a fűhátan rugózó, alig taposott ösvényeken . . . Kéz a kézben haladnak — árnyékuk, valótlan énjük a mögöttük hagyott lejtőre vetülve kétszeresen nem igaz. A városból kifelé sétálva a dombok útja elkerülhetetlenül a gerinchez visz — a szerelmespár völgybe menet is emelkedik.

ROGERIUS II.

Kazán-testű, kazán-egyforma melósok... A dombok szabálytalan íve csak éppen felsejlik, mindent a mértani pontosság ural. A föld szintje magasabb lett néhány emeletnyivel. Emelkedés közben a nád, a fűz és a sás gyökerei természetesen megszakadtak. Kémény-törzsű fák, az ipar fái nyúlnak az égbe, lombjuk, a füst alvó sárkányokat rejteget.

A változatlan szelekből vékonyka csíkok szöknek be az emeleti lakások résein — idegen ősök félelmeit korunkig süvöltöző huzatok. Elborzasztják a földközelihez szokott lakókat. A légáramlatok különben ezt leszámítva igen nagy becsben állanak, bár közismerten szabálytalanok. Nélkülözhetetlenek: füst-tovahajtók, oxigén-pótlók...

FUX PÁL RÉZKARCAI
FÁBIÁN SÁNDOR SZÖVEGE

SZÁMÍTÁSTECHNIKA ÉS NEMZETGAZDASÁG

A tudományok matematizálása szorosan összefügg azzal az új szereppel, amelyet a tudomány a társadalom fejlődésében betölt. A tudomány egyre inkább azt kutatja, hogyan lehet megváltoztatni az adott valóságot a kívánt arányban, melyik a fejlődés optimális pályája, hogyan érhető el a legrövidebb úton a kitűzött cél. Kétségtelen, a gyakorlati felhasználhatóság a felfedezett tudományos összefüggések és törvények számszerűsítését követeli meg. Ennek bizonyítására számtalan példát hozhatnánk fel. Elég azonban, ha a kérdés néhány közgazdaságtudományi vonatkozását érintjük.

A gazdasági fejlődés törvényei csak akkor válnak felhasználhatóvá a tervezés gyakorlatában, ha kvantifikálhatók, számszerűen kifejezhetők. Ugyancsak érvényes ez a gazdasági törvények konkrét megnyilvánulási formáinak jellemzése alkalmával, a gazdasági elemzésben. Nem elég, például, csak azt leszögezni, hogy a lakosság reáljövedelme nőtt. Ez így magában megállapítás. Viszont, ha meg tudjuk adni számszerűleg, hogy az említett reáljövedelem emelkedésének a használati javak és szolgáltatások volumenének mekkora növekedése felel meg: objektív igazságot fogalmazzunk meg. Hasonlóan nem segíti a tervezőt az a verbális megállapítás, hogy a termelékenység folytonos növekedése a gazdasági fejlődés egyik alapvető törvénye. Ha nem tudjuk kifejezni, hogy egy bizonyos időszakban mennyivel kell nőnie a termelékenységnek, a gazdasági kategóriák absztrakt szférájából nem szállhatunk le a valóság talajára, s képtelenek vagyunk az adott körülményekből kiindulva olyan tervfeladatot kitűzni, amely minden lehetőséget maximálisan kihasználva, valóban hozzájárul a termelékenység lehető legnagyobb növekedéséhez. Ezekhez hasonló feladatokat kell megoldania a tervezőnek minden tervmutató kidolgozásakor. A számszerűsítés tehát — ugyanúgy, mint minden tudományban — a gyakorlati alkalmazhatóság egyik követelményeként lép fel a gazdasági tudományok területén is.

A tudományok matematizálása mindjobban elmélyülő és kiszélesedő folyamat, az új szintézisekre való törekvés egyik jellegzetes megnyilvánulása. A modern tudományos gondolkodás alkotó jellegét bizonyítja az is, hogy a tudományos absztrakció egyre magasabb szintre emelkedik, mind bonyolultabb és átfogóbb összefüggéseket fedez fel a jelenségek között, még akkor is, ha a fogalmak, amelyeket kidolgoz, a logikai műveletek, amelyekkel operál, az összefüggések, amelyeket meglát, nem vágnak egybe a köznapi gondolkodás adataival, és csak a gyakorlati alkalmazás erősíti meg őket.

Hogy mit jelent a tudományos fogalmak, tételek, elméletek, törvények formalizálása, számszerű kifejezése, talán a legmeggyőzőbben a fizika fejlődése bizonyítja. A fizikai jelenségeket először csak leírták sza-

vakban, rögzítették fenomenológiai jellegzetességeiket, később rendszerezték az összegyűjtött információkat, esetleg meg is fogalmaztak törvényeket, azután kísérletileg is létrehoztak fizikai jelenségeket, de a fizika csak akkor vált tudománnyá, amikor sikerült a fizikai jelenségeket kormányozó törvényeket egzaktan, matematikai formában kifejezni. Ma a fizikus számára elképzelhetetlen, hogy fizikai törvényeket másképp fogalmazzon meg, mint matematikailag. Mindez érvényes a fizika egész történetére, kezdve a mechanikától egészen a mai magfizikáig. Szinte szükségtelen hangsúlyozni, hogy a fizikai törvények matematikai formulázása könnyíti meg alkalmazásukat a gyakorlatban, a termelésben, a technológiában.

Kétségtelen, hogy a természeti és társadalmi törvények megnyilvánulási módjában gyökeres különbség van. A leglényegesebb talán az, hogy a társadalmi törvények az emberek (többé-kevésbé) tudatos tevékenységeinek eredményei. Ebből egyenesen következik, hogy a társadalmi törvények tendencia formájában nyilvánulnak meg, csak hosszabb és szélesebb távlatban válnak láthatókká, hangsúlyozottan statisztikai jellegűek. A megismerést és főleg a kvantifikálást, természetesen, ezek a körülmények megnehezítik (talán ez magyarázza egyes társadalomtudományok viszonylagos elmaradását azokhoz a követelményekhez képest, amelyeket a társadalom fejlődése támaszt velük szemben). De minthogy megismerhetetlen nem létezik, a társadalmi jelenségek, folyamatok, törvények sem megismerhetetlenek. Legfeljebb a megismerés folyamata nehezebb, s bonyolultabb, finomabb és hajlékonyabb kutatási módszerekre van szükség. Ez hatványozottan érvényes akkor, amikor a megismerés eredményeit formalizálni akarjuk, matematikai formába akarjuk önteni. A nehézség, sajnos, kétszeresen fennáll. Egyrészt a legtöbb társadalomtudományban (köztük természetesen a gazdaságtudományokban is, talán itt még inkább, mint más területeken) a tudományos fogalmakat és kategóriákat még nem határozta meg elég pontosan, a fejlődés törvényeit pedig olyan általánosan fejezték ki, hogy azok az adott körülmények között nem adnak kimerítő és a gyakorlatban felhasználható választ arra, hogyan kell a legjobban megoldani ezt vagy azt a társadalmi problémát.

Véleményünk szerint éppen ez az oka annak, hogy pártunk a társadalomtudományok művelőit arra ösztönzi: minden problémát tudományos merésséggel közelítsenek meg, alkotó módon kutassanak, az élet feltette kérdésekre keressenek választ, az elért eredményeket mindig a gyakorlati alkalmazás próbájának vessék alá. Másrészt a társadalomtudományok matematizálási folyamatát az nehezíti meg, hogy, sajnos, még ma sem oszlott el az a gyanú: itt fából vaskarikáról van szó, a marxizmusnak ellentmondó tendenciák érvényre juttatása a cél... Hogy mennyire tévesek és antimarxisták az ilyen nézetek, azt csak azoknak kellene magyarázni, akik a kimúlt dogmák és sablonok rabjai maradtak, és képtelenek megérteni, miről is van szó lényegében. Mindenesetre, ezek a nézetek lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy a modern kutatási módszerek s főleg a matematikai és kibernetikai módszerek alkalmazásában elmaradtunk. A kép még nem teljes: azt is hozzá kell tenni, hogy a modern módszerekkel szembeni obstrukció visszavetette az ilyen irányú matematikai kutatásokat. E téren is rengeteg még a tennivaló: új eredményekre van szükség a valószínűségelmélet és matematikai statisztika, a matemati-

kai analízis és topológia, valamint a matematika egy sereg ágában. E nélkül nem lehet az alkalmazás problémáit tisztázni, lévén szó olyan bonyolult kérdésekről, amelyek megoldása új matematikai teoreémakat kíván. Mint már vázoltuk, a matematizálás a modern tudományok egyik központi problémája, a tudományos megismerés elmélyítésének és tökéletesítésének alapvető feltétele, a tudományos eredmények alkalmazhatósági koefficiense emelésének elengedhetetlen követelménye.

Egyesek a tudományok matematizálódási folyamatában az elidegenedés megnyilvánulását, a tudomány elembertelenedését, emocionális tartalmának kizárását látják. Ahhoz, hogy ezt a kérdést világosan lássuk, mindenekelőtt nem szabad szem elől téveszteni, hogy a matematikai módszerek alkalmazása nem öncél, hanem csak eszköz, a tudományos megismerés és a gyakorlati cselekvés rendkívül hatásos eszköze. A lényeg az, hogy ezzel mennyivel jobban sikerül a valóságot megismerni, s ennek eredményeképpen mennyivel nő az ember hatalma a világ vak erői felett.

A kvantifikálás mérést feltételez. A mérték viszont a minőség és a mennyiség egy adott egysége. A minőség maga is bizonyos mennyiségi határok között létezik. Ha ezeket a határokat túllépjük, új minőség jelenik meg. Érdemes lenne nyomon követni, milyen összefüggés van egyrészt az emberi megismerés története, másrészt a mérési technika fejlődése, a mérőeszközök tökéletesítése és pontosságának növelése, új mérőeszközök felfedezése, a mérhetőségnek egyre több minőségi meghatározottságra való kiterjesztése között. Talán nem túlzás az az állítás, hogy a megismerés története tulajdonképpen a tudományos mérés fejlődésének a története. W. Petty, a politikai közgazdaságtan megalapítója azt tekintette fő érdemének, hogy a verbális kifejezés helyett a számok, mennyiségek, mértékek nyelvét használta. Marx azzal forradalmasította a politikai gazdaságtant, hogy felfedezte a munka kettős természetét és azt, hogy az áru értékét a benne foglalt, társadalmilag szükséges absztrakt munka *mennyisége* határozza meg. Egyébként, a marxista—leninista közgazdaságtudomány kategóriái és törvényei mind tartalmaznak mennyiségi meghatározottságot (mint például: *érték*, *értéktöbblet*, *újratermelés*). Marx maga is kidolgozott matematikai-gazdasági modelleket. Köztük talán a legragyogóbb az újratermelés modellje, amely egyben a legkitűnőbb példa mind elméleti, mind gyakorlati szempontból a matematika gazdasági alkalmazhatóságára.

A gazdasági jelenségek és folyamatok mérése nemcsak az elvont tudományos kutatás próbája. Kétségtelen, a pontos megismerés szempontjából is rendkívül fontos, de igazi értéke a gyakorlatban, a tervezésben, a vezetésben, az információ-elemzésben nyilvánul meg. A gyakorlati közgazdász lépten-nyomon mér, számít, kalkulál. Valamely gazdasági mutató tulajdonképpen egy bizonyos mérőeszköz alkalmazásának az eredménye. A mutató megszerkesztése a gazdasági fogalom vagy jelenség pontos meghatározásával kezdődik. Ez a logikai művelet feltételezi a mérendő jellemzők és paraméterek kiválasztását, a *számszerűsíthetőség* mértékegységeinek meghatározását, az elvégzendő számítások jellegének és sorrendjének megállapítását, az eredmények értelmezése módszereinek azonosítását.

Szocialista nemzetgazdaságunk egyik központi kérdése a matematika egyre szélesebb alkalmazása. Ez nemcsak az eddigi elméleti fejtegetések-

ből következik. Ma gyakorlati követelménnyé vált az országos információs és vezetési rendszer megvalósítása. Mint ismeretes, az 1971—1975-ös öt éves tervünk szerves része nemzetgazdaságunknak modern számítástechnikával való felszerelése. E program a számítóközpontok egész rendszerében testesül majd meg, amelyek mint területi, vállalati vagy ágazati központok fognak működni. A cél az, hogy megteremtsek a modern, tudományos, az informatika eredményeire alapozott vezetést. Márpedig a vezetéstudomány eredményeinek felhasználása nélkül elképzelhetetlen a valóban tudományos tervezés, a gazdasági mechanizmus hatékonyságának növelése. Ezt a tervet Nicolae Ceaușescu elvtárs az RKP Központi Bizottsága Végrehajtó Bizottságának és a kormánynak az 1970. november 25-i ülésén előterjesztett expozéjában részletesen ismertette. Nemcsak óriási anyagi eszközök felhasználásáról van szó, nemcsak hatalmas méretű szervezőmunkára van szükség, hanem a nemzetgazdasági tervezést, az információs rendszerünket, a vezetési módszereket illetően gyökeresen új szemlélet kialakítása került napirendre. Mint ahogy Gr. Moisil plasztikusan megfogalmazta: „A matematikának a helyes emberi gondolkodás mindennapi, megszokott módszerévé kell válnia.“ Ez a gazdasági tudományok és a gazdasági gyakorlat szempontjából azt jelenti: meg kell tanulnunk, hogy a gazdasági mechanizmust kibernetikai rendszerként rendkívül komplex, irányított rendszerként fogjuk fel.

A nemzetgazdaság kibernetikai értelmezése mint közvetlen és közvetett kapcsolások révén összesített és szintetizált alrendszerek összessége megengedi a rendkívül bonyolult gazdasági jelenségek és folyamatok megértését. Ami teljesen újszerű a mechanikai és fizikai kibernetikai rendszerekhez képest, az abban áll, hogy a gazdasági mechanizmusban az irányító és ellenőrző funkciót az ember tudatosan végzi.

A nemzetgazdaság működése, mint egy kibernetikai rendszer, elképzelhetetlen megfelelő anyagi-műszaki alap nélkül. Mint már említettük, ezt a *számítóközpontok* rendszere alkotja. A számítási központok az információs rendszer anyagi hordozói; ez lehetővé teszi, hogy a vezetés állandóan tájékozódjék a gazdasági mechanizmus működéséről, az új, előre nem látott jelenségekről, az esetleges zavarokról, a tervteljesítés mértékéről, az optimális fejlődési pályáról való letérésről, a szükséges korrekciókról. Természetesen, óriási munkát jelent a jelenlegi, lényegében kézi információs rendszer átalakítása, az áttérés a hagyományos munkamódszerekről a számítógépek felhasználása megszabta információs rendszerekre. Nemcsak arra van szükség, hogy a jelenlegi rendszert minden részletében újra át kell gondolni és a legésszerűbb módszereket megtalálni, hanem arról is — ami talán a legnehezebb —, hogy ki-, illetve átkepezzék azokat a szakembereket, akik az új, modern számítógépekre alapozott információs rendszert optimális körülmények között, a lehető legmagasabb hatékonysági fokon működtetik. Felmérhetetlenül nagyok azok a kutatási és szervezési feladatok, amelyeket meg kell oldani menet közben, az új rendszerre való fokozatos áttérés folyamán. Kétségtelen, ez olyan terület, ahol a közgazdászok behozhatják azt a lemaradást, amelyről már beszéltünk, eleget tehetnek azoknak a követelményeknek, amelyeket nemzetgazdaságunk fejlődése támaszt velük szemben.

Az új információs és vezetési rendszer másik összetevője a vezetés, a *vezetéstudomány* eredményeinek felhasználása az optimális tervezés meg-

valósítása céljából. A pontos, gyors és kimerítő információk, amelyeket az új információs rendszer biztosít, lehetővé teszik, hogy minden határozatot a kellő időben hozzanak meg, hogy számba vegyék az összes lényeges gazdasági és társadalmi paramétert, amelyek a döntést befolyásolhatják, hogy a döntések az összes lehetségesek között optimálisak legyenek. A számítógépekre alapozott információs rendszernek van még egy óriási, szinte felmérhetetlen előnye: a gépek megfelelő modellek alapján az optimális döntéseket teljesen automatikusan — az ember egyenes beavatkozása nélkül — készítik elő. Ha betáplálják a számítógépekbe a megoldandó problémának megfelelő modellt, a gazdasági rendszer működését jellemző adatok alapján a gép megadja, mégpedig rendkívül rövid idő alatt, a megfelelő megoldást. A számítógépek összekapcsolt rendszere — a nemzetgazdaság akármilyen szintjén, az úgynevezett *adatbankok* segítségével — automatikusan tájékoztat és előkészíti az automatizálható optimális döntéseket.

Szükséges itt hangsúlyozni, hogy nem minden gazdasági (vagy más jellegű) döntés automatizálható. A matematika hatalmas eszköze a megismerésnek és az alkotótevékenységnek, de mindig vannak és lesznek korlátai: a megismerés elért határai, a kvantifikálás elért szintje. Ami nincs még kvantifikálva, azt automatikusan nem lehet megoldani, ott nem képes a számítógép átvenni a döntés kidolgozását. Itt nyílik szabad tér az emberi ész mérlegelő, megismerő, döntési képességeinek. Bizonyos, hogy a fejlődés a nem automatizálható gazdasági döntések körét mindinkább leszűkíti, korlátozva ezzel az emberi agy kiküszöbölhetetlen szubjektivizmusát. Ugyanakkor tévedés volna a kvantifikálás és a számítógépek lehetőségeit abszolutizálni. A történelmi igazság megkívánja, hogy megemlítsük: már Norbert Wiener, a kibernetika felfedezője olyan számítógépek megépítésének lehetőségétől rettegett, amelyeknek reakcióit, következtetéseit alkotójuk sem képes áttekinteni, tudatosítva ezzel a matematikában rejlő veszélyeket. Világos, hogy a matematizálás folyamata és általában a modern tudomány hallatlan eredményei nemcsak elvont, ismeretelméleti kérdéseket vetnek fel, hanem az emberiség sorsát, jövőjét érintő nagyon súlyos morális problémákat is.

Mindenesetre, az a fejlődési szint, amelyre hazánk felemelkedett, azt követeli, hogy a haladás ütemét meggyorsítsuk, és a cél megvalósítására minden rendelkezésre álló eszközt felhasználjunk. Egyik eszköze ennek az *országos információs és vezetési rendszer* megteremtése. Mint már említettük, a rendszer működése feltételezi azt, hogy a gazdasági jelenségek, folyamatok megfelelő modell formáját öltse. Szükséges hangsúlyoznunk, hogy valamely matematikai modell nem feltétlenül egy szokásos algebrai kifejezés (egyenlet- vagy egyenlőtlenség-rendszer, függvény) alakjában jelenik meg. Itt egy sokkal tágabb értelmezésről van szó. A modell kimerülhet egy logikai struktúra felfedezésében, egy folyamat vagy jelenség legáltalánosabb vonásainak formalizálására korlátozódhatik. Rendszerint a klasszikus értelemben vett modellekről van szó, mint: *programozási modellek*, *mérlegrendszer*ek, *sorozatnagysági modellek*, *gráf-elméleti modellek*. Hazánkban főleg vállalati szinten dolgoznak ki és alkalmaznak sikerrel gazdasági modelleket. Az egész nemzetgazdaságot átfogó modellek általában még a tanulmányozás stádiumában vannak. A legelőrehaladottabb makroökonómiai modell az *ágazatok közötti kapcsolatok* mérlege,

amelyet — mint ismeretes — az 1970. évre vonatkozóan készítenek el először Romániában. Ez a mérleg nemcsak a gazdasági elemzés számára nyit új lehetőségeket, hanem a tervezésnek nagyszerű eszközévé válhat. Persze, mindez csak kezdet, a munka, a kutatás dandárja még hátra van. Olyan bonyolult problémák várnak még megoldásra, mint az *árképzés modellje*, hazánk *gazdasági növekedésének modellje*, az optimális tervezés módszereinek kidolgozása, hogy csak a legfontosabbat és csak a makroökonómiai szintűeket említsem.

A kutatást megnehezíti, de ugyanakkor érdekessé és vonzóvá teszi az a tény, hogy importált modellekkel nem lehet operálni. Más országok eredményei legfeljebb tapasztalatként használhatók fel, de közvetlenül nem alkalmazhatók. Ezért van szükség a kutatások elmélyítésére, a gazdaságtudomány gyors fejlesztésére, arra, hogy ez olyan tudománnyá váljék, amely képes számszerűleg, minél pontosabban kifejezni nemzetgazdaságunk fejlődési törvényszerűségeit, a gazdasági mechanizmusunkat jellemző paramétereket. Anélkül, hogy szem elől veszítenők szocialista termelőmódunk minőségi sajátosságait, az élet azt igényli a gazdaságtudomány művelőitől, hogy több figyelmet fordítsanak a mennyiségi mutatók tanulmányozására, a gazdasági számítások szilárdabb megalapozására, a matematikai, kibernetikai és számítástechnikai módszerek felhasználására.

Az elmondottakkal hazánk magyar értelmiségijeinek, különösen gazdasági szakembereinknek a figyelmét kívántuk felhívni a ma egyik legidősebb kérdésére. Reméljük, lesz még alkalmunk a jövőben visszatérni az érintett témakör valamelyik konkrétabb vonatkozására.

Szabó
Tamás
fotója

ELKÖTELEZETT IRODALOM

A szavak jelentése, a bennük kifejezett fogalmak hatósugara nem független az időtől, nem egyszer s mindenkorra adott, ugyanúgy ki van téve a változásnak, tevékeny, illetve szenvedő részese a fejlődésnek, mint maga az ember, e fogalmak megalkotója. Esztétikai fogalmaink az utóbbi évtizedekben különösen gyors metamorfózison mentek át, zászlószzerűen előtte járva vagy szerényebben, hátrábról követve irodalmunk alakulását. És mi lehetne alapvetőbb fontosságú a szocialista művészet, szocialista irodalom számára, mint az elkötelezettség? Érthető, hogy Lenin híres cikke, a többféleképpen interpretált Pártszervezet és pártirodalom óta visszatérő kérdése ez a marxista irodalomesztétikának — s természetesen hazai irodalomkritikánknak. Az elkötelezettség pragmatikusan szűk értelmezésére irodalmunk fejlődésének elmúlt negyedszázadából csakúgy idézhetnénk példákat, mint a nyílt vagy szemérmes tagadásra, majd a megnyugtató, kiegyensúlyozott válaszokra.

Maguk a művek, a szépprózai, verses vagy drámai alkotások ugyanezen a skálán játszanak. Le örömmel és büszkeséggel írhatjuk le, hogy még az illegalitás éveiben, majd közvetlenül a felszabadulás után az úttörést vállaló íróink, a mai öregek nyomában felnőttek új nemzedékek, s a hetvenes évek romániai irodalmának derékhadában számos olyan alkotót idézhetünk, akik írásaikkal bizonyították népi, pártos elkötelezettségüket. Ahogy egyik fiatal költőnk mondotta, ez az elkötelezettség nem azonosos a pincér-mosolyban kifejeződő lekötöttséggel, nem készen kapott, hanem megharcolt alkotói öntudat, vállalás — etikum és esztétikum együttvállalása. Az utóbbi évek letagadhatatlan irodalmi fellendülése szorosan összefügg ezzel az írói magatartással is. Marin Preda, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, Fănuș Neagu regényei, D. R. Popescu, Ion Băieșu színdarabjai, Geo Dumitrescu, Adrian Păunescu versei — néhány példa a kortárs román irodalom gazdag és sokszínű terméséből, amely az elkötelezettség közvetlen kifejezésére (épp az említett művekben) magasrendűen művészi bátorítást ad; de ugyancsak az elkötelezettség jegyében sorolhatnánk Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Augustin Buzura új drámáit, költeményeit, prózai alkotásait — hiszen az intellektuálisabb, elvontabb, parabolikus kifejezőmód nem azonosítható a művész társadalmi elkötelezettségének, politikai felelősségének tagadásával.

Hasonló utat tett meg a romániai magyar irodalom, hasonló képet vázolhatunk fel utóbbi éveiről. Először a líra járt az élen; Kányádi Sándor, Páskándi Géza, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos versköteteteinek szakmai, illetve közönségsikerét rövidesen követték a több kiadásban is elkapkodott regények, Bálint Tibortól a Zokogó majom, Sütő Andrástól az Anyám könnyű álmot ígér, de melléjük sorakozott Méliusz József, Nagy István, Szemlér Ferenc, Székely János, Pusztai János, Szilágyi István regénye is. Szerény előzmények után a dráma egyszerre hallatni kezdett magáról — s Páskándi Géza, Kocsis István színműveinek elkötelezettsége ugyancsak nem csupán „történelmi“, hanem igenis kortársi elkötelezettség.

Az eredmények számbavételekor idillikusnak tűnik a kép, pedig nyilván nem az; nem is szabad annak lennie, mert az idill megnyugtató, eláندalító, tétlenségre kárhozó. Irodalmunkban viszont van mit tenni, javítani, hiányokat pótolni — a társadalmi változásokkal s részben a közönség-igénnyel lépést tartva. E közös célok, gondok jegyében szerveznek lapjaink kerekasztal-megbeszéléseket, vitákat, melyeknek anyagából ezúttal két véleményt adunk közre, a román, illetve a romániai magyar irodalom kitűnő képviselőinek véleményét, mai problémáink jellemzéseként.

Politikum és személyiség

Az irodalom és a társadalmi elem viszonya nagyon fontos, de nem lezárt, egyszer s mindenkorra tisztázott kérdés — ez teszi szükségessé a vitát. Próbáljuk megfogalmazni azt, ami ma foglalkoztat bennünket, s ami jelentős mértékben elégedetlenségünkől fakad irodalmunk bizonyos aspektusaival szemben, annak ellenére, hogy a kortárs román irodalom számottevő eredményeket mondhat magáénak.

Marxista alapállásból kiindulva tudjuk, hogy nem létezhet irodalom társadalmi elem nélkül. Még akkor is állást foglal az író, amikor látszólag aszociális könyvet ír: hátat fordít egy adott társadalomnak. Bármilyen irodalom elsősorban társadalmi, és kétségtelen, hogy a kortárs nyugati irodalom is alapvető társadalmi jelenségek tükré. Lucien Goldmant, a jelentős kritikust, esszéíró és marxista filozófust szeretném említeni, aki a következő fogalmat használta: explicit és implicit ideológia. Ha nem explicit, kifejtett az ideológia, akkor valahol implicit. Ez egyaránt érvényes prózára és versre; s hogy fordítva kezdjük, a kritikával: mindenestre a kritikának kell ezt kifejtenie.

Magamra vonatkoztatva: négy politikai jellegű könyvet írtam, ezek közül egy kifejezetten az. Az irodalomban rejlő társadalmi elem sorsa — beleértve azt a gyors ütemet, amellyel, mondjuk, néhány hét alatt a tömegekbe hatol — nemcsak azt bizonyítja, hogy foglalkoztat minket ez a kérdés, hanem hogy a tömegek igenis igénylik ezt a társadalmiságot. Bármely korszakot bizonyos társadalmi struktúra s az ennek megfelelő ideológia határozott meg, néha viszont tartotta magát az az illúzió, hogy társadalmon kívül is lehet élni. Egy ilyenfajta illúzió ma kizárt. Mindezekelőtt nyilvánvaló, hogy olvasóink részesei voltak a történelem alakulásának, s érdekük önmagukat keresni a történelemben. Annál inkább érvényes ez, amikor fejlődőben van a társadalmi rend, s állandó magyarázatokra van szüksége. Ha nem elégitjük ki ezt a rendkívüli érdeklődést a társadalmi, történelmi és politikai kérdések iránt, ha nem lépünk közvetlen kapcsolatba ezekkel a kérdésekkel, kitesszük magunkat annak a veszélynek, hogy zárt céhhé válunk.

De úgy vélem, ideje abbahagynunk az ezzel kapcsolatos siránkozást, tisztázunk inkább a dolgok lényegét. Nem kell állandóan visszapillantnunk a múltba, nézzük az új helyzet megkövetelte feladatokat.

A közvetlenül politizáló irodalom érdekes volt 1954—55-ben, de 1960-ban mintha kiszorult volna az érdeklődés középpontjából. Megváltozott a közönség is, a társadalmi élet is. Kezdetben ezt a jelenséget úgy tekintettük, mint a közhelyektől való megszabadulást. Ami személyes álláspontomat illeti 1950-nel szemben: nem vetnék el mindent, ami megtörtént, sőt tovább megyek: az a tény, hogy négy jó és ezer rossz könyv jelent meg, még nem mond semmit. En a megtörténteket nem nevezném hibának. Ez az etikai fogalom kis hatókörűvé szűkül, amikor társadalmi, politikai vagy történelmi helyzetet elemzünk. Sok minden talán elkerülhetetlen volt, mindenestre mélyreható okok játszottak közre bennük.

Írtam egy cikket, melyben az 1930—40 közötti baloldali irodalom érdekes fejlődésére mutattam rá, elemeztem az Albatros-csoport néhány költőjének a háború alatt írt műveit; egy sajátos, modern irodalom, modern verstípus alakult ki a korlátozó körülmények következtében. A baloldal irodalma ellentmondott a jobboldali filozófiának, e filozófia alapfogalmainak, s ennek eredményeként megjelent egy kritikai hangvételű, racionalista, mondhatni sajátosan román költészet, költői magatartás. A forradalom olyan mélyről fakadó, lázító és lényeges mozgalom, hogy nem tudja megakadályozni a legerősebb egyéniség sem. Nem tartom érthetetlennek, hogy Blagát mindjárt az első időben nem fogadtuk be — ha a filozófiája és a marxizmus közti viszonyra gondolok. A kultúra dialektikus mozgására nagy forradalmi fordulatok idején a radikalizmus jellemző, mely külsőségekben korlátokat állít fel, de a lényegét szolgálja.

Az 1960-as fordulat az előző évek azon tévedései ellen lépett fel, melyeket az esztétikum és a társadalmi elem kapcsolatának fejtegetésében tapasztalhattunk; köztudomású, hogy sokáig elégséges volt a jónak vélt téma — a minőség rovására, ami viszont épp a marxista szemlélettel ellenkezett. Nincs olyan marxista elv, mely tagadná a művészet, az irodalom mint a társadalmi tudat kifejezője sajátosságainak tiszteletben tartását. Tehát az első követelmények közé tartozott az addig elhanyagolt esztétikai érték hangsúlyozása; hiszen oda jutottunk már, hogy egyes jószándékú írókat a legnagyobbak között tartunk számon (A. Toma), holott valójában nem is voltak írók. Elsősorban írónak kell lenned, azután kérhető számon az elkötelezettség.

Ma kétféle tévedéstől kell tartanunk. Akik az ötvenes éveket végleg elvetik, éppen úgy hibáznak, mint akik a hatvanas éveket ítélik el. A hatvanas évek irodalma: a párt egyik alapvető tézisének gyümölcse, mint-hogy a személyiség sokoldalú fejlődését tartja szem előtt. Ilyen értelemben kell értékelnünk például Nicolae Breban prózáját vagy Nichita Stănescu verseit, melyeknek középpontjában az egyéniség áll. Csak ezen át lehet a társadalmi és a nemzeti jelleggel hiteles kapcsolatba kerülni.

Új szakasz küszöbén állunk, melyben a mély értelem biztosítottnak látszik, de ugyanakkor az egyént nemcsak lélektanilag, hanem konkrét társadalmi kapcsolataiban is láttatnunk kell. Írói tevékenységemet főlegesen tartanám, ha művészi megnyilvánulásaim egyike sem szolgálná ezt az általános erő kifejtést. 1970 világirodalma mélyen társadalmi és politikai jellegű. Csak elkötelezett művekkel tarthatunk lépést a világirodalommal. Egyetemes közegeben élünk; a marxizmus egyetemes tanítás, melyet azonban sajátos feltételeinkhez kell alkalmaznunk. De arról sem szabad megfeledkezni, hogy egy nagy közösség tagjai vagyunk. Ezért érdekel az, ami köröskörül történik. Érdekes dolgok történnek körülöttünk, s azt hiszem, ideje lemondanunk a magunkba zárkózásról! Vagyis a belső ügyeinkbe kell bekapcsolnunk egy sor külső jelenséget, s ezeket a világ problémáinak teljes átélése révén esztétikai értékévé kell alakítanunk.

Erőtelves, társadalmi és politikáló irodalmunk, természetesen, csak akkor lehet, ha egyfajta megszállottságból fakad. Mert csak megszállottságból születik igazi irodalom. Körül kell néznünk, látnunk kell s átél-

nünk mindazt, ami világunkat jelenti, s akkor mindenre sajátosan tudunk majd reagálni.

Hangsúlyozni szeretném, hogy az irodalom mindenképpen társadalmi jellegű, de a XX. században, e század változásaiban, fejlődési ütemében a társadalmi elem szinte már azonosítható a politikai elemmel. Ez új jelenség, amelyet eddig nem tapasztalhattunk a világirodalomban.

ALEXANDRU IVASIUC

Az oszlopok

Hányszor látták: oszlop oszlopot átölelve, ember oszlopot átölelve, oszlop embert átölelve, minden földindulás, romlás ellen összefogózva, épen merültek el a szellem Atlantiszai. Az eszmények oszlopai, oszlopok erdeje, kezdetük és végük a romoknak és gyökereknek kijáró magasság és mélység irányában vész el valahol, de oszloptestük itt és most mindig tapintható, átölelhető. Mint holdfényben vagy napkeltekor valami ógörög templomban átölelni az oszlopokat, olyan az irodalom mai pillanatát átölelni, kiölelni a sötétből, az időből.

Csikorgó reggelei és csillagos estéi vannak a lelki időjárásnak, a szellem időszakainak a földön. Bizony, minden annyira hasonlít a természethez, hogy az is: maga a természet, átlényegülve! Az ember is. Irodalma is. Ha egyszer a természet törvényein alapszik az is, hogy a létre való reagáláshoz sem egyénnek, sem fajnak, se neked, se az emberiségnek nem elég csupán az egészséges érzékek s az emlékezet hibátlan működése — gépesített érzékek és intézményesített emlékezet: irodalom és művészet játszik még, lakik még, működik még! Testünkben és testünkön kívül, lakunkban és lakunkon kívül. Európánkban és Európánkon kívül. Világunkban és világunkon kívül.

Ha nevet adhatnának tavaiknak-tengereiknek a halak, ha nevet tudnának adni egüknek-fellegüknek a madarak, ha nevet szoktak volna adni erdejüknek-mezejüknek az állatok, nem volna olyan teljes a szellem magánya, mint amennyire az itt ebben, egyetlen egében-vizében-erdejében: emberközegében. Történelme, irodalma, művészete lenne mindennek, ami van, nemcsak nekünk, embereknek, akiknek történelmében, irodalmában, művészetében viszont benne van, él, hat, szerepel minden, ami csak létezik. Aki az ilyesmit át tudja érezni csak egy mélységes éji pillanatra, az ezerszer mélyebben érzi, milyen magányt jelenthetne akkor az emberin belül az, hogy ókori irodalom, középkori, jelenkori, az, hogy tegnapi irodalom, holnapi irodalom, e pillanat irodalma, az, hogy a japánok irodalma, az angolok irodalma, a németek irodalma, a spanyolok irodalma. Milyen jó, milyen megnyugtató, hogy ilyen magánya nincs az irodalmaknak, sem az idő, sem a tér nem húzhatott közénk olyan határokat, amilyenek a nem emberi és az emberi között húzódnak, immár örökre. Ez az irodalom első és legfőbb eszménye.

Aztán . . .

Emberek és emberibe öltözött hajnalok, hegyek, füvek, istenek, állatok mondják azt a szöveget, melynek részleteiben címet ad folyton valaki,

melyet egészében sosem olvas el senki, ezt a szöveget, mely vallomás és kibúvó a vallomás elől, mely tanács és rászédés ugyanakkor, mely indulat-kitörés és világegyetem-szabadalomként hahota is, mely egyetlen és ösz-szes mű, nyilvánvalóan valami óriás magyarázat, valami roppant titok megfejtése. *A titoknak nincsen ideje, és az időtlenség formája a Most és Itt* (Thomas Mann).

A variánsok hiányában és a variánsok birtokában: ez a két eset kísérti az élő elmét. A variánsok birtokában bölcs. Mikor a variánsok birtokában van, akkor öleli át az örök irodalom oszlopának derekát. Mikor az örök irodalom oszlopának mai gyűrűjét öleli éppen, akkor van a variánsok birtokában. Én látom ezt a gesztust, ezt a kövületet, szobrot. Én érzem ezt a magányos, ezt a csoportja nélküli Laokoont. Saját mozdulatomként tudom ebben a föld-ég-víz-világ-kozmosz köbméterben, melyben élnem adatott, melyet úgy nevezek: én korom, én népem, én irodalmam. Ezen nem tud változtatni semmi. Mert ez a második az eszmények között.

Aztán . . .

Aztán az irodalmat majd megvizsgálják (Brecht), és egyre teljesebb lehet az ember eltörölhetetlen és eredeti, noha történelmileg folyton változó társadalmi jellemének megismerése (Lukács György). Megállapítást nyer, hogy az éhségre épülő lét kellős közepén mi táplálkozunk a legkannibálabb módon: az élet versének önnön testiünkéből kihalított abszolút és évezredekig jóízű szívével (Allen Ginsberg). Jóízű szívével . . . A harmadik. Az ezredik. A megszámlálhatatlan eszmények megszámláltatása tart.

Mint ahogyan villámlik a sötét éjszakában, különböző irányból és egymás után csattannak, pedig csak látszat hangolja össze őket, vagy nem is látszat hangolja össze őket: *Mens agitat molem — az értelem megmozgatja a tömeget* (Vergilius), — *az elmélet, ha behatol a tömegekbe, anyagi erővé válik* (Marx), — és *villamosítás plusz szovjethatalom . . .* (Lenin). Mert egyetlen vihar villámlása sem áll el addig, míg leszámolni való akad a pólusok között.

Noha ment vagyok a rettegéstől, nem vagyok ment a felindulástól (Rabelais), ezért van az, hogy *szemmel tartom a föld hűségeseit, hogy mellettem lakozzanak* (101. zsoltár). Ugyanis a *honnak egy igaz zászlója van, ezt mi álljuk körül* (Petőfi), s ameddig irodalom lesz, eszmények lobognak benne, s ameddig eszmények lesznek, el nem lankad a költés.

A földet minden bizonytalannal egyetlen igazsága szerint rendezi be majd az ember, az életet lehet közölni, tudjuk, más világokkal, melyek öntudatlanul is szívesen veszik át majd az őket is földindulással-égszakadással és harmóniával fenyegető értelmet. Az értelmet — az elmúlás eddig egyetlen, nálunk a földön, házilig kotyvasztott gyógyszerét. Ám amilyen régen csak lehet, megmondották magukról az emberek: *átkozott legyen a kéz, mely testem hüvelyét megbolygatja! Átkozott legyen, aki valaha nevem, képem, művem ellen vét, aki személyemet megszentsegteleníti! A szerencsétlenség, az élet árnyéka boruljon rá — ez pedig az én átkom és bosszúm, melyet örökké tartó időre a szívembe zártam, jaj annak, akit megfog . . .* (Tutenkámén átkának szövege)

Oszlop oszlop mellett. Az eszmények fölött örök őrséget áll az irodalom. Az ember mellett az irodalom. Az irodalom mellett az ember.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A művészet láthatóvá teszi a kort

Bevezető sorok Mattis Teutsch János Művészetideológiájához

Kik most élünk, mink is örülünk,
Bár utódainknak fog Mennyország jutni,
Ez a miénk szíveink által,
Bennünk ragyog, él, mert mi gondoltuk ki.

ALY ENDRE

Sohasem volt olyan türelmetlen a művészet, mint az időszámításunk utáni XX. évszázad eddigi hetven évében. S különösen az első két-három évtizedben, amikor az előérzetek, váraakozások és próféciaik megkülönböztetett hevességgel törtek fel a legérzékenyebb idegrendszerekből, s bár a művészet sohasem járt a társadalmi változások előtt, nem is sürgette meg azokat annyira hatékonyan sohasem, mint a klasszikus avantgarde osztagai.

E század elején nem elég művészi tettel vallani a kor szellemi valóságáról — a korszak legkiemelkedőbb mesterei írásban is (többnyire tételesen) kifejtik programjukat az új művészet elveiről, értelméről, megvalósíthatóságáról. A tárgyias ábrázolástól a mind elvontabb jelrendszerek felé távolodó európai művészetet — alapvető egyéniségeiben és szándékaiban — nem az elarisztokratizálódás, nem a művészetet értő tömegektől való elszakadás törekvése hatja át, ellenkezőleg: a tudományos és társadalmi haladáshoz méltó, tehát egy másfajta belső rend szerinti művészi vizualitás igénye és akarása.

Marinetti Első politikai kiáltványát már egy év múlva, 1910-ben követi a Balla, Boccioni, Carrà, Russolo és Severini fogalmazásában megjelenő Futurista festők kiáltványa, az expresszionizmus és a Dada aztán valósággal ontotta az önigazoló- és vita-iratokat (s elsősorban a legtudatosabb újítók, Kandinszkij, Macke, Klee, Kaszák), hiszen csakhamar fölismerték a hagyományos valóságtükréztől való távolodás ütemének az irrealitását, s az ebben leselkedő veszélyt művészet és közönség kapcsolatára.

Amikor 1931-ben a brassói Mattis Teutsch János Művészetideológiája (Kunst-ideologie. Müller und J. Kiepenheuer Verlag. Potsdam) megjelent, a modern művészet elméleti megalapozása régóta befejeződött. Könyve nem tekinthető sem elkésett hozzászólásnak, sem újabb, esetleg összetettebb program-változatnak — némileg összefoglalás már, a XX. századi művészet értelmét kutató nyugtalanság egyik legrendszerezettebb és legépitőbb jellegű manifesztuma.

„Ez a könyv bemutatja az új művészet alapjait — írja az Előszóban. — Vázolja az átmenetet a passzív művészetéről az aktív művészetre.“ Megőrzi tehát a század eleji avantgarde-kiáltványok kizárólagosságra jogot formáló hangját, de szerzője lényegesen más távlatokban gondolkodik, mint kortársai, annak az alkotónak a tudatosságával szemléli és magyarázza a mű-építés folyamatát, aki — mint kommunista, a Román Kommunista Párt egyik legrégebbi művész-tagja — közvetlenül is felelősnek érzi magát a társadalmi megbízatás, a történelmi rendelés valóra váltásáért.

Művészi fejlődésében ekkor már túljutott a nonfiguratív expresszionizmus korszakán (s az egész életmű vizsgálatából kiderül, hogy absztrakt korszaka valóban a kifejezési eszközök felhalmozásának és tisztulásának az ideje volt), s különösen 1925-től, az Amerika és a Kék lovas megfestésétől kezdve egyre jelentősebb szerephez jut műveiben a szín, vonal és forma önálló kifejezőerejével szemben az emberi alak funkciója. Fokról fokra zajlik le műtermi laboratóriumában az a folyamat, amelyet a Művészetideológia 84. lapján így hirdet meg: „Hagyomány nélküli műszaki civilizációnk megteremti saját műformáját, saját új embertípusát.“

A modern művészetben oly gyakran jelentkező eszköz-misztifikációkkal, kompozíciós zűrzavarral és oldottsággal (de a magatartás nélküli naturalista tükrözéssel is) szinte a középiskolai tankönyvek tér- és síkmértani ábráival rokon példatárat szegez szembe, egy tudatosan demisztifikált alkotói módszervizsgálatot, amely a képzőművészeti sík mozgatásából származó hatások, dinamikai törvények és jelenségek meghatározásából kiindulva a művészet végcéljainak a definíciójához ível: „Az új ember átfogja a világot, a világ fölemeli őt”; „a nagy párhuzam: a természeti formákat legyőzi a művészet — a természeti erőket legyőzi a technika.“

Szinte szemünk láttára, lapról lapra haladva szerkeszti meg a képzőművészeti ábrázolás alapelemeiből jövő új arányait fizikai felépítésében hordozó-megtestesítő embertípust, a fizikai és szellemi tökéletesség, egy, saját meggyőződése szerint is csak a szocializmusban elérhető, magas fokú kultúra teremtőinek és hasznélvezőinek a típusát — amelyről a modern biológia és szociológia ma már statisztikai adatokkal mint az emberiség fejlődésének egyik tünetéről értekeznek.

A Művészetideológia a marxista gondolkozású Mattis Teutsch ars poeticája (ennek a vázlatkönyvnek az alapján készítette el, a következő években, sajnos, soha meg nem valósított freskó-sorozatának a terveit az új társadalomról, a dolgozó, pihenő, alkotó, sportoló új emberi közösség arculatáról), s szövegeinek olykor az érthetlenség határát súroló tömörsége, lakonikus kijelentő módja híven tükrözi művészi törekvéseinek lényegre törő, céltudatos szellemét, amelyről újra csak a Művészetideológia lapjain vall: „A kor műfomája meztelen, cicomátlan, az igazság és a tisztaság hordozója.“

Közvetlenül a mű potsdami megjelenése után Szemlér Ferenc hozzákezdett a szöveg magyarra ültetéséhez. Közbejött akadályok miatt azonban végül is a Művészetideológia akkor nem jelenhetett meg a művész anyanyelvén. Most, Ritoók János fordításában először bocsátjuk közre a teljes szöveget, néhány jellemző ábra kíséretében, hogy ezzel is elősegítsük a Mattis Teutsch életművet alig ismerő romániai magyar közönség közeledését legeurópaibb rangú XX. századi művésznünk mindmáig érvényes alkotói programjához.

Banner Zoltán

Művészetideológia

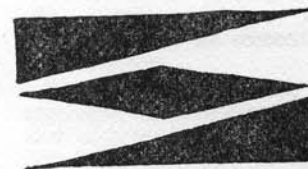
Stabilitás és aktivitás a műalkotásban

ELŐSZÓ

Ez a könyv bemutatja az új művészet alapjait.

Vázolja az átmenetet a passzív művészetről az aktív művészetre.

A labilis műformát elvezeti a statikus műformához.

Függőleges

A függőleges: tevékenység.

A függőleges forma a támaszkodó biztonság és az aktivitás hordozója és kiváltója.

Össz-vízszintes

A vízszintes: nyugalom.

A vízszintes forma a függőleges összefoglalása, és határtalan kiterjedés.

A függőleges aktivitása

Az aktivitás fokozása:

Háromszög — magasság — viszonyuk egymáshoz.

Stabilitás

Stabil: vízszintes síkon a rá merőlegesen állított függőleges forma.

Abszolút stabil: vízszintes síkon a rajta nyugvó vízszintes forma.

A vízszintes sík általános nézete

Általános nézet: a vízszintes sík kiterjesztése.

A függőleges sík általános nézete

Általános nézet: a függőleges sík fölemelése — excentrikus—koncentrikus.

Síkok

Azonos kiterjedés, azonos sík változó érzékelése — függőleges—vízszintes.

Koncentrikus nézet

Koncentrikus nézet: a szemlélő a síkon belül.

Mozgásnézet

Optikai nézet mozgásban, három forma a vízszintes síkból kiemelkedve, egymás mögött állva; az első a mozgóval szemben mozog, a második stabil, a harmadik a mozgóval együtt a mozgás irányában.

Körforgás

Mozgás a középpont körül.

Vízszintes és függőleges sík koncentrikus és excentrikus nézetben.

Koncentrikus függőleges síkok koncentrikus vízszintes síkon.

Excentrikus függőleges síkok excentrikus vízszintes síkon.

Függőleges mozgások.

Függőlegesek viszonya egymáshoz és a mozgás fokozása.

Vonal

A vonal a mozgás irányítója és hangsúlyozója.

Szobrászat

A szobrászat: dimenzió.

A szobrász a mindent átfogó vízszintesen dolgozik.

A szobrászat a természet törvényei szerint alakítja formáit, s ezáltal a természet törvényeinek megfelelő jelenségeket hoz létre az össz-vízszintesen.

Kép

A kép: sík — vonal — szín.

A festő egy számára adott függőleges síkon dolgozik.

A stabil ember statikus síkokban.

A festő feladata: a stabil formát a függőleges síkon létrehozni.

Konstrukció

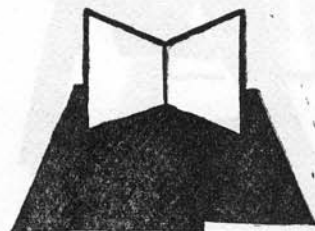
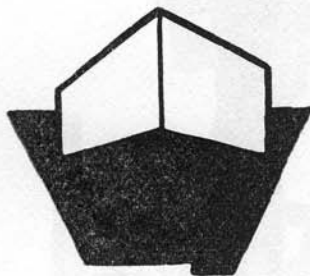
A festőnek vízszintes és függőleges formáit a számára adott függőleges síkon kell megoldania, hogy a beépítést megkezdhesse.

Beépítés

A beépítés: az élet megragadása. Ember — élet — tett. Dinamikusan statikus mozgás áttérjedő vízszintesekkel.

Művészet: az emberlét és az egész életjelenség szellemi megragadása és átérzése.

Ezt láthatóvá alakítani a képzőművész feladata.

A művészek a korból eredő, új arányokat kell létrehozni, meg kell teremteni az új embertípust, amely nem vonásaiban, hanem tipikusan tartalmazza az emberiséget.

Korunkban az ember újjáalakul, a művész a kor emberét a forma és az arányok újjáalakítása révén ábrázolja.

Ritmikus mozgás koncentrikus nézetben.

A művész hirdesse művében az új embert.

Az ember
az élet
az ember
a tette.

A műalkotásban a szín kiegészíti és hangsúlyozza a formát, a jelenség ezáltal közvetlenül hat.

Művészi erőkoncentráció:

Statika
Dinamika
Ritmika.

A múlt legmagasabb művészetéből ered: a megélés és érzékelés biztos formában.

A legalacsonyabb művészet a látottat mutatja.

Az új ábrázolás az átgondolást érzékelteti.

A művészet formanyelvét a kor ideológiája határozza meg.

A művészet vezesse a kor magasabb fogalomvilágába az embert.

Függőlegesek, mint a tevékenység támaszai, magasba törő felépítés.

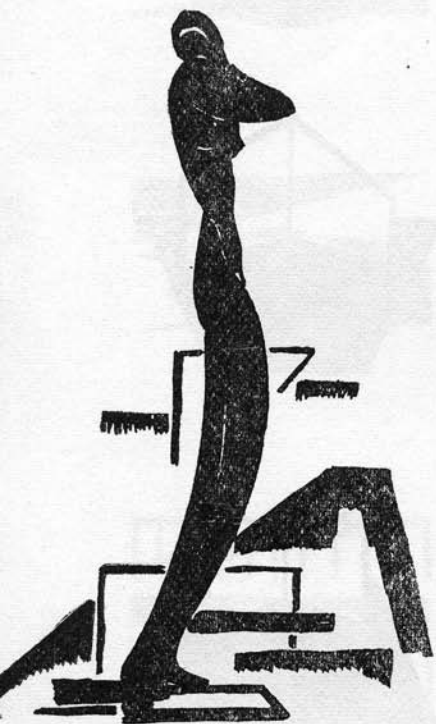
Hagyomány nélküli műszaki civilizációnk megteremti saját műformáját, saját új embertípusát.

Minden kultúra magva az a tömb, amely a művészet által formává alakul.

A tömb a tett,
az élet a foglalat.

Felfelé és lefelé ható háromszögek, nyugalom, passzivitás.

Az új ember átfogja a világot, a világ fölemeli őt.

A művészet a kort láthatóvá teszi a formában, átszár-
maztatja a kultúrát a következő koroknak.

A művészet a kor ideológiáját propagálja.

Dinamikus—ritmikus együttmozgás.

Az érzés — átélés,
az átgondolás — igenlés.

Kultúrkor sohasem ábrázolt egy letűnt kultúra for-
máival.

A művészet a technikának ebben a hagyomány nél-
küli korában az új embert és tettét propagálja.

A kultúrdomináns mindig kollektív.

A műszaki kultúra: dinamikus, időhöz kötött.

E kor kultúrája: statikus, erkölcsös.

A művészet individualisztikusan ábrázolja a közös-
ségi szellemet.

Domináns függőleges, két dinamikusan emelkedő füg-
gőleges.

A kor embertípusának megvan az a képessége, hogy
lelkileg és testileg egyénként megmaradjon.

A művészet összeköti az embert korával, a szellemi
lét életével, az etikával, embert az emberrel, a közös-
séggel.

Műszaki korszellem — a technika elhasznál és elhasz-
nálódik, a művészet örökkévalóság.

Három egymás mögött álló függőleges koncentrikus
nézetben, ritmikus—dinamikus mozgás.

A nagy párhuzam:

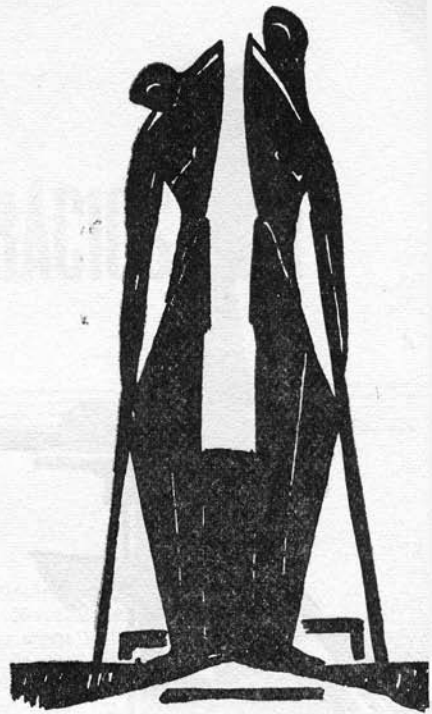
a természeti formák legyőzése a művészet által,
a természeti erők legyőzése a technika által.

A művészet felépítés: statikus—függőleges,
a technika mozgás: dinamikus—vízszintes.

A természet: a természet műve —
a műalkotás: az élet műve.

Két kiegészítő függőleges, statikus, excentrikus.

A műalkotás a művész által megvalósított, tetté vált
vágy.

A művészet körülveszi az embert, és meghatározza szellemi-esztétikai létét.

A művészet erkölcsös.
A lélekből fakad, és a lélekhez szól, megértésének eszköze az érzés.

Függőleges mozgásnézetben, koncentrikusan, körforgás a függőleges körül.

A kor műformája meztelen, cicomátlan, az igazság és a tisztaság hordozója.

Az életfeltételezettség a vízszintes,
az élet a függőleges.

Aktív függőleges, emelkedő, koncentrikus.

Domináns függőleges, átlós, koncentrikus.

Építészet — tér
szobrászat — dimenzió
kép — sík — vonal — szín
formává alakítják a szellemi életérzéseket.

NAGY ISTVÁN CSAK EGY KIS KONSPIRÁCIÓS HIBA

Felbolydult lélekkel tértem haza. Előre láttam, ha sikerülnek azok a nagyarányú megmozdulások, amelyeket a pártkonferencia elhatározott, márpedig sikerülniök kell, akkor jelentős feladat hárul a Munkás Segélyre. Minden tagját mozgósítanunk kell azért, hogy a vasúti műhelyekben magukat elbarikádoló munkásoknak elegendő élelmiszert gyűjtsünk, s hogy be is juttassuk hozzájuk. Ha pedig más üzemek munkásai is bezárkóznak a gyárkapuk mögé, oda kell küldelnünk családtagjaikat, hogy a gyár előtt tüntessenek. Amennyiben huzamosabb lesz a nagyüzemek megszállásával járó munkabeszüntetés, nem számíthatunk, mint a régi szakszervezetektől kirobbantott összecsapások idején, az évek óta felgyűlt sztrájksegélyalapokra. Ezeket az alapokat harc közben kell előteremtelnünk, minden dolgozó réteg áldozatkészségének felkeltésével, városon és falun egyaránt. Sokat tettünk már ezért, de még nem annyit, hogy az első felhívásra mindenki megossa, amije van.

Mit fognak szólni vezetőségi tagjaink, ha éppen engem nem látnak az igen veszedelmesnek ígérkező, éjt-napot igénybe vevő szervezőmunkában? Évek óta kitarásra biztatom őket, s most, 1933-ban meghátrálónak nézzenek? Józsa Béla eddig, mások előtt, sohasem tett szemrehányást, ha a titkos agitprop-munkáért, melyről ő sem tudott, egy-két napig távol maradtam, de ha a legforróbb napokban sem leszek a helyemen, biztosan kifakad. Már csak azért is, nehogy ráfogják, hogy lám a sógorával szemben milyen kíméletes... Ha sor kerül azokra a harci formákra, amelyeket a tartományi

vezetőség szükségesnek lát igénybe venni, belénk is lövethetnek a hatóságok. S ha a kormány nem hátrál, a tömeges le tartóztatások és verések a megtorlás legenyhébb módjai lesznek. Ha az utasításokhoz tartom magam, s ha ezekbe a

*Az ifjúkommunista
Nagy István*

pártutasításokba Bélát sem avathatom be, hogyan avathatnám be tagságunk sokaságát!

Persze, meglegyintette hiúságomat az is: ennyire fontos személyiség lennék, hogy már kimélni akarnak, nagyobb, talán éppen országos jelentőségű megbízások érdekében? És ez proletárirói sikereimmel függne össze? Amiért nincs hangzatos pártvezetőségi rangom, a szellemi vezérkarhoz számítanának már? Miért ne — gondoltam —, elvégre nem minden bokorban teremnek proletár írók, hogy ha az egyiket lepuskázzák, felrebbentsék a másikat. . .

Am csakhamar elröstelltem magam. Aljasság így gondolkozni, mikor mások vásárra viszik a bőrüket. Talán akkor is arcpirító így fogni fel tartalékba-hívásoimat, ha holnap esetleg mindenkinél drágábban megfizetek azért, amiért ma megkimélnék. . . Vajon mindezt végig gondolták a tartományi vezetőségekben? Ne látnák, milyen. . . visszás helyzetbe kerülhetnek? Ha pedig nem gondolták végig, mert nincs most idő az illegális nehézségei közepette, miért nem adnak alkalmat, hogy magam emlékeztessenm őket erre?

Fejtörést okozott a feleségem is. Ha sor kerül rá, ismét el kell tűnnöm mellette, s gyaníthatólag ezután egyre gyakrabban, s bizonyára több időre, anélkül, hogy legalább őt felvilágosíthatnám? Egyszer tőle is megkérdézhetik, ahogy engem már kérdőre vontak az engem ismerő egyszerűbb munkásnők, akik saját férjüket kezdték féltelni a festett szájú, rövidszoknyás, jobbképű nőktől: „Nagy elvtársat nem félti a felesége annyi nő közé eresztetni, amennyi a Munkás Segélybe jár? Látjuk, milyen nagy szemeket meresztenek magára, mikor őket agítálja. Mi lesz, ha egyszer magából is kibújik a rossz férfi, s a szemináriumról nem haza megy, hanem valamelyik sokat furdószobázó úri elvtársnőt kíséri haza?“

A feleségem magabiztosan elmosolyodott, ha ilyesmi került szóba. Sohasem adta jelét féltékenykedésnek. A szép formákban mindig tudtam gyönyörködni, függetlenül attól, hogy egy-egy művészen megmunkált antik szék, régi stílusú épület vagy növény — kivált, ha a virágok szemképrázatos változatossága — került elélem. Szerettem megérinteni, illatukat felszippantani. Álszerenteskednék, ha azt állítanám, hogy a formásabb, okosabb nőkkel kapcsolatosan ne támadtak volna hasonló vágyaim. Csak hát a feleségemet a gyerekszülés után formásabbnak, az arcát meg vonzóan átszellemültnek találtam, s elképzelni sem tudtam

volna nála különb, hozzám illőbb élettársat.

Mindezek ellenére nehezemre esett bevallanom, mit kell tennem, ha szokatlan időben lefűjják a munkát a vasútnál, és mit kellene tennie, ha a *Nincs megállás* távollétemben jelenne meg. Magam sem tudom, hány napra kell eltávoznom hazulról.

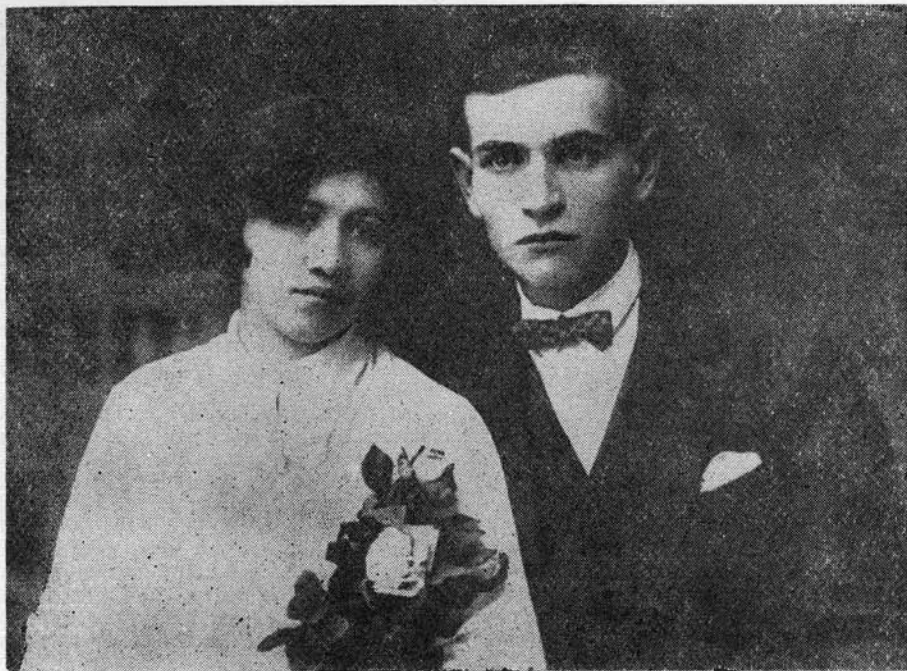
Mikor mindezt szóba hoztam, ha jól emlékszem, kissé elszontyolodott.

— Es ez — kérdezte — így fog menni ezután örökké? Már az ilyen bizonytalan idejű kimaradások nélkül is alig látjuk egymást. Mindig attól reszketek, hogy egyszer többé haza sem jössz.

— Az is megeshetne — feleltem hirtelen fellobbanó optimizmussal —, ha nem jönne most olyan változás, amilyenre mi számítunk. Hátha elérünk legalább annyit, hogy a párt betiltását visszavonják, s egyébként is kitörhetünk ebből a kutyaszorító illegálisból. Nagy erőket hoztunk mozgásba, Böske. . .

Tudta, mire gondolok, sokszor megtárgyaltuk, mennyire megkönnyebbülne az életünk, ha a legális szervezkedést eredményező polgári demokratikus forradalom befejezésével tovább mehetnénk végcélunk felé. Sajnos, ez alkalommal nem tudtam őt egészen felvidítani. Erveim a közeljövőt illetően nem lehetek teljesen meggyőzőek. És ez abból eredhetett, hogy az illegálisan zajló pártmunka tényleges reális hatását a tartományi konferencia után sem láttam világosan. Bár a jelentések szerint alig volt nagyobb város és nagyobb üzem a tartományban, ahol ne működtek volna pártszervezetek, szakszervezeti bizottságok, egy-egy népelesebb községben pedig blokk-tagok, mégis áttekinthetetlennek éreztem az egészet. Milyenek ezek emberközélemből, milyen fokú egy-egy gyár vagy falucsoport népeségére kiterjedő politikai befolyásuk? Vágyaim szerint mindig hajlamos voltam arra, hogy számuknál többnek higgyem illegálisan felfejlesztett erejüket, de ha tapasztalataimra gondoltam, különösen az utóbbiakra a Munkás Segélyből, rögtön eszembe jutott, mi minden fékezheti a legjobb párttagokat is. A nagy család féltése, a feleségek esetleges rossz hatása, s ha nem ez, hát a menyasszony vagy az anyós kényszerítheti őket meghátrálásra, a munkahely féltéséről, a hatósági terrortól nem is beszélve. Tudtam, mi minden múlhat egyetlenegy elvtársunk határozott fellépésén vagy azon, hogy előre nem látott nehéz helyzetekben bizonytalankodó lehet.

Nemsokára magamon észlelhettem, mekkora balfogást idézhet elő az illegális

Esküvői kép

tevékenységben, ha csak egyetlenegy tényleget is figyelmen kívül hagyunk. A közeli napokban esedékes társadalmi harcok kilátásait fontolgatva megfeledkeztem arról, hogy rejtőzködésem helyét megtárgyaljam. Feleségem másnap reggel úgy ment el a kölcsönkönyvtárba, hogy tudomására sem hozhattam, hol leszek található, amíg távol kell tartanom magamat hazulról. Csak azután kezdtem ezen gondolkodni, miután már munkába ment... Kissé önhittent úgy számítottam, mire hazajön, majd csak kisütöm, de végig sem gondolhattam azokat a családokat, amelyeknél egy idegen feltűnés nélkül, napokig meghúzhatná magát, mikor úgy délelőtt tíz óra felé, tehát tényleg szokatlan időben, hirtelen, mintha a szomszédban ágyúznának, elbódult a vasúti főműhelyek erős, mélyhangú dudája.

Sietve ráadtam kisfiamra a kabátot, a bojtos, kötött sapkát meg a fejébe húztam. Vera sógornóm nem volt odahaza. Rohantam hát a szomszéd utcában lakó anyósomhoz. Éppen akkor tért haza a péktől egy nagy házidagasztású kenyérral.

— Miért riogatnak? — kérdezte ijedten a nem szünő dudálástól. — Ejsze tűz ütött ki.

— Mégpedig nagy tűz, nagymama. Majd megtudom, ha Karcsit gondjába veszi.

Beleegyezését meg sem várva betettem a kisiút az ajtón. Siettem ki az utcára. Az ott lakó vasutas-családok asszonyai és gyerekei a kapuk elé csődülve találgatták a dudálás okát. A szomszéd utcákban az éjjeli váltásban dolgozó férfiak télikabátjukat magukra öltve mogorván siettek be a műhelybe. Riasztó dudálás esetén kötelesek voltak munkahelyükön jelentkezni. Még nem aludták ki magukat, s gondolom, nem egy közülük nyomban visszafordul, ha sejti, milyen „tűz“ miatt riasztják őket. Bár az utóbbi napokban számoltak a sztrájk eshetőségével, azért kevesen tudhatták, hogy ez a mostani nem fog hasonlítani egyetlen korábbi sztrájkhoz sem.

Mivel hirtelenében nem tudtam, kihez mehetnék szállásba, ösztönösen édesanyámékhöz, a régi vasutas negyed utcáin kaptattam fel a Kőváry-telepre. A kapukban mindenütt idősebbrendű asszonyok, kiöregedett mozdonyvezetők, fűtők, esztergályosok, öntők, szerszámlakatosok. Valóban régi vasutas fertály volt. Olyanoké, akik egy-két év múlva nyugdíjba mehetnének, ha a MÁV-tól a CFR-hez kerülve emez elismerné a jogfolytonosságukat. Mert bizony laktak ott olyan szakmunkások is, akiket a nyelvvizsgákkal szélnek eresztett a CFR, de azért lélekben most is odaszámították magukat, ahol a fűtőház füstölgött. Némelyik ment

is, hogy segítsen, ha valami nagy baj lenne. Sohasem is adtak fel a reményt, hogy így vagy úgy, egyszer még visszakerülnek az államvasutakhoz. Mi tagadás, nem egy közülük dórén abban hitt, hogy akkor majd ismét MÁV-nak nevezhetik azt. Az akkori pesti rádió ébresztgette bennük ezt a reményt, s a grófok és ügyvédek meg a gyáriparosok romániai Magyar Pártja is ezt a csalfa reményt szította, különösen azóta, hogy Hindenburg valóban Hitlert nevezte ki kancellárnak. Voltak persze ezek között a vasutas-veteránok között olyan világosan látó öregek is, akik tudták, hogy a rendhagyó dudálás Horthyék és Maniuek ellenére szólítja vissza őket régi munkahelyükre. Ezek leballagtak hát, hogy ezt a tüzet szítsák, ha beeresztik őket a műhelyekbe.

*

Édesanyámék utcájában, a sárba fagyott keréknymos strada Macoveiben, szintén fel volt bolydulva a szomszédság. A tetőről mindenki a Nádas völgyében hosszan elnyúló főműhelyek kéményeit és a gőzölgő fűtőházat bámulta. Mi történik ott, miért bögetik a gőzdudát? Tűzvész nem lehet, hiszen csupa vas és acél ott minden, hacsak nem a vagonjavító asztaloscsarnok gyulladt ki. Azok az asszonyok, akiknek a férjük ott dolgozott, sietve kapták magukra a kabátjukat, s igyekeztek az aljba hírekért.

Ennek köszönhettem, hogy édesanyámék udvarára észrevétlenül léphettem be. Akkor már egy rendesebb, szépen mintázott falú kis szobában lakott a katonaságtól nemrég hazakerült öcsémmel. Húgom időközben férjhez ment Pokola Gabihoz, és különköltöztek. Már csak a kis szoba falán függő esküvői fényképükkel szorítottak helyet maguknak családi képünk és két öcsém katonaképe szomszédságában, jobbról-balról közrevéve a megfakult Házi Áldást.

Az utóbbi hónapokban ritkán találkoztam velük. Anyyra lefoglalt a mozgalom, hogy nemigen látogathattam meg őket. Amikor édesanyám vagy Feri jött hozzánk, elvéve ha otthon találtak. Sűrű találkozások nélkül is tudtam, hogyan hat náluk az édesanyám Házi Áldása. Pontosan úgy, ahogy Málka húgom három évvel ezelőtt megjósolta. Leszerelő Sanyi öcsém után Feri vonult be, s mikor őt is leszerelték, hazajött a kinősült Sanyi helyébe munkanélkülinek. Téltre került haza, ám valami meghökkentő optimizmussal máris családalapításra készült. Komolyan udvarolt egy mozdonyvezető lányának, egy fiatalka cipőgyári

munkásnőnek. Terveit a bizonytalan nyári szobafestő-szezonra és jövődöbeljének egyelőre biztosnak látszó cipőgyári keresetére alapozta.

Így hát nem lepett meg, hogy őt is, édesanyámat is otthon találtam. Annál inkább meglepődtek ők. Feri egyetlen jó nadrágját vasalta, édesanyám mosta az ingét, ahogy már fél kézzel belélanult ebbe. Nem várt megjelenésem annyira meghökkentette őket, hogy csak bámultak. Édesanyám jutott szóhoz elsőül.

— Végre, hogy téged is láthatunk, édes fiam — s megölelt. — Már azt hittük, egészen megfeledkeztél rólunk. Úlj le... hogy vagytok, mit csinál az én kicsi unokám?

Feleltem, ahogyan olyankor szokás, amikor nincs különösebb baj a családban. Feri nagy gonddal fordította meg a nadrágot, hogy a másik szarát is élesre vasalja. Csuda rendes, külalakjára sokat adó, jóképű legény lett belőle. A katonaságnál megvállasodott, arca azonban sovány maradt. Mintha tükörbe néztem volna, ábrázatán a magamét szemlélhettem. Soha addig észre nem vettem, mennyire hasonlítunk. Éppen csak valamivel mordabb kiadásúnak látszott. Őt az utóbbi két esztendőben háromszor ha láttam, mikor szabadságra engedték. Kissé elidegenedtünk egymástól.

— Miféle zrí ez? — szólt végül ő is. — Te biztosan arról jöttél. Miért bögetik azt a dudahajcsárt?

— Lehet, hogy sztrájkba léptek.

— Ilyenkor... télen?... És te?

— Én nem vagyok vasutas.

— Azért a te kezed is benne lehet, ahogy mi ismerünk.

Hallgattam, s néztem ki az ablakon. Mondtam volna, hogy tényleg benne van? Mit keresek akkor náluk? Ismét bosszankodtam fonák helyzetemen. Anyyra elgondolkodó lettem, hogy édesanyámnak is feltűnt.

— Mi bajod, Pista, miért vagy ilyen kedvetlen, csak nincs mégis valami baj nálatok?

Azon gondolkodtam, mivel indokolhatnám, hogy néhány napig náluk szeretném meghúzni magam. Az igazi okot előttük sem tárhatom fel, s amellet nem szerettem volna fölöslegesen rájuk ijeszteni. Náluk egyelőre biztonságban érezhetem magam. Róluk még nem tudott a sziguranca, jelenlegi szomszédaik sem ismernek az udvarból, akkor voltam anyáméknak abban az új lakásában először.

— Miért nem avatsz be, édes fiam, miért ráncolod a homlokod?

— Ilyen a szokásom, édesanyám... Azon töröm a fejem, maguknál marad-

SZOLIDARITÁS

A SZOLGÁLTATÓ MUNKÁSSZÖVETSÉG ÉRTÉKESÍTŐJE / CÍM UT. P. ÖPISZ 2. / Megjelenik évente tízszer

Ujabb nyomortól előtt

A világ összes kapitalista államába terjedő tendenciák előtt a gazdasági összeomlás s ennek következtében a munkás és földműves tömegeknek a nélkülözése és éhezése. Napról-napra milliókkal emelkedik a munkanélküliek száma még

Segítsétek a sztrájkolókat

Kolozsvár több száz cipészipari munkása két héttel ezelőtt letette a szerszámot és sztrájkba lépett, hogy a mesterek bérelésállítását megakadályozzák a maguknak és családjuknak emberibb életet harcoljanak ki. 30% béremelést, egészséges munkahelyeket, munkahány esetén rövidebb munkahányt követelnek.

hatnék-e vagy két-három napra?

— Nálunk?... Ugyanbiza miért?... Csak nem vesztetek össze Bözsivel?

— Ugyan, édesanyám...

— De hát akkor... Az ember nem hagyja el a családját két-három napra sem ok nélkül. Különösen nem egy olyan jó feleséget, mint Bözsi. Más asszony rég megszokott volna tőled. Melyik bírta volna, hogy annyit zaklassa a rendőrség, mint titeket?

— Ne tessék képzelődni. Szó sincs összeveszésről...

— Jobb, ha bevalld — makacszkodott édesanyám. — En összebékítelek titeket. Még ma lemegyek hozzá.

— Azt semmi szín alatt ne tegye. Nem akarom, hogy megtudják, itt vagyok. Azt sem szeretném, hogy az udvarbeliek meglássanak.

— És ha benyit valamelyik?

— Intézzé úgy, hogy ne nyissanak be...

— De hát nem kergethetem ki őket, Pista!

— Menjen eléjük, és terelje másfelé a szándékukat. Nem szeretném, hogy holnap megtöltsék a várost: válik a félkarú Nagyné kommunista fia, s az anyja nyakára telepedett...

Édesanyám egyre aggodalmaskodóbban fürkészett.

— Jó... én megértelek, ha nem kívánod, hogy mások is megtudják, de nekünk csak elárulhatnád, mi fölött kaptatok össze. Hátha nem olyan komoly. Bemegyek hozzá a könyvtárba. Ott beszélek vele, hogy apószodék se tudják.

Kezdtém kijönni a sodromból, de túrtöttem magam.

— Sehova se menjen, ha igazán jót akar, édesanyám. Nekünk most így a legjobb, hogy pár napig Bözsi se tudjon rólam...

Édesanyám azonban, mint máskor, ha a fejébe vett valamit, most sem tágitott. Elhűlve hallgattam, mennyire helytálló a logikája. Konokul bizonygatta, az csak elmergesítheti a haragot, ha „truccolok”. Bözsit nem hagyhatom bizonytalanságban, nem érdemli meg egy olyan rendes kis asszonyka, mint ő, hogy komiszkodjanak vele. Ki tudja, meg is bánhatta már, ha megsértett valamivel, miért ne tenném az első megbékítő lépést én? És ki világosíthatná fel Bözsit jobban, hogy nem vagyok haragtartó, rossz férfi, ha nem ő, az édesanyám? A gyerek kedvéért sem nézheti, hogy válásig feszítsük a truccolást.

Másfél napig küzdöttem vele, míg ráeszmélt, hogy másról lehet szó. Akkor viszont a másik vélettel kezdett gyötörni. A gyanakvón hallgató Feri közben el-elment hazulról, hogy kivassalt élű nadrágjában hazakisérje menaszonyjelöltjét a Dermatából. Már első hazatérése alkalmával értesüléseket hozott. Tényleg sztrájkba léptek a műhelyiek. Be vannak zárkózva a kapuk mögé. Vasdorongos munkásörtség cirkál a kerítéseken belül. A műhely körüli utcákat csendőrség, katonaság szállta meg, őket meg a házak tetejére is felmászó vasutas-feleségek és -gyermekük kerítették be. A kerekdombiak a hídon túl zajognak, szidják a karhatalmat, átkozódnak.

ahogy a szájukon kifér; miért nem engedik beadni a sztrájkolóknak az ételmet és a pokrócokat, megfagynak éjszaka a hideg vasak között. Az állomástéren is nagy tömeg verődött össze, a repülőhid tele emberekkel. Tüntettek, jelszavakat kiáltoznak. A főtéri nagytemplom oldalára ágyukat vontatott a tüzérség, s a vasúti műhelyek felé fordították...

— Értelek már, Pista — hűledezett édesanyám egy olyan alkalommal, mikor Feri újabb hírekkel tért haza. — Miért nem szóltál, édes fiam?... Jól is teszed, ha nem vegyülsz most a lázadók közé. Csak megint börtönbe hurcolnának. Eleget hurcoltak már, az isten szakassza meg a nyakukat... Te megtetted a magadét, tegyék most már azok, akik eddig gyáván meglapultak. Senki sem róhatja fel, ha ezután te is csak a családdal törődsz. Nem lehet azt életfogytig csinálni, amit eddig csináltál...

Már azt sem tudtam, mit mondjak, mivel értessem meg, sokkal komolyabb, országos érdekű ügyről beszélhetnék, de ne firtassa, ha nem kívánja kitörni a nyakamat, egyebet nem mondhatok... Olyan fordulat után ezt már csak azért sem mondhattam volna, mert mit gondolna rólam Feri, ha bevallanám: igenis, sok közöm van ahhoz, ami most történik a vasút környékén. Azt mondhatná, felbujtogattam a munkásokat, de az irhámát elhordtam, püföljék a jónép hátát, míg a vezérek meglapulva a markukba röhögnek.

Néha már azon voltam, elrohanok tőlük, megkeresem Józsa Béláékat a tömegben, segítek áttörni a csendőrkordont, hogy bejuttassuk az élelmiszert a sztrájkolókhöz, vagy magam is a tüntetések szervezői között agitálok. Kívánhat-e a pártfegyelem ennél többet és fontosabbat most, kívánhatja-e, hogy saját édesanyám és az öcsém szemében is renegát szökevénynek látsszam? Terjedhet-e a pártfegyelem vállalása a hamis látszatok vállalásáig? Lehetetlenné teszem magam az engem ismerő munkások előtt. Hasznavehető maradhatok-e bármire is, ha reám legyinthatnak: „Ez csak ne szájaljon; hol volt, amikor ágyukat vontattak ellenünk?... Tervük van velem — jutott eszembe —, tervük, de engem meg sem kérdeztek, csak bejelentték: tervük van!

Megállj — gondoltam beleizzadva, amint az anyám ágyán végigheverve küzdöttem ellentmondásos gondolataimmal —, talán nem tudtad, mire vállalkoztál, mikor beléptél a pártba?... Persze, akkor csak letartóztatásokkal számoltál, börtönre vagy barikádharcokra, nyílt

hadszíntérre gondoltál. Itt a munkásosztály arcvonala, amott szemben a tőkés ellenforradalmi lövészárka. Lőnek és visszalösz, majd pedig hurrá! De hogy saját elvtársaid terveket építhessenek rád, terveket előzetes beleegyezésed nélkül... Ki tudja, idejük sem jutott rá, hogy megtanácskozzák veled... És ott az agitprop, meg ami azon felül van a központi bizottságig, s még feljebb, a Kominternig... Te mit tennél a helyükben, hogy végsőkéig megóvd biztonságukat, s tartalékokat szervezz holnapra? Kivel érnének a végcélhoz, ha mindent egyszerre bevethétek, ami bevethető?

*

Anyám csak nézte, mint szökök talpra, majd megint mint döntöm magam végig a díványon. Közben elmúlt a nap, a köd a városra borította az éjszaka fekete buráját. Úgy hültek le az egész egyéniséget felforgató gondolatok, amilyen észrevétel nélkül leereszkedett a vasúti műhelyekre a ködleppel érkező esthomály, és ahogy csitult a tompa zúgás, amely a délelőtti óráktól kezdve szakadatlanul felhallatszott az újtelepi tetőre. Miért e csönd? Csak nem adták fel a sztrájkot?

A későbbi órákban, miután az elől lakó szomszédok lejárták a magukét az udvar végében levő árnyékszélig és vissza, magam is kilóptam, a fűtőház tájkéját fűrészttem. Mi villoghat ott a ködben? Utóbb tudtam meg: máglyákat gyújtottak a műhelyudvarokon örködő munkások, s azoknak a fénye tört át a nem túl sűrű köd burkán.

Feri éjfél táján újabb hírekkel toppant haza. A vasútállomás rendező pályaudvarára egész vonatszerelvény tolatott be egy csendőrzászlóaljjal, de még nem szálltak ki. A marhavagonok csukott ajtó előtti szuronyos őrség cirkál.

— Nem jó vége lesz ennek, Pista — mondta komoran —, igazán nincs közöd neked ehhez?

— Gondolod, hogy itt rostokolnék, ha közvetlen közöm volna?... Mit hallani a Dermatából?

A vasúti műhelyek sztrájkra dudálása izgalomba hozta azokat a nőket, akiknek férje, fia vagy vőlegénye dolgozott ott. Aggasztotta őket a kivezényelt katonaság. A kezük nem fogott, mindegyre összebújtak. Nyugtalanóságuk aprádonként más nőkre is áterjedt. Bizonyára eszükbe jutott, mint hurcolták el őket az őrszel az esőverte csendőrlaktanya udvarára, s mint hagyták őket ázni egész éjszaka.

Nagyon is el tudtam képzelni lelkiállapotukat. Csak azt nem értettem, miért nem hagyták abba a munkát, hiszen a konferencia határozata szerint nyomban fel kellett volna zárkózniuk a műhelyiek rohamához. Talán, mert az őszi vereségből többen kerültek ki meghunyászkodva, mint újabb harcokra ösztönző felháborodással? És ha holnap nem tudják az elszántabbak magukkal ragadni a kenyerüket féltő tétovázókat, a „Vezér“ álnok nagylelkűségében még mindig bízókat?...

Rövid, hirtelen ébredésre ijesztő, nyomasztó álmoktól eltekintve, egész éjjel sokat hánykolódtam mélyen alvó öcsém mellett. Nem esett nehezemre odaképzelnem magamat a máglyák körül virrasztó vagy a fagyos munkatermekben didergő vasúti munkások közé. A kerítések mentén biztosan ifjúmunkásokból szervezett őrségek váltják egymást, hogy az éj leple alatt be ne törjön valahol a katonaság. Legalábbis így képzelte el ezt a konferencián látott fiús hajú ifjú kommunista nő... Mit lendíthetne kitarásukon, éberségükön, ha én is közöttük lehetnék, vagy ha a vezetőségi tagjainkkal valahol a sötét külvárosi utcákat rónám, hogy másnapra a kisebb-nagyobb kisipari műhelyek dolgozóit is mozgásba hozzuk, s ők is kivonuljanak a terv szerint az utcákra.

Mit számít most egyetlen ember, mikor különböző akcióbizottságok hálózák be a nagyobb üzemeket, kereskedelmi vállalatokat, munkanélkülieket? Pótolhatja-e egyetlen mindenne elszánt és eléggé felkészült elvtárs azt, amit a Vörös Segély, az üzemi bizottságok, az Ifjú Kommunista Szövetség összetett szervezetsége hozhat mozgásba? Pihe ehhez mérten az egyén, a legenyhébb szellő is elsodorja, ha az egyének ezrei s országszerte százezrei nem zúdulnak lavinaként alá, hogy elsöpörjenek maguk elől minden akadályt...

Nyugalmat kereső, zajongó lelkiismeretemmel mintha sündisznó próbált volna kitörni a koponyámból. Másnap virradat után sem váltam higgadtabbá. Gondoskodott erről édesanyám is a maga módján. Egyre dicsérgetett, s egyszer még homlokon is csókolt.

— Megértelek én, fiam. Hogyne értenék. Így ette magát apátok is, amikor nem engedtem, hogy a *Népszava* terjesztését továbbra is vállalja. Jól tetted, hogy félreálltál. Nem élhet az ember folyton másokért. Krisztus is belefáradt volna, ha meg nem feszítik... — Öcsémhez fordult, aki engem fűrészelt. — Jobb, ha te sem sokat koszlatsz most,

Feri. Egy ilyen háborgásban azoknak a fejét is betörhetik a rendőrök, akik csak a járda szélén ácsorognak. Volt rá példa már az apátok életében, mikor Tisza Istvánt abcúgoltuk a nagypiacon. Még az abcúgoló apátokat szidó kofák kosarát is felrúgták a nekivadult zsaruk. A véletlenül közénk keveredett boltos, Révész József is kapott egy kardlappal a fejére. Emlékezhetek rá, csak a Lépcső utcában két házat szerzett rajtunk. Úgy kellett annak a szocializmus, mint kecskének a kés...

— Hagyjon már, édesanyám — kezdem kérlelni —, belefájdul a fejem, anynyit mond. — Ő azonban, mintha egyre jobban kapiskált volna benne a megsejtes, hogy talán mégisincs éppen minden rendben a bujkálásommal, újra rákezdte más irányból:

— Ha jól meghányom-vetem... apáddal annyit áldoztatok már a munkásokért, Pista, hogy mások ezren együttvéve sem. Hát most igazán nyugodtan megesszusszanhatsz.

— Most már én is azt mondom, hogy elég — vesztette el a türelmét Feri. — Mond-mond, egyre csak mond, mintha Pista...

— Talán nincs igazam, Feri?

— Hagyja Pistát. Tudja ő maga nélkül is, mit miért tesz.

*

Mohó érdeklődésemből, amivel Ferit fogadtam, valahányszor újabb hírekkel tért haza, öcsém megsejtette, hogy nem gyáva magamféltes miatt húzódtam be hozzájuk —, s egyre újabb felderítésekre vállalkozott. Egyszer aztán sokáig nem tért vissza. Szurkolni kezdtem. Édesanyám visszaemlékezései annyiban hatottak reám, hogy magam is megborzadtam. Micsoda ostoba fordulatot vehetne rejtőzködésem, ha véletlenül lefognák Ferit, s detektívek hoznák, hogy házkutatást tartsanak! De nemskóra sértetlenül elérkezett. Az állomástéren kétszer annyian tüntetnek, mint tegnap... Őt, mint krónikus téli munkanélkülit, más körülmények között arra biztattam volna: ott a helye azok között, akik munkát-kenyeret követelnek az utcákon. Ehelyett figyelemzetni kényszerültem, tényleg legyen óvatos, ha jobban felbolydul a vasút.

És tényleg jobban felbolydult.

Alig tette ki a lábát Feri, a mélyen fekvő utcákban erősödött a zaj és zúgás. Kissé később ismét eldőrdült a vasúti műhelyek duduágyúja. Ezúttal azonban félórán keresztül, pillanatnyi megszákításokkal szakadatlanul szólt. Segélyt ké-

rő SOS-ként bömbölt. Most tisztán, lélek-bemarkolóan, mivel a sűrű köd tizenegy óra felé váratlanul teljesen szétfoszlott. Az őrvongó dudálásnak egyszeresak érees, háborzongató visszhangja támadt. Már nem is visszhang volt, hanem két különböző hangon egymásnak felelgető titáni párbeszéd.

— Te — kapta fel a fejét édesanyám —, ez a Dermata, ismerem a hangját. Mi lehette már azt is?

— Mi lehette! — pattan el bennem a feszültség. — Kitartásra biztatja a műhelyeket, s a többi gyárat hívja.

Túlcsigázott képzeletemben úgy hangzott Kolozsvár két legnagyobb üzemének dudaszóra bízott üzenetváltása, mint a rajta, rajta! Mire vártok, rajta, rajta!

Félóra múlva Feri kifulladásra, valóban azzal a hírral tért vissza: sztrájkba léptek a Dermataban, abba hagyták a munkát a Transilvania bútorgyárban is. A munkások innen is, onnan is az állomásra özönlének. A Regele Ferdinand úton fel s alá vonuló tömegek kavarg-

Nagy István 1970-ben
(Asztalos Sándor felvétele)

nak. A bejédt nagykereskedők dörögve húztatják le a vasredőnyöket. A Mátyás király térre nyíló főutcák szegletén géppuskák merednek a vasútállomás felé.

Nem egészen értettem, miféle fordulat ez. A tervek szerint a leálló üzemek sztrájkolóinak a vasutasokhoz hasonlóan munkahelyükön kellett volna maradniok, s a kapukon se ki, se be nem engedtek senkit. Csak később tudtam meg, a sztrájkhoz való csatlakozást szervező bizalmiak ezt is akarták, de a leállásra kevésbé előkészített gyári részlegek dolgozóit maga az igazgatóság szólította fel, hogy hagyják el az üzemet. Felismerték: a vasúti műhelyek sorsára jutnak, ha munkásaik szintén bezárkóznak az üzemekbe. A vasútnál ugyanis a munkások sem a mérnököket, sem a mestereket nem hagyták eltávozni, bezárták őket a központi irodákba. Amennyiben a hatóságok a munkások kiéheztetésével akarják a sztrájkot szétverni, éhezzenek a művezető urak is. Ha nem akarnak, hát sürgessék a követelések teljesítését főnökeiknél. Erre a célra rendelkezésükre bocsátottak egy telefonvonalat.

Másnap-harmadnap azt is megtudtam: részben a pártvezetőség maga is változtatott a taktikán. Miután a csendőrség és katonaság a Nádas patak felőli kerítésnél is oly szoros gyűrűbe fogta a vasúti műhelyeket, hogy élelmet és pokrócokat semmiképp nem lehetett bejuttatni a sztrájkolókhöz, a pártvezetőség utasította az akcióbizottságokat, hogy egyes gyárak munkássága szintén vonuljon ki, s a katonaság hátában tüntessen. Vonuljanak a város központja felé, lehetőleg osszák meg a katonaság erejét, kényszerüljenek a tüntetők elé vezényelni őket. Ily módon sikerült is zavart támasztani. Az egyik mozdony, amely a fűtőházba tartott üzemanyagért, hirtelen megállt a repülőhid alatt, a Munkás Segély egyik csoportja több ifjúmunkással felrohant, és szákokban kenyeret meg pokrócokat dobált le a kiürült szerkocsiba. Mire a szuronyos csendőrök megrohanták őket, a „mozdonyvezér“ teljes gőzt adott, áttörte a fegyveres csatárláncot, végigrobogott a főműhelyek kerítése mentén, s ott a fűtő bedobálta a küldeményt a sztrájkőrségnek. Ettől kezdve azonban a csendőrtisztek a hosszú útról hazatérő mozdonyokat sem engedték be a fűtőházba. A repülőhidat pedig ember nem közelíthette meg.

Mindebből a sztrájk második napján, ott, az édesanyám kicsi szobájában idegeskedve, még semmit sem tudtam. Feri öcsém csak a kiszélesedő sztrájk utcai fejleményeit figyelhette meg, s azt is sa-

ját felzaklatott képzeletem egészítette ki. A nap folyamán Feri azonban elrekedt valahol, ebédelni sem jött haza. A dudák elnémultak, messziről, egyre messzebről, valahonnan a belvárosból puskadörrenések hallatszottak. A tompa zúgás távolodott, halkult, estefelé teljesen el is csendesedett.

Ekkor történhetett, hogy a tüntetők — később ezt is az öcsém újságolta — az erdészeti palota előtt lerakott tűzifaöleket szétszedték, egy-egy hasábot vállra kaptak, s fegyverként használva majdnem a főtérig nyomultak. Am a lövöldözni kezdő rendőrök sorfalán nem tudtak áttörni, a szűkebb utcák kijárata is meg volt szállva. Más kiutat keresve, a tömeg szétaprózódott, a középük rontó rendőrök ki-kiragadhattak egyet-egyét a sorukból, s kezénél-lábánál fogva hurcolták el. Utóbb már csakis elfogott munkásokat lökdöső, rugdosó rendőröket lehetett látni.

Öcsém sötét este vetődött haza.

— Kész, ennek is befellegzett — mondta elkedvetlenedve. — Megint szétverték titeket, Pista.

— Mit beszélsz, te talán nem tartozol a munkásosztályhoz?

— Na, és ha odatartozom... Tettem én valamit, amiért levertnek érezhetném magam? A műhelyiek már délután abba hagyták a sztrájkot. Valami puffadt, kutyafejű tábornok addig dumált nekik a főkapunál, hogy így drága román testvérek, úgy drága román testvérek, míg a hátuk mögött a zsaruk bedöntötték a kerítést. A többit aztán te is elképzelted.

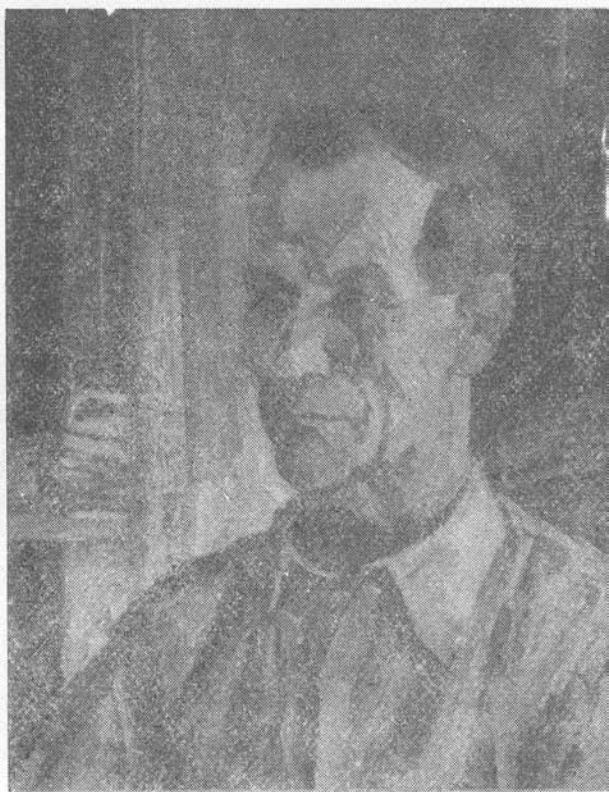
— És az utcákon, Feri?

Legyintett.

— Minden lecsendesedett. Csendőrendőr patulok razziáznak. Aki munkásnak látszik, viszik el. Alig tudtam meglogni előlük.

— Holnap is van nap, Feri. És nemcsak Kolozsvárból áll az ország-világ. Ez, ami ma történt, a kezdet kezdete.

— Egyelőre azonban valóban dermesztő csend borult a városra. A kód ismét vastagon leereszkedett. Am tudtam, a csend, a rend csak látszólagos. Ha a vasúti munkások sztrájkbizottságát esetleg lefogták, a tartományi vezetőség biztosan a helyén áll. Az éjszaka folyamán átcsoportosítja az erőket, holnap majd más gyárak állnak le. Talán most már reám is szükség lesz. Holnap, úgy lehet, újabb felhívást kell megszövegeznünk és sokszorosítanunk. De hiszen, kaptam észbe, azt sem tudhatják, hol kerestessenek Bözsvivel, ha üzennek utánam. Kapkodásomban éppen erről feledkeztem meg. Okvet-

Nagy Imre festménye

lenül haza kell lopakodnom, talán otthon is alhatom. Bözsinek okvetlenül tudnia kell, hova jöjjön, ha hívat a tartományi agitprop.

— Megyek haza, édesanyám — álltam fel az asztal mellől, éppen, mikor vacsorához terített. — De tartsák nyitva a kaput, hogy még az éjszaka visszajöhessenek, ha muszáj.

— Húzd ki reggelig, Pista. Nehogy téged is lefogjon a patrul. Ez az éjszaka már igazán nem számít Bözsinek.

— Számit másoknak, édesanyám.

— Ne menjen inkább Feri?

— Ne menjen. A patrulokat elkerülni nagyobb gyakorlatom van, mint neki. Ha őt lefogják, annyi, mintha engem kapnának el...

Ennél többet nem mondhattam, nem akartam, hogy aggódjanak. Felületességemet kárhóztatva köszöntem el tőlük. A ködlepte Kőváry-telepi utcákon a járőröket messzi elkerülve, sikerült hazáig

jutnom. Közben azzal próbáltam megnyugtatni magam, ha addig nem keresett a sziguranca, az éjszaka aligha lesz ideje keresni, nagyon el lehetett foglalva az utcákon lefogott tünetekkel. Azoknál tartanak az éjjel házkutatásokat, hátha olyasmit találnak, ami a pártvezetőség nyomára vezetni őket. A vasúti munkások vezetői sok dolgot adnak most

Házunkat hátulról közelítettem meg, ablakunk alá lopóztam, s bekémleltem. Hátha betelepedett valamelyik a detektívek közül, s úgy várja hazatérésemet. Szobánkban azonban a gyermeket mosdató feleségemen kívül senkit sem láttam. Nyugodtnak látszott, s a gyerek is úgy csacsogott, mint máskor. Bekopoghattam a szokott módon.

— Miért jöttél haza? — ez volt a feleségem első kérdése.

— Miért, talán kerestek?

— Még nem, de Bélát lefogták. A tünetök között ismertek rá... Király elvtárs hozta a hírt, akinek sikerült haza menekülnie. A sánta Albert Istvánnak meglőtték a lábát. Úgy vitték el...

Mind Király, mind Albert István távolabbi szomszédunk volt. Mindkettő cipész, az utóbbi kismester, műhelyében nemegyszer tartottunk gyűlést. Korábban egyszer sem volt lefogva. Mint nyilván nem tartott kommunistát most alaposan vállatóra

fogják. De nem tartottam valószínűnek, hogy sebesülten még az éjszaka tudjanak meg tőle valamit. Biztosan kórházba kellett szállítaniok.

— Mit hallottál a vasutasok sztrájkbizottságáról?

— Mind lefogták őket, Popa Emilt valahol a műhely tetején, menekülés közben... Mejiut, Bojant már a kapuból elhurcolták, mikor odarohantak, hogy be ne eresszék a tábornokot...

— Sajnos — feleltem a történeteket latolgatva —, olyan nehéz fiúk kerültek most a kezükre, hogy én nemigen lehetek fontos nekik, amíg senki sem vall rám valami nagyon életbevágót. Ilyen pedig nem kerülhetett a kezük közé... és ha került, azok nem vallanak. Engem pedig sem tegnap, sem ma sehol nem láthattak.

Ennél ostobábban nem is ítéltettem volna meg a helyzetet. Levetköztem, s készültem lefeküdni, hajnalban aztán ismét elmegyek hazulról. Am alig fújtuk el a lámpát, máris hevesen kopogtak, s az ajtót rugdosta valaki.

Fél óra múlva a főkapitányság egyik irodájában vagy ötödmagammal fálnak fordított arccal tűnődhettem azokon az otromba konspirációs hibáimon, amelyek odajuttattak.

A modern ember időgazdálkodása

A korszerű időgazdálkodás elsődrendű követelménye, hogy pontosan tudjuk, mire mennyi időt fordítunk. Ehhez nélkülözhetetlen eszköz az *időköltségvetés*, amelynek segítségével megbízható képet kapunk az idő valóságos felhasználásáról. Az egész nap percekben írott, részletes és tárgyilagos krónikája ez, hiteles adatokat tartalmaz a teljes időalap felhasználásáról, s éppen ezért nélkülözhetetlen valamennyi tevékenység tudományos igényű vizsgálatában. Munkaerő-gazdálkodás, kereskedelem, gazdasági tervezés, nevelés, szállítás, házimunka, szolgáltatások, művelődés — és természetesen szabad idő.

Nagyon kevés az a terület, amelynek tanulmányozása teljes lehetne az időköltségvetés adatai nélkül. Korunk embere, aki órarend szerint a határidők ostromgyűrűjében él, egyre inkább kényszerül összeállítani a maga és a közösség időköltségvetését, egyfelől azért, hogy számon tartsa, mire hány órát, hány percet fordított, másfelől pedig azért, hogy ésszerűen hasznosítsa a rendelkezésére álló huszonnégy órát, feltárja annak esetleges tartalékait, és — az adott határok között — kedvezőbb esélyeket teremtsen a szükségleteinek, törekvéseinek megfelelő időgazdálkodásra és a szabad idő növelésére.

Persze, önkéntelenül adódik a kérdés: van-e ilyen tartalék? Az időmérleg vizsgálata egyértelműen bizonyítja, hogy igenis van. Nem szándékunk itt külön szólni erről, most csupán annyit: a hazai felmérések alapján túlzás nélkül állíthatjuk, hogy megfelelő szervezéssel, a mai feltételek között legalább 30—45 perccel növelhető a napi szabad idő. Ez a dolgozó nők esetében 25—50, a férfiaknál pedig 15—25 százalékos, nagyon is figyelemre méltó többletet jelenthet.

Szabad idő — lényeg és határvonal

Bármennyire alaptalan, mégis előfordul, hogy a szabad időt a munkán kívüli idővel azonosítják. Ellenvetésként előljáróban csak annyit, hogy az alvás, étkezés, tisztálkodás, takarítás, bevásárlás, a munkával és egyéb tevékenységgel kapcsolatos utak megtétele mind kivülesik a szabad idő határvonalán. Ilyen tekintetben a szociológusok véleménye ma már nagyjából egyezik, s az eltérések legfeljebb egy-két tevékenységre vonatkoznak (például a gyermekgondozás és -nevelés vagy a tanulás), mindez azonban csak részben érinti a besorolás vagy az időmérleg fő tételeinek kérdését. Első megközelítésre tehát: a munkán kívüli időből levonjuk a biológiai szükségletekre, a házi teendők (főzés, takarítás, mosás, ruházat karbantartása) végzésére, bevásárlásra, hivatalos ügyek intézésére, különböző szolgáltatások igénybevételére, a munkával és egyéb tevékenységgel kapcsolatos utak megtételére fordított időt, s az így fennmaradó rész körülbelül megfelel a szabad időnek.

Mivel hazánkban (főleg a gyermekhalandóság csökkenése folytán) az átlagos élettartam az 1932. évi 42 esztendőhöz képest jelenleg a hatvankilenc évhez közeledik: a szabad idő az egész időalap 25 000 napjának egyikét tükrözi. A megnövekedett élettartam a mennyiségi változásokon túl számos szerkezeti módosulást idéz elő. Az átlagos életnaptárban növekszik az aktív időszak, úgyszintén a házasságban töltött idő, s ezzel a nemzedékek együttélésének ideje. Ugyanakkor változik a napi időmérés szerkezete is. Csakis így, az egész élet távlatában lehet hiteles a szabad idő mérése és kutatása.

Ehhez szorosan kapcsolódik a *hosszanti* vizsgálódás szükségessége. Valamely időmérleg értékes tájékoztatással szolgál afelől, hogy különböző korcsoportokhoz tartozó férfiak, nők mire fordítják idejüket. A kapott adatokból összeállítható „átlag-élet” azonban nem valós, mert *különböző korosztályokhoz tartozó egyének* cselekedéseit tükrözi. Például: egy 1970-ben végzett anketából megtudjuk, miként tölti szabad idejét a 21—25 éves, 26—30 éves, 31—35 éves férfi, de *különböző* életéről tudósít. Bizvást állíthatjuk, hogy a különböző korosztályok csak részben ismétlik meg egymás életmodelljét. Következésképpen föltétlenül szükséges az időmérleg rendszeres, folyamatos elemzése, a gyakori időközönként végzett felmérés, amelynek segítségével aztán — néhány évtized múltán — már jobban körvonalazódik az egyes nemzedékek saját, valóságos életútja, s így megközelítő képet alkothatunk ez életutak holnapjáról is. Jelenleg egyetlen országnak sincs ilyen, több évtizedre terjedő felmérés-sorozata, de magától értetődő, hogy a szabad idő szociológiája csak ezen az úton juthat el az előretekintésnek és hatékonyságnak tőle is joggal elvárt szintjére.

Ami a szabad idő meghatározását illeti, ilyen szempontból előtérbe kerül a dinamikai szemlélet igénye, annak felismerése, hogy a nemzedékek, azokon belül pedig a korosztályok szabad ideje állandóan változó jelenség. A termelőerőkkel és a termelési viszonyokkal együtt az egymást követő nemzedékek öröklik az *időviszonyokat* is. Tudjuk például, hogy a ma születő gyermek 6—7 éves korában megy majd iskolába, s ott legalább 10—12 évet tölt; tudjuk, hogy átlagosan 18—19 éves korban áll munkába; tudjuk, körülbelül hány évet fog tölteni a munka mezején s hányat a nyugdíjazás után, körülbelül hány éves korában fog házasodni, megközelítőleg hány évet tölt házasságban. A társadalom nagyjából eleve megszabja minden új korosztály tagjai számára a rendelkezésükre álló időt, „készen” adja nekik örökségként a napi időmérés és az életnaptár addig kialakult szerkezetét.

Közvetlenül (munkaszervezés, a munkaidő terjedelme, a munka jellege) vagy pedig más tényezők (a gazdasági tevékenység szervezése és rendszere, társadalmi és politikai viszonyok, létfeltételek, művelődési élet, életmód, népességi viszonyok) révén a termelőeszközök és termelési viszonyok sajátos, a társadalom fejlettségi fokára jellemző időviszonyokat hoznak létre. Így például a prekapitalista rendszerekre — a köztük fennálló jelentős, színvonalbeli és szerkezeti különbségek ellenére — jellemző: az időviszonyok erős függése a természeti tényezőktől és (a viszonylag gyengén fejlett mezőgazdaságon alapuló termelés következtében) a hangsúlyozottan statikus jelleg.

Minőségileg új szintet, forradalmi átalakulásokat hoz létre az időviszonyok szempontjából is a kapitalizmus. Új termelőeszközei birtokában az ember termelőtevékenysége, általában pedig az élet egyre inkább függetlenné válik a természeti feltételektől. Az addig jórészt egyénileg dolgozó ember helyét elfoglalja a kollektív termelő, akinek millió más társához kell igazodnia hajszálnyi pontossággal. Gyorsan duzzadó városokban, betonfalak közt januártól decemberig változatlan a meleg, árad a napot helyettesítő olcsó fény, konyhában s fürdőszobában a vízforrás — új környezetében emberibb módon élhet az ember, csakhogy az új feltételek új

életmódot és új időviszonyokat parancsolnak alkotójuknak. A szocialista társadalomban az időviszonyokat a fokozódó ellenőrizhetőség és irányítóság, erőteljes dinamizmus, fokozatos homogenizálódás jellemzi. A demográfiai mutatók alakulása pozitív, az átlagos életkor általánosan emelkedik városon és falun, a különböző társadalmi osztályok és rétegek jellemzői közelednek egymáshoz az ország egész területén, az időmérleg szerkezeti különbségei elmosódnak.

Az általános időviszonyok és a szabad idő közötti összefüggések feltárása mindenképp kiindulópont arra, hogy megjelöljük a szabad idő helyét a társadalmi jelenségek rendszerében. Eszerint a szabad idő létünk történelmileg kialakult és meghatározott időkeretének része; nagysága, szerkezete tükrözi a társadalom fejlettségi szintjét. Ugyanakkor mint a munkaerő, általában pedig az ember felüljulásának, fizikai és szellemi gyarapodásának, személyisége sokoldalú kibontakozásának lehetősége a szabad idő a társadalmi haladás aktív tényezője is.

A szabad idő jelenét, de főleg holnapját illetően fontos a kötelezettségek szerepének tisztázása. Gyakori, hogy a szabad időt úgy határozzák meg, mint kötelezettségektől mentes időzónát. Ilyesmi azonban a valóságban nincs, mert az ember társadalomban él, s ez eleve feltételezi a kötelekeket, kapcsolatokat, a kötelezettségek állandó jelenlétét. Minden cselekedetünkön, életünk minden percén valamilyen kötelezettség uralkodik, esetenként azonban a külső vagy a belső kötelezettségek kerülnek túlsúlyba. A kettő viszonya lehet a szabad idő egyedüli elfogadható ismerve, és eszerint szabad időnek azt az időt tekinthetjük, amelyben a *belső kötelezettségek állnak előtérben*. Persze, a kötelezettségek jellege is meghatározott, változó, határaik élesebbek vagy elmosódhatnak, adott feltételek mellett valamely belső kötelezettség átalakulhat külsővé vagy megfordítva. Az objektíve előálló kötelezettségek szükségszerűségének felismerése, az irányukkal való azonosulás tompíthatja, sőt feloldhatja a kényszerűséget. Egyénenként, tudatszinttől, hajlamoktól vagy más szubjektív tényezőktől függően ugyanaz a cselekvés, viszony tartozhat a külső vagy belső kötelezettségek közé. A munka és általában az ember elidegenülése során a munka társadalmi-gazdasági kényszer jegyében végbemenő tevékenységgé, döntően külső kötelezettséggé válik. Abban a folyamatban, amely fokozatosan felszámolja az elidegenülés formáit a szocialista termelési viszonyok között, minőségileg megváltozik a munkaidő és a szabad idő viszonya.

A kötelezettségek interferenciájából, jellegük változásaiból adódik a szabad idő és a többi idő viszonylagossága, s jórészt ezzel kapcsolatos a szabad idő tartalmának, szerkezetének állandó módosulása.

Egy interferencia-övezet: a tanulás

Amint azt elégszer tapasztalhatjuk, ha szabad időről van szó, erős a kísértés arra, hogy a vizsgálódás a pihenés—szórakozás síkjára szorítkozzék. Az eredmény egy lista, amelynek élén — pillanatnyilag — első helyen áll a film vagy a tévé (ez utóbbi is a mozi funkciójában), ezt követheti az olvasás, rádió, sportmérkőzések látogatása, séta. S mindez — mert eleve kimaradt a közösségi életben való részvétel, a tanulás, esetleg a család is — a szabad idő eltöltésének egyik iránya, kerete. A „kirekesztés” módja lehet az, hogy ilyen téma nem is szerepel a kérdések listáján, vagy — ún. szabad vagy nyitott kérdések esetén — ha meg is jelenik némelyik a válaszokban, elkallódik feldolgozás közben. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a kutatás módszerétől függően jelentős eltérés tapasztalható ugyanazon csoport válaszai

között*. Ebből a szempontból rendkívül fontos az időmérleg használata, amikor is a véleményeken kívül feljegyezzük, hogy a megkérdezettek adott napokon mivel töltötték idejüket. Persze, itt is fennáll a hibaveszély, például attól függően, hogy adott tevékenységeket miként osztályozunk vagy csoportosítunk. Így például nemrégiben egy nemzetközi UNESCO-kutatásban a „részvétel” rovatban együtt szerepelt a vallási szertartásokon, összejöveteleken és a politikai megnyilvánulásokon való részvétel, ami szinte használhatatlanná teszi a kapott adatokat. Tehát: nem önkényes csoportosítások, sem pedig a részletek elhanyagolása a követendő út, hanem minden tevékenység feljegyzése még akkor is, ha az csak néhány perc a napi időmérlegben.

A „kirekesztés” helyett állítsuk össze a valójában előforduló tevékenységek lehetőleg minél teljesebb listáját, amelyből könnyebben kirajzolódnak a szabad idő funkciói, felhasználásának fő irányai. Tekintettel az átmeneti lehetőségekre, természetesen kínálkozik egy olyan sorrend, amely fokról fokra halad a határovezettől a szabad idő „belső” területei felé, a tanulástól a színházlátogatásig vagy a közösségi tevékenységtől a kirándulásig. Igaz, mindjárt az elején itt az elkerülhetetlen kérdés: lehet-e szabadidő-tevékenységnek minősíteni a tanulást, s ha igen, mennyiben?

Szóljanak előbb az adatok. A Központi Statisztikai Igazgatóság által 1967 januárjában összeállított időmérlegben ez a tevékenység a férfiaknál napi 28, a nőknél 11 perccel szerepel. Egy ugyanabban az időszakban végzett kutatás során** a megkérdezettek egyharmada mondta, hogy szabad ideje egy részét tanulásra fordítja. Táblázatunk a tanulásra vonatkozó igenlő válaszok gyakoriságát tünteti fel a mintacsoport egészében, illetve azon belül, az iskolai képzettség szerint összeállított csoportok átlagában:

	Szabad idejében tanul Iskolai végzettség szerint					
	Átlag	1—4 osztály	5—8 osztály	szakmai iskola	középfelső- iskola	estis, látogatás nélküli végzettség
A mintacsoport összlétszámához viszonyítva (%)	33,9	17,7	21,5	33,9	56,9	46,4
Index	33,9 = 100	52,2	63,4	100,0	167,8	136,8

A tanulás tárgyát túlnyomórészt (57,0%) a szakmával, a végzett munkával kapcsolatos műszaki, szervezési vagy gazdasági kérdések alkotják, azonkívül általános technikai kérdések (39,2%), emellett pedig nevelés, történelem, természettudomány, földrajz, művészetek, idegen nyelvek (22,7, 22,1, 16,3, 15,9, 14,8, 12,8 százalékos gyakoriság). Az egyes kérdések iránti érdeklődés gyakorisága az iskolai végzett-

* A temesvári főiskolások körében harmadik éve folyó kutatás azt bizonyítja, hogy a szabadidő-tevékenységek skálájának hitelességét mennyire fokozza, ha egyszerre többféle kérdést teszünk fel, mégpedig: 1. egy szabad kérdés, például: „Mivel tölti szabad idejét?”, 2. egy kb. 20 tevékenységből álló lista, amiből a megkérdezett választhat néhányat; 3. egy sor közvetlen kérdés: „Jár-e moziba?”, „Hányszor volt moziban az utóbbi hónapban?”, „Mit olvasott az idén?” E kérdéstípusok alapján három lista alakul ki, s azok összevetéséből már pontosabban kitűnik a szabad idő igazi szerkezete, teljesebb az összkép, nagyobb az így kialakuló rangsor hitelessége.

** Az ankétot Bukarest, Krajova, Vajdahunyad, Resica, Anina, Gheorghe Gheorghiu-Dej város iparvállalataiban és a Konstanca megyei Castelu mezőgazdasági gépesítési vállalatnál végeztük, 1100 főnyi mintacsoporttal. Lásd bővebben Francisc Albert: Dialog cu timpul liber. București, 1970.

séggel egyes arányban növekszik. Jellemző, hogy míg ez az eltérés az általános technikai kérdések esetén 19,8 és 64,0 százalék között mozog (1—4 osztályt, illetve középiskolát végeztek), az idegen nyelvek, nevelés, természettudományok esetében pedig 1,20%, illetve 50,00% a két végpont (idegen nyelvek az 1—4 osztályt végeztek-nél, illetve történelem a középiskola esti és látogatás nélküli tagozatának tanulóinál), a szakmai kérdések esetén a határértékek sokkal közelebb állnak egymáshoz: 40,70% az 1—4 osztályt végeztek és 71,60% a középiskolát végeztek csoportjában.

Megfigyelhetjük, hogy a tanulás mindkét kutatás alkalmával jelen van a tevékenységek listáján. S ha a kérdőívekre kapott válaszok tekintetében felmerülhet némi kétely (ami csökkentheti, de semmi esetre sem kérdőjelezheti meg egészében a válaszok értékét, hitelességét), a statisztikai szigorúsággal összeállított időmérleg adataiból annál határozottabban és megbízhatóbban olvasható ki ugyanaz az „igen”. Persze, vitatható kérdés, hogy ez szabadidő-tevékenység-e vagy pedig a munka előkészítése, illetve annak folytatása. Kétségtelen, hogy a tanulás pozitívan hat a munkára, gyümölcseit jórészt a dolgozó, termelő ember élvezi. Ebből ered egyes szociológusok javaslata, hogy válasszuk el a szakmai és nem szakmai kérdésekkel kapcsolatos tanulást, s csak az utóbbit tekintsük szabadidő-tevékenységnek. Adott ponton azonban az elkülönítésnek ez a módja is cserbenhagy, mert ugyan ki tudná pontosan megmondani, hogy a fizika vagy az idegen nyelvek tanulása mennyiben szakmán kívüli tájékozódás. De az olyan — látszólag (!) — távoli terület, mint a nevelés, művészetek, sem tekinthető „semlegesnek”: a gyakorolt szakmától függetlenül a munka mindig nyer a dolgozó műveltségi látókörének szélesedéséből. És ez a nyereség egyre növekszik napjainkban, a tudományos-műszaki forradalom széles kibontakozása idején, amikor a szakmai ismeretekben egyre nagyobb szerepet tölt be a fizika, kémia, elektronika, matematika, amikor a szakképzés és az általános felkészülés mindjobban közeledik egymáshoz.

A hitelességre törekvő szociológiának számolnia kell a szabad idő formatív és egyben gazdasági funkcióival.

A közösség „részesedése”

A közösségi tevékenységben való részvétel a munkások napi időmérlegében férfiaknál 11, nőknél 7 perc, vagyis a szabad idő 5,7, illetve 9 százaléka. (A nőknél a magasabb százalékarány azzal magyarázható, hogy szabad idejük jóval kevesebb — a férfiak napi három és fél órájával szemben csak másfél óra —, s ebből már néhány perc is számottevő hányad.) A mi felmérésünkben a mintacsoport 57 százaléka vesz részt a közösségi tevékenységben (a mutatószám a férfiaknál 8 százalékkal magasabb, mint a nőknél, pártonkívülieknél 43,7, KISZ-tagoknál 50,9, párttagoknál 77,1 százalék). Az adat részleges, mert csak azokat tünteti fel, akiknek valamilyen konkrét szervezeti feladatuk van; a gyűléseken, különböző akciókon részt vevők köre többé-kevésbé az egész csoportra kiterjed.

Ez a tevékenység, a kifejezetten szervezési vonatkozások kivételével, a szervezet keretein kívül folyik. A párt, a szakszervezet, a KISZ akcióinak, tevékenységének színhelye elsősorban az üzem, a termelőszövetkezet, a műhely, a laboratórium, az iskola, s a közösségi tevékenység az ott folyó munka fellendítését szolgálja.

A *tanulás* esetében egy szakmai (illetve: jórészt szakmai) jellegű tevékenység hatol be a szabad időbe, ezáltal pedig egy inkább szabad idő jellegű tevékenység szférája szélesedik ki azzal, hogy növekvő súlyú összetevőként jelenik meg a munka folyamatában. A tanulás esetén a külső, szakmai kötelezettség mellett növekszik az egyébként eleve meglévő belső kötelezettség részaránya. A közösségi tevékeny-

ségben egy eredetileg önkéntes vállalást erősít annak szervezeti keretekben történő formalizálódása, intézményesedése és mind szorosabb kapcsolódása a munkafeladatokhoz. Két, ellenkező irányú mozgás, de lényegében azonos értelmű folyamat megy végbe: a munka és a szabadidő-tevékenységek fokozatos közeledése.

A szabad idő társadalmi funkciójának másik megvalósulási iránya és területe a *család*. Senki sem vonja kétségbe, hogy a szabad idő egyben a családi élet egyik kerete is. Más kérdés viszont, hogy ez a lehetőség (és főleg igény) mennyire valósul meg jelenlegi időgazdálkodásunkban. A statisztika azt mutatja, hogy azok a tevékenységek, amelyek feltételezik vagy legalábbis lehetővé teszik a társas részvételt (látogatások, tévé-nézés, rádiózás, tánc, színház- vagy mozilátogatás, séta), a férjes asszonyok napi időmérlegében *fele akkora* időtartammal szerepelnek, mint a férjüknél. Nyilvánvaló, hogy a szabad időnek ez a része is pillanatnyilag csak félig lehet a családi élet kerete, mert ez a lehetőség csak részben valósul meg. Az időmérleg-felvételekben és -elemzésekben nem helyes csak elszigetelt (pontosabban: annak minősített) egyénnel számolni, hanem figyelmet kell szentelni a *társas ember* időmérlege vizsgálatának, ami az időgazdálkodás javítását célzó akció egyik kötelező iránya.

A szabad idő szuverén területe

és két sajátos funkciója a *szórakozás és pihenés*: viszonylag ezek állnak legtávolabb a szakmai tevékenységként végzett munkától.

A szórakozás és a pihenés megszokott, hétköznapi dimenzióit a francia vagy az angol szakirodalom „loisir“, illetve „leisure“ néven jelöli. A szakmai tevékenység, nem, életkor, iskolai képzettség és műveltségi szint, helyi adottságok, életmód, szokások, hagyományok, a társadalmi berendezkedés, gazdasági és politikai feltételek, technikai fejlettség, az egyén érdeklődési köre, nevelés, szervezési feltételek szabják meg az ide tartozó tevékenységek erősen változó listáját.

A már említett mintacsoportban a főbb szórakozási tevékenységek (a kedvenc időöltési formák) rangsora a megkérdezettek iskolai végzettségétől függően így alakul:

	Átlag	Iskolai végzettség szerint				
		1—4 osztály	5—8	szakmai iskola	középiskola esti, látogatásnélküli végzett	
<i>Mozilátogatás</i>	91,6	88,0	82,6	95,8	95,1	96,3
<i>Tévéműsor</i>	68,9	60,1	64,1	74,1	71,9	70,1
<i>Színház</i>	60,6	40,5	50,0	65,9	69,6	90,5
<i>Újságolvasás</i>	60,1	51,3	60,4	63,6	63,8	54,0
<i>Rádió</i>	59,4	55,9	64,8	59,8	56,7	60,6
<i>Séta</i>	59,2	49,3	54,4	59,5	62,1	73,7
<i>Olvasás</i>	51,7	35,4	37,0	49,0	67,1	81,0
<i>Sportrendezvények</i>	49,0	42,7	33,0	58,4	53,6	55,4
<i>Vendégeskedés</i>	37,5	28,6	34,8	40,2	45,1	35,0
<i>Sport (aktív)</i>	11,5	5,6	4,7	15,7	15,6	15,3
<i>Műkedvelés</i>	3,4	6,2	5,8	11,8	6,7	10,1

A kép viszonylag egyoldalú, mert a csoportosítás csak az iskolai végzettséget veszi tekintetbe, s nem számol az életkorral, családi helyzettel, ami terjedelmes elemzést tenne szükségessé. A táblázat azonban így is lehetőséget nyújt néhány megállapításra. Így például kitűnik a mozi és a tévé iránti tömeges érdeklődés (ami a tévé esetében szintén a filmet illeti). Körvonalazódik egy nagy csoport (színház, újságolvasás, rádió, séta, olvasás, sportrendezvényeken való részvétel), amelyen

belül aránylag kicsiny az eltérés, ha eltekintünk az iskolai végzettség hatására elő-
álló különbségektől, s végül néhány aktív foglalkozás (sport, műkedvelői művészet)
meglehetősen alacsony gyakorisága. Megfigyelhető a rádió háttérbe szorulása vagy
az iskolai végzettség s az olvasás, színházlátogatás közötti szoros összefüggés. Érde-
kes jelenség, hogy az aktív sportolást illetően, az életkortól függetlenül, a három
utolsó csoportban (szakmai iskolát, középiskolát végzetek, illetve esti vagy látog-
tatás nélküli tagozatok növendékei) az igenlő válaszok aránya mindenütt ugyan-
akkora. Ez alighanem azt jelenti, hogy a szakmai iskolában, illetve a középiskolá-
ban alakul ki — ha kialakul — a sportolási kedv, s ettől fogva viszonylag eléggé
állandó marad a későbbiek során, legfeljebb a foglalkozás intenzitása csökken.

Mind a sportolással, mind pedig a többi foglalkozással kapcsolatosan külön
fejezet lehetne a *pihenés* tárgyalása. A gépesítés, villamosítás, automatizálás, a ter-
melés korszerűsítése jelentősen csökkenti az izommunkát, ugyanakkor azonban növekszik az idegtevékenység, ami a fáradtság más formáit idézi elő, s bizonyos szem-
pontból megnehezíti a pihenést. Az izomfáradtság leküzdésére elég hazamenni s
lefeküdni vagy más, kevés mozgással járó foglalkozást űzni, de az idegfáradtság
kipihenésére *tenni* kell valamit: sétálni, gyalogolni, kerékpározni vagy úszni, ismét
kimozdulni a házból, megdolgozni a pihenést jelentő egyensúlyért, testi-szellemi
felfrissülésért. Tapasztalati és tudományos recept is van bőven, csak éppen a gy-
akorlat elégtelen: száz érettségizett dolgozó közül (akik nyilván főleg idegmunkát
végeznek) mindössze tizenöt válaszolja azt, hogy többé-kevésbé rendszeresen spor-
tol. Nem vitás tehát, hogy még nagyon sok teendő vár az iskolára, mert nyugodtan
állíthatjuk, csakis itt, a serdülőkorban alakítható ki *tartósan* a sportolás hajlama
és a testedzés mint állandó foglalkozás modellje, a modern életmód szerves alkotó-
eleme. Mindazt, amit később tehet a gyár, a KISZ, a szakszervezet, a sportegyesület,
a felnőttek közössége, rendszerint csak folytatása és sokkal ritkábban kiegészítése,
még kevésbé helyettesítése az iskolában végzett ilyen irányú alapozásnak, amely
az egész lakosságra kiterjedő egészségvédelemnek — az élet védelmének — páratlan
értékű eszköze.

Végül egy utolsó kérdés: milyen irányban alakul a modern ember szabad ideje
és időgazdálkodása? Sok az indokoltan bizakodó válasz, de gyakran hangzik el a
nehézségekre, a buktatókra, a modern életben rejlő csapdákra figyelmeztető szó is.
Gondoljunk csak a még távolról sem lezárt „tévé-perre“, amelyben vádlók és védők
megszámíthatatlan érvet sorakoztatnak fel pro és kontra, miközben a villogó varázs-
ablakok újabb tíz- és százezrei nyílnak az országban, hogy kezdetben egészen fel-
borítsák a szabad idő eddig megszokott rendjét, és később engedelmesen beillesz-
kedjenek abba, ami évtizedekkel ezelőtt a filmmel történt, később pedig a rádióval,
a motorkerékpárral vagy — jelenleg — az autóval. Közben egy ország népe került
és kerül közelebb a művészet valós értékeihez, tízezres példányszámban megjelenő
könyvek napok alatt tűnnek el a piacról, az ember egyéniségének, képességeinek
sokoldalú kibontakozását szolgáló kultúrpolitika minőségileg új szintre emeli a
lakosság művelődési életét.

Pár év múltán a 17—20 évesek korcsoportjában tíz osztály lesz az iskolai vég-
zettség *alsó* határa. E csoport számára a szabadidő-modellek azon a színvonalon
kezdődnek, ahol a tartalom, a minőség iránti igény már általános jelenség, s vele
együtt a választás és a válogatás képessége is. Ilyen reális és közeli távlatok előtt
a szabad idő szociológiája joggal lehet derülátó anélkül, hogy megfélemlítse mai
nehézségekkel és holnapi gondokkal kapcsolatos feladatairól.

Albert Ferenc

Aktív részvétel

Hazánk népe a sokoldalúan fejlett szocialista társadalomnak a Román Kommunista Párt X. kongresszusán kijelölt programja megvalósításán dolgozik. Népünk szilárd meggyőződése szerint e program valóra váltása egyértelmű a szocialista Románia anyagi és szellemi lehetőségeinek növelésével, az életfeltételek javulásával, azt jelenti, hogy Románia még tevékenyebben részt vállalhat a szocialista nemzetközi munkamegosztásban, a világviszonylatú munkamegosztásban, a szocialista világrendszer erősítésében, az antiimperialista erők gyarapításában. A párt X. kongresszusa hangsúlyozta: „A KGST tagállamaival s a többi szocialista országgal való gazdasági és műszaki-tudományos együttműködést fejlesztve Románia egyúttal kiterjeszti kapcsolatait a többi állammal is, társadalmi rendszerükre való tekintet nélkül, és aktívan részt vesz a nemzetközi szocialista és a világméretű munkamegosztásban.”

Köztudomású, hogy Románia külpolitikája középpontjába helyezi a barátság, a szövetség és a testvéri együttműködés erősítését az összes szocialista országokkal. Ez a politikai vonalvezetés objektív, mély és állandó hatású tényezőkre épít. Minden szocialista országgal egységbe tömörít bennünket a társadalmi rendszer, az ideológia, a célok azonossága, a szocializmusért és a kommunizmusért, az emberiség békéjéért és haladásáért folyó közös harc. Hazánk szüntelenül fejlesztette a múltban, s fejlesztí a továbbiakban is széles körű politikai, gazdasági, kulturális, technikai, tudományos kapcsolatait a szocialista országokkal, állandóan bővülnek a kapcsolatok a testvéri országok párt-, állami és közéleti szerveivel, gyarapodnak a tapasztalatcserék az új rendszer tökéletesítésében. Az állandó törekvés arra, hogy mindjobban hozzájáruljunk az együttműködési viszonyok erősítéséhez, egyebek között kifejeződik abban a figyelemben is, amelyet pártunk és államunk vezetői a többi szocialista ország párt- és állami vezetőivel való találkozások és közvetlen megbeszélések iránt tanúsítanak.

Románia a szocialista közösség tagjaként nagymértékben fejleszti együttműködését az összes szocialista országokkal, harcol a nemzetközi szocialista munkamegosztás elmélyítésében a legalkalmasabb eszközök következetes és rendszeres alkalmazásáért, a szocialista világrendszer államai gazdasági, tudományos és műszaki kapcsolatainak előmozdításáért. A szocialista államok közötti kapcsolatok gyakorlata az együttműködés számos formájának lehetőségét igazolta: szakosodás és kooperáció a tervezésben; a kereskedelmi, valutáris-pénzügyi relációk fejlesztése; műszaki-tudományos együttműködés és így tovább.

A szocialista államok együttműködése formáinak kialakítása és fejlesztése során abból kell kiindulni, hogy a szocialista világrendszer három földrész tizennégy országát foglalja magában; ezen államok gazdasági-társadalmi fejlődése az egész szocia-

lista tábor közös problémái mellett sajátos, az egyes államok különböző gazdasági színvonalára, a szocialista építés stádiumára, a konkrét nemzeti sajátosságok meghatározta sajátos problémákat is felvet. A szocialista világrendszer nem uniformizált tömb, amelyben az államok egyetlen egészzé olvadnak össze, hanem független, szuverén államok alkotják, amelyek önállóan fejlődnek, de egységesek közös jellemzőikben. A világ fejlődése történetében teljesen új típusú kapcsolataik alapját csakis a szocialista nemzetköziség, a függetlenség, a nemzeti szuverenitás, a jogegyenlőség, a belügyekbe való be nem avatkozás, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítség alapelvei alkotják. Nyilvánvaló, hogy ezek az alapelvek egymástól elválaszthatatlanok, egységes egészet alkotnak. Ezeknek az alapelveknek a tiszteletben tartása a kommunista és munkáspártok nemzeti és nemzetközi feladatainak a kifejezése, a szocialista országok kohéziójának, a szocialista világrendszer mai világra gyakorolt befolyásának kezessége. A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásán mondott beszédében Nicolae Ceaușescu elvtárs, az RKP főtítkára hangoztatta: „Az új társadalom építésének belső és külső tényezői között, a minden egyes népnek az országa gazdasági potenciálja szüntelen növelésére irányuló erőfeszítései és a szocialista országok szabad és szuverén együttműködése között szoros, dialektikus kapcsolat áll fenn; ez kifejezi a szocialista országok nemzeti és nemzetközi érdekeinek egységét.“

Közvetlenül kétoldali formák és eszközök, valamint nemzetközi szervezetek keretében fejlődnek hazánk gazdasági kapcsolatai a többi szocialista országgal. A szocialista országok az első helyen állnak hazánk külkereskedelmében, s ez Románia gazdaságpolitikájának sokatmondó jellegzetessége: az összes többi országra jutó 45,6 százalékkal szemben a szocialista országok fajsúlya eléri az 54,4 százalékot. Következő táblázatunk adataiból kiviláglik, hogy az elmúlt ötéves terv során az áruforgalom minden egyes szocialista ország viszonylatában jelentősen emelkedett.

Románia külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása a szocialista országokkal
(millió valuta-lejben)

	1965	1969	Külkereskedelem összesen (kivitel—behozatal) Növekedés 1965—1969
Albánia	33,6	38,7	1,2-szer
Bulgária	133,7	320,1	2,5-szer
Csehszlovákia	989	1496,1	1,5-szer
Jugoszlávia	173,1	352,1	2-szer
Kínai Népköztársaság	291	484,1	1,7-szer
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság	51,4	104	2-szer
Kuba	14,6	234,8	16-szor
Lengyelország	492,1	777,7	1,6-szer
Magyarország	399,3	491,6	1,2-szer
Mongólia	9,7	23,4	2,4-szer
NDK	805,4	1234,6	1,5-szer
Szovjetunió	5067,5	5518,1	1,1-szer
Vietnami Demokratikus Köztársaság	32,6	70,7	2,2-szer

A szocialista országokkal folytatott külkereskedelem össz-volumenének nagyobodásával egyidejűleg jelentősek voltak a változások a kivitel és a behozatal szerkezetében: növekedett a nagyobb feldolgozottsági fokú, nagyobb műszakiságú és komplexitású ipari áruk fajsúlya. Ezek a változások azoknak a sikereknek az eredményei, amelyeket mind Románia, mind a többi szocialista ország az ipar korszerűsítése és fejlesztése terén elért, a termelői szakosodás, a gazdasági és műszaki

kooperáció hatékonyabb, újabb formái bevezetésének gyümölcsei. A nemzetközi szocialista munkamegosztás bővítése és elmélyítése szempontjából nagyon fontos a gazdasági és műszaki együttműködés fejlesztése. Románia kivételesen nagy jelentőséget tulajdonít az együttműködés e formája előmozdításának. Előnyei elsősorban abban nyilvánulnak meg, hogy megkönnyíti az ipari, mezőgazdasági, szállítási, turisztikai és más jellegű létesítmények felépítését, meggyorsítja a magas műszakiságú és versenyképes termékek gyártását, a nemzeti kutatási és tervezői programok végrehajtását. Az együttműködés lehetővé teszi a partnerek számára, hogy jobban kihasználják termelői kapacitásukat és magasabb fokon értékesítsék a rendelkezésre álló munkaerőt.

A kooperáció során — konkrét, pontos, a felek megszabta egyezmények, megállapodások alapján — közvetlen kapcsolatok is keletkezhetnek az érdekelt egységek és intézmények között. Hasonlóképpen lehetővé válik a termelőtevékenység jobb egyeztetése a tervező aktivitással, ami optimális feltételeket teremt minden egyes ország tudományos potenciáljának, tapasztalatainak értékesítésére. A kooperáció ösztönözheti a termelés szakosodását, az árucseré lényeges kiterjesztését a fizetési eszközökkel való takarékoság jegyében, a cserék folyamatosságát hosszabb időszakokra. A műszaki-tudományos együttműködés jelentősen növeli Románia közvetlen gazdasági kapcsolatainak fejlesztését a többi szocialista országgal. E téren eredményesen működnek a Románia és minden egyes szocialista ország viszonylatában létesített vegyes műszaki-tudományos bizottságok. E bizottságok 1967-től 1969-ig mintegy 2000, a dokumentáció kölcsönös kicserélésére, a szakemberek tapasztalatcseréjére és a technológiai folyamatok megismerését célzó cseréjére vonatkozó együttműködési témában állapodtak meg.

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa keretében Románia cselekvően részt vett és részt vesz az együttműködés elmélyítésében és az együttműködési formák és módszerek folyamatos tökéletesítésében a következő területeken: a tervek egyeztetése, szakosodás és együttműködés a termelésben, a fontosabb tudományos és műszaki kutatások összehangolása, külkereskedelem, a valutáris-pénzügyi kapcsolatok javítása, az együttműködés tökéletesítése a szállításügyben, a szabványosításban.

A KGST keretében folyó együttműködés fejlesztésében és tökéletesítésében fontos szerepet játszottak azok a tanácskozások és találkozások, amelyeken a tagországok párt- és államvezetői megszabták a különböző fejlődési szakaszoknak megfelelő irányelveket. A KGST-n belüli együttműködés kiterjesztése és elmélyítése tekintetében nagy jelentőségű határozatokat hozott az 1969-ben megrendezett XXIII. — rendkívüli — ülészak, amelyen részt vettek a tagországok párt- és államvezetői. Románia — Nicolae Ceaușescu elvtárs vezette — párt- és kormányküldöttsége a hazánk külpolitikáját jellemző szellemben egész sor építő jellegű javaslatot terjesztett elő, amelyek arra hivatottak, hogy elmélyítsék a tagországok kooperációját, s figyelemmel elemezve a többi ország javaslatait, hozzájárult a tárgyalási problémák kölcsönösen elfogadható módozatainak a kidolgozásához. Az ülészak újra hitet tett a KGST statútumában megfogalmazott, a szocialista országok egymáshoz fűződő viszonyának alapjául szolgáló elvek mellett, megszabta a KGST jövőbeni fejlődése főbb irányvonalait, s kijelölte azokat a feladatokat, amelyek egy komplex távlati programban tárgyiasulnak. Az ülészak leszögezte: a tagállamok további együttműködésének elmélyítése és tökéletesítése az állami szuverenitásra, a felek függetlenségére és teljesen szabad elhatározására épül, nem jár együtt nemzetek feletti szervek létrehozásával, nem érinti az országon belüli tervezési problémáit, a tagországok pénzügyi tevékenységét és gazdasági szervezeteik ügyvezetését.

Az elfogadott határozatok értelmében minden tagország bármikor, kibonta-

kozása bármely szakaszában kinyilváníthatja érdeklődését valamely együttműködési akciót illetően. A komplex program célja: hozzájárulni minden tagország termelőerőinek gyors fejlesztéséhez, minél magasabb műszaki-tudományos színvonal eléréséhez, a szocialista termelés hatékonyságának maximális fokozásához a munkássz-tály pártja vezető szerepének erősítése feltételei közepe, a szocialista államok gazdasági funkcióinak további fejlesztéséhez a nemzetgazdaság demokratikus centraliz-musa és tervszerű irányítása alapján.

*

Szoros kapcsolatban a KGST-ben való együttműködéssel, hazánk a szocialista országok más nemzetközi szervezeteiben is részt vesz. Ezek a szervezetek — Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank; Nemzetközi Beruházási Bank; Központi Villamos Teherelosztó; Közös Teherkocsipark és mások — a szocialista országok együttműködésének alapjait alkotó elvekre építve fejtik ki tevékenységüket. Románia a Metalimport külkereskedelmi vállalat által kötött megállapodás alapján az Intermetall keretében részt vesz a vaskohászati együttműködésben is. Ugyanakkor együttműködünk más szocialista országokkal a Szocialista Országok Együttműködési Szervezete a Posta és Távközlésben elnevezésű organizációban, valamint a vasútügyi kollaboráció szervezetében. E szervezetek tagjai az ázsiai szocialista országok (Kínai Népköztársaság, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és Vietnami Demokratikus Köztársaság), valamint Kuba.

A KGST-tagállamok marxista—leninista alapelvek szerinti gazdasági együttműködésének elmélyítése, a kooperáció a termelésben és műszaki-tudományos vonatkozásban arra hivatott, hogy elősegítse minden egyes nemzetgazdaság még lendületesebb fejlesztését. A KGST-tagállamok relációinak ugyanakkor az a rendeltetésük, hogy előmozdítsák a gazdasági kapcsolatok fejlődését más szocialista országokkal a világ más államaival, s így biztosítsák a tagállamok szélesebb körű és nagyobb arányú bekapcsolódását a világgazdaság áramkörébe. Románia úgy véli, hogy gazdasági kapcsolatainak fejlesztése a szocialista állammal minden egyes ország haladásának tényezője, fontos hozzájárulás a szocialista világrendszer erejének növekedéséhez.

*

Az utóbbi öt évben a Román Kommunista Párt IX. és X. kongresszusa határozatainak megfelelően mind szélesebbkörűen kibontakoztak hazánk és a többi szocialista állam baráti és testvéri együttműködési kapcsolatai, ami pártunk és kormányunk külpolitikájának központi célkitűzése. Rendkívül gyümölcsözők voltak azok a látogatások, megbeszélések, találkozások, amelyeken párt- és államvezetőink — Nicolae Ceaușescu elvtárral az élen — ebben az időszakban a többi szocialista állam párt- és államvezetőivel részt vettek. A KGST-n belüli érintkezések és véleménycserék sorát kiegészítették a kétoldali találkozások Románia és más szocialista országok párt- és államvezetői között, a Varsói Szerződés szervei keretében létrejött találkozások, a parlamenti küldöttségek kölcsönös látogatásai, a kulturális együttműködés, a sport- és más rendezvények sorozata.

A többi szocialista állammal való — kétoldali vagy többoldali — együttműködési politikájában pártunk abból, a szocialista államok mindennapi gyakorlata igazolta alapelvből indul ki, hogy a szocialista nemzetek internacionalista közeledésének történelmi folyamata sikerrel csak minden egyes szocialista állam érdekei tiszteletben tartása, a teljes jogegyenlőség, minden egyes szocialista nemzet fejlődése és virágzása alapján bontakozhat ki. Nicolae Ceaușescu elvtárs hangsúlyozta: minél jobban képviseli a párt a társadalmi fejlődés követelményeit, a dol-

gozó néptömegek érdekeit, minél jobban oldja meg a forradalmi harc kérdéseit, annál szilárdabbak kapcsolatai a néptömegekkel, növekszik a nép bizalma a pártban s hozzájárulása a szocializmus és a kommunizmus általános ügyéhez. Tevékenységében így egyesíti a kommunisták pártja a hazafiság és az internacionalizmus követelményeit, mert feladatai egyidejűleg nemzetiék és nemzetköziék, hiszen a nemzeti síkon elért győzelmek egyben az internacionalizmus sikerei is.

Az együttműködés fejlesztését szolgálják a Csehszlovákiával, Lengyelországgal, Bulgáriával és a Szovjetunióval 1968—1970 között megújított barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződéseink. Az említett országok mindegyikével két évtizeddel ezelőtt megkötött szerződések gyümölcsöző jellegének kontinuitása tükröződik az utóbbi években megújított szerződésekben is. Nicolae Ceaușescu elvtárs rámutatott: „Az új román—szovjet szerződés, amely húszéves időszakra rendezi a Románia és a Szovjetunió közötti kapcsolatokat, új távlatokat nyit a pártjaink és országaink közötti együttműködés, barátság és szövetség további fejlesztéséhez... Pártunk és népünk mindent meg fog tenni a kapcsolatok további fejlesztéséért a Szovjetunió Kommunista Pártjával, a Szovjetunió népeivel, mert úgy véli, hogy ez megfelel mind országaink és pártjaink érdekeinek, mind pedig a szocializmus és a béke általános érdekeinek.”

A jelenlegi feltételeknek megfelelően továbbfejlesztve a Románia és az említett szocialista országok közötti előző szerződések előírásait, a fontos dokumentumok új feltételeket teremtettek a gazdasági, műszaki-tudományos termelés és más jellegű együttműködés intenzívebbé tételéhez és bővítéséhez. A szerződések — népeink javára és a szocializmus ügye általános érdekeinek megfelelően — új távlatokat nyitottak országaink szövetsége és barátsága előtt, a marxizmus—leninizmus és a szocialista internacionalizmus, a függetlenség és a nemzeti szuverenitás, a jogegyenlőség, a belügyekben való be nem avatkozás, a kölcsönös előnyök és az elvtársi kölcsönös segítség alapelvei jegyében. Az utóbbi évek során kötött szerződések tükrözik Románia és a többi állam ama elhatározását, hogy továbbra is a szocialista államok barátságának és együttműködésének fejlesztésére, ezen államok egységének megszilárdítására törekzenek, ami a szocialista világrendszer legyőzhetetlenségének fő biztosítéka.

A szerződések előírásai kifejezik a felek arra irányuló akaratát, hogy továbbra is következetesen harcoljanak az imperializmus ellen, a népek szabadságának és függetlenségének ügyéért, ama szent jogukért, hogy maguk határozassák meg sorsukat, hogy továbbra is határozottan előmozdítsák a békés egymás mellett élés politikáját, harcoljanak az új világháború megelőzéséért, a biztonság megerősítéséért Európában és a világban.

*

Az elmúlt öt esztendő során munkaértekezleteket tartottak a Varsói Szerződésben részt vevő országok párt- és államvezetői. Románia a Szerződés alapító tagjaként következetesen teljesíti a szervezetben rá háruló feladatokat, s hozzájárul a Szerződés védelmi kapacitásának növeléséhez. Külpolitikája alapvető orientációjának megfelelően, Románia fejleszti katonai együttműködését a Szerződés minden más tagországával, minden szocialista állammal. A többi szocialista országgal való katonai együttműködés megszervezésében Románia abból az előfeltételből indul ki, hogy a teljes felelősséget a haderők harci felkészüléséért, felszereléséért és neveléséért — mint általában az egész bel- és külpolitika meghatározásáért — az illető ország pártja és kormánya viseli, ami közvetlen kifejezése a szocialista állam védelmi, a forradalmi vívmányok konszolidálását biztosítani hivatott funkciójának.

Haderőnk egyetlen vezetője a párt, a kormány, a hadsereg főparancsnoka. A szocialista Románia alapvető köteletségét teljesíti saját népe iránt, ugyanakkor magasrendű internacionalista kötelezettségének tesz eleget az ország hadereje harci kapacitásának növelésével, s erősíti a katonai együttműködést a Varsói Szerződés más tagállamainak hadseregével, a szocialista világrendszer országai közötti viszonyok alapelveinek megfelelően. „Elmondhatjuk, elvtársak, hadseregünknek minden rendelkezésére áll, hogy bármikor teljesítse köteletségét a nép iránt, szövetségeseink iránt, szocialista országokbeli barátaink iránt, hogy hadseregünk mindig őrhelyén áll. S ha szükségessé válik, maradéktalanul eleget tesz köteletségének“ — mondotta Nicolae Ceaușescu elvtárs a Fegyveres Erők alapkádereinek tanácskozásán tartott beszédében.

Az elmúlt öt esztendőben a nemzetközi életben — Európában és másutt is — az erőviszonyok eltolódása a szocializmus és a béke javára hangsúlyozottabb volt. Jelentős haladás mutatkozott az Európa-közi dialógus intenzívebbé válásában, a közvélemény mind erőteljesebben szót emel az általános európai konferencia mellett, a békéért és a biztonságért. Amióta 1966. július 5-én a bukaresti értekezleten részt vevő szocialista országok kibocsátották az európai béke és biztonság megszilárdítására vonatkozó Nyilatkozatukat, az elgondolás mindjobban körvonalazódott, s új javaslatok is felszínre kerültek.

Románia cselekvően részt vesz a dialógusban, szüntelenül harcol a konferencia építő szellemű előkészítéséért, minden ilyen irányú pozitív kezdeményezést támogat, számos javaslatot terjesztett elő, amelyek arra hivatottak, hogy közelebb hozzák a konferencia összehívásának időpontját és hozzájáruljanak sikeréhez. Románia eredeti hozzájárulását tanúsítja a szocialista országok által az európai érdeklődés előterébe helyezett problémának az előbbreviteléhez az a pozitív visszhang és nagy érdeklődés, amelyet az Államtanács elnöke, Nicolae Ceaușescu elvtárs egy javaslata váltott ki. Franciaországi hivatalos látogatása idején egy beszédében, 1970. június 16-án az Államtanács elnöke kifejtette, hogy az ENSZ égisze alatt Európában esetleg létesíteni lehetne egy állandó jellegű együttműködési szervezetet, amely hozzájárulhatna földrészünk államai együttműködésének előmozdításához. A Varsói Szerződés tagállamai külügyminisztereinek bukaresti tanácskozásáról (1971. február 18—19.) kiadott Közlemény megállapíthatja: „A tanácskozás résztvevői, figyelembe véve, hogy az utóbbi években kedvezően fejlődtek az Európa-közi kapcsolatok, megelégedéssel állapították meg, hogy a szocialista országok erőfeszítéseinek és más államok hozzájárulásának eredményeként bizonyos haladás észlelhető az európai kontinens légkörének enyhülésében... A tanácskozáson képviselt szocialista országok a jövőben is konstruktív erőfeszítéseket tesznek, hogy a kontinens összes államai között kölcsönösen előnyös, normális kapcsolatok fejlődjenek ki, állást foglalnak amellet, hogy Európában és az egész világon meghonosodjon és megszilárduljon a békés légkör, megszűnjön a fegyverkezési hajszája, síkraszállnak az európai és a világméretű enyhülésért és együttműködésért.“

A békés építés hatalmas programját megvalósító Románia külpolitikája harmonikusan egyezteteti saját népével szemben fennálló kötelezettségeit a szocializmus általános ügyével, a béke és a haladás ügyével. E politika állandó és következetes érvényesítése során Románia természetesen minden vonatkozásban fejleszti együttműködését a világ minden államával, tekintet nélkül társadalmi-politikai rendszerükre. Forradalmi vívmányai megvédéséért fejleszti barátságát és szövetségét a Varsói Szerződés tagállamaival, minden szocialista állammal, s a többi szocialista országgal együtt aktívan hozzájárul ahhoz, hogy Európában, az egész világon győzedelmeskedjenek a béke és a haladás eszméi.

Eugen Phoebus

A Román Kommunista Párt története megírásának útján

A IX. kongresszus a Román Kommunista Párt ideológiai tevékenységének egyik időszerű feladatákként jelölte meg a párt történetének megírását. Olyan mű elkészítését, amely a romániai munkásmozgalom kezdeteitől kiindulva bemutatja a munkásosztálynak, a kommunista pártnak — a nép társadalmi és nemzeti felszabadulásaért folytatott harc szervezőjének és vezetőjének — egész útját, szoros kapcsolatban országunk fejlődése minden egyes szakaszának politikai, gazdasági és társadalmi valóságával.

A párttörténet megírását az RKP politikai tevékenységének nagyméretű fokozódása, egész népünk szocializmust építő munkájának lendülete, a társadalmi fejlődés objektív körülményei tették szükségszerűvé. Egy tudományos alapon megírt párttörténet hiányában az RKP történetének tanulmányozása nagyrészt azoknak a broszúrákban megjelent leckéknek és konzultációs anyagoknak az alapján történt, amelyeket az RKP Központi Bizottsága mellett működő Történelmi és Társadalompolitikai Tanulmányi Intézet munkatársai dolgoztak ki. Ezek a tanulmányok a Politikai Kiadó gondozásában, 1960-ban *Leckék az RMP történetét tanulmányozók részére* címmel könyv formájában is megjelentek. Erről a kézikönyvről, amely kétségtelenül hasznos volt pártunk propaganda-tevékenysége kibontakozásának folyamatában, csakhamar kiderült, hogy nélkülözi a kellő tudományos alapokat, s az RKP történetének fontos kérdéseit és eseményeit sok esetben dogmatikusan, leegyszerűsítve, egyoldalúan, a történelmi valóság nem teljes figyelembevételével tárgyalja.

A IX. pártkongresszus, valamint az RKP ezt követően megjelent dokumentumai, főleg pártunk főtitkárának, Nicolae Ceaușescu elvtársnak a különböző alkalmakkor elhangzott beszédei értékes útbaigazítást adnak párttörténészeinknek arra vonatkozólag, hogyan kell a párttörténet kidolgozására irányuló kutató- és értékelő munkát végezni.

Mivel az RKP folytatója annak az évszázados harcnak, amelyet a nép vívott az ország függetlenségéért, a társadalmi igazságosság érvényesüléséért, a román nemzet s az egységes nemzeti állam kialakulásáért, az együttélő nemzetiségek egyenjogúsításáért, a társadalmi fejlődés meggyorsításáért és Románia haladásáért a civilizáció útján, „a munkásosztály, a szocialista mozgalom, a kommunista párt harcának történetét az ország általános gazdasági és társadalmi fejlődésével összefüggésben kell bemutatni, szoros kapcsolatban a társadalom fejlődéséhez hozzájáruló többi forradalmi, demokratikus és haladó erő tevékenységével“ (Nicolae Ceaușescu: *A Román Kommunista Párt — a román nép forradalmi és demokratikus harcának, a romániai munkás- és szocialista mozgalom hagyományainak folytatója*. Bukarest,

1965). Ami pedig a történelmi események elemzésének, értékelésének és bemutatásának módját illeti, azokat — amint arra Nicolae Ceaușescu elvtárs rámutatott — „tudományosan, objektíven, a maguk sokrétűségében csakis a dialektikus és történelmi materializmus, a legelőrehaladottabb világ- és életszemlélet fényében értelmezhetjük“.

Valóban, csak az ország általános gazdasági és társadalmi fejlődésével összefüggésben s a dialektikus és történelmi materializmus alapján érthetjük meg a maga teljességében a román nép és az együttélő nemzetiségek forradalmi harcát a demokráciáért, a békéért s a társadalmi haladásért, a munkásosztálynak és élcsapatpártjának szerepét a politikai élet kibontakozásában, a társadalom forradalmi átalakításában, mérhetjük fel helyesen a nép forradalmi és haladó erőinek hosszú és nehéz útját, a munkásosztály fejlődését, az RKP történetét. E fontos elvi útmutatások parancsoló szükségességgé tették, hogy történészeink és általában a társadalomtudományok kutatói az eddiginél nagyobb gondot fordítsanak a forradalmi munkásmozgalom, a kommunista párt története reális felmérésére. Tisztázni kellett olyan alapvető kérdéseket, mint: a forradalmi demokratikus mozgalom és a szocialista mozgalom viszonya; az első munkásszervezetek jellege és történelmi szerepe; a munkásosztály első politikai pártjának, a szociáldemokrata pártjának a helye a forradalmi munkásmozgalomban; a nemzeti és társadalmi felszabadításért vívott harc kölcsönhatása; a haladó nemzeti burzsoázia szerepe az ország történetében; a polgári és földesúri politikai pártok, valamint a keretükben fellépő különböző csoportok tevékenysége és jellege; a kormányok és a Románia kül- és belpolitikájának alakításához hozzájáruló személyiségek történelmi szerepe; Románia helye a kapitalizmus világrendszerében.

Történészeink és tudományos kutatóink a párt irányelveit szem előtt tartva elmélyült kutatómunkát folytatnak, amelynek eredményeként az utóbbi években egész sor ilyen témájú tanulmány, monográfia és cikk jelent meg. Ezek közül különösen figyelemre méltók a következők: I. Cojocaru—Z. Ornea: *Falansterul de la Scăieni* (1966); Nicolae Copoiu: *Refacerea Partidului Social-democrat din România* (1966); Ion M. Oprea: *Nicolae Titulescu* (1967); Marea răsccoală a țăranilor din 1907 (1967); Al. Gh. Savu: *Dictatura regală 1938—1940* (1970); *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918* (1970); *August 1944 — mai 1945* (1969); Mircea Mușat: *Principalele partide ale claselor dominante și activitatea lor între anii 1918—1921* (*Anale de istorie*, 1969. 6); Ladislau Bányai—Al. Porțeanu: *Lupta mișcării muncitorești transilvănene pentru făurirea statului național unitar* (*Lupta de clasă*, 1968. 11); V. Axenciuc: *Evoluția economiei românești în anii 1918—1938* (*Anale de istorie*, 1966. 6); Nichita Paraschiva—Marin Popescu: *Transformări agrare în România în anii 1944—1947* (*Anale de istorie*, 1969. 1); Georgescu Titu: *De la revoluționarii democrați la întiiul partid politic al clasei muncitoare — P.S.D.M.R.* (*Anale de istorie*, 1970. 3).

A felsorolt monográfiák, tanulmányok és cikkek, valamint azok, amelyekről helyszűke miatt itt nem történt említés, az eddigieknél dokumentáltabban, elmélyültebben és nagyobb tudományos igényességgel elemzik, mutatják be Románia legújabbkori történetének főbb eseményeit és az egyes történelmi szakaszok fontosabb kérdéseit. Ezzel nagymértékben hozzájárulnak hazánk forradalmi munkásmozgalma, az RKP történetének teljesebb megismeréséhez és reálisabb értékeléséhez.

A romániai forradalmi munkásmozgalom, a kommunista párt történetének hazánk általános történetével szoros kapcsolatban való bemutatása kétségtelenül párttörténészeink fontos feladata, ez azonban megköveteli országunk, forradalmi munkásmozgalmunk helyének és kapcsolatainak pontos meghatározását is Európa

népeinek általános történetében. Ilyen vonatkozású értékes tanulmányok az utóbbi években: Ion Popescu-Puțuri—Augustin Deac: *La Première Internationale et la Roumanie* (1966); Nicolae Copoiu: *Socialiștii români la Zimmerwald. Septembrie 1915* (*Magazin istoric*, 1967. 2); Emil Bădescu: *Din istoria legăturilor revoluționare româno-bulgare 1909—1916* (1966); Gheorghe Unc: *Participarea unităților militare revoluționare române la lupta pentru apărarea Revoluției din Octombrie* (*Studii*, 1967. 5); Titu Georgescu: *Semnificația internă și internațională a luptelor muncitorești române din 1933* (*Anale de istorie*, 1968. 1); Gh. Matei—V. Gherghescu: *Insurrecția națională antifascistă din România în lumina unor documente ale timpului de peste hotare* (*Anale de istorie*, 1966. 4); Gheorghe Matei: *Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916* (*Anale de istorie*, 1970. 2). Történetírásunk azonban még korántsem oldotta meg az ezzel a követelménnyel járó fontos kérdéseket.

„A nép forradalmi erőinek, a kommunista pártnak az útja — mutat rá pártunk főtítkára — nem volt mindig sima és egyenes. Az osztályharc és a szocialista építés folyamatában számos akadályt és nehézséget kellett legyőzni, hiányosságok és hibák jelentkeztek, sikertelenségekben is volt részünk. A munkásosztály, a párt soraiban azonban mindig voltak olyan erők, melyek le tudták gyűrni a nehéz pillanatokat, le tudták győzni az akadályokat, és biztosítani tudták a haladást a szocializmus felé.“ A forradalmi munkásmozgalom, a kommunista párt történetét a teljes valóságában csakis úgy mutathatjuk be, ha a maguk összetettségében és sokrétűségében mérjük fel, értékeljük mindazokat a tényeket és körülményeket, amelyek a régi társadalmi rendszer megdöntéséért s a szocializmus építéséért folytatott osztályharc határköveit alkották. Ez a követelmény arra ösztönözte párttörténészeinket, hogy a legmagasabb fokú felelősségérzettel kutassák, tanulmányozzák a forradalmi mozgalom minden fontos eseményét.

Ebből a szempontból tisztázni és újraértékelni kellett olyan fontos kérdéseket, mint a hazai szocialista mozgalom ideológiai és politikai fejlődése; az új típusú párt ideológiai kikristályosodása; a szociáldemokrata pártnak mint a kommunista párt politikai-szervezeti elődjének álláspontja a kor legfontosabb eseményeivel és jelenségeivel kapcsolatban; a szociáldemokrata, majd a szocialista párt keretében kialakuló baloldali szárny és a kommunista csoportok történelmi szerepe; a Kommunista Internacionálé és az RKP viszonya; a kommunista párt álláspontja a munkásosztály és a parasztság szervezésének, mozgósításának, a szociáldemokrata párthoz, valamint a burzsoázia különböző politikai csoportjaihoz való viszonyának, a nemzetiségi kérdés megoldásának fontos problémáiban; a párt stratégiájának és taktikájának helyessége; a munkásegységfront létrehozásának és megszilárdításának történelmi körülményei; a kommunista párt vezető szerepének érvényesülése a népi forradalom folyamatában.

A forradalmi mozgalom fejlődésével kapcsolatos más kérdéseknek a valósághoz hű feltárása és helyes értékelése szükségessé tette elsősorban a forradalmi mozgalom dokumentumainak felkutatását és kiadását. Párttörténészeink, főleg pedig a Központi Bizottság mellett működő Történelmi és Társadalompolitikai Tanulmányi Intézet munkatársai ezen a téren is jelentős munkát végeztek. Az utóbbi években megjelent dokumentumkiadások közül megemlíjtjük a következőket: *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900* (1969); *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910—1915* (1968); *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921* (1966); *Presa muncitorească și socialistă din România II. 1900—1921, partea a II-a 1907—1916* (1968 — az első kötet 1964-ben, a

második kötet első része pedig 1966-ban jelent meg —); *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mișcarea revoluționară și democratică din România. Documente și amintiri* (1967). Ezek mellett fontos szerepet töltenek be olyan összefoglaló, több eseményt átfogó művek, mint: *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România I—IV*. (1960—1970), valamint bizonyos történelmi események vagy jelenségek átfogó elemzésére, szintézisére törekvő munkák, melyek közül megemlítendő Gheorghe Matei: *Cluburile socialiste la sate 1898—1899* (1968); *Alianța clasei muncitoare cu țărăimea muncitoare în România* (1969); *Armata română în războiul anti-hitlerist* (1965); *Curenți și orientări în istoria filozofiei românești* (1967); *Dezvoltarea suprastructurii socialiste în România* (1966); *Greva generală din România 1920* (1970); Ladislau Bányai: *In sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor* (1969); *Mișcarea muncitorească din România 1893—1900* (1965); N. N. Constantinescu szerkesztésében: *Situația clasei muncitoare din România 1914—1944* (1966); *1 Mai în România 1890—1970* (1970); Ilie Ceaușescu: *Din istoria contractului colectiv în România* (1970); Titu Georgescu: *Organizațiile de masă legale conduse de P.C.R. 1932—1934* (1967); Petre Constantinescu-Iași: *Lupta pentru formarea frontului popular în România* (1966); A. Petric—Gh. Țuțui: *Unificarea mișcării muncitorești din România* (1968).

Történelmi szakfolyóiratainkban, főleg pedig az RKP Központi Bizottsága mellett működő Történelmi és Társadalompolitikai Tanulmányi Intézet folyóiratában, az *Anale de istorie*ban nagyszámú, részletkérdést taglaló tanulmány és cikk jelent meg. Felsorolásuk meghaladja írásunk kereteit. A forradalmi munkásmozgalmunk s pártunk történetének jelenségeit, eseményeit elemző és értékelő cikkek az eddigi hasonló jellegű írásokhoz viszonyítva sokkal elmélyültebben, a történelmi objektivitást jobban szem előtt tartva, a párt elvi útmutatásainak jegyében közelítik meg a felvetett problémákat.

A párttörténet és általában az ország történetének megírásakor természetesen abból kell kiindulni, hogy az összes nagy forradalmi átalakításokat, a társadalmi haladását a dolgozó nép forradalmi, haladó és hazafias erői vitték véghez. „Hazánk életének minden fontos mozzanata — hangsúlyozta Nicolae Ceaușescu elvtárs — összefügg a tömegek harcával, az egész nép harcával, amely a társadalmi haladás mozgató ereje, Románia történetének igazi alkotója.“ A nemzeti és társadalmi felszabadulásért vívott nagy csatákban a széles néptömegek soraiból több legendás híró forradalmár harcos, kiváló politikus és vezető egyéniség emelkedett ki. Ezek, azonosítva magukat a tömegek eszményeivel és érdekeivel, felemelkedve a társadalmi fejlődés objektív követelményei megértésének, az osztályharc törvényei ismeretének színvonalára, jelentős szerepet töltöttek be a forradalmi harc szervezésében és vezetésében, értékesen hozzájárulva ezzel az ország, az egész társadalom haladásához. Forradalmi munkásmozgalmunk, a kommunista párt történetét nem lehet helyesen bemutatni a kiemelkedő forradalmár harcosok tevékenységének tárgyilagos számbavétele és értékelése nélkül. Ezek a forradalmárok ugyanis az osztálycsaták tüzeiben azonosultak a proletariátussal, és igyekeztek érvényre juttatni az elnyomottak érdekeit.

Párttörténezeinknek szem előtt kell tartaniuk azt az ismert marxi—lenini figyelmeztetést, hogy a történelmet emberek alakítják, emberek, erényeikkel és hibáikkal együtt. „A forradalmár harcosok tevékenysége értékelésénél — mutat rá pártunk főtitkára — szem előtt kell tartanunk hozzájárulásukat és szerepüket életük minden egyes időszakában, a munkásmozgalom minden egyes szakaszában. A múltbeli forradalmi harcban elfoglalt helyüket a valóságnak megfelelően és nem attól függően kell értékelni, hogy milyen helyzetük van ma a pártban. Hiba volna eltúlozni egyes vezetők múltbeli érdemeit csupán azért, hogy a történelmet »egybe-

hangoljuk« a jelennel; ez a történelmi igazság meghamisításához vezetne.“ A forradalmi harc, a szocializmus építéséért folyó törekvések folyamatában számos olyan vezető tevékenykedett, aki az egyik vagy másik történelmi szakaszban jelentős szerepet töltött be az események alakulásában, felelősségteljes feladatokat teljesített vagy teljesít ma is pártunk és államunk vezetésében. Az évek folyamán egyesek közülük a természet biológiai törvényeinek érvényesülése folytán nem dolgozhattak és harcolhattak tovább; mások elkövetett hibájuk következtében távoztak funkciójukból, sőt néha a pártból is. Mindezek szem előtt tartásával, a párt történetét, a forradalmi harc egész folyamatát a maga összetettségében kell bemutatni, „a tényeket pedig nem az emberek szubjektív óhajának, nem a pillanatnyi politikai szükségleteknek, nem konjunktúra-szemponthoznak megfelelően kell ismertetni, hanem úgy, ahogy azok megtörténtek, az élet igazságának megfelelően“ — mondotta Ceaușescu elvtárs.

Az utóbbi időben ilyen vonatkozásban is számottevő előrehaladás mutatkozott párttörténezeink munkájában. Az *Anale de istorie* hasábjain rendszeresen jelennek meg kiemelkedő személyiségekről szóló életrajzi ismertetések és méltatások. Csak néhányat sorolunk itt fel: Constantin Agiu, Aradi Viktor, Olga Bancic, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Encsel Mór, Fónagy János, David Fabian, Farkas Károly, Elena Filipovici, I. C. Frimu, Fóris István, Gaál Gábor, Dr. L. Ghelerter, Dumitru Grofu, Imre Aladár, Constantin Ivănuș, Józsa Béla, Köblös Elek, Müller Kálmán, Gheorghe Niculescu-Mizil, Ocskó Teréz, Elena Pavel-Sîrbu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie, Eugen Rozvani, Simó Géza, Filimon Sîrbu, Gheorghe Ungureanu, Francisc Wolf-Boczor.

Az említett tanulmányok és cikkek mellett szólni kell még a Történelmi és Társadalompolitikai Tanulmányi Intézet folyóiratában rendszeresen közölt konzultációs anyagokról, összefoglaló írásokról. Az *Anale de istorie*ban Ștefan Mușat aláírásával eddig a következő ilyen jellegű cikkek jelentek meg: *Inceputurile mișcării socialiste și muncitorești din România. Crearea P.S.D.M.R.*; *Mișcarea muncitorească din România în anii 1900—1918*; *Mișcarea muncitorească în anii avîntului revoluționar. Crearea Partidului Comunist Român 1918—1921*.

Meg kell jegyeznünk, vannak még a forradalmi munkásmozgalomnak olyan eseményei és mozzanatai, amelyekre párttörténezeink mind ez ideig nem fordítottak kellő figyelmet. Ilyenek például a kommunisták és antifasiszták ellen folytatott perek, a munkásegység, valamint a munkás akcióegység (sztrájkok, községi és parlamenti választások alkalmával) létrehozásáért folyó harcban elért eredmények és bizonyos, károsan ható baloldalias, szektás jelenségek.

Az egyes kiadók gondozásában és az ország különböző folyóirataiban — köztük a *Korunkban* is — megjelent monográfiák, cikkek és tanulmányok nagymértékben hozzájárulnak a IX. kongresszus kitűzte feladat, a Román Kommunista Párt története megírásához. A dokumentumok, részlettanulmányok és más tudományos anyag felhasználásával megírt kézikönyv tudomásunk szerint már elkészült, minden bizonnyal meg is jelenik pártunk félévszázados évfordulójának esztendejében.

Bunta Péter

Időszerű utópiák

Nem hiszek semmiféle irodalomelméleti-irodalomszociológiai pro-nózisban, amely valamelyik műfaj, műforma közeli pusztulását hirdeti meg. Nem hiszek tehát a regény halálában sem, bár készségesen elismerem, sőt saját gyakorlatommal is tanúsíthatom, hogy prózai olvasmányaink között megnőtt a non-fiction részaránya. Sütő András könyvének sikere éppen ebből a „non-fiction” jellegből magyarázható, s bármennyire is pusztakamarási, mezősegi, erdélyi kötöttségű az *Anyám könnyű álmot ígér*, az iránta megnyilvánuló érdeklődés távolról sem minősíthető provincializmusnak. Az amerikai baloldalt feltérképező tanulmányában Sükösd Mihály az irodalomról azt állapítja meg, hogy „a műfajok furcsa szerepváltásának lehetünk tanúi”. Az elmúlt év egyik legnagyobb magyarországi könyvsikere egy irodalomtörténetés, Fekete Sándor munkája, a *Folyosói szümpozicion — „az életkedv és derültség rövid tanfolyama”*. A kitűnően szerkesztett *Modern Könyvtár* az ismert lengyel író, Kazimierz Brandys *Levelek Z. asszonyhoz* című „emlékezéseit a jelenkorból” még „T” (tanulmány) jelzettel jelentette meg, a bordeaux-i egyetem összehasonlító irodalomtörténeti professzorának, Robert Escarpit-nak *Nyílt levelét Istenhez* már a „P” (próza)-sorozatban olvashattuk. És ami különösen felfigyeltető, a hivatalos bestseller-listák s az ingyencek magán-listái egyaránt bizonyítják a non-fiction előretörését.

Láng Gusztáv és Veress Zoltán könyve, a *Boríték* nélkül egyelőre nem került a hazai bestsellerek közé, pedig belső értékei indokolnák a laikusok és a szakmabeliek átlagosnál nagyobb figyelmét. Mert a *Boríték* nélkül nem divattermék (bármennyire is beállítható az előbbi sorba) — a szerzők belső szükséglete találkozott a társadalmi rendeléssel, amelyet néhány évvel ezelőtt a brassói lap, az *Új Idő* felismert, s „Colloquium” címen rovatot biztosított Láng és Veress heti levélváltásának. A három-négy évvel ezelőtti olvasmányélményeket felelevenítve, nem kétséges, hogy e levélváltás valóban művé állt össze, s nem a kiadói jóindulat, hanem az egyes írások ön- és összértéke minősíti könyv-maradandósággal sikeresnek Láng Gusztáv és Veress Zoltán „kollokviumát”. A szerzők kérdésfeltevésai és válaszai publicisztikusan időszerűek ugyan — többnyire egy-egy friss élmény, tapasztalat vagy a közvéleményt foglalkoztató gondolat köré épülnek —, de miközben a korról, jelenünkről szólnak, egyben önmagukról is vallanak, irodalmi formában.

Én ezt az irodalmi formát hangsúlyoznám mindenekelőtt, azzal a megjegyzéssel, hogy nem csupán a külső formát, a civilizáltabb, ele-

gánsabb megjelenést értem rajta. Sokszor ugyanis hajlandók vagyunk ennyivel beérni, s kevesebb nyelvhelyességi hibát, több műfaji ötletességet látva újságcikkeinkben, meghatódva a magyarosabban és színebben fogalmazott mondatoktól, publicisztikánk megújulásáról beszélünk. Ám bármennyire is szaporodjanak, sűrűsödjenek (tördelésileg!) napi- és hetilapjainkban az egyéni rovatok, gondolati gazdagodás nélkül nem emelhetik ki az újságitást a szürke átlagból. Ebben a tekintetben jelentett újat Láng Gusztáv és Veress Zoltán levélváltása: a heti penzum nem ötletvadászásra készítette a szerzőket, hanem elmélyülésre is, megállásra olyan apróságoknál, amelyekből az ember éveit, évtizedeit épülnék, amelyeknek összegezése maga az élet. S hogy az ne mozaik-halmaz, hanem célirányos cselekvés legyen, melynek a lehetséges stabilitást bizonyos etikai rendszer adja, ahhoz penzumainkban meg-megállásra, töprengésre, alkotó, előrelendítő kételyre is szükség van. Lényegében ezt vállalta Láng Gusztáv és Veress Zoltán, s főképp nem ezért nem napi (heti) publicisztika-gyűjtemény, hanem inkább irodalom a Boríték nélkül.

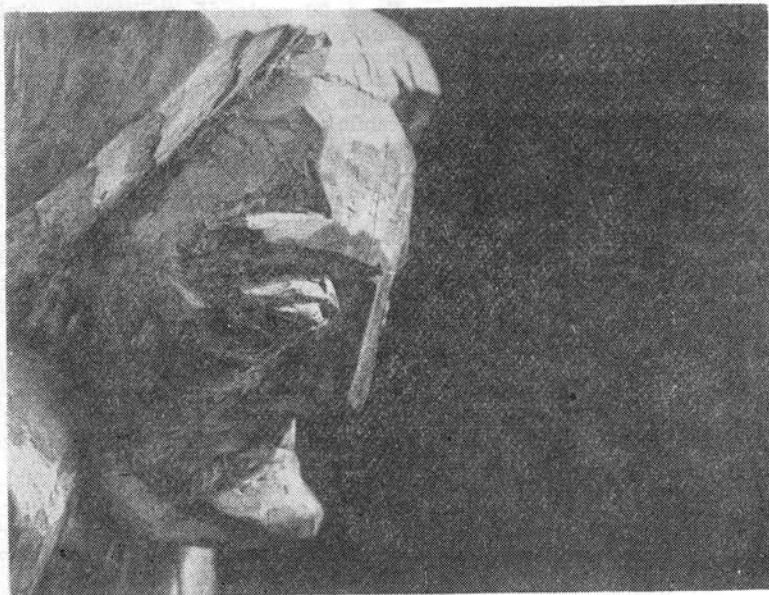
Érdekességét természetesen szerzőik egyénisége adja: irodalomkritikusként, irodalomtörténészként Láng műközpontú elemzéseivel, etikus tartásával szerzett jó egy évtized alatt tekintélyt magának, Veress Zoltán prózája lélektani mélységével, pontosságával jelentett úttörést romániai magyar irodalmunkban. Ilyen „passzussal“ rendelkezve, hogyne fennénk kíváncsiak véleményükre közügyi dolgokban, különösen, ha írói gyakorlatukat publicisztikájukban is folytatják, vagyis változatlanul szem előtt tartják a „műközpontúságot“, az etikai igényességet s a lélektani szempontokat. „A magunkfajta vidéki literátor“ — minősíti szerényen Láng Gusztáv szerzői kompetenciájukat; ám ha politikai-szociológiai tényismeretük nem is vetekedhet világlapok kommentátoraiéval, a közvetlen valóságélményt kiegészítő, a múltba s a jövőbe távlatot nyitó műveltségélmény a kis dolgokat is jelentéssé növesztheti. „Nem vagyok gyakorlati ember, ezért csak utópiákban tudok gondolkozni“ — írja ugyancsak Láng, hogy aztán önérzetesen hozzátegyje: „Az élet a történelem marathoni távján mindig az utópiák álmodozóit igazolta.“ Az ő szóhasználatában azonban az utópia nem cáfolata, hanem kiegészítése a valóságnak, egy földközeli magatartásnak. „Ezt az utópiát, az élet értékének abszolút mértékeként, ma a kultúra tartja ébren leginkább. A művész elsősorban, aki mindig e teljesség felől közeledik az élethez, s ugyanakkor a teljességet mindig az élet tényeiben keresi. Az utópia felől ítélni a valóság fölött, önmagunk fölött — erre tanít a művészet, ebből a tanításból fakad érték volta, persze, csak akkor, ha alá tudjuk vetni magunkat hatásának és törvényeinek.“

Ilyen értelemben nevezhetjük a Boríték nélkül leveleit időszerű utópiáknak, amelyek a művészet e teljesség-igénye felől, de a hétköznap tényeit tiszteletben tartva közelednek korunk kérdéseihez. A felelősség, a közöny, az elidegenedés, a boldogság, a hatalom, a demokrácia, a provincia, a biztonságérzet, az agresszivitás filozófiai, erkölcsi vonatkozásai kerülnek új megvilágításba egy nyaralási emlék, egy hivatali bosszúság, újsághír, felidézett beszélgetés vagy friss olvasmányélmény kapcsán — de mindig személyes közelítésben. „Talán nevetséges dolog a mi felelőségünkről beszélni olyan eseményekkel kapcsolatban, ame-

lyekbe nem lehet beleszólásunk. Az emberi felelősség azonban csak egyféleképpen becsületes: ha korlátlan. A béke, ha megengedsz egy műkedvelő meghatározást, a szabadság kollektív formája, s csak akkor létezik, ha gyakorolják. De építheted-e rád eső részét, ha nem sajdul benned is az egészért bántalom?" Ez a személyes vonatkoztatás ad varázst a sokszor hallott dolgok újraboncolásának is.

Egy-egy váratlan asszociáció, frappáns fogalmazás újra és újra meggyőz arról, hogy a publicisztika hivalkodás nélkül átválthat szép-irodalomba, kiérdemelheti a „P” jelzetet. (A hamleti „lenni vagy nem lenni” s a Camus megfogalmazta választás kérdésének kapcsolatáról olvashatjuk itt: „Az emberiség egy monológ hatodfeles jambusain, úgyszólván észrevétlenül, kiszökött a középkorból.”) Veress Zoltán és Láng Gusztáv „vitázó egyetértése” megirandó novellák, tanulmányok rövid foglalata; de nemcsak potenciális irodalom, hanem a Mikes Kelemen-i, a Kölcsey-féle hagyomány tudatos folytatása, nemes veretű próza, amelytől nem idegen (szerzőik sok tekintetben rokon irodalomeszményének megfelelően) a klasszicizált pátosz, a tradicionális formatisztelet. Persze, a Láng—Veress-levelekben tárgyalt modern létkérdések elképzelhetőek egy kevésbé kiegyensúlyozott, nyugtalanabb, ironikusabb formában is (amilyet például Escarpit művel), de ez már írói alkatra s ízlésre tartozik, nem értékmeghatározó. Marin Preda heti válaszai a Luceafárluban például a maguk közvetlen publicisztikai voltukban formálnak közvéleményt. És tulajdonképpen ez az elsődleges — szerzőink szándéka szerint is.

Kövek

Benczédi
Sándor:
Öregasszony
(részlet)

Kant

Az örök béke

Filozofikus tervezet 1795-ből arról, hogyan lehetne az ugyanabban az évben kötött porosz-francia békeszerződés helyett valami olyan egyezményt kötni, amely ne újabb háborúk magvait szórja el, hanem a világbékét alapozza meg. Utópia és naivság? Aki ilyen banális kifogást emel, annak meg kell gondolnia, hogy Kant legalábbis olyan okos ember volt, mint ő — és mégis megírta ezt a könyvet. Északkal bizonyította — mögöttük egy hetvenegy éves tudós európai presztízse állott —, hogy a békéért cselekedni kötelesség, s úgy kell cselekedni, mintha az örök béke lehetséges volna. A kis remekművet Babits Mihály fordította magyarra, az ő előszavához Mikó Imre írt bevezetőt Kant állambölcséletéről. (Kriterion, 1971.)

Ion Puiu—Virgil Ionescu—
Aurel Vulcu

Organizarea conducerii
intreprinderilor

A vállalatvezetés tudományos megszervezése ma már égető szükségletként jelentkezik. Am a tudományos szervezés technikájának körvonalai csak akkor bontakozhatnak ki, ha „bizonyos racionálisan meg-alapozott elv, törvény és módszer alapján a látszólag lehetséges megoldásokból ki tudjuk választani az optimálisat, vagy legalább meg tudjuk állapítani annak a valószínűségét, hogy az illető megoldás optimális legyen. A szervezés inkább a maximális valószínűségek, mint a bizonyosságok tudománya”. A könyv célja: segítséget nyújtani a vállalatvezetés megszervezésével foglalkozó mérnököknek és köz-

A fizika forradalmi átalakulásának harminc évéről nyújt átfogó képet egy neves amerikai tudós könyve*. George Gamow a kvantumelmélet történetét meséli el tudománynépszerűsítő munkájában. Igyekszik a kvantummechanika alapelveit nem specialisták számára is hozzáférhető módon kifejtteni.

Száz évvel ezelőtt a fizika — az, amit ma klasszikus fizikának nevezünk — olybá tűnt, mint maga a megtestesült tökély, mint az Egzakt Tudomány prototípusa, mint minden ellentmondástól mentes tökéletes szellemi konstrukció, mely a világ minden jelenségét meg tudja magyarázni.

A múlt század utolsó évtizedeiben számos olyan felfedezés történt, mely megingatta ezt a nagyszerű építményt. Különösen a sugárzásokkal kapcsolatos jelenségek okoztak nagy gondot, mivel a klasszikus fizika törvényei nyilvánvalóan abszurd következtetésekre vezettek. Így például, ha egy szobában, melynek négy fala tükörből van, meggyújtunk egy gyertyát, a klasszikus hullámelmélet szerint elegendő néhány koromszemcse jelenléte, hogy a gyertya fénye rövid idő alatt ultraibolya-, majd röntgensugárzássá alakuljon, és minden élőlényt elpusztítson. Ez a fizikusok által „ultraibolya katasztrófának” nevezett jelenség nem következik be sohasem. Az elmélet és a gyakorlat ezen ellentmondását Max Planck küszöbölte ki 1900-ban, feltételezve, hogy a fény nem folytonos, hanem apró energiáreszcecskékből, kvantumokból áll, melyeket ma fotonoknak nevezünk. Planck lefektette ezzel a kvantumelmélet alapjait, és megindította a fizikában a forradalmi átalakulások 30 évét.

Ez a 30 esztendő gyökeresen átalakította fizikai világképünket, halomra döntötte a klasszikus fizika építményét, és helyébe a relativitáselméletet, a kvantummechanikát és a kvantumelektrodinamikát állította. Félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy ezt a halomradöntést nem kell egészen szó szerint vennünk: a relativisztikus mechanika és a kvantummechanika is bizonyos körülmények között, határesetben, a klasszikus mechanika törvényeit szolgáltatja, lényegében tehát csak a klasszikus fizika általános érvényessége dőlt meg. Planck kvantumelméletét egymás után követték a korszakalkotóan új elméletek. Alig néhány évre rá Einstein kidolgozza a speciális relativitás elméletét, a kvantumelmélet segítségével megmagyarázza a fényelektromos jelenség törvényeit, és rövidesen eljut az általános relativitás elméletéig. Bohr alkalmazza a kvantumelméletet a Rutherford-féle planetáris atommodellre, ami lehetővé tette számára a hidrogénatom spektrumának értelmezését és a klasz-

* George Gamow: *30 de ani care au zguduít fizica. Istoria teoriei cuantice. Editura științifică. București, 1969. (Thirty Years that Shook Physics. The Story of Quantum Theory. Doubleday and Company Inc. Garden City. New York, 1966.)*

szikus fizika egy másik abszurd következtetésének a megcáfolását.

A forradalmi 30 év utolsó évtizedében a kvantumelmélet teljesen új alakot ölt. Louis de Broglie doktori tézisében (1925) feltételezi, hogy az elektronhoz egy hullámszerű jelenség tartozik. Hipotézise oly fantasztikusnak tűnt, hogy a korabeli fizikusok azt „la comédie française”-nek nevezték, de alig egy évre rá a kísérletek ragyogóan igazolták a hipotézis helyességét, és 1926-ban Erwin Schrödinger, a de Broglie-hullámokból kiindulva, kidolgozza a hullámmechanikát, mely lehetővé teszi az atomok és molekulák szerkezetének és tulajdonságainak az értelmezését. Vele egyidőben Werner Heisenberg a nem kommutatív algebra segítségével megalkotja a matrixmechanikát, mely ugyanolyan eredményekre vezet, mint Schrödinger hullámmechanikája. E két mechanikát nevezzük ma együttesen *kvantummechanikának*. Heisenberg megfogalmazza a kommutativitási törvényeket és a bizonytalansági relációt, Wolfgang Pauli felállítja a kizárási elvet, 1928-ban Dirac — alkalmazva a relativitáselméletet a kvantummechanikában — felállítja híres egyenletét, melyből következnek többek között az antirészecskék létezése. Ezzel alig 3–4 év leforgása alatt a kvantummechanika végleges formát öltött. Pauli, Fermi, Gamow és mások alkalmazzák a kvantummechanikát az atommag vizsgálatában. Ezzel nagyjából lezárul ez a forradalmi korszak, és elméleti téren az ez után következő négy évtized nem hozott lényegesen új gondolatot.

Gamow könyvének különös varázsát az adja meg, hogy a szerző maga is a koppenhágai iskola tagja. A hősi korszak titánjai a tanítómesterei, személyes ismerősei, barátai. Sőt, ő maga is e titánok közé tartozik. Ő adta meg a radioaktív alfa-bomlás kvantummechanikai értelmezését, atomfizikai számításokon alapuló kozmogóniai elméletet dolgozott ki, és sok jelentős munkával járult hozzá a modern atommagfizika kialakításához. Tudománytörténeti és népszerűsítő munkája így egyben élménybeszámoló és izgalmas olvasmány a kvantummechanikában járatos egyének számára is.

Planck, Einstein, Bohr, de Broglie, Schrödinger, Heisenberg, Pauli, Ehrenfest, Fermi és az elméleti fizika többi nagyja a legtöbb szakember számára is csak pusztá név, valamely elmélet, tétel vagy alapvető egyenlet felállítója. Gamow mindnyájukat emberközelségbe hozza. Valamennyiről kiderül, hogy hűsvér ember, aki dolgozik, örül, küszködik, szórakozik. A világhírű tudósok egy búcsúvacsoráról hazafelé menet alpinista versenyt rendeznek egy koppenhágai bank falán, a harmadik emeletig mászva fel, köztük a már nem egészen fiatal Bohr is. Bohrról egyébként kiderül, hogy kiváló sízó volt, fiatalkorában pedig Koppenhága legjobb futballistái közé tartozott. Heisenberg csaknem professzionista sízőnek számított, és Lipcsében, ahol a fizika professzora volt, jobban ismerték elsőrangú zongoristaként, mint fizikusként.

Mint általában a nagyon értelmes embereknek, a könyvben szereplő elméleti fizikusoknak is rendkívüli a humorérzékük. Maga Gamow is nagy tréfacsináló. Amikor tanítványával, Alpherrel elméleti

téka

gazdászoknak, ezért a hangsúlyt inkább a gyakorlati kérdésekre helyezi. Részletesen foglalkozik a különböző vezetési rendszerekkel, és gyakorlati útmutatásokat ad az esetleges új vezetési rendszerek kidolgozásához. A szerzők az ország különböző gyáraiban végzett kutatások eredményeire támaszkodnak, de felhasználnak a fejlett ipari országokból származó szakirodalmat is. A külföldi anyagból csak azokat a megoldásokat ajánlják, amelyek a mi konkrét körülményeink között hasznosak lehetnek. (Editura științifică, 1970.)

Marin Preda

A kellemetlen ember

A jelenkori román prózairodalom egyik kiemelkedő alkotásának, Marin Preda *Intrusul* című regényének a magyar fordítását kapja kézhez az olvasó. A regény megjelenése idején azonnal magára vonta a kritika figyelmét, nagy közönségsikernek is örvendett. *Călin Surupăceanu*, az önfeláldozó hőst — aki életét veszélyeztetve egy másik életet ment meg — végül elhagyja a felesége; barátai, ismerősei hátat fordítanak neki, és a társadalom értetlenségével is szembe kell néznie. A rokkant ember életútjának leírásában Preda az emberközi kapcsolatok világában fellelhető tehetlenségi erők káros hatására mutat rá. Az első személyben írt regény változó sodrású cselekményére, érdekes alakjaira szívesen emlékezünk vissza, sorsuk alakulása pedig emlékeztetőül szolgál: csakis emberségünk megőrzésével építhető fel a holnap „kívül-belül” szép világa. (Kritérion, 1970.)

téka

Láng Gusztáv—Veress Zoltán

Boríték nélkül

A szerzők 26 levélben egymás kérdésfelvetéseire rimelő „erkölcsi töprengésekben” igyekeznek választ adni korunk kuszáltan összetett problémáira. Az etikai alapállás egyéni felelősségének fényében vizsgálják a ma emberének mindennapi kapcsolatait a társadalmi környezettel, a mellette élő emberekkel. Ezményjük a humán arcú világ, s vívódásokkal teli gondolatmenetük logikusan vezet el oda, ahol az olvasó számára világossá válik a levonható következtetés — az egyéni helytállás szükségessége az élet bármely helyzetében. (Dacia, 1970.)

Féja Géza

Lázadó alkonyat

A harmincas évek irodalmi szociográfiáját felpezsdítő Viharsarok feledhetetlen szerzője új könyvével kelt méltó feltűnést. „Az élet vége felé járván — írja — egyre közelednek halottaim. Vagy én közeledem feléjük? De amíg a szavak ki nem hűlnek bennem, tanúságot teszek az igazukról.” S anekdotikus életközélen, a barát és olvasó hű közvetítésében, örök-frissen előttünk terem Ady és Krúdy legendák nélkül, Móricz, Laczkó Géza, Tersánszky, „Nagybánya fia”, Bányai Kornél, Hatvány, a falukutatást irodalomba segítő Sárközi György, sokszor és szépen a mi Tamási Aronunk, aki „mindenről kozmikus nyelven tudott szólni”, és Szabó Pál és Fábry Zoltán. Élő kortársak sem hiányoznak, Illés Endre, Győry Dezső, Simon István jelenik meg a művészi képnyelven, s az irodalmi felmutatás varázslatában meglepetésként találkozunk a romá-

számításokat végzett a kémiai elemeknek a csillagok belsejében való keletkezésére vonatkozólag, eredményeiket papírra vetették, de Gamow nem volt megelégedve. „Valami hiányzik” — állapította meg, és a hiányt pótlandó, a szerzők közé bevette egy „Bethe” nevét is. Így a közlemény Alpher, Bethe és Gamow neve alatt jelent meg, a számítások alapján felállított kozmogóniai elméletet pedig a három név hangzása alapján ma is α , β , γ -elméletként emlegetik.

Gamow vonzó stílusa ezt a könyvet is, miként számos tudománynépszerűsítő munkáját, élvezetessé és olvashatóvá teszi. Amikor Paulit mutatja be, úgy ír róla, mint aki három dologgal tette nevét halhatatlanná: a Pauli-elv megfogalmazásával, a neutrino felfedezésével és a „Pauli-effektussal”. Ez az effektus azon alapszik, hogy Pauli, amilyen kiváló elméleti fizikus, éppen olyan rossz kísérletező volt. A rossz nyelvek által a Pauli-effektusnak nevezett jelenség pedig abban állt, hogy Paulinak hozzá se kellett nyúlnia egy készülékhez, hogy elromoljék, elegendő volt, ha végigmegy a laboratóriumon.

Pauli egyébként, aki roppant élénk, vigkedélyű, kellemes ember volt, szellemesség dolgában sem maradt el fizikustársai mögött. 1958 elején Heisenberg a rádióban nyilatkozott az elemi részecskék új elméletéről. Gamowhoz intézett levelében Pauli mindössze a következő kommentárt fűzi a rádiónyilatkozathoz: „Íme, bebizonyítom a világnak, hogy úgy tudok festeni, mint Tizian.” Következik egy hanyagul odavetett téglalap és alatta ennyi: „Csak a technikai részletek hiányoznak.” Megjegyzendő, hogy Paulinak megvolt az erkölcsi alapja ilyen szarkasztikus hangnemet használni, hisz az új elméletet Heisenberg éppen vele közösen dolgozta ki.

A fizikusi szellemesség csúcspontja azonban kétségtelenül a könyv függelékét alkotó „Blegdamsveji Faust”. Ahogy az ókorban minden út Rómába vezetett, a húszas-harmincas években az elméleti fizikusok útja Koppenhágába, a Blegdamsveji 15. szám alá, ahol Bohr Elméleti Fizikai Intézete állott. Az intézet 1932-ben ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját, és az ez alkalommal rendezett konferencia után mutatták be ezt a ragyogó Faust-paródiát, az intézet munkatársainak kollektív szerzeményét. Igazság szerint nem is Faust-paródia, hanem az elméleti fizika akkori problémáinak a paródiája ez, a *Faust* formájába öntve. A goethei nyelvet a koppenhágai neves tudósok szavajárása tarkítja, valamint ragyogó szójátékok, melyek nem fizikusok számára teljesen érthetetlenek. Az Úr szerepét Bohr játssza, Mefisztó nem más, mint Pauli, aki Neutrino-Gretchen képevel kísérti meg a szkeptikus Ehrenfest-Faust doktort. A neutrino létét pár évvel azelőtt tételezte fel Pauli, és abban az időben állandó vita tárgya volt. A fizikusok nagy része abszurdnak tartotta az ötletet, mivel a feltételezett részecskének sem nyugalmi tömege, sem elektromos töltése nincsen, és nem is elektromágneses energiakvantum. Csaknem 30 év kellett ahhoz, hogy e különös részecske létét végérvényesen be lehessen bizonyítani. Így abban az időben valóban kiváló téma volt a „Blegdamsveji Faust” számára. A klasszikus veretű forma, az el-

méleti fizikai tartalom és a sziporkázóan szellemes szójátékok keveréke ellenállhatatlan varázst kölcsönöz ennek a manapság már tudománytörténeti kordokumentumnak számító szindarabnak. Szerencsés ötlet volt, hogy Gamow ezt érdekfeszítő könyvéhez csatolta.

Zsakó János

téka

niai magyar folklór-megújodás értékelésével is: Faragó József, Nagy Olga, Vöö Gabriella, Olosz Katalin, Almási István mesegyűjteményei kapnak itt nemzetközi rangú besorolást. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.)

A lelkiismeret dokumentuma

Mondja valaki: „Nem vettem meg Sütő új könyvét. Gondoltam, két jó könyvet egymás után — úgyse írhat...” Az igeidőből, a mondat lejtéséből is kiteszik, tudja már, hogy tévedett. S tévedni jobb, mint csalódní.

Bevallom, magam is félve nyúltam a kézbe simuló kis kötethez. Az előbbi — nem is kevesek átérzte — aggály mellett műfaji fenntartásom volt. Maga az író fogalmazta meg, mindjárt a kötetke beköszöntőjében, mitől is féltem — korántsem Sütő András szeme, szíve, tolla, hanem csakis bizonyos hétmérföldes csizma iránt bizalmatlanul; a „turisztikai idillizmus fertőzési veszélyei”-ről beszél, meg arról, hogy „Minden nép óhaja — nyílt vagy titkos törekvése — olyan színben tűnni föl a világ előtt, amilyen a vágyaiban lenni szeretne”. A jólnevelt utazó, szíves vendéglátóitól gondosan ide-oda terelgetve, belemegy a kölcsönösen tapintatos játékba, s — „Ezen nincs mit csodálkozni” — hajlamos megrekedni „a Hilton-szállók összkomfortjánál”, szemet hunyva „a cölöpház-lakók cölöp-gondjai előtt”. Vagy ami nem kevésbé bántja az olvasót — különösen, ha sosem lakott sem Hilton-szállóban, sem cölöpházban —, egyik-másik követe a kölni dóm vagy a Tadzs Mahal látán csupán a klerikális reakció vagy a gyarmatosítás kiváltotta indulatait közli, fogcsikorgatva, hosszadalmasan.

Méltánytalanság volna, vagy még annál is rosszabb, álnok dicséret, ha a *Rigó és apostol** érdemét más útijegyzetek silányságával dúcolnám alá. Csak-hogy a könyvhöz, a jó könyvhöz kiváltképp, mint a holdhoz az udvara, hozzátartozik az is, amit — akár az ellentét, a kiegészítés reflex-mechanizmusát is mozgásba hozva — mellégondulunk. Sütő könyve okos szüneteivel, fukar jelzőivel, szerteágazó társításaival annyival többet mond megszámlálható szavainál, hogy úgy tűnik, olvasás közben a kötet látható terjedelmének többszöröse nő.

Egyik ember azért utazik, hogy szórakozzék. A másik okulni akar. Egyesek (vélt vagy valóságos) főlényüket fitogtatják, mások elveszetteken vagy szinte elégtétellel regisztrálnak minden tényre, ami kisebbrendűségi tudatukat táplálja. Nem tudom, mi a nagyobb érdem, változni a világlátás hatására, vagy

* *Sütő András: Rigó és apostol. Úti tünődések. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970.*

Augustin Buzura

Absenții

A fiatal kolozsvári író harmadik kötetével a hazai prózaírás élvonalába érkezett. Mihai Bogdan kutató-orvos munkahelyén és magánéletében kudarcot vallott, a társadalmi sikertelenségek és a szerelmi boldogság elvesztése miatt lelkileg felőrliódik, kiüttlanságát szüntelenül bonyolódó önvizsgálattal elemzi. Az európai lélektani regény hagyományaihoz kapcsolódó mű cselekményes részei jelzésszerűen magukban hordozzák a főhőst és környezetét összekötő szálakat. Buzura könyvét ezért nevezhetjük az utóbbi évek egyik legjobban megírt román társadalmi-lélektani regényének. (Dacia, 1970.)

Tamási Áron

Jégtörő Mátyás

Gonosz lidérc, jó szellem, természet és természetfölötti harc emberért és ember ellen ebben a színes-izes, csupa humánnum, a Tamási-próza minden erényével ékes mese-regényben. A népi hiedelmek, a képzeletdús babona a mágikus művészet öröksége, s mint ilyen hagyományokhoz kapcsolódó alkotás, Tamási Áron műve többet revelál a székelység folklorjából és etnográfijából, mint — ahogy azt a korabeli kritika is megjegyezte — annak osztályharcából. A tartós

téka

értékek ítélőszéke előtt ez 1936-ban sem minősülhetett esztétikai fogyatékosná, ma már néplelektani-szociológiai értéket is fel tudjuk becsülni. Balogh Edgár előszava a sajátosan erdélyi népi avantgarde megnyilatkozásaként rokonítja Tamási művének valóságfelettségét a szürrealizmus fantasztkumával. (Kriterion, 1970.)

Saul Bellow

Herzog

A szerző neve nem ismeretlen olvasóink előtt. Bellow-nak ez a regénye a megjelenés óta eltelt évtized során Amerikában három kiadást ért meg, számos nyelvre fordították le, s mint az új amerikai irodalom legkiválóbb alkotásainak egyikét tartják számon, egy értelmiségi nemzedék kegyetlen humorú önvallomásának társadalmi értékű, művészi dokumentumaként. Maga a szerző egyetemi magántanár, szociológus. Regényeim kívül mintegy tíz színmű- és elbeszéléskötete jelent meg. (Horizont, 1970.)

Varró Dezső

Gyilkos tavasz

Kései, de szerencsére nem végérvényesen megkésett adósgátörlesztés az Abafáy Gusztáv gondozásában megjelent, első Varró Dezső-kötet, amely a két világháború közötti romániai magyar líra eddig csak folyóiratokból, az Erdélyi Helikonból, a Páosztortúzból, a Nyugatból ismert szerzőjének terjedelemre nem nagy, de lírai intenzitásban gyakran figyelemre méltó életművét gyűjti egybe. Költészetünk Aprily —Dsida-vonulatának szerény, de tiszta hangú képviselője Varró Dezső; nem játszik olyan

megmaradni annak, ami voltunk. Sütő András, ha változott is, úgy tette, hogy alakulása fokozatosan, szinte észrevétlenül beleépült egykori lényébe, az egyszerűbe és véglegsébe. Egyetlen írása sem érzékeltette még talán ilyen erővel a robusztus tehetségnek azt a képességét, hogy úgy asszimiláljon, mintha minden, amit tudásként szerzett, hatásként magába szívott, mindig is sajátja lett volna. Napóleon a touloni tüzériskolában felsőbb matematikát tanulva úgy érezte — mint később vallotta —, hogy nem is tanul, inkább emlékszik valamire, amit egyszer már tudott, s most csak felidéznie kell. Mi ebben az érdem? Hát ha az érdem elválaszthatatlan az erőfeszítéstől, akkor bizony semmi. Csakhogy az igazi, az asszimilált kultúrához az elegancia képzete társul, nem pedig a látható erőfeszítésé, mely a szellemiekben egyenesen gusztustalan.

Mi árukkodik az idegen népek házatáján forgolódo emberről? Az, hogy mit vesz észre, mire kíváncsi, miről mi jut eszébe. Mit tud arról, amit lát, s hogyan fogadja, amit nem tudott? Mit hoz magával a megszű földről, s — last but not least — milyen útravalóval tarisnyázza fel magát? Hogy mindjárt az utolsóval kezdjük — erre is, a többire is érdemben maga a könyv válaszol —, Sütő szülföldje, a Mezőség asszonyainak „ősi példája szerint az úti reménységgel együtt magával vitte itthoni fonnivalóját is”. Hogy mi is értsük, hogyan értette meg ebből a naumburgi dóm harangozójának apostol-vigyázó, rigó-hivogató történelmi magyarázatát: „Az ablakot, kérem, mindig nyitva kell tartani” — előbb Pusztakamarásra invitál magával. Ott meg egyenesen a temetőbe vezet, Kemény Zsigmond ledől, s mindaddig fel nem állított sírkövéhez. Mert Sütőnek az „itthoni fonnivaló” — itthon is gondolja, nem kell Teheránig, Velencéig repülnie, hogy eszébe jusson.

Szükséges ezt külön felelmegetni? Nem muszáj, de talán nem is árt. Mert a Pegazusa, Gépkocsin, Boeington száguldozó költő számára olykor térképpé válik a táj, sírok és bölcsők onnan fentről egyáltalán nem látszanak, az ember-hangyák is alig, akik a maguknál nagyobb terhet cipelik. Nemrégiben számolt be egyik neves költőnk találkozásáról havasi olvasókkal, akik télvíz idején gyalog tettek meg sok-sok kilométert a kedvéért, mert még sose láttak eleven költőt. „Hát ez igen szép — törte meg ekkor a meghatott csendet a szónok prózaíró (és prózaian gondolkozó) társa —, de ha már hagyta, hogy megbámuljanak, azt megtudakoltad-e tőlük, van-e az iskolának elég tűzifája, s hány gyerek marad ki hetekre a kemény fagyok idején?” Megkivettem Sütő Andrást, hogy az ő szaváról, gondjáról, élményéről ismét csak a másoké jut az eszembe. Magára vessen egyébként. Mert neki is mindenhol, mindenről valami Más jut az eszébe, s ez a Más mindig ugyanaz. Mert hogy értem egyébként, hogy „Itthoni fonnivaló nélkül... nem is érdemes utazni; az embert megöli a világ végtelen közönye”?

Nem tudom, valóban Sirázig kell-e menni, hogy az arányok — a világ s benne a mi helyünk, táguló térben, zsugorodó időben — kellőképpen elrendeződjenek. De a költők, Szádi, Háfiz, a szőnyegek és Dárius városában ismeri fel Pusztakamarás fia: „Illet-

téka

lenség lenne azt mondani, hogy vén Európa.“ Neki, Sütőnek már igazán nincs miért pirulnia. De nekünk, akik olvassuk, arcunkba kergeti a vért a felismerés: hány, még ennél is tragikusabb illetlenségre vetemedünk nap mint nap! Ha műveltségre, közelebből a szerző asszimilált kultúrájára utaltam az imént, beletettem az ilyen és ehhez hasonló revelációkat is.

Helyszínek és pillanatok, bármily gazdagok is lennének, a *Rigó* és *apostol* írója számára mindig többet mondanak az adott tájegység, műemlék, találkozás egyszeri jelentésénél. Ezt a többletet már ő vitte magával. Sütő látásmódjának, felfogó és feldolgozó képességének számtalan nevet adhatunk, annyit, ahány elemből összeállott a legtitokzatosabb lombikban. Nevezük ezúttal történelmi érzéknek, ha tökéletlen is a meghatározás, minthogy éppen a tudatosságot látszik mellőzni. Specifikumát a szerző segítségével rögzíthetjük. A már idézett előszóban Sütő a Kongót felfedező Gide-et és az Algériát, Spanyolországot bejáró Beauvoirt idézi, mint akiknek szívesen a nyomába szegődött volna. Nos, az említett útinaplók az értelmiségiek elkötelezettség jegyében fogantak. Ennyiben rokonítható magatartásuk a Sütőével; hiszen szívszorító vallomások arról, hogy századunkban, földünkön nincsenek távoli országok, idegen népek. Minden közel van, mindenhez közünk van, mindenért felelősek vagyunk. Csakhogy — s itt következik a gyökeres eltérés — Gide-et és Beauvoirt polgári rossz közérzetük kergeti világgá, az az egyéni felelősségként felfogott lelkiismeretfurdalás, hogy kizsákmányoló osztály, gyarmattartó ország szülöttei. Nem azért utaznak, hogy felejtessenek, hanem hogy lépzen-nyomon minden arra emlékeztesse őket, ezt a világot — az ő előbb csak bírált, aztán megtagadott, elvetett világukat — meg kell változtatni! Vívódások árán elért végkövetkeztetésük Sütő András számára — kiindulópont, evidencia.

Ilyen evidencia birtokában a történelmi összefüggéseket, az erkölcsi tanulságokat keresni sem kell: önként kínálkoznak. És kínálják a biztonságot, amellyel régebben kisémmizett népek és osztályok veszik birtokukba a világot, néznek körül benne, választják el gondosan a megőrzendő az elvetendődtől. Ez a kollektív biztonságérzet Sütőben szerencsére a személyes mértéktartás, szerénység képét ölti fel. S az roppant fontos. A történelem kereké — melynek forgását bölcsen szemlélni talán éppen Pusztakamarás tanította meg azt, akinek anyja „könnyű álmot ígér“ — fel-s kivetett már egykedvűen nem egy újgazdag osztályt, parvenü klikket.

„A mőcvidéken megkérdeztem egy román parasztot: mire emlékszik legélesebben a történelemből. Egy kerekre, amellyel Horia és Cloșca megtörtetett 1785 februárjában“ — olvassuk a kötet *Gond és jelkép* című írásában. És ugyanott: „Vespasianus, miután Jeruzsálemet feldúlta, ősi templomát épen hagyhatta volna. A templom azonban Judea létének szimbóluma volt.“ S mire idézi példaként a mában élő, múltat-jövendőt marxista szemmel fűrkészítő író Horia kerekét, Salamon szentélyét? Arra a helyhez s időhöz nem köthető szomorú tapasztalatra, hogy „Ha alapos munkát akar végezni, bármely hódító hatalom a leigázottnak először a hadseregét, utána rögtön a történelmi múltját

gazdag skálán, mint nagy kortársai, a szerelem és a halál élménye hatja át tájverseit is. Ma már, három-négy évtizeddel e versek születése után, kevésbé érzékeljük bennük a költői gondolatot, ám képeinek érzelemgazdag pontossága nemegyszer a hetvenes évek versolvasóját is magával ragadja. (Dacia, 1970.)

Kiss Benedek

Gazdátlan évszak

Az elérhetetlen föld című antológia kilenc költője közül talán a legtehetségesebb mutatkozik be ezzel a tiszta hangú verskötetettel, nem rejtve hűségét a „szorgos parasztdió“-hoz, de a József Attilával magáévá tett „külváros, gyárfüst, háztartási gáz“ s a hajnali vilamos világához sem. Jelenidejű költészet a Kiss Benedeké, az erős történelmi tudat és az ilyési, Nagy László-í értelemben felfogott folklór-ihletés nem gyengíti, sőt inkább erősíti ezt a jelenidejűséget. Stílusán nem a legjellemzőbb s a legszerencsésebb, a költői tartást, a verskötet alaphangját azonban jól érzékeltető a kötetzáró vers e két sora: „mindig szülésre vágyakozó vérlobogás.“ Elkötelezettség és világra nyitottság, játékoság és formai fejelem jelentős költői egyéniséget ígérnek — részben már mutatnak is a kötet verseiben. (Kozmosz, 1970.)

D. Sz. Lihacsov

Cselovek v lityerature Drevnyej Ruszi

A *neves szovjet irodalomtörténész hét évszázad alkotásait használja fel azoknak a stílusoknak, látásmódoknak, művészi ábrázoló eszközöknek elem-*

téka

zésében, melyek alapján érdekes témáját — az ember a Régi Oroszország irodalmában — boncolgatja. Könyvében (amely az 1958-ban megjelent mű második, javított kiadása) a stílus terminust tág értelemben használja, és a stílusrendszerek változásaiban, váltakozásában a fejlődést elősegítő törvényszerűségeket ismer fel. A közötti képzőművészeti reprodukciók — köztük több Rubljov-képé — számos rokonvonás révén közelebb hoznak az irodalmi emberábrázolás megértéséhez. Az egyes fejezetekben Lihacsov nem követi szorosan az irodalomtörténeti folyamat kronológiáját, hanem kiindulásul a középkori emberábrázolási szemlélet és módszerek XVII. században bekövetkezett válságát tárgyalja, azután tér rá a megelőző korszakokat jellemző stílusok, műfaji problémák vizsgálatára, hogy végül visszajusson a XVII. századi „barokk stílus” jegyeihez. (Izdatyelszto „Nauka”. Moszkva, 1970.)

Nagy Lajos

Pincenapló

Január 2—január 18. Mindössze néhány nap története. Néhány olyan napé, mely nem hasonlít a többihez, hiszen minden pillanata életet vagy halált jelenthetett emberek erei számára. 1945: Pest ostroma. A nyirkos-hideg, kényszerotthon — a pince. Az emberek: üldözök és üldözöttek. Az író, aki tárgyilagosan követi a lassan múló napok egyhangú borzalmát, s tárgyilagosságán csak keserű önvádja üt rést. Önvád a hallgatásért, gyávaságért, tehetetlenségért. Hiteles, dokumentum-erejű leírása ez nemcsak az eseményeknek, hanem a reménynek és reménytelenségnek, várakozásnak és beteljesülésnek is. Nagy Lajos, a

fegyverzi le, közösségi szimbólumait tünteti el. Ezzel magyarázható egy-egy tyúkketrecnek fölszínre bukkanó márványalapzata. Úgy látszik azonban, az ilyen „alapos munka” mégsem elég alapos, fűzzük tovább az író töprengését; honnan tudnánk különben az anyagi valóságukban elpusztított, jelkép-mivoltukban mégis továbbélő emlékekről, emlékeztetőkről? Hogyan verhetne visszhangot különben az ország és világ, nemzet és nemzetköziség nagyon is mai gondjaitól eltelt Sütő elméjében Savonarola sorsa? Bennünk pedig a *Ceruzajegyzetek* a *Sixtus-kápolnában* ama inkvizitori mondata, amely az ő sorsát a Michelagniolóéval fűzi össze: „Mindenki elvetemült, aki nem vállalja a kényelmet...”

Miféle kényelem tehetne volna ártalmatlanná fra Savonarolát, messer Buonarrotit? Ha ők megismerték és elfogadták volna, mi nem ismernék a kényelmetlenség igét, az igazságot, a kényelmetlen szépséget, melyet borzongva kortyol a vándor, Róma forró ege alatt, hús falai között. Sütő nem vállalkozik a lehetetlenre, amely szinte minden itáliai zarándokot megkísért és — elbuktat. Nem számolja meg az apostolok palástredőit, hanem elmondja annak a Michelangelónak az égető — tehát felejthetetlenül tanulságos! — szégyenét, aki Piero Medici „szellemes” kívánságára, a ritka firenzei havazások egyike idején — hőembert készített, nem játékból, engedelmességből; nem a győzedelmes Dávidot bámulja, Jahvé cseles szolgáját, hanem „a bujdosó pásztorfiú”-ban „a gyöngédség heroizmusát”, az igazit, amely előtt büszkén lehet térdet-fejet hajtani.

Bárhol ütjük fel a könyvet, sem a játékos készség az élményre, sem az újdonság ígérete nem képes elnyomni azt a sejtelmünket, hogy írójának nem az élvezet, hanem a kényelmetlenség a leghűségesebb útítársa. Nem a feltört láb, a sajtó derék vándorpanaszaira gondolunk. Útinaplójának tanúsága szerint a világ útjait járó Sütő megpróbáltatásai egészen más természetűek, ami annál figyelemreméltóbb, minthogy írónk, természetét tekintve, kevésbé hajlamos az aszkétikus önsanyargatásra. Ha hinni lehet Camus-nek (ugyancsak otthonos volt ő is abban a kényelmetlenségben, amely a *Rigó és apostol* életérzése), aki szerint egyfajta tisztesség kritériuma, hogy az embernek a lehető legkevesebb önfeledt pillanata legyen, akkor ez a száz lapnyi vallomás a lelkiismeret dokumentuma.

Szilágyi Júlia

Stiliztika és stílustörténet

Viszonylag gyors egymásutánban jelent meg a nyelvész Szabó Zoltán két kötete: a népszerű, de sokat vitatott tudományág legfontosabb kérdéseit összefoglaló *Kis magyar stilisztika* (társszerzői Bartha János, Horváth Tibor és Józsa Nagy Mária) és az elméleti-leíró áttekintést szervesen kiegészítő *Kis magyar stílustörténet*.

téka

Az első kötet* megjelenésekor összecsaptak a vélemények. A vita részleteit nem kívánjuk feleleveníteni, de emlékeztetnünk kell arra, hogy a bírálók egyrészt a mű szemléletét, másrészt pedig az elemzések stílusát kifogásolták. A tudományág vitatottságából szükségképpen következik a mű szemléletének vitathatósága. A kritikák pikantériája nem is ebben, hanem a megfogalmazással kapcsolatos észrevételekben rejlett. A méltányosság kedvéért azonban azt sem szabad elfelednünk, hogy a *Kis magyar stilisztika*, a hazai magyar tudományosság viszonylatában, úttörő jellegű munka. A *Kis magyar stílustörténet* pedig — Szabó Zoltán önálló szintézis-kísérlete — úgyszólván az egész stilisztikai szakirodalomban egyedülálló.

Hogyan értelmezi Szabó Zoltán (és munkaközösége) a stílus fogalmát? Miben látja a stilisztika tudományának feladatait? És végül: mi az, amit a stilisztika célkitűzései közül a két kötet megvalósít?

Szabó Zoltán (és munkatársai) szerint a stílus „nyelvi eszközökkel történő sajátos kifejezőmód”. A stilisztika feladata, ennek megfelelően, a nyelvi formák kifejező szerepének, expresszivitásának a vizsgálata, mégpedig: 1. a nyelvi elemek szintjén (stilisztikai minősítés); 2. a nyelvi közlemények szintjén (stilisztikai elemzés); valamint 3. a nyelvi közleménytípusok szintjén (stílusjellemezés).

A különböző stílusnemek közül (tudományos stílus, hivatalos stílus, publicisztikai stílus, szépírói stílus, társalgási stílus, szónoki stílus) a két kötet csak a *szépírói* stílussal foglalkozik.

A *Kis magyar stilisztika* — a tudományág történetének és alapvető elméleti vonatkozásainak ismertetése után — a magyar nyelv hangtani, szótani és mondattani elemeinek, illetve jelenségeinek stilisztikai minősítését végzi el. A hangtani fejezet felőli Horváth Tibor funkcionális verstani fejtegetéseit is. A szótani és a mondattani részhez pedig a költői képek, illetve az írói közlésformák — egyes beszéd, függő beszéd, szabad függő beszéd és belső monológ — vizsgálata kapcsolódik (csaknem teljes egészében J. Nagy Mária munkája). A kötetet Bartha János és J. Nagy Mária verselemzései, valamint Horváth Tibor párhuzamos műfordításelemzései egészítik ki.

A *Kis magyar stílustörténet*** a magyar szépírói stílus alakulását követi nyomon, az anyanyelvűség kezdetétől a második világháború időszakáig. A szerző a jelentősebb szépírói életművek stilisztikai állapot-, illetve fejlődésrajzát dolgozza ki, a megkülönböztető sajátosságok megragadására törekedve. Az egyéni stílusokat a kifejezett tartalom és az írói egyéniség összefüggésében vizsgálja, de különös figyelmet szentelt az áramlat megszabta sajátosságoknak is. A közel nyolc évszázados magyar irodalmat négy nagy korszakra osztva tárgyalja, Kazinczy stílusreformját, Petőfi és Arany népiességét, valamint

* Bartha János — Horváth Tibor — Józsa Nagy Mária — Szabó Zoltán: *Kis magyar stilisztika*. Irodalmi Könyvkiadó. Bukarest, 1968.

**Szabó Zoltán: *Kis magyar stílustörténet*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970.

szocialista író felismerésével, békét, nyugalmat nem ismerő harcvállalásával zárul a kötet: „Mondom, nem nyugalom következik, hanem további harc. Szakadatlanul résen kell lenni. Hosszú ideig, talán egész életünkön át.” (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.)

Tamás Anna

Az Életképek (1846—1848)

Több, mint irodalomtörténet ez a könyv; a Tizek Társaságának csatlakozása ugrásszerű változást hoz az Életképekbe; Jókai és Petőfi vezetése alatt az 1848-as forradalmat előkészítő politikai írások legfőbb orgánumává, agitativ folyóirattá válik; a kötet szerzője rovatok és műfajok szerint elemzi azokat a politikai, irodalom-elméleti, esztétikai, formai változásokat, amelyeket a lap köré tömörült radikális ifjú írók munkássága eredményezett; de az Életképek tükre az egész 48-as forradalom alakulásának is, a márciusi fiatalok kétféle való útjának, a plebejus forradalmiságnak és a liberális megalkuvásnak. (Akadémiai Kiadó, 1970.)

Dicționar al literaturii engleze

A kézikönyv az angol irodalomtörténet összes periódusait és műfajait felölelve tömör információt nyújt minden jelentősebb író és költő életéről és munkásságáról. A szerzők — a bukaresti egyetem tanárkollektívája — a tények és adatok közlését kritikai értékéssel kísérik, igyekezve a gazdag névsorban bizonyos hierarchiát megállapítani, a csúcsra helyezve Shakespeare-t. A bőséges anyag kezelése, közös munka lévén, természetesen nem

téka

lehet teljesen egységes sem az értékelés, sem a megfogalmazás, stílus terén, de a kötet mozaikjait „összehangoló” Ana Cartianu és Ioan Aurel Preda tevékenysége létrehozta a megkívánt harmóniát. A szótár javát a betűrendben elhelyezett életrajzok alkotják, ezenkívül mellékletet tartalmaz a főbb anonim irodalmi művekről és egy, az angol irodalom sajátos jelenségeit ismertető terminológiai magyarázó szótárt. (Editura științifică, 1970.)

J. M. Keynes

Teoria generală a folosirii miinii de lucru, a dobinzii și a banilor

„Bizonyos értelemben ma mindnyájan keynesisták vagyunk” — mondta M. Friedman közismert amerikai közgazdász. Valóban, a keynesi gondolkodásmód és elvek alkalmazása szinte valamennyi fejlett tőkésállamban a hivatalos gazdaságpolitika alapja lett. Követésre talált mindenekelőtt az az elv, amely szerint az államnak aktívan be kell avatkoznia a gazdasági életbe. Könyve utószavában Keynes elismeri: „A mai társadalom (tőkés) gazdaságának főbb hibái, hogy nem képes a munkaerő teljes foglalkoztatását biztosítani, ugyanakkor önkényes és méltánytalan a javak és jövedelmek elosztása.” A hibák ellenére Keynes mindenáron fenn akarja tartani a „jelenlegi gazdasági formát”. Am szerinte a hibák orvoslása lehetetlen a klasszikus elmélet alkalmazásával, „amelynek posztulátumai a speciális (gazdasági) esetre alkalmazhatók, de nem az általánosra”. Az először 1936-ban megjelent könyv gondolatmenete, mély elméleti fejtegetései és merően új fogalmai miatt elég nehezen követhető. (Editura științifică, 1970.)

a Nyugat mozgalmát tekintve korszakhatárnak. A nagyobb egységeken belül kisebb szakaszokat is elhatárol, a fejlődés fő irányát jelző stílusok alapján. Az irodalmi írásbeliség kialakulásától a felvilágosodásig című fejezetben például külön alfejezetek foglalkoznak 1. a XIII—XV. század; 2. a reneszánsz korszak és 3. a barokk korszak irodalmának stílusával.

Jelzésszerű összefoglalásunkból is kitűnik talán, hogy a Kis magyar stilsztika voltaképpen a leíró nyelvten, a Kis magyar stilstörténet pedig voltaképpen az irodalomtörténet hagyományos felépítését, tárgyalási módját követi. S ez az, ami elsősorban meggondolkoztat. Mert igaz ugyan, hogy ez a tárgyalási mód, a tudományág jelenlegi fejlődési fokán, a legkézenfekvőbb. Igaz az is, hogy a minősítő rendszereiben — sűrítve — mindazt megtaláljuk, amit a magyar stilsztikai szakirodalom eddig felszínre hozott, s hogy a stilstörténeti áttekintés feltétlenül megbecsülendő elvonatkoztató-általánosító munka eredménye. De felmerül a kérdés: hát a stilsztikumnak nincs önálló minősége? Nyilvánvalóan kell lennie, különben jogosulatlan volna mindenfajta stilsztikai szempontú, a nyelvi expresszivitásra összpontosító vizsgálódás. A stilsztikumot kell tehát közelebről meghatározni, ha azt akarjuk, hogy a stilsztikai minősítések, elemzések és a stílusjellemzések elveszítsék mindmáig kísértő illuzórikus színezetüket.

A szépirodalom stilsztikájával szemben természetes az az igényünk, hogy különböző tanulmánytípusai hatékony segítséget nyújtsanak az egyes alkotások és életművek, az irodalmi műfajok és áramlatok megközelítésében. Ez a megközelítés elképzelhetetlen az irodalomesztétikával és az irodalomtörténettel való kapcsolatleremtés nélkül. Am éppen a kapcsolatleremtés végett szükséges, hogy stilsztikai szempontból is előbb a legsajátosabb összefüggéseket ismerjük meg. Lehetséges-e ez a szempontok pontosabb körülhatárolása nélkül? A próbálkozás kockázataival mindenestre számolni kell.

Ezt, a verselemzéseken innen és túl, a két kötet szemléltető anyaga is bizonyítja. Például József Attila *Nő a tükör előtt* című versének részlete:

*A tükör előtt öltözik. Csupasz,
akár a frissen megköszörült penge*

— amelyben a csupasz, Szabó Zoltán minősítése szerint, a meztelen szépítése; vagy azok a jelzős kapcsolatok, amelyekkel a szerző Vörösmarty leírásainak egyénítő jellegét igazolná: „Érezzük, hogy az adott jellemzés csak Hajnára vagy csak Enikőre talál. Hajna például »szép szőke fodorhajú« és »bíboros ajkai« vannak, »füleim lágy hangidat érzik«. Ugyancsak a Zalán futásában egy másik nő szereplőjének a »hosszú barna haját« emeli ki.”

Az eklektikus megközelítési mód buktatóit Szabó Zoltán sok esetben mégis elkerüli. Az irodalomkedvelők tehát haszonnal forgathatják köteteit — addig is, amíg a stilsztika szakemberei megvívják a harcot tudományáguk korszerűsítéséért.

Mózes Huba

„Elvégre teljesen mindegy volt, hogy mit csinállok. Csak ne tudjon senki rólam, és én ne tudjak senkiről. Eltökéltem, hogy süketnémának teszem magam. Így legalább nem leszek arra kényszerítve, hogy mások hülye dumáját elviseljem. Mégis, ha valaki mondani akar valamit, le kell majd írnia egy darab papírra. Egy idő után aztán megunnák, hogy minduntalan írogassanak. Az egész világ azt fogja hinni, hogy egy szerencsétlen flótás vagyok, és békén fognak hagyni. Megtöltöm a kocsijukat benzinnel, a fizetésből egy kis kunyhót csinállok magamnak, amelyben leélhetem maradék életem. Valahová az erdő szélére, nem a közepébe, a szélére, mert szeretem a napsütést. Minél több napsütést.“ A *Zabhegyező* főhősének szavai ezek, a feledhetetlen Holden Caulfieldé, akit 16 éves korára már negyedszer csaptak ki az iskolából, és aki, a hazugság és aljaság fenyegette emberi értékéke ösztönös keresésében, odüsszeusi bolyongásait végül is elmeógyógyintézetben fejezi be. De a regény cselekménye ennek a drámai végnek a jegyében zajlik. A kamaszos humorú, színes argóval fűszerezett nyelvezet, a regényhős kalandjai, reflexiói mindmegannyi forrása a salingeri derűnek, amely drámai helyzetekkel ötvöződik. És nem a felületi humor a meghatározó, hanem a mögötte rejlő tragikum.

Faulkner szerint Holden tragédiája nem abban rejlik, hogy nem volt elég erős, vagy nem érdemelte meg azt, hogy az emberek befogadják, hanem abban, hogy amikor önként akart az emberek sorába lépni, nem talált ott embereket, nem talált semmit. Az a világ, amelytől Holden Caulfield, ösztönösen, annyira irtózott, de amely ugyanakkor vonzotta is, a perverzitás, a prostituált ész, a szellemi olesóságok kultuszának, a bántóan durva anyagiságnak a világa.

Arthur Heiserman és James E. Miller kritikuskok szerint Salinger írásai — elsősorban a *Zabhegyező* — az amerikai irodalom ún. keresés-hagyományának (Quest tradition) jegyében keletkeztek. Ez a keresés a társadalommal szemben tanúsított magatartás szerint kétféle lehet. Az egyik valójában nem más, mint feltartóztathatatlan menekvés a társadalomtól, amely nem biztosítja a szabad fejlődést. Az ilyenfajta hősök prototípusa Stephen Dedalus, James Joyce *Ifjúkori önarckép* című regényének központi alakja. A másik kategóriára Leopold Bloom, az Ulysses főhősének magatartása a jellemző, aki megpróbál beilleszkedni az emberek közé. Salinger hőseiben e két, gyökeresen ellentétes magatartás együtt jelenkezik. A menekülőknék, Sri-Ramakrishna vagy Chuangtze végtelen misztikumába tartó sorsát Holden Caulfield egy elhagyott erdőszélre álmódott fiúhója nyitja meg, utána a Bhagavad Gita filozófiájába menekülő Glass-testvérek a *Franny és Zoocy*-ből, a *Magasabbra a tetőt, ácsok*, valamint *Seymour: bemutatás* hősei következnek. Többségükben gyerekek, serdülők, az érettség határán álló ifjak, akik-

A darwini gondolat

„Csak természetes előítéleteink és a gög, mely dédapáinkat arra készítette, hogy féltenekek leszármazottjainak tekintsek magukat, tart vissza bennünket attól, hogy ezeket a következőket elfogadjuk — írta Charles Darwin. De nemsokára eljön az idő, amikor különbsnek fogjuk tartani, hogy természettudósok... azt hitték, hogy minden egyes lény külön teremtési aktus műve.“ S bár majomperekkel ma is találkozunk, ez az idő kétségtelenül eljött, sőt Darwin elméletének hiányait kitöltötte a később keletkezett genetika. Mi hát az élő A fajok eredete és Az ember származása című korszakalkotó művekből? Erre válaszol szemelvényekkel és okos magyarázatokkal ifj. Szabó T. Attila. Abban a tudatban, hogy ahhoz szól, aki csak szabad idejét tölti Darwin társaságában, s Darwinnak az ő számára is van mondanivalója. (Kriterion, 1971.)

Koltay-Kastner Jenő

Az olasz reneszánsz irodalomelmélete

Antológia, Petrarától Tassóig, harminc szerzőtől gondosan és nagy hozzáértéssel válogatott irodalomtörténeti szemelvények annak bizonyítására, hogy az újkori európai esztétika és irodalomelmélet, a modern értelemben vett irodalomtudomány alapjait a XIV—XVI. századi olasz reneszánsz költői, írói, gondolkodói rakták le. Bán Imre bevezető tanulmánya, szöveg- és névmagyarázat, gazdag bibliográfia segíti a szövegek könnyebb megértését, az eligazodást a különböző irányzatok között. (Akadémiai Kiadó, 1970.)

téka

Varga György

Az amerikai business

A vállalkozási formák leírása után a szerző rátér a big businesssek (nagy vállalkozások) irányítási rendszerére. Külön fejezetben foglalkozik a General Motorsban bevált decentralizált irányítási módszerrel s ezen belül a hatáskörök elhatárolásával, a vezetők döntési szabadságát meghatározó tényezőkkel. Foglalkozik a bizonytalanság, kockázat és tervezés összefüggéseivel. Mind a stratégiai, mind a tervezési kérdéseket vállalati példákkal illusztrálja. Kitér a marketing tevékenységre és az ún. vállalati diagnózis (értékelés) kritériumaira is. Végül képet kapunk az amerikai menedzserképzésről, az ilyen típusú iskolák koncepcióiról. Mintegy értékelve a tapasztalatokat a szerző megállapítja: „Be kellene táplálni az emberek fejébe azt, hogy mérlegeljék cselekvéseik hatását, hogy alternatívákban gondolkozzanak, teremtsék meg a maguk és mások számára a választás lehetőségét. Am mérlegelni csak úgy lehet, ha van mit mérlegelni, ha van alternatíva.“ (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1970.)

Kerekes Ferenc

A gépek üzemeltetése és karbantartása

A hazai magyar nyelvű mezőgazdasági szakirodalom hézagpótló szakkönyvvel gazdagodott: a kötet a Hargita megyei Agronómusok Háza és a Hargita napilap gondozásában jelent meg. A szerző azt a célt tűzte maga elé, hogy a szántóföldi növénytermesztés helyi adottságai szempontjából legfontosabb gépek szakleírását összefoglalva, magyar nyelv-

ből hiányzik még a cinizmus, a látóhatár korlátozottsága.*

Az ismert kritikus, Alfred Kazin, mehökkentő cinizmussal állítja, hogy „a legrosszabb dolog, amit Salinger hősei elmondhatnak a mi társadalmunkról, az, hogy ők maguk túl érzékenyek ahhoz, hogy élhessenek benne“. De lehetséges-e emberi viszonyok leegyszerűsítése egy naiv spekulációra? Ha lehetséges volna is, ez az, amire a gyerekek a legkevésbé képesek. Ezért nyúl Salinger annyi aggodalommal és együttérzéssel az ifjak világához, a gyerekekhez, akik buddhista aszkétizmusra emlékeztető elszigeteltségükben válnak bölcsesek; ez legalábbis egy időre feledteti a súlytalanság állapotát, mint azt Holden Caulfield nővere, Phoebe, vagy Esmé s a két Glass-gyerek esetében láttuk.

Salinger hősei alkatuk s az író akarata szerint különbözőképpen reagálnak a világ dolgaira. Seymour Glass, az *Ilyenkor harap a banánhal* című novellában, a frontról visszatérve a végzetel való találkozás drámáját éli át a napfényes floridai tengerparton. Beszélgetése egy óvodás kislánnyal, Sybil-lel megvillantja előtte azt a szédítő szakadékot, amely a spontán igazságok vezérelte gyermeki világ és konvencionális környezete (amelybe élettársa, Muriel még tökéletesen beilleszkedik) között tátong. Az önmagával meghasonlott és a fronton kapott idegbetegségtől sújtott Seymour számára csak a golyó jelenthet menekvést.

Teddy, a Zen tanainak hatása alatt, magát egy öreg hindu bölcs szelleme megtestesülésének képzele, és úgy beszél a végről, mint a természetbe olvadás, a végtelenséget megnyitó pillanat fenséges aktusáról, olyan szelíd nyugalommal, mint akinek több köze van ehhez az aktushoz, mint magához az élethez.

John Gedsudski fájdalomát álomszerű mesevilágba fojtja. Magányának és élete értelmetlenségének a meséit áhítattal hallgató, ugyanakkor vele megértő közösséget vállaló gyereksereg, a bennük felfedezett visszhang öröme vet véget.

X, a leszerelt őrmester, egy novellát írva átéli a lélekben hozzá annyira közel álló Esmével való találkozását, akinek gyermeki bája végigkísérte a német fronton, és megmentette az idegösszeroppanástól (*Alpári történet Esmének, szeretettel*). Esmé rajongása új erőt öntött belé, és a Goebels *Példátlan idő* című könyvének egyik lapján talált bejegyzéshez („Uramisten, az élet egy pokol!“) hozzáfűzi Zozsima szerzetes szavait a *Karamazov-testvérek*ből: „Atyák és tanítók, ugyan mi is a pokol? Én azt mondom, hogy a pokol az a szenvedés, amikor képtelenek vagyunk szeretni.“ A novellában átélve egész múltját, rájön eddigi élete hiábavalóságára, és szakít a visszataszító, könyörtelenül prózai valósággal. Ott hagyja feleségét és anyósát. Esmé tisztaságára vágyik.

De Daumier-Smith, a *De Daumier-Smith két korszaka* című novella hőse lemond egy apáca szerelméről, vagy mert képtelen a szerelemre, vagy

* J. D. Salinger: *Franny és Zoëe*; *Magasabbra a tetőt, ácsok*; *Seymour*: bemutató. *Európa Könyvkiadó*. Budapest, 1970.

mert lelki tisztaságát félti a közönséges szenvedélytől.

Amíg Boo Boo Glass (*Lenn a dingiben*), a kis Leonel Tanenbaum anyja, maga is átéli zsenge korú fia szenvedéseit és örömeit, Eloise Wengler számára (*Ficánka bácsi Connecticutban*) lánya, Ramona nem jelent anyai örömet, kielégülést, mert nem tudja feledtetni Walt, Japánban elesett férjét, sőt Ramona az, aki akaratlanul is emlékezteti anyját az elveszett élettársra. Lánya iránt érzett szeretetének és gyűlöletének furcsa keveredéséből táplált fájdalma csak elmélyíti saját kicsinyességének felismerése, amelyet végül is alkoholfájdalmak fojt.

Az eddigi életmű csekély terjedelme ellenére, amint azt John Skow *Sonny: Bemutatás* című Salinger-életrajzából megtudjuk, Salinger írói tevékenysége sokkal mozgalmasabb volt, mint azt a nyolcszáz lapra rügő műből gyanítanánk. Novella- és regényhősei a társadalommal szemben tanúsított magatartásukat illetően szintén hosszú fejlődésen mentek át az évek során. Itt a *Franny* és *Zooey*-ra gondolunk.

Franny Glass, aki már kilépett a gyermekkorból, de megundorodva egocentrikus környezetétől, irtózik belépni a felnőtté gyűlölt világába, tételődésében már-már elveszítené lelki egyensúlyát, ha testvére, Zooey (a Glass-testvérek valóóságos szintézise) közbe nem lépne a kövér hölgyről szóló mesével, amit idősebb testvérük, Seymour mesélt neki még annak idején, amikor *A bölcs gyerek* című rádióműsor sztárja volt. Seymour ugyanis csak azzal tudta rávenni Zooey-t, hogy rendesen felöltözzék, és fényesítse ki a cipőjét, amikor a stúdióba megy, hogy a kövér hölgy figyeli. Zooey képzeletét azonnal megragadta a kövér hölgy, akire így emlékszik vissza: „Irtó pontos képet alkottam magamnak a kövér hölgyről: folyton a verandán ült, és a legyeket hessegette magáról. A rádiót pedig egész nap bömbölte. Elképzeltem, milyen szörnyű meleg lehet, és ő nyilván rákban szenved, vagy tudom is én miben. Rém világos volt most már előttem, miért küldött Seymour kifényesített cipővel a stúdióba. Mert volt értelme.“

Nincs az a kifakadás, amely jobban megrendítene, mint ez a groteszk ideál, amely ebben a világban az élet értelmét helyettesíti.

A szereplők fejlődése itt bizonyára nem zárul le. De hogy merre tartanak, azt nem tudjuk. „Honnan tudod, hogy meg fogsz csinálni valamit, amíg meg nem csináltad?“ — kérdezi Holden Caulfield, mintegy óva a találgatás veszélyétől. Egy azonban biztos. Az élet értelmében, a nagy ideálokban csalódott ember, aki a steril érzelmi spekulációkba éppúgy belefáradt, mint fölöslegességének keserű drámáján töprengeni, aki még mohón kap a kövér hölgy keze után, és aki a legkisebb alibit is megragadja, csak hogy lemondhasson a halálról, nem állhat meg itt. Salinger — egyike azoknak a ritka amerikai íróknak, akik távöltartják magukat a publicitástól és a jó- vagy rosszindulatú pletykától, forogjon az közszájon vagy a lapok hasábjain — zárkózottságában, szinte képtelenségnek tűnő magányában is higgadtan és éles szemmel figyeli, mi lesz az emberekkel,

téka

ven is elősegítse a szükséges ismeretek elsajátítását. Nyolc fejezetben ismerteti a talajjavítási munkálatokra használt gépeket, a vetőgépeket, a növényvédelmi és növényápolási munkálatok gépeit, a gabona-betakarító és burgonyaszedőgépeket és eszközöket. Kár, hogy a könyv nem öleli fel a szántóföldi növénytermesztés többi fontos gépeit is. Reméljük, hogy e kiadvány iránt mutatkozó érdeklődés ösztönözni fogja a kiadó törekvését magyar nyelvű szakkönyvek megjelentetésére. (Agronómusok Háza — Hargita, 1970.)

Péterfi István A házigalamb és tenyésztése

A galambtenyésztők népes tábora évtized után lényegesen megváltozott formában és bővített tartalommal kapja kézhez második kiadásban Péterfi István kötetét magyar és román változatban. A szerző Közép- és Kelet-Európa házigalamb-faunájának egyik legkiválóbb szakértője. A könyv általában részében a galambok szelídítésének és tenyésztésének történetével ismerkedik az olvasó. A szerző számba vesz minden, a galambtenyésztő számára ma elérhető és irodalmilag nyilvántartott fajtát, ezen túlmenően pedig számos házigalambfajta leírása itt jelenik meg először a nemzetközi szakirodalomban. Ez a tény messzemenően emeli a kiadvány tudományos rangját. Az ismertetett fajták gazdagsága tekintetében e könyvhöz a szakirodalomban csak az USA-beli W. Lévi nagy galambenciklopédiája fogható. Külön fejezet foglalkozik a galambok elhelyezésével, gondozásával és takarmányozásával, részletesen kitér a galambhústermelés biológiai és gazdasági kérdéseire. (Ceres, 1970.)

téka

Mircea Malița

La Diplomatie Roumaine (Aperçu historique)

Az egyidejűleg angolul is megjelent mű szerzője a Bevezetőben a következőképpen összegezi áttekintését: „A mai román külpolitika és diplomácia a nép nemzeti létéért folytatott harcának tapasztalatainak okulva, szüntelenül fejlődve a békés együttműködés, a jószomszédság hagyományait, a szocialista Románia jogos érdekeinek előmozdítását és megvédését tartja szem előtt. A román nép életbevágóan fontos érdeke, hogy az enyhülésnek, a biztonságnak és a nemzetközi együttműködésnek a mai román társadalom fejlődése szempontjából kedvező feltételei megvalósuljanak. A román nép e törekvése szerencsésen egybefonódik minden nép nemes törekvéseivel és jól felfogott érdekeivel.” (Éditions Meridiane, 1971.)

Mikó Imre

Az utolsó erdélyi polihisztor

1957-ben, új folyamunk indulásakor tette közzé Mikó Imre a Korunkban Brassai kutatásainak első eredményeit, s mára az adatgyűjtés testes köteté gyarapodott. A közérdeklődésre jellemző, hogy Brassai Sámuel városában a könyvből két óra alatt 850 példány fogyott el... A páratlan könyvsiker nemcsak a múlt századbéli Erdély tudománytörténeti kérdéseit feltáró anyagközlésnek, hanem az olvasmányos előadásmódnak is köszönhető. Az alcím kerekén száz dokumentumra és történetre hivatkozik, s tényleg, szikrázóan szellemes gondolat- és képsorokat kapunk a polihisztor születésének rejtélyeiről, a szerkesztő és professzor, a fűvész, kritikus és műfordító, a nyelvümvelő és muzsikuss életéről. (Kriterion, 1971.)

a szerelemmel, a becsülettel, az emberi büszkeséggel, az önfeláldozással.

Hogy milyen visszhangra talál az amerikai olvasótáborban a háborús hisztéria és az általános nyugtalanság közepette is, Salinger írói aggodalma az emberiségért, de főleg az utánpótlásért, a gyerekekért és a fiatalokért, annak bizonyítására elég Granville Hicks egyetemi tanár és jeles irodalomkritikus megállapítását idéznünk: „A Zabhegyező az egyetlen regény, amelyet minden amerikai diák elolvasott.”

Dumitru Ciocoi-Pop

Finta Edit: Anyaság

Félszázados történelem folyóiratainkban

A Román Kommunista Párt megalakulása ötvenedik évfordulójának küszöbén hazai lapjaink, folyóirataink hasábjain sok olyan tanulmány, cikk, visszaemlékezés és szépirodalmi mű jelent meg, amely az I. kongresszus óta eltelt időszakból meríti témáját. Pártmunkások, történészek, filozófusok, írók ragadtak tollat, hogy a hajdani küzdelmes évek eseményeit felidézzék a mai olvasó számára.

A nagy, átfogó elméleti tanulmányok sorába tartoznak azok az írások, amelyek az ANALE DE ISTORIE 1971. 1. számában jelentek meg. Petre Constantinescu-Iași akadémikus Semnificația istorică a creării Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea societății în patria noastră (A Román Kommunista Párt megalakulásának történelmi jelentősége hazánk társadalmi fejlődése szempontjából) című tanulmányában mélyenszántóan elemzi a párt megalakulása előtti évek történeti-társadalmi valóságát, s rámutat, hogy az RKP közvetlenül a romániai munkásmozgalomból jött létre, a proletár tömegek és szervezeteik félszázados érési folyamatainak eredményeként. Erről a témáról jelent meg ugyanebben a számban két cikk, amely közvetlenül az első kongresszust megelőző évek eseményeivel foglalkozik: Constantin Mocanu—Gheorge Unc: Procesul de clarificare ideologică și politică în mișcarea muncitorească din România (Az ideológiai és politikai tisztázódás folyamata a romániai munkásmozgalomban) és Mircea T. Mușat: Trăsături ale vieții politice din România în anii luptei pentru crearea Partidului Comunist Român (A romániai politikai élet jellemvonásai a Román Kommunista Párt megalakításáért vívott harc éveiben).

A megalakulás évét két dokumentum-értékű visszaemlékezés idézi fel. Sasa Pană a VIATA ROMĂNEASCĂ 1971. 2. számában Zile de mai (Májusi napok) címmel az első kongresszus mozgalmas napjait eleveníti meg, s ugyancsak erre a fontos eseményre emlékszik vissza a TÎNĂRUL LENINIST 1971. 1. számában a fiatalokhoz intézett meleg soraiban Gheorghe Cristescu, aki az 1924-ben tartott III. kongresszusig az RKP főtisztviselői tiszttségét töltötte be.

A két világháború közötti osztálycsatákról, az illegalitás nehéz éveiről több szerzőtől olvashatunk konkrét adatokban bővelkedő írásokat. A LUPȚA DE CLASĂ 1971. 1. számában Gheorghe Matei Semnificația luptelor muncitorești din ianuarie-februarie 1933, organizate și conduse de Partidul Comunist Român (A Román Kommunista Párt szervezte és vezette 1933. január-februári munkásharcok jelentősége) című cikkében párhuzamba állítja az 1920. októberi általános sztrájkot az 1933-as harcokkal, és megállapítja, hogy bár az 1920-as általános sztrájk országos méreteket öltött, vezető forradalmi párt hiányában nem lehetett olyan politikai hatékonysága, szervezettsége, mint a vasutasok és kőolajipari munkások akcióinak, amelyek annak idején nagy visszhangot keltettek a nemzetközi munkásmozgalomban. A MA-GAZIN ISTORIC 1971. 2. számában Gheorghe Vasîlich az egykori résztvevő szemével tekint vissza erre az időre, s részletesen bemutatja azt, miképpen szervezte meg a párt a bebörtönzött és hadbíróság elé hurcolt munkások védelmét, politikai felkészültségük és tisztánlátásuk növelését.

A fokozódó terror, a népeket egymás ellen uszító sovinizmus éveit idézi Pavel Bojan Vremurile mele (Korszakaim) című emlékirat-részlete, amely a VIATA ROMĂNEASCĂ 1971. 2. számában jelent meg. A bécsi diktátum után Észak-Erdélyben maradt, és az állandó üldöztetésekkel, kényszermunkával sújtott román lakosság rendkívül nehéz helyzetét ábrázolja. A szerző ugyanakkor elismerő szavakkal

emlékezik meg azokról a magyar kommunistákról, akik ezekben a súlyos időkben a proletár nemzetköziség eszméjétől áthatva szembeszálltak a horthysta önkénnyel, és az üldözött román lakosok segítségére siettek. A személyes emlékek meggyőző erejével igazolja azt is, milyen nagy szerepe volt a kommunista pártnak abban, hogy a sovíniszta demagógiát leleplezve a barátság, az egymásért vívott önfeláldozó harc szellemében nevelje az együttélő népek fiait.

Mindezek az írások az utóbbi huszonöt esztendőnek, a szocialista építés korszakának eseményeit elemző cikkekkkel együtt átfogó képet adnak a Román Kommunista Párt megalakulása óta eltelt évek történetéről.

R. J.

GAZDASÁGI VEZETŐK KIVÁLASZTÁSA

(Viața economică, 1971. 390.)

A vezetés és szervezés tárgyköréből a lap cikk-összeállítást közöl gazdasági életünk mai szakaszának kulcskérdéséről: a vezetők helyes kiválasztásáról. Egy vállalat értékét az ott dolgozó emberek értéke szabja meg. A gazdasági szervezetek kudarcainak 80%-a a vezetők terhére írható. Nyilvánvaló tehát, hogy a termelési folyamatok megújítása és sokrétűvé tétele, a szervezési módszerek, a piackutatás korszerűsítése szoros kapcsolatban áll a szakemberek felkészültségével, rátermettségével. E megfontolásból kezdeményezte a párt azt a törvénytervezetet, amely a szocialista egységek alkalmazottainak szakmai tökéletesítését irányozza elő.

Stere Popescu cikke idevágóan a bukaresti finommechanikai üzemben alkalmazott értékelési módszerrel számol be. Az értékelést a fővállalat vezérigazgatójának kezdeményezésére a vállalat vezető munkakörben dolgozó 17 szakemberére kiterjesztve végezte egy héttagú csoport (az üzem vezérigazgatója, az igazgatóhelyettes, a főkönyvelő, a pártszervezet titkára, a szakszervezeti bizottság elnöke és más vezető beosztású szakember). Mindenekelőtt értékelési lapot állítottak össze, mely szakmai képességekre és személyi tulajdonságokra vonatkozó kérdéseket tartalmazott (például ismeretek, pontosság, lelkiismeretesség, alkalmazkodó, alkotó-, elemző-képesség, együttműködési, gondolkodási és kifejezési készség, érdeklődés, kezdeményező szellem, szervezési, tanulási hajlam, gazdasági érzék). A listán ötféle osztályzatot lehetett adni (kitűnő, jó, kielégítő, bizonytalan, közepeszerű). A lapokat aztán kiosztották az értékelő bizottság hét tagjának; a kitöltött kérdőíveket a vállalat vezérigazgatója gyűjtötte össze. Az értékelés nyomán magasabb fizetési osztályba sorolták be azokat a vezető szakembereket, akik az

átlagosnál jobb osztályzatot kaptak. Öt személyt az átlagosnál gyengébb jegyekkel osztályoztak; ezekkel a vezérigazgató többször behatóan elbeszélgetett, s rámutatott fogyatékoságaikra. Ezután három-négy hónapon át figyelemmel kísérték munkájukat. Két személy tevékenységében lényeges javulás következett be, az átlagosnál magasabb szintet értek el. Tőrekvésüket jobb bérezéssel javadalmazta a vállalatvezetőség. Körülbelül egy év után két másik személy munkája a közepesnél valamivel jobb lett, egy viszont kilépett a vállalattól, mert képtelen volt helytállni vezető beosztásában.

A szerző rámutat, hogy az osztályozási grafikonok a bizottság tagjaira is jellemzőek voltak. Kiderült, hogy inkább saját munkakörük viszonylatában bizonyultak igényesebbnek. Az alkalmazott módszer az értékelésekben megnyilvánuló szubjektivizmus fokára is rávilágított. Az például, hogy a bizottság valamelyik tagja a tanulmányozott személyek többségét maximálisan pontozta, egy-két személynek azonban minimális osztályzatot adott, az illetőkhöz fűződő kapcsolataiból eredő szubjektivistá elfogultságot jelzett. Az értékelésből egy másik tanulság is adódott: a bizottság tagjai a közvetlen munkakörükön kívül eső tevékenységi szféráknak kisebb fontosságot tulajdonítottak, mert ezeket kevésbé ismerték. Éppen ezért az értékelő bizottságot körültekintően, a vállalat egész tevékenységét és az embereket jól ismerő személyekből kell megalakítani, hogy a szükséges objektivitást biztosítani lehessen.

Az összeállítás egy másik cikkében Ovidiu Nicolescu, a Gazdasági Kutatóintézet tudományos munkatársa saját kísérletéről számol be. Fővállalatok és vállalatok 32 vezető szakemberétől kért értékelést a következő tizenhárom szempont szerint: iskolai végzettség, a terme-

lésben eltöltött szolgálati idő, a vállalatnál eltöltött szolgálati idő, gazdasági hozzáértés, műszaki hozzáértés, jártasság az emberekkel való bánásmódban, hajlam a közösségi munkára, képesség hatékony döntésre, jellem, tekintélyt parancsoló magatartás, egészségi állapot, vezető munkakör óhajtatása, a szüntelen öntökéletesítés képessége. A megkérdezetteknek a felsorolt követelmények közül ki kellett választaniuk azt az első hét kritériumot, amelyek — véleményük szerint — döntő fontosságúak a vezető állások, illetve az igazgatói, osztályfőnöki és csoportvezetői funkciók betöltésékor.

A szerző hangsúlyozza, hogy a válaszok nagy többsége szerint az igazgatói kinevezés fő feltétele az iskolai végzettség. A megkérdezettek 30%-a e követelményt az első hét, 50%-a pedig az első három kritérium közé sorolta. A hatékony döntés képességét az összes ankétalanyok az első hét követelmény között említették. Megjegyzendő azonban, hogy a megkérdezetteknek csak 12,5%-a tekintette e képességet a legelső kritériumnak, s csupán körülbelül 60%-uk sorolta az első három közé. Az ankétalanyok 83%-a szerint a gazdasági hozzáértés egyike az első hét feltételnek. Meglepő, hogy a fővállalati vezetők e kritériumnak kisebb jelentőséget tulajdonítanak, mint a vállalati vezetők. A gazdasági hozzáértést a vállalati vezetők 66%-a tartja fontos követelménynek, a fővállalati vezetőknek viszont

csak 18%-a. A válaszok a szüntelen öntökéletesítés képessége tekintetében is figyelemre méltók. E követelményt az ankétalanyok 72%-a az első hét kritériumcsoportjába sorolta, ketten a legfontosabb szempontnak tartották. A vállalati vezetők közül azonban egy sem említi az első három feltétel között.

A középszintű vezetés vonatkozásában a szerző megállapítja, hogy e tekintetben viszonylag más képességek szükségesek, mint az igazgatók esetében, noha az első követelmény itt is az iskolai végzettség. Ezt a kritériumot a megkérdezettek 90%-a az első hét közé sorolta, akárcsak a műszaki és gazdasági hozzáértést. Az ankétalanyok úgy vélik, hogy az illető vállalatnál szerzett munkatapasztalat sokkal fontosabb szempont az osztályvezetői funkció betöltésében, mint az igazgatói munkakör ellátásában. A középszintű vezetők válaszaiból az első hét kritérium közül kizorul a szüntelen öntökéletesítés képessége. Ez negatív jelenségnek tekinthető, mert az öntökéletesítés lényeges követelménye a vezető szakemberek kiválasztásának.

Az alsó szintű vezetést (csoportvezetők) illetően az ankétalanyok 90%-ának véleménye szerint az egyik legfontosabb szempont: jártasság az emberekkel való bánásmódban. Hasonlóképpen számottevő követelménynek tekintik a műszaki hozzáértést és a vállalatnál eltöltött szolgálati időt.

BARTÓK SZÖVEGEI

(Vigília, 1971. 1.)

A Rónay György szerkesztette, hónapról hónapra sok érdekes és színvonalas irodalmi anyagot közreadó budapesti folyóirat Bartók-száma a legjobbak közé tartozik. Néhány újraközlés mellett (az összeállítás élén olvashatjuk Illyés Gyula Bartók-esszéjét, Fodor Ilonának először a *Korunkban* megjelent tanulmányát Nagy Albert *Cantatájáról*), itt találkozzunk Kassák Lajos Bartókról szóló kiadatlan naplórészletével, s benne e lényeglátó összeméréssel: „Kodályt egy életre magukhoz kötötték a nép dalaiban rejülő zenei élmények. Bartóknak vágyakat és szárnyakat adtak, felszabadították benne azokat az erőket, amik olyan sajátosan egyéniek, s több olyan sajátosan egyéni hangon szólaltak meg. Kodályt örök foglyukká tették a népdalok varázslatos szépségei, Bartók maga is »varázslóvá« vált általuk. Nem merül ki a múlt nagyszerű ajándékának variálásában, újra és újra formálásában, s bárha

sohasem szakad el tőle, mégsem folytatja, hanem emlékezve rá, merőben újat terem.”

Bartók forrásaira vet fényt Rónay György tanulmánya is Bartókról és „szövegei“-ről (*Széljegyzet a Cantatához*), vitában egy francia szerző, Pierre Citron könyvének bizonyos megállapításaival. Rónay egyetértően állapítja meg, hogy Bartóknak valóban „nem volt különösebb szerencséje a szövegíróival“; mind *A fából faragott királyfi* és *A kékszakállú herceg vára* (Balázs Béla), mind pedig *A csodálatos mandarin* (Lengyel Menyhért) vonatkozásában a „szöveg ihlete és zene ihlete közt lappangó össze nem illést érezni“. A *Cantata*, e „magas vizválasztó“ esetében más a helyzet. Pierre Citron véleményével szemben Rónay György kimutatja: „... az idézett Bartók-levél egyáltalán nem azt mondja, hogy a tiszta forrás, amelyhez vissza kell térni, a népek valamilyen ősi, természeti egysége,

a folklór valamilyen aranykora. Félreérthetetlenül azt mondja: minden módon, és elsősorban a számára elsődlegesen adott módon, vagyis mint muzsikus és folklorista, a népek testvéresülését szolgálja; ennek érdekében (s hogy ezt zenéjében, zenéje szintézisében megvalósítsa) minden hatást elfogad, minden forrásból merít, azzal az egyetlen, de elalkudhatatlan föltétellel, hogy a forrás tiszta legyen. Azaz tiszta népi, vegyítetlen, keveretlen, nem pedig holmi népinek álcázott dzsentri zene, álnépdal, kispolgári múnépdal...“

A *Cantata* román szövegében Bartók ilyen tiszta forrásra talált, amely maradéktalanul megfelelt mondanivalójának. „Mert a *Cantata* nem prédikáció és nem vezércikk. Élmény, létélmény kifejezése. Művészileg — a zene mellett jelképben, mesében, ha tetszik, mítoszban. Olyasmiben tehát, amit nem lehet szétszabdalni, csipeszekkel széjjel szedni. Magáért beszél, úgy, amint van, a maga egészében, és a maga sokértelműségében. Ha Bartóknak valamilyen közvetlenül egyértelmű fogalmi mondandója lett volna, nyilván tollat fogott volna és leírta volna úgy,

ahogyan fogalmi mondandóit közölni szokta. De művészi élménye volt, művészi »látomása«; egzisztenciális, azaz létélménye volt a lét egy alapvető mozzanatáról; olyasmí, amit a maga teljességében és a legközvetlenebbül a jelkép, a mese, a mítosz tud közölni. Mit akart »mondani« a *Cantatával*? Magát a *Cantatát*; sem többet, sem kevesebbet; de azt mindeztől, zene és szöveg »egzisztenciális« egységében.“

A *Cantata* jelentőségét így látta a kortárs is. Rónay László igényes összegezésében (*Bartók és a Nyugat*) olvashatjuk ezt az idézetet Keszi Imre a *Nyugat*ban megjelent egykorú kritikájából: „Mi úgy hisszük: a *Cantata* Bartóknak első olyan műve, melyben teljesen sikerült leküzdenie a kísérletezés csábító zavarait, melyben a bartóki feszültség végre megelente a bartóki formát. A természet és szabadság zenéje, mely gátakat nem ismer, csak amelyekkel önmaga szabályozza magát... Úgy érezzük, korunk legkülönb zenéjét, legnagyobb zenei eseményét volt alkalmunk szavakkal követni...“

A NOVELLÁTÓL A FILMIG

(*Secolul 20, 1970. 10.*)

A bukaresti világirodalmi lap Mészöly Miklós *Magasiskola* című novellájának román fordítása mellett cikket közöl a novella alapján készült, Gaál István rendezte filmről. Gaál István, aki egyébként a forgatókönyvet is írta, 1957 óta rendez, ez a film — negyedik játékfilmje — eddigi legnagyobb vállalkozása, mellyel az 1970-es Cannes-i filmfesztiválon különdíjat nyert. Geo Șerban (*De la nuvelă la film. Realism și parabolă*) nem tartja véletlennek, hogy a rendezőt önálló művészi alkotásra készítette Mészöly narrációja: lírai alkotukban, az emberi szabadságot korlátozó struktúrák elleni harcban találkozik alkatilag a két művész, s bizonyára ars poeticájukban is, melyet Mészöly a következőképpen fogalmazott meg: „Az írónak szüntelenül tiltakoznia kell a nem emberszabású elkerülhetetlenségek és szükségyszerűségek ellen, noha kénytelen tudomásul venni őket; sőt, adott esetben megérteni“, s a *Magasiskolában* is, mint bármely más írásában, ezen elvének tökéletes írói megvalósításával találkozunk. A rendező a film sajátos művészi formanyelvével szolgálja ezt az elvet.

A „cselekmény“ egy pusztai sólyomtenyésztési telepen játszódik; az ember és

madár közti viszonyban az egymás rabjává válás tökéletes rendszerének zárt világa tárul elénk, ami — bár a filmben konkrét utalás nincs erre, csak a novellában — egy ehhez hasonló nagyobb rendszer tökéletesen működő alkatrésze. Lillik, a telep vezetője, legalább annyira rabja a sólymoknak, melyek látszólagos szabadságban élnek, mint a ragadozók számára tenyésztett és idomított áldozat-madaraknak (például galambok!). Idegen akaratnak veti alá magát fenntartás nélkül, s ez az egyetlen uralkodó törvény a telepen; a sólymokat és beosztottjait a maga akaratának veti alá, és így tovább. Lillik nem amatőr idomító, tudatosan cselekszik, filozófiai megfontoltsággal vezeti a telepet (mások pedig őt), s ezért nem is bízik a természetes ösztönökben: a vadsólymokat „anarchiával“ gyanúsítja, de a fiatallembert is, aki a telepet meglátogatja (felettesek engedélyével). Személyes varázsával lenyűgözi, ennek ellenére a fiatallembert elmenekül ebből a világból.

A filmben is sikerült azt a törekvést megvalósítani, mely túlmutat az adott helyzetben, a szűk értelmezés korlátain — a madarakon.

VEGYÉSZET ÉS TÁPLÁLKOZÁS 2000-BEN

(Universitas, 1970. 11.)

Manapság egyre több tanulmány, cikk és könyv jelenik meg a futurologiai kutatások eredményeiről. Az átlagember úgy fogadja ezt a tudományt, mint például néhány évtizeddel ezelőtt a tudományos-fantasztikus irodalmat: érdekes, lebilincselő — de vajon mi az igaz benne?

Dr. Dr. H. C. Bernhard Timm tanulmányának címe — *Vegyészet és táplálkozás 2000-ben* — némileg megtévesztő, a szerző ugyanis már az első mondatokban figyelmezteti a jövő homályos világában bolyongani szándékozó olvasót: nem lesz szó futurologiáról, féken tartja a csapongani vágyó képzeletet. Timm professzor nem a 2000-ben élő emberek élelmezési problémáit igyekszik vázolni, hanem inkább azokat, amelyeket a szükséglet — a tudomány mai állása alapján — a kortárs tudósoknak, elsősorban a vegyészeknek vet fel, hogy ezeket a század végéig folyamatosan megoldják.

A kémia és a táplálkozás szoros összefüggésére rámutatva (mint amilyen a vitaminok felfedezése, a tápérték meghatározása, a műtrágyázás) a szerző arra emlékeztet, hogy a demográfusok számításai szerint a Föld lakosságának száma a következő három évtizedben mintegy megkétszereződik, a kémiára tehát óriási feladatok hárulnak a világon élő hat milliárd ember táplálásában.

A világelelmezés már napjainkban is hatalmas problémák elé állít bennünket. Ezek a problémák azonban elsősorban nem az élelmiszer-termelésre, hanem inkább a -megosztásra vonatkoznak. A világ különböző országaiban ugyanis rendkívül egyenlőtlenül oszlik meg a termelt

élelmiszer, főképpen a gabonamennyiség. Míg egyes iparilag (tehát vegyiparilag is) fejlett országokban élelmiszer-tultermelés mutatkozik, addig a gazdaságilag gyengén fejlett országok némelyikében éhhalál tizedeli a lakosságot. Timm számítása szerint világviszonylatban évente 1,8 milliárd tonna *gabonaegységet* termelnek (mértékegység, amelyet a négy fő gabonafajta métermázsa-átlaga alapján számítanak ki). A táplálkozáshoz rendelkezésre álló mennyiség elég volna az ember szükségleteinek fedezésére (napi 2500 kalória), ha az iparilag fejlett és fejletlen országok között tökéletesen működne az elosztás.

Timm professzor ezeknek az állandóan jelenlevő és egyelőre megoldatlan problémáknak a megoldását tűzi ki feladatul a vegyészek elé. Hangsúlyozza, hogy a kémia ilyen irányú kutatásai nem a 2000. év vegyészeinek, hanem a mai szakembereknek a feladata, s tanácsait hét pontban foglalja össze: a műtrágyatermelés fejlesztése; hatékonyabb növényvédőszerk kikísérletezése; a terményvédelem fokozottabb bevezetése; fehérjekutatás és fehérjék vegyi úton való előállítása; a mezőgazdasági munkamódszerek korszerűsítése; talajjavítási kísérletek és végül a termőföld elosztásával kapcsolatos kérdések megoldása. Mindez a műanyag- és textilipar fejlesztésével s ennek következtében a textilnövények termesztésére eddig lefoglalt földterületeknek az élelmiszer-termelés javára való felszabadításával együtt jelzi a megoldás lehetőségeit.

MARXIZMUS ÉS ESZTÉTIKA OLASZORSZÁGBAN

(La Nouvelle Critique, 1971. 41.)

Giuseppe Prestipino professzor, a *Critica Marxista* folyóirat főszerkesztője, francia nyelven mérlegre helyezi az elmúlt húsz esztendő olaszországi esztétikai kutatásainak főbb irányzatait, saját filozófiai és módszertani álláspontja alapján. Véleménye szerint ebben az időszakban az olasz marxista esztétika fejlődésében az első jelentős állomás a Gramsci és De Sanctis nevéhez fűződő historicista irányzat, amely a kritikában, az irodalom- és művészettörténetben jelentkezett, s lényege az, hogy tagadja a filozófiai esztétika létjogosultságát. Kezdetben a crocei idealista, spekulatív jellegű esztétika el-

len irányult, s később a marxista historizmus nevében hatott az olasz kultúra egyes ágaiban. Ez a kevésbé filozofikus elmélet leíró-történeti jellegű, az irodalmi jelenségek tágabb értelmezését kutatja, szoros összefüggésben a nemzeti történelemmel. Tisztázta a népi irodalom fogalmát, s ezen a ponton Gramsci elvei egyeznek Marxnak és Engelsnek a művészetről mint a felépítmény részéről szóló nézeteivel.

A továbbiakban Prestipino felméri Lukács György műveinek olaszországi hatását. A cikkíró itt a realista irodalom elemzésével, a kritikai és szocialista rea-

lizmussal összefüggő kérdéseket tárgyal, méltatja Lukács irodalomkritikai módszerét és azokat az írásait, amelyekben egy megújhodott irodalom „poétikáját” körvonalazta. Prestipino ugyanakkor megállapítja, hogy Lukács esztétikai elveinek elméleti alkalmazása elmaradt, későbbi műveit pedig hidegen fogadták az olasz esztéták.

Antonio Banfi milánói iskolája új álmást jelentett az ötvenes években. Európai méretű mozgalmat indított az olasz provincializmus ellen Dilthey, Simmel, valamint Husserl és a fenomenológia hatására. Műveiben Banfi megkísérli elméleti kutatásait és aktív politikai tevékenységét szintézisben bemutatni. Esztétikája azonban — Prestipino szerint — módszertani és tematikai szempontból nem jelent újdonságot.

Az olasz marxista esztétika fejlődésében új szakaszt jelentett Galvano della Volpe munkássága, amely három fontos elemet tartalmaz: 1. Croce-ellenesség, mely ugyanakkor a hegeli esztétika, az új-arisztotelészi racionalizmus formáját ölti magára; 2. az empirista irányzat követése, elsősorban della Volpe *Hume vagy az empirizmus zsenije* című művében, amelyet később kiegészítenek az új-retorika, a szemantika és a modern nyelvészet eredményei; 3. a „filmszerűség” kutatása, amely kiindulópontul szolgálhat a művészi kifejezőmód minden aspektusának a vizsgálatában.

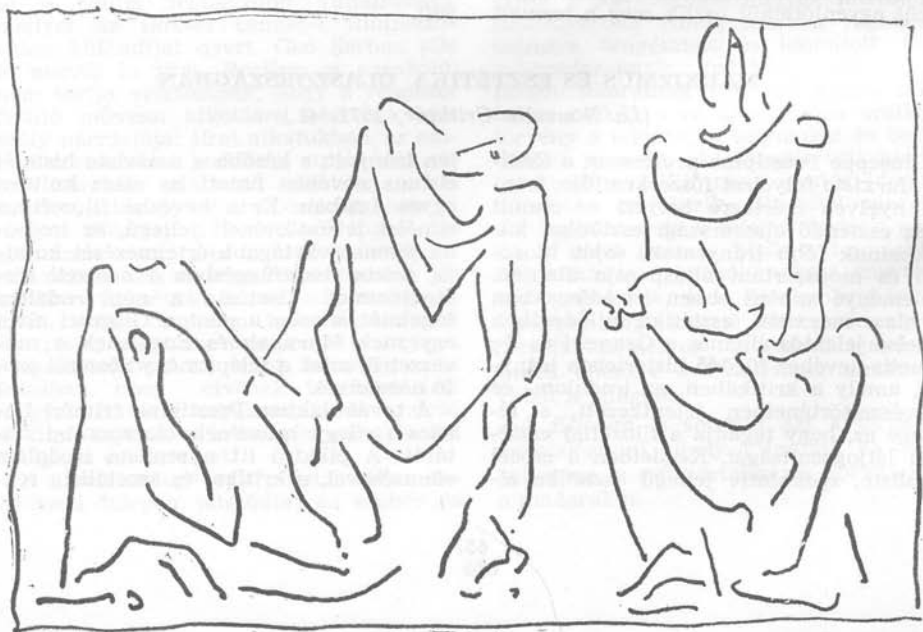
Logikai és ismeretelméleti szempontból della Volpe nem lát különbséget a tudó-

mányos és a művészi kifejezőmód között, mondja Prestipino. Itt csakis szemantikai különbségről beszélhetünk. A művészet jól meghatározott, összefüggő, „többjelentésű” nyelvet használ, a tudomány ezzel ellentétben egyértelmű kifejezésekkel él. Della Volpe szerint azonban nincs lényeges különbség a tudományos és a művészi kifejezőmód között, ha a metaforikus jelentés logikai kapcsolaton alapul.

A cikk szerzője rámutat, hogy a modern olasz kultúrában sok irányzat, csoportosulás érvényesül. A baloldali írókat a politikai érdeklődés növekedése jellemzi; ez azt jelenti, hogy konkrétan támadják a társadalmi rendszert, az intézményeket, a kiadókat. Az irodalmi élet képviselői új irányt, új közönséget keresnek. Feretti *A tagadás irodalma* című kötetébe gyűjtött kritikai esszéiben ezt az új szakaszt az olasz kultúrában „az irodalom tagadása”-nak nevezi.

Befejezésül Prestipino igennel válaszol arra a kérdésre, lehetséges-e Olaszországban a marxista esztétika „frontáttörése”. Itt a Chomsky, illetve a Piaget nevével fémjelzett strukturalista értelmezésekkel foglalkozik, hangsúlyozva, hogy szerintük a nyelvi struktúrák az ember racionális tevékenységének általános modelljeibe épülnek be, s eredetük szerint a fizikai-biológiai-gazdasági struktúrákból vezethetők le. Ez a meghatározás újraértékeli nemcsak a nyelvészeti kutatás, hanem az esztétikai vizsgálgódás ismeretelméleti alapjait is.

Bencsik János rajza

LEVELEK A SZERKESZTŐSÉGHEZ

Costa Carei Petőfi-fordításairól

A *Korunk* 1970. 12. számában ismertette a budapesti *Foia noastră* című lapban közölt megemlékezésemet Costa Carei haláláról. Az ismertetés félreérthető közlése szerint *Din lirica lui Petőfi — Petőfi válogatott versei* című antológiában „számos verset ő fordított”. A kötet nem részben, hanem egészében Carei munkája, s abban ötven Petőfi-versfordítását közölte, zömükben olyan költeményeket, amelyek még román fordításban nem jelentek meg.

Hogy Carei saját fordítású verseinek kötetéről van szó, kiderül munkássága egészét értékelő mondatomból: „Acesta două volume formează o realizare care va rămîne opera cea mai de seamă a traducătorului.” Ez a két kötet a fordító legjelentősebb műve. Mondatomban az általam tárgyalt *Tălmăciri din lirica lui Ady* (Fordítások Ady lírájából) című, másik Carei-művet is értekelem. Különben a recenzens tájékozódhatott volna még Carei munkásságáról a *Nagyvilág* 1970. 11. számában írt cikkemből is, amelyben a kiváló műfordítóhoz kapcsolódó személyes emlékeket is felidéztem.

A helyesbítést nem annyira a filológiai pontosság kedvéért, hanem inkább azért tartom fontosnak, mert Carei jelentős irodalmi örökségének fontos részét alkotják Petőfi-fordításai, amelyek a szóban forgó kétnyelvű antológiában megjelentek. Ideje lenne, hogy a halálával lezárult életművét kritikánk felmérje, s irodalmunk e tehetséges és lelkes tolmácsolója munkássága jelentőségéhez méltó értékelést kapjon. Petőfi költészetének gazdag román fordításanyaga van, amint erről Dorothea Sasu nagyszerű Petőfi-bibliográfiájából értesültünk (*Petőfi a román irodalomban. Korunk*, 1960. 9.), s a tolmácsolók között olyan neves költőket is találunk, mint Iosif és Goga; mégis, úgy hiszem, nyelvíleg, vagy sajátos népies hangvételéhez a legközelebb Costa Carei került. Ebben nagyban segítette őt jó magyar nyelvi tudása s rajongása Petőfi költészetéért.

Budapest, 1971. március

Domokos Sámuel
bibliográfus

A román-magyar irodalmi kapcsolatok történetéhez

Egy tévedés ürügyén

A *Korunk* 1970. 6. számában Engel Károly elismerést érdemlő cikket írt *Hidverők példamutatása* címmel a román—magyar művelődési kapcsolatok úttörőiről. Megemlékezik arról a szerény kezdeményezésről is, amelyet Emil Isac részvételével és támogatásával az Erdélyi Szemlében alapításától kezdve végig folytattam. Engel röviden, de elég jellemzően ismerteti lapomnak Isackal, az erdélyi román irodalom kiemelkedő egyéniségével közösen végzett munkáját, amely talán éppen akkor érhetett volna be s hozhatott volna némi eredményt, amikor a fasizmus élesedése győ-

kerében döntötte ki cseperedő ültetvényünket. Isackal egyetértésben végzett munkánk az idők folyamán ugyanis több hajtást hozott. Ilyenek voltak természetesen a kérdésről magáról szóló, román és magyar írók, újságírók, publicisták tollából megjelent cikkek, de irodalmi szempontból sokat jelentettek az egyre népszerűbb versfordítások. Ezen irodalmi vonatkozások mellett különösképp meg kell emlékeznünk egy sokat ígérő közös közéleti tevékenységünkről.

Isac támogatása s nemegyszer az általa javasolt fiatal román írók, költők írásainak megjelentetése mellett egy másik irányú román—magyar közeledési munkánkról is számot kell adnunk. Ezt egészen véletlenül 1937 elején *A Duna ígéréte* címmel az *Erdélyi Szemle* első számában megjelent cikkem vezette be s Bányai Károlynak a 2. számban hozzáfűzött reflexiói szélesítették annyira ki, hogy előbb Silviu Dragomir kolozsvári egyetemi tanár, majd kisebbségi miniszter véleményét is megszólaltatták. Bányai Károly, aki egyébként a polgári életben a Mózes Károly nevet viselte, összeköttetései révén megnyerte akciónknak Virgil Nistor ügyvédet is, aki széles körű hullámozást indított el mind a magyar, mind a román társadalmi életben. Elannyira, hogy az *Erdélyi Szemle* 1937. 2. és 1938. 1. számában Dragomirnak két nyilatkozata, később a lap 1938. 5. számában egy sugalmazott és jóváhagyott kisebbségpolitikai cikk jelent meg. Ezek a reformtörekvések az 1938. 6. számban újabb Nistor-cikket eredményeznek, s ugyanakkor a román ügyvéd-publicistának egy magyar szerző címére küldött válaszát is.

Az *Erdélyi Szemle* megindult cikksorozata megnyerte az ifjúság rokonszenvét, s hatása alatt általános diákkonferenciát hívtak össze a kolozsvári unitárius kollégium dísztermébe. Előadónak magát Virgil Nistort kérték fel. Részt vettek a meghívott ifjúsági szervezetek képviselői is, akik az idősebb nemzedékek részéről összegyűlt érdeklődők mellett több felszólalásban adtak hangot a magyarság elgondolásainak. Nistor előadó őszinte, nyílt válaszokat adott az elhangzó kérdésekre, ötletekre. Az előadás visszhangot keltett a napilapokban s Erdély egész magyar társadalmában. Mint érdekességet kell még elkönyvelnünk a már említett 1938. 5. számban elhangzott előzetes híradást, amely egy közelebbről meginduló román—magyar társaság szervezkedését jelenti be, s amely az eddig elhangzott cikkek és vélemények környezetében joggal tételezi fel kezdeményezőül a Silviu Dragomir, Virgil Nistor és Bányai Károly képviselte megmozdulást.

Érdemesnek tartottam beszámolni erről a nem jelentéktelennek látszó mozgalomról, amely az Emil Isac és mások képviselte irodalmi vonal mellett már sajátos nemzetiségpolitikai tervről tesz tanúságot.

Budapest, 1971. március

Sütő-Nagy László
író

HELYREIGAZÍTÁS. 1971. 3. számunkban Szemlér Ferenc Űt az Enciklopédiához című írásának utolsó előtti bekezdésében, a 432. lapon az alulról számított 7—8. sor helyesen így olvasandó: „...törvényeket tartalmazta volna. Azt hiszem, hogy az 1940. augusztus 17-én kelt utolsó levelében...”

Ugyanezen szám 477. lapján a Téka-rovatban a „Majd a szabadság békeessége is eljön...” című könyv szerzőjének a neve: Mózes Huba.

Sumar

<i>Gáll Ernő</i> : Revoluționarul, idealul și realitatea	495	Oradea — ieri și azi (gravuri de Fux Pál, text de Fábrián Sándor)	584
<i>Kallós Miklós</i> : Concordanța ideologiei și politicii noastre	503	<i>Tövissi Lajos</i> : Tehnica de calcul și economia națională	591
<i>Veress Pál</i> : Printre metalurgiști organizați	512	<i>K.L.</i> : Literatură angajată	597
<i>Ioan Meșiu</i> : Contribuții la istoria Frontului Unic Muncitoresc din Transilvania	515	<i>Alexandru Ivăsiuc</i> : Politicul și personalitatea	598
<i>Gavril Birtaş</i> : Despre începuturile Frontului Democratic Antifascist	519	<i>Lászlóffy Aladár</i> : Columne	600
<i>Génád Jenő</i> : Alegeri sub semnul frontului popular	521	<i>Banner Zoltán</i> : Arta face vizibilă epoca	602
<i>Jordáky Lajos</i> : Unitatea scriitorilor de la Munkás Athenaeum	525	<i>Mattis Teutsch János</i> : Ideologia artei	604
<i>Bányai László</i> : Comuniștii în fruntea luptei comune a muncitorilor români și maghiari	528	<i>Nagy István</i> : Fragment de roman	611
<i>Gheorghe I. Bodea</i> : Lupta revoluționară-națională a românilor din Nordul Transilvaniei (1940—1944)	542	OGLINDĂ	
<i>Balogh Edgár</i> : Partinitate tradițională și actuală	544	<i>Albert Ferenc</i> : „Orarul” omului modern	619
<i>Lázár József</i> : Partinitate și umanism	549	VIAȚĂ INTERNAȚIONALĂ	
<i>Gáll János</i> : Învățămintele Comunei din Paris în perspectiva unui secol	554	<i>Eugen Phoebus</i> : Participare activă	626
<i>Miron Radu Paraschivescu</i> : Poezii (trad. de Jancsik Pál și Ritoók János)	561	ISTORIE VIE	
<i>Komán János</i> : Poezie	562	<i>Bunta Péter</i> : Pe calea elaborării istoriei Partidului Comunist Român	632
<i>Ritoók János</i> : Poezie	563	RECENZII	
<i>Marin Sorescu</i> : Poezie (trad. de Saszet Géza)	564	<i>Kántor Lajos</i> : Utopii actuale	637
<i>Szabó István</i> : Poezie	566	<i>Zsakó János</i> : Despre istoria teoriei cuantice	640
<i>Herédi Gusztáv</i> : Constructori în munți	567	<i>Szilágyi Júlia</i> : Documentul conștiinței	643
<i>Kádár János</i> : Metamorfoză	572	<i>Mózes Huba</i> : Studii stilistice	646
<i>Kerekes Tibor</i> : Zalăul în dezvoltare	574	<i>Dumitru-Ciocoi-Pop</i> : Salinger: prezentare	649

KORUNK

1971

Megjelent

1. Látvány és gondolat
2. Filozófia, antropológia és jövőkutatás
3. Tájékozott ember
4. Felelősség és cselekvés

Előkészületben

5. Állam, nemzet és nemzetiség
6. Fenyegedett világ—küzdő világ
7. Hétköznapok és távlatok falun
8. Történelemkutatás—szocialista tudat

1971

KORUNK